നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

സംയുത്തനികായേ

മഹാവഗ്ഗ-അട്ഠകഥാ

൧. മഗ്ഗസംയുത്തം

൧. അവിജ്ജാവഗ്ഗോ

൧-൨. അവിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧-൨. മഹാവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **പുബ്ബങ്ഗമാ**തി സഹജാതവസേന ച ഉപനിസ്സയവസേന ചാതി ദ്വീഹാകാരേഹി പുബ്ബങ്ഗമാ. **സമാപത്തിയാ**തി സമാപജ്ജനായ സഭാവപടിലാഭായ, ഉപ്പത്തിയാതി അത്ഥോ. **അന്വദേവ അഹിരികം അനോത്തപ്പ**ന്തി സാ പനേസാ യദേതം അലജ്ജനാകാരസണ്ഠിതം അഹിരികം, അഭായനാകാരസണ്ഠിതഞ്ച അനോത്തപ്പം, ഏതം അനുദേവ സഹേവ ഏകതോവ, ന വിനാ തേന ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **അവിജ്ജാഗതസ്സാ**തി അവിജ്ജായ ഉപഗതസ്സ സമന്നാഗതസ്സ. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി അയാഥാവദിട്ഠി അനിയ്യാനികദിട്ഠി. **പഹോതീ**തി ഹോതി ഉപ്പജ്ജതി. **മിച്ഛാസങ്കപ്പാ**ദീസുപി അയാഥാവഅനിയ്യാനികവസേനേവ മിച്ഛാഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഇതി ഇമാനി അട്ഠപി അകുസലധമ്മസമാപത്തിയാ മിച്ഛത്തഅങ്ഗാനി നാമ ഹോന്തി. താനി പന ന ഏകക്ഖണേ സബ്ബാനി ലബ്ഭന്തി, നാനക്ഖണേ ലബ്ഭന്തി.

കഥം? യദാ ഹി ദിട്ഠിസമ്പയുത്തചിത്തം കായവിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേന്തം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ മിച്ഛാദിട്ഠി മിച്ഛാസങ്കപ്പോ മിച്ഛാവായാമോ മിച്ഛാസതി മിച്ഛാസമാധി മിച്ഛാകമ്മന്തോതി ഛ അങ്ഗാനി ഹോന്തി. യദാ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തം, തദാ മിച്ഛാദിട്ഠിവജ്ജാനി പഞ്ച. യദാ താനേവ ദ്വേ വചീവിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേന്തി, തദാ മിച്ഛാകമ്മന്തട്ഠാനേ മിച്ഛാവാചായ സദ്ധിം താനേവ ഛ വാ പഞ്ച വാ. അയം ആജീവോ നാമ കുപ്പമാനോ കായവചീദ്വാരേസുയേവ അഞ്ഞതരസ്മിം കുപ്പതി, ന മനോദ്വാരേ. തസ്മാ യദാ ആജീവസീസേന താനേവ ചിത്താനി കായവചീവിഞ്ഞത്തിയോ സമുട്ഠാപേന്തി, തദാ കായകമ്മം മിച്ഛാജീവോ നാമ ഹോതി, തഥാ വചീകമ്മന്തി മിച്ഛാജീവസ്സ വസേന താനേവ ഛ വാ പഞ്ച വാ. യദാ പന വിഞ്ഞത്തിം അസമുട്ഠാപേത്വാ താനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി , തദാ മിച്ഛാദിട്ഠിമിച്ഛാസങ്കപ്പമിച്ഛാവായാമമിച്ഛാസതിമിച്ഛാസമാധിവസേന പഞ്ച വാ, മിച്ഛാസങ്കപ്പാദിവസേന ചത്താരി വാ ഹോന്തീതി ഏവം ന ഏകക്ഖണേ സബ്ബാനി ലബ്ഭന്തി, നാനക്ഖണേ ലബ്ഭന്തീതി.

സുക്കപക്ഖേ **വിജ്ജാ**തി കമ്മസ്സകതഞാണം. ഇഹാപി സഹജാതവസേന ച ഉപനിസ്സയവസേന ചാതി ദ്വീഹാകാരേഹി പുബ്ബങ്ഗമതാ വേദിതബ്ബാ. **ഹിരോത്തപ്പ**ന്തി ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച. തത്ഥ ലജ്ജനാകാരസണ്ഠിതാ ഹിരീ, ഭായനാകാരസണ്ഠിതം ഓത്തപ്പം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന

വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോവ. **വിജ്ജാഗതസ്സാ**തി വിജ്ജായ ഉപഗതസ്സ സമന്നാഗതസ്സ. **വിദ്ദസുനോ**തി വിദുനോ പണ്ഡിതസ്സ. **സമ്മാദിട്ഠീ**തി യാഥാവദിട്ഠി നിയ്യാനികദിട്ഠി. **സമ്മാകമ്മന്താ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി കുസലധമ്മസമാപത്തിയാ ഇമാനി അട്ഠങ്ഗാനി ഹോന്തി, താനി ലോകിയമഗ്ഗക്ഖണേ ന ഏകതോ സബ്ബാനി ലബ്ഭന്തി, ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ലബ്ഭന്തി. താനി ച ഖോ പഠമജ്ഝാനികമഗ്ഗേ, ദുതിയജ്ഝാനികാദീസു പന സമ്മാസങ്കപ്പവജ്ജാനി സത്തേവ ഹോന്തി.

തത്ഥ യോ ഏവം വദേയ്യ ''യസ്മാ മജ്ഝിമനികായമ്ഹി മഹാസളായതനികസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൩.൪൩൧) 'യാ തഥാഭൂതസ്സ ദിട്ഠി, സാസ്സ ഹോതി സമ്മാദിട്ഠി. യോ തഥാഭൂതസ്സ, സങ്കപ്പോ, സ്വാസ്സ ഹോതി സമ്മാസങ്കപ്പോ. യോ തഥാഭൂതസ്സ വായാമോ, സ്വാസ്സ ഹോതി സമ്മാവായാമോ. യാ തഥാഭൂതസ്സ സതി, സ്വാസ്സ ഹോതി സമ്മാസതി. യോ തഥാഭൂതസ്സ സമാധി, സ്വാസ്സ ഹോതി സമ്മാസമാധി. പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സ കായകമ്മം വചീകമ്മം ആജീവോ ച സുപരിസുദ്ധോ'തി വുത്തം തസ്മാ പഞ്ചങ്ഗികോപി ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഹോതീ''തി സോ വത്തബ്ബോ - തസ്മിംയേവ സുത്തേ ''ഏവമസ്സായം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതീ''തി ഇദം കസ്മാ ന പസ്സസി ? യം പനേതം ''പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സാ''തി വുത്തം, തം പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ പരിസുദ്ധഭാവദസ്സനത്ഥം. പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഹി പരിസുദ്ധാനി കായകമ്മാദീനി ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ അതിപരിസുദ്ധാനി ഹോന്തീതി അയമത്ഥോ ദീപിതോ.

യമ്പി അഭിധമ്മേ വുത്തം ''തസ്മിം ഖോ പന സമയേ പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതീ''തി (വിഭ॰ ൨൦൨), തം ഏകം കിച്ചന്തരം ദസ്സേതും വുത്തം. യസ്മിഞ്ഹി കാലേ മിച്ഛാകമ്മന്തം പഹായ സമ്മാകമ്മന്തം പൂരേതി, തസ്മിം കാലേ മിച്ഛാവാചാ വാ മിച്ഛാജീവോ വാ ന ഹോതി, ദിട്ഠി സങ്കപ്പോ വായാമോ സതി സമാധീതി ഇമേസുയേവ പഞ്ചസു കാരകങ്ഗേസു സമ്മാകമ്മന്തോ പൂരതി. വിരതിവസേന ഹി സമ്മാകമ്മന്തോ പൂരതി നാമ. സമ്മാവാചാസമ്മാആജീവേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഇമം കിച്ചന്തരം ദസ്സേതും ഏവം വുത്തം. ലോകിയമഗ്ഗക്ഖണേ ച പഞ്ചേവ ഹോന്തി, വിരതി പന അനിയതാ. തസ്മാ ''ഛളങ്ഗികോ''തി അവത്വാ ''പഞ്ചങ്ഗികോ''ത്വേവ വുത്തം. ''യാ ച, ഭിക്ഖവേ, അരിയചിത്തസ്സ അനാസവചിത്തസ്സ അരിയമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ അരിയമഗ്ഗം ഭാവയതോ തീഹി കായദുച്ചരിതേഹി ആരതി വിരതി പടിവിരതി വേരമണീ അകിരിയാ അകരണം, അയം ഭിക്ഖവേ സമ്മാകമ്മന്തോ അരിയോ അനാസവോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൯). ഏവം പന മഹാചത്താലീസകസുത്താദീസു അനേകേസു സുത്തേസു സമ്മാകമ്മന്താദീനഞ്ച ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അങ്ഗഭാവസിദ്ധിതോ അട്ഠങ്ഗികോവ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ അയം അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകോവ കഥിതോ. ദുതിയം കോസലസംയുത്തേ വുത്തമേവ.

൩. സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩. തതിയേ **സകലമിദം ഭന്തേ**തി ആനന്ദത്ഥേരോ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം അപ്പത്തതായ സകലമ്പി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം കല്യാണമിത്തസന്നിസ്സയേന ലബ്ഭതീതി ന അഞ്ഞാസി, ധമ്മസേനാപതി പന സാവകപാരമീഞാണസ്സ

മത്ഥകേ ഠിതത്താ അഞ്ഞാസി, തസ്മാ ഏവമാഹ. തേനേവസ്സ ഭഗവാ **സാധു സാധൂ**തി സാധുകാരമദാസി.

൪. ജാണുസ്സോണിബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൪. ചതുത്ഥേ **സബ്ബസേതേന വളവാഭിരഥേനാ**തി സകലസേതേന ചതൂഹി വളവാഹി യുത്തരഥേന. സോ കിര സബ്ബോ സചക്കപഞ്ജരകുബ്ബരോ രജതപരിക്ഖിത്തോ ഹോതി. രഥോ ച നാമേസ ദുവിധോ ഹോതി - യോധരഥോ, അലങ്കാരരഥോതി. തത്ഥ യോധരഥോ ചതുരസ്സസണ്ഠാനോ ഹോതി നാതിമഹാ ദ്വിന്നം തിണ്ണം വാ ജനാനം ഗഹണസമത്ഥോ. അലങ്കാരരഥോ മഹാ ഹോതി ദീഘതോ ദീഘോ പുഥുലതോ പുഥുലോ ച, തത്ഥ ഛത്തഗ്ഗാഹകോ വാലബീജനിഗ്ഗാഹകോ താലവണ്ടഗ്ഗാഹകോതി ഏവം അട്ഠ വാ ദസ വാ സുഖേനേവ ഠാതും വാ നിസീദിതും വാ നിപജ്ജിതും വാ സക്കോന്തി. അയമ്പി അലങ്കാരരഥോയേവ.

സേതാ സുദം അസ്സാതി താ വളവാ പകതിയാ സേതവണ്ണാവ. **സേതാലങ്കാരാ**തി പസാധനം താസം രജതമയം അഹോസി. **സേതോ രഥോ**തി രഥോപി വുത്തനയേനേവ രജതപരിക്ഖിത്തത്താ തത്ഥ തത്ഥ ദന്തകമ്മഖചിതത്താ ച സേതോവ. **സേതപരിവാരോ**തി യഥാ അഞ്ഞേ രഥാ സീഹചമ്മപരിവാരാപി ഹോന്തി, ബ്യഗ്ഘചമ്മപരിവാരാപി പണ്ഡുകമ്ബലപരിവാരാപി ഹോന്തി, ന ഏവം ഏസ. ഏസ പന ഘനദുകൂലേന പരിവാരിതോ അഹോസി. **സേതാ രസ്മിയോ**തി രസ്മിയോപി രജതപനാളിസുപരിക്ഖിത്താ. **സേതാ പതോദലട്ഠീ**തി പതോദലട്ഠിപി രജതപരിക്ഖിത്താ.

സേതം ഛത്തന്തി രഥമജ്ഝേ ഉസ്സാപിതഛത്തമ്പി സേതമേവ അഹോസി. **സേതം ഉണ്ഹീസ**ന്തി അട്ഠങ്ഗുലവിത്ഥാരോ രജതമയോ ഉണ്ഹീസപട്ടോ സേതോ. **സേതാനി വത്ഥാനീ**തി വത്ഥാനിപി സേതാനി ഫേണപുഞ്ജവണ്ണാനി. തേസു നിവാസനം പഞ്ചസതഗ്ഘനകം, ഉത്തരാസങ്ഗോ സഹസ്സഗ്ഘനകോ. **സേതാ ഉപാഹനാ**തി ഉപാഹനാ നാമ മഗ്ഗാരുള്ഹസ്സ വാ ഹോന്തി അടവിം വാ പവിസന്തസ്സ. അയം പന രഥം അഭിരുള്ഹോ, തേനസ്സ തദനുച്ഛവികോ രജതപടിസേവിതോ പാദാലങ്കാരോ നാമ ഏസ ഏവം വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **സേതായ സുദം വാലബീജനിയാ**തി ഫലികമയദണ്ഡായ സേതചമരവാലബീജനിയാ. ന കേവലഞ്ച ഏത്തകമേവസ്സ സേതം അഹോസി, സോ പന ബ്രാഹ്മണോ സേതവിലേപനം വിലിമ്പി, സേതമാലം പിളന്ധി, ദസസു അങ്ഗുലീസു അങ്ഗുലിമുദ്ദികാ കണ്ണേസു കുണ്ഡലാനീതി ഏവമാദി അലങ്കാരോപിസ്സ രജതമയോവ അഹോസി . പരിവാരബ്രാഹ്മണാപിസ്സ ദസസഹസ്സമത്താ തഥേവ സേതവത്ഥവിലേപനമാലാലങ്കാരാ അഹേസും.

യം പനേതം **സാവത്ഥിയാ നിയ്യായന്ത**ന്തി വുത്തം, തത്രായം നിയ്യായനവിഭാവനാ - സോ കിര ഛന്നം ഛന്നം മാസാനം ഏകവാരം നഗരം പദക്ഖിണം കരോതി - ''ഇതോ ഏത്തകേഹി ദിവസേഹി നഗരം പദക്ഖിണം കരിസ്സതീ''തി പുരേതരമേവ ഘോസനാ കയിരതി. തം സുത്വാ യേ നഗരതോ ന പക്കന്താ, തേ ന പക്കമന്തി. യേപി പക്കന്താ, തേപി ''പുഞ്ഞവതോ സിരിസമ്പത്തിം പസ്സിസ്സാമാ''തി ആഗച്ഛന്തി. യം ദിവസം ബ്രാഹ്മണോ നഗരം അനുവിചരതി, തദാ പാതോവ നഗരവീഥിയോ സമ്മജ്ജിത്വാ വാലികം

ഓകിരിത്വാ ലാജപഞ്ചമേഹി പുപ്ഫേഹി വിപ്പകിരിത്വാ പുണ്ണഘടേ ഠപേത്വാ കദലിയോ ച ധജേ ച ഉസ്സാപേത്വാ സകലനഗരം ധൂപിതവാസിതം കരോന്തി.

ബ്രാഹ്മണോ പാതോവ സീസം ന്ഹായിത്വാ പുരേഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വുത്തനയേനേവ സേതവത്ഥാദീഹി അത്താനം അലങ്കരിത്വാ പാസാദാ ഓരുയ്ഹ രഥം അഭിരുഹതി. അഥ നം തേ ബ്രാഹ്മണാ സബ്ബസേതവത്ഥവിലേപനമാലാലങ്കാരാ സേതച്ഛത്താനി ഗഹേത്വാ പരിവാരേന്തി. തതോ മഹാജനസ്സ സന്നിപാതത്ഥം പഠമംയേവ തരുണദാരകാനം ഫലാഫലാനി വികിരന്തി, തദനന്തരം മാസകരൂപാദീനി, തദനന്തരം കഹാപണേ വികിരന്തി. മഹാജനോ സന്നിപതതി, ഉക്കുട്ഠിയോ ചേവ ചേലുക്ഖേപാ ച വത്തന്തി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ മങ്ഗലികസോവത്ഥികാദീസു മങ്ഗലാനി ചേവ സുവത്ഥിയോ ച കരോന്തേസു മഹാസമ്പത്തിയാ നഗരം അനുവിചരതി. പുഞ്ഞവന്താ മനുസ്സാ ഏകഭൂമികാദിപാസാദേ ആരുയ്ഹ സുകപത്തസദിസാനി വാതപാനകവാടാനി വിവരിത്വാ ഓലോകേന്തി. ബ്രാഹ്മണോപി അത്തനോ യസസിരിസമ്പത്തിയാ നഗരം അജ്ഝോത്ഥരന്തോ വിയ ദക്ഖിണദ്വാരാഭിമുഖോ ഹോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

തമേനം ജനോ ദിസ്വാതി മഹാജനോ തം രഥം ദിസ്വാ. **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠാധിവചനമേതം. **ബ്രഹ്മം വത ഭോ യാന**ന്തി സേട്ഠയാനസദിസം വത ഭോ യാനന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ഇമസ്സേവ ഖോ ഏത**ന്തി, ആനന്ദ, മനുസ്സാ നാമ വണ്ണഭാണകാനം ധനം ദത്വാ അത്തനോ ദാരികാനം വണ്ണഗീതം ഗായാപേന്തി "അഭിരൂപോ ഹോതി ദസ്സനീയോ മഹദ്ധനോ മഹാഭോഗോ"തി, ന ച തേന വണ്ണഭണനമത്തേന അഭിരൂപാ വാ ഹോന്തി മഹദ്ധനാ വാ, ഏവമേവ മഹാജനോ ബ്രാഹ്മണസ്സ രഥം ദിസ്വാ - "ബ്രഹ്മം വത ഭോ യാന"ന്തി കിഞ്ചാപി ഏവം വണ്ണം ഭണതി, ന പനേതം യാനം വണ്ണഭണനമത്തേനേവ ബ്രഹ്മയാനം നാമ ഹോതി. ലാമകഞ്ഹി ഏതം ഛവം. പരമത്ഥേന പന ഇമസ്സേവ ഖോ ഏതം, ആനന്ദ, അരിയസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിവചനം. അയഞ്ഹി സബ്ബദോസവിഗമേന സേട്ഠോ, ഇമിനാ ച അരിയാ നിബ്ബാനം യന്തീതി **ബ്രഹ്മയാനം** ഇതിപി, ധമ്മഭൂതത്താ യാനത്താ ച **ധമ്മയാനം** ഇതിപി, അനുത്തരത്താ കിലേസസങ്ഗാമസ്സ ച വിജിതത്താ **അനുത്തരോ സങ്ഗാമവിജയോ** ഇതിപി വത്തും വട്ടതി.

ഇദാനിസ്സ നിദ്ദോസഭാവഞ്ചേവ സങ്ഗാമവിജയഭാവഞ്ച ദസ്സേന്തോ **രാഗവിനയപരിയോസാനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ രാഗം വിനയമാനാ പരിയോസാപേതി പരിയോസാനം ഗച്ഛതി നിപ്ഫജ്ജതീതി രാഗവിനയപരിയോസാനാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

യസ്സ സദ്ധാ ച പഞ്ഞാ ചാതി യസ്സ അരിയമഗ്ഗയാനസ്സ സദ്ധാനുസാരിവസേന സദ്ധാ, ധമ്മാനുസാരിവസേന പഞ്ഞാതി ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ സദാ ധുരം യുത്താ, തത്രമജ്ഝത്തതായുഗേ യുത്താതി അത്ഥോ. **ഹിരീ ഈസാ**തി അത്തനാ സദ്ധിം അധിവിട്ഠേന ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനേന ഓത്തപ്പേന സദ്ധിം അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ ഹിരീ യസ്സ മഗ്ഗരഥസ്സ ഈസാ. **മനോ യോത്ത**ന്തി വിപസ്സനാചിത്തഞ്ച മഗ്ഗചിത്തഞ്ച യോത്തം. യഥാ ഹി രഥസ്സ വാകാദിമയം യോത്തം ഗോണേ ഏകാബദ്ധേ കരോതി ഏകസങ്ഗഹിതേ, ഏവം മഗ്ഗരഥസ്സ ലോകിയവിപസ്സനാചിത്തം അതിരേകപഞ്ഞാസ, ലോകുത്തരവിപസ്സനാചിത്തം അതിരേകസട്ഠി കുസലധമ്മേ ഏകാബദ്ധേ ഏകസങ്ഗഹേ കരോതി. തേന

വുത്തം ''മനോ യോത്ത''ന്തി. **സതി ആരക്ഖസാരഥീ**തി മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ആരക്ഖസാരഥി. യഥാ ഹി രഥസ്സ ആരക്ഖോ സാരഥി നാമ യോഗ്ഗിയോ. ധുരം വാഹേതി യോജേതി അക്ഖം അബ്ഭഞ്ജതി രഥം പേസേതി രഥയുത്തകേ നിബ്ബിസേവനേ കരോതി, ഏവം മഗ്ഗരഥസ്സ സതി. അയഞ്ഹി ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ ചേവ കുസലാകുസലാനഞ്ച ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേസതീതി വുത്താ.

രഥോതി അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗരഥോ. **സീലപരിക്ഖാരോ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാലങ്കാരോ. **ഝാനക്ഖോ**തി വിപസ്സനാസമ്പയുത്താനം പഞ്ചന്നം ഝാനങ്ഗാനം വസേന ഝാനമയഅക്ഖോ. **ചക്കവീരിയോ**തി വീരിയചക്കോ, കായികചേതസികസങ്ഖാതാനി ദ്വേ വീരിയാനി അസ്സ ചക്കാനീതി അത്ഥോ. **ഉപേക്ഖാ ധുരസമാധീ**തി ധുരസ്സ സമാധി, ഉന്നതോനതാകാരസ്സ അഭാവേന ദ്വിന്നമ്പി യുഗപദേസാനം സമതാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ചിത്തുപ്പാദസ്സ ലീനുദ്ധച്ചഭാവം ഹരിത്വാ പയോഗമജ്ഝത്തേ ചിത്തം ഠപേതി, തസ്മാ ഇമസ്സ മഗ്ഗരഥസ്സ ''ധുരസമാധീ''തി വുത്താ. **അനിച്ഛാ പരിവാരണ**ന്തി ബാഹിരകരഥസ്സ സീഹചമ്മാദീനി വിയ ഇമസ്സാപി അരിയമഗ്ഗരഥസ്സ അലോഭസങ്ഖാതാ അനിച്ഛാ പരിവാരണം നാമ.

അബ്യാപാദോതി മേത്താ ച മേത്താപുബ്ബഭാഗോ ച. **അവിഹിംസാ**തി കരുണാ ച കരുണാപുബ്ബഭാഗോ ച. **വിവേകോ**തി കായവിവേകാദി തിവിധവിവേകോ. **യസ്സ ആവുധ**ന്തി യസ്സ അരിയമഗ്ഗരഥേ ഠിതസ്സ കുലപുത്തസ്സ ഏതം പഞ്ചവിധം ആവുധം. യഥാ ഹി രഥേ ഠിതോ പഞ്ചഹി ആവുധേഹി സപത്തേ വിജ്ഝതി, ഏവം യോഗാവചരോപി ഇമസ്മിം ലോകിയലോകുത്തരമഗ്ഗരഥേ ഠിതോ മേത്തായ ദോസം വിജ്ഝതി, കരുണായ വിഹിംസം , കായവിവേകേന ഗണസങ്ഗണികം, ചിത്തവിവേകേന കിലേസസങ്ഗണികം, ഉപധിവിവേകേന സബ്ബാകുസലം വിജ്ഝതി. തേനസ്സേതം പഞ്ചവിധം ''ആവുധ''ന്തി വുത്തം. **തിതിക്ഖാ**തി ദുരുത്താനം ദുരാഗതാനം വചനപഥാനം അധിവാസനക്ഖന്തി. **ചമ്മസന്നാഹോ**തി സന്നദ്ധചമ്മോ. യഥാ ഹി രഥേ ഠിതോ രഥികോ പടിമുക്കചമ്മോ ആഗതാഗതേ സരേ ഖമതി, ന നം തേ വിജ്ഝന്തി, ഏവം അധിവാസനക്ഖന്തിസമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ആഗതാഗതേ വചനപഥേ ഖമതി, ന നം തേ വിജ്ഝന്തി. തസ്മാ ''തിതിക്ഖാ ചമ്മസന്നാഹോ''തി വുത്തോ. **യോഗക്ഖേമായ വത്തതീ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമായ നിബ്ബാനായ വത്തതി, നിബ്ബാനാഭിമുഖോ ഗച്ഛതിയേവ, ന തിട്ഠതി ന ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ.

ഏതദത്തനി സമ്ഭൂതന്തി ഏതം മഗ്ഗയാനം അത്തനോ പുരിസകാരം നിസ്സായ ലദ്ധത്താ അത്തനി സമ്ഭൂതം നാമ ഹോതി. **ബ്രഹ്മയാനം അനുത്തര**ന്തി അസദിസം സേട്ഠയാനം. **നിയ്യന്തി ധീരാ ലോകമ്ഹാ**തി യേസം ഏതം യാനം അത്ഥി, തേ ധീരാ പണ്ഡിതപുരിസാ ലോകമ്ഹാ നിയ്യന്തി ഗച്ഛന്തി. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസേന. **ജയം ജയ**ന്തി രാഗാദയോ സപത്തേ ജിനന്താ ജിനന്താ.

൫-൬. കിമത്ഥിയസുത്താദിവണ്ണനാ

൫-൬. പഞ്ചമേ **അയമേവാ**തി ഏവസദ്ദോ നിയമത്ഥോ. തേന അഞ്ഞം മഗ്ഗം പടിക്ഖിപതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടദുക്ഖഞ്ചേവ മിസ്സകമഗ്ഗോ ച കഥിതോ.

ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

൭. ദുതിയഅഞ്ഞതരഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ **നിബ്ബാനധാതുയാ ഖോ ഏതം ഭിക്ഖു അധിവചനന്തി** അസങ്ഖതായ അമതായ നിബ്ബാനധാതുയാ ഏതം അധിവചനം. **ആസവാനം ഖയോ തേന വുച്ചതീ**തി അപിച തേന രാഗാദിവിനയേന ആസവാനം ഖയോതിപി വുച്ചതി. ആസവക്ഖയോ നാമ അരഹത്തം, അരഹത്തസ്സാപി ഏതം രാഗവിനയോതിആദി നാമമേവാതി ദീപേതി. **ഏതദവോചാ**തി ''സത്ഥാരാ നിബ്ബാനധാതൂതി വദന്തേന അമതം നിബ്ബാനം കഥിതം, മഗ്ഗോ പനസ്സ ന കഥിതോ. തം കഥാപേസ്സാമീ''തി അനുസന്ധികുസലതായ പുച്ഛന്തോ ഏതം അവോച.

൮. വിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ **കതമാ ച ഭിക്ഖവേ സമ്മാദിട്ഠീ**തി ഏകേന പരിയായേന അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗം വിഭജിത്വാ പുന അപരേന പരിയായേന വിഭജിതുകാമോ ഇദം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ദുക്ഖേ ഞാണന്തി** സവനസമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണവസേന ചതൂഹാകാരേഹി ഉപ്പന്നം ഞാണം. സമുദയേപി ഏസേവ നയോ. സേസേസു പന ദ്വീസു സമ്മസനസ്സ അഭാവാ തിവിധമേവ വട്ടതി. ഏവമേതം ''ദുക്ഖേ ഞാണ''ന്തിആദിനാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം ദസ്സിതം.

തത്ഥ പുരിമാനി ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, പച്ഛിമാനി വിവട്ടം. തേസു ഭിക്ഖുനോ വട്ടേ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസോ ഹോതി, വിവട്ടേ നത്ഥി അഭിനിവേസോ. പുരിമാനി ഹി ദ്വേ സച്ചാനി ''പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം, തണ്ഹാ സമുദയോ''തി ഏവം സങ്ഖേപേന ച, ''കതമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ''തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരേന ച ആചരിയസന്തികേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വാചായ പുനപ്പുനം പരിവത്തേന്തോ യോഗാവചരോ കമ്മം കരോതി. ഇതരേസു പന ദ്വീസു സച്ചേസു - ''നിരോധസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപം, മഗ്ഗസച്ചം ഇട്ഠം കന്തം മനാപ''ന്തി ഏവം സവനേനേവ കമ്മം കരോതി. സോ ഏവം കരോന്തോ ചത്താരി സച്ചാനി ഏകപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, ഏകാഭിസമയേന അഭിസമേതി . ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, സമുദയം പഹാനപടിവേധേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയപടിവേധേന, മഗ്ഗം ഭാവനാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാഭിസമയേന...പേ॰... മഗ്ഗം ഭാവനാഭിസമയേന അഭിസമേതി.

ഏവമസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ദ്വീസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണസമ്മസനപടിവേധോ ഹോതി, ദ്വീസു സവനപടിവേധോയേവ. അപരഭാഗേ തീസു കിച്ചതോ പടിവേധോ ഹോതി, നിരോധേ ആരമ്മണപടിവേധോ. പച്ചവേക്ഖണാ പന പത്തസച്ചസ്സ ഹോതി. ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ പരിഗ്ഗഹതോ - ''ദുക്ഖം പരിജാനാമി, സമുദയം പജഹാമി, നിരോധം സച്ഛികരോമി, മഗ്ഗം ഭാവേമീ''തി ആഭോഗസമന്നാഹാരമനസികാരപച്ചവേക്ഖണാ നത്ഥി, പരിഗ്ഗഹതോ പട്ഠായ ഹോതി. അപരഭാഗേ പന ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാതമേവ ഹോതി...പേ॰... മഗ്ഗോ ഭാവിതോവ ഹോതി.

തത്ഥ ദ്വേ സച്ചാനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി, ദ്വേ ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ദുക്ഖസച്ചഞ്ഹി ഉപ്പത്തിതോ പാകടം, ഖാണുകണ്ടകപഹാരാദീസു "അഹോ ദുക്ഖ"ന്തി വത്തബ്ബതമ്പി ആപജ്ജതി. സമുദയമ്പി ഖാദിതുകാമതാഭുഞ്ജിതുകാമതാദിവസേന ഉപ്പത്തിതോ പാകടം. ലക്ഖണപടിവേധതോ പന ഉഭയമ്പി ഗമ്ഭീരം. ഇതി താനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി. ഇതരേസം ദ്വിന്നം ദസ്സനത്ഥായ പയോഗോ ഭവഗ്ഗഗ്ഗഹണത്ഥം ഹത്ഥപസാരണം വിയ അവീചിഫുസനത്ഥം പാദപസാരണം വിയ സതധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിപാദനം വിയ ച ഹോതി. ഇതി താനി ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി. ഏവം ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരേസു ഗമ്ഭീരത്താ ച ദുദ്ദസേസു ചതൂസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹാദിവസേന ഇദം "ദുക്ഖേ ഞാണ"ന്തിആദി വുത്തം. പടിവേധക്ഖണേ പന ഏകമേവ തം ഞാണം ഹോതി.

നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദീസു കാമപച്ചനീകട്ഠേന കാമതോ നിസ്സടഭാവേന വാ, കാമം സമ്മസന്തസ്സ ഉപ്പന്നോതി വാ, കാമപദഘാതം കാമവൂപസമം കരോന്തോ ഉപ്പന്നോതി വാ , കാമവിവിത്തന്തേ ഉപ്പന്നോതി വാ **നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബേപി ച തേ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ കാമബ്യാപാദവിഹിംസാവിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നസ്സ അകുസലസങ്കപ്പസ്സ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനോ ഏകോവ കുസലസങ്കപ്പോ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാസങ്കപ്പോ** നാമ.

മുസാവാദാ വേരമണീആദയോപി മുസാവാദാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാവാചാ** നാമ.

പാണാതിപാതാ വേരമണീ ആദയോപി പാണാതിപാതാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ അകുസലദുസ്സീല്യചേതനായ അകിരിയതോ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാകമ്മന്തോ** നാമ.

മിച്ഛാആജീവന്തി ഖാദനീയഭോജനീയാദീനം അത്ഥായ പവത്തിതം കായവചീദുച്ചരിതം. **പഹായാ**തി വജ്ജേത്വാ. **സമ്മാആജീവേനാ**തി ബുദ്ധപസത്ഥേന ആജീവേന. **ജീവികം കപ്പേതീ**തി ജീവിതവുത്തിം പവത്തേതി. സമ്മാജീവോപി കുഹനാദീഹി വിരമണസഞ്ഞാനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ. മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസുയേവ സത്തസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നായ മിച്ഛാജീവദുസ്സീല്യചേതനായ പദച്ഛേദതോ അനുപ്പത്തിസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാവ കുസലവേരമണീ ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാആജീവോ** നാമ.

അനുപ്പന്നാനന്തി ഏകസ്മിം ഭവേ തഥാരൂപേ വാ ആരമ്മണേ അത്തനോ ന ഉപ്പന്നാനം, പരസ്സ പന ഉപ്പജ്ജമാനേ ദിസ്വാ - "അഹോ വത മേ ഏവരൂപാ പാപകാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജേയ്യു"ന്തി ഏവം അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ. **ഛന്ദ**ന്തി തേസം അകുസലാനം അനുപ്പാദകപടിപത്തിസാധകം വീരിയച്ഛന്ദം ജനേതി. **വായമതീ**തി വായാമം

കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി വീരിയം പവത്തേതി. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി വീരിയേന ചിത്തം പഗ്ഗഹിതം കരോതി. **പദഹതീ**തി "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച അട്ഠി ച അവസിസ്സതൂ"തി (മ॰ നി॰ ഉ.൧൮൪) പധാനം പവത്തേതി . **ഉപ്പന്നാന**ന്തി സമുദാചാരവസേന അത്തനോ ഉപ്പന്നപുബ്ബാനം. ഇദാനി താദിസേ ന ഉപ്പാദേസ്സാമീതി തേസം പഹാനായ ഛന്ദം ജനേതി.

അനുപ്പന്നാനം കുസലാനന്തി അപടിലദ്ധാനം പഠമജ്ഝാനാദീനം. **ഉപ്പന്നാന**ന്തി തേസംയേവ പടിലദ്ധാനം. **ഠിതിയാ**തി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിപബന്ധവസേന ഠിതത്ഥം. **അസമ്മോസായാ**തി അവിനാസത്ഥം. **ഭിയ്യോഭാവായാ**തി ഉപരിഭാവായ. **വേപുല്ലായാ**തി വിപുലഭാവായ. **പാരിപൂരിയാ**തി ഭാവനായ പരിപൂരണത്ഥം. അയമ്പി സമ്മാവായാമോ അനുപ്പന്നാനം അകുസലാനം അനുപ്പാദനാദിചിത്തനാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ. മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസുയേവ ചതൂസു ഠാനേസു കിച്ചസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനം ഏകമേവ കുസലവീരിയം ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാവായാമോ** നാമ.

സമ്മാസതിപി കായാദിപരിഗ്ഗാഹകചിത്താനം നാനത്താ പുബ്ബഭാഗേ നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു കിച്ചസാധനവസേന മഗ്ഗങ്ഗം പൂരയമാനാ ഏകാ സതി ഉപ്പജ്ജതി. അയം **സമ്മാസതി** നാമ.

ഝാനാദീനി പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി നാനാ, പുബ്ബഭാഗേ സമാപത്തിവസേന നാനാ, മഗ്ഗക്ഖണേ നാനാമഗ്ഗവസേന. ഏകസ്സ ഹി പഠമമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയമഗ്ഗാദയോപി പഠമജ്ഝാനികാ വാ ദുതിയാദീസു അഞ്ഞതരജ്ഝാനികാ വാ. ഏകസ്സ പഠമമഗ്ഗോ ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരജ്ഝാനികോ ഹോതി, ദുതിയാദയോപി ദുതിയാദീനം അഞ്ഞതരജ്ഝാനികാ വാ പഠമജ്ഝാനികാ വാ. ഏവം ചത്താരോപി മഗ്ഗാ ഝാനവസേന സദിസാ വാ അസദിസാ വാ ഏകച്ചസദിസാ വാ ഹോന്തി.

അയം പനസ്സ വിസേസോ പാദകജ്ഝാനനിയമേന ഹോതി. പാദകജ്ഝാനനിയമേന ഹി പഠമജ്ഝാനലാഭിനോ പഠമജ്ഝാനാ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നമഗ്ഗോ പഠമജ്ഝാനികോ ഹോതി, മഗ്ഗങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാനി പനേത്ഥ പരിപുണ്ണാനേവ ഹോന്തി. ദുതിയജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ ദുതിയജ്ഝാനികോ ഹോതി, മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത ഹോന്തി. തതിയജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ തതിയജ്ഝാനികോ, മഗ്ഗങ്ഗാനി പനേത്ഥ സത്ത, ബോജ്ഝങ്ഗാനി ഛ ഹോന്തി. ഏസ നയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനതോ പട്ഠായ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ .

ആരുപ്പേ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച ലോകുത്തരം, നോ ലോകിയന്തി വുത്തം. ഏത്ഥ കഥന്തി? ഏത്ഥാപി പഠമജ്ഝാനാദീസു യതോ വുട്ഠായ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിലഭിത്വാ അരൂപസമാപത്തിം ഭാവേത്വാ സോ ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നോ, തംഝാനികാവസ്സ തത്ഥ തയോ മഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം പാദകജ്ഝാനമേവ നിയമേതി. കേചി പന ഥേരാ - "വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ നിയമേന്തീ"തി വദന്തി . കേചി "പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ നിയമേതീ"തി വദന്തി. കേചി "വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാ നിയമേതീ"തി വദന്തി. തേസം വാദവിനിച്ഛയോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാധികാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസമാധീ**തി അയം പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ, അപരഭാഗേ ലോകുത്തരോ സമ്മാസമാധീതി വുച്ചതി.

൯. സൂകസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ **മിച്ഛാപണിഹിത**ന്തി സൂകം നാമ ഉദ്ധഗ്ഗം കത്വാ ഠപിതം ഹത്ഥം വാ പാദം വാ ഭിന്ദതി, തഥാ അട്ഠപിതം പന മിച്ഛാപണിഹിതം നാമ. **മിച്ഛാപണിഹിതായ ദിട്ഠിയാ**തി മിച്ഛാഠപിതായ കമ്മസ്സകതപഞ്ഞായ. **അവിജ്ജം ഭിന്ദിസ്സതീ**തി ചതുസച്ചപടിച്ഛാദകം അവിജ്ജം ഭിന്ദിസ്സതി. **വിജ്ജം ഉപ്പാദേസ്സതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജം ഉപ്പാദേസ്സതി. **മിച്ഛാപണിഹിതത്താ, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിയാ**തി കമ്മസ്സകതപഞ്ഞായ ചേവ മഗ്ഗഭാവനായ ച മിച്ഛാ ഠപിതത്താ, അപ്പവത്തിതത്താതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ കമ്മസ്സകതഞാണം മഗ്ഗനിസ്സിതം കത്വാ മിസ്സകമഗ്ഗോ കഥിതോ.

൧൦. നന്ദിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമേ **പരിബ്ബാജകോ**തി ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അവിജ്ജാവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. വിഹാരവഗ്ഗോ

൧. പഠമവിഹാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ഇച്ഛാമഹം, ഭിക്ഖവേ, അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതു**ന്തി അഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകം അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതും നിലീയിതും ഏകോവ ഹുത്വാ വിഹരിതും ഇച്ഛാമീതി അത്ഥോ. **നമ്ഹി കേനചി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ അഞ്ഞത്ര ഏകേന പിണ്ഡപാതനീഹാരകേനാ**തി യോ അത്തനാ പയുത്തവാചം അകത്വാ മമത്ഥായ സദ്ധേസു കുലേസു പടിയത്തം പിണ്ഡപാതം നീഹരിത്വാ മയ്ഹം ഉപനാമേയ്യ, തം പിണ്ഡപാതനീഹാരകം ഏകം ഭിക്ഖും ഠപേത്വാ നമ്ഹി അഞ്ഞേന കേനചി ഭിക്ഖുനാ വാ ഗഹട്ഠേന വാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോതി.

കസ്മാ പന ഏവമാഹാതി? തസ്മിം കിര അഡ്ഢമാസേ വിനേതബ്ബോ സത്തോ നാഹോസി. അഥ സത്ഥാ - ''ഇമം അഡ്ഢമാസം ഫലസമാപത്തിസുഖേനേവ വീതിനാമേസ്സാമി, ഇതി മയ്ഹഞ്ചേവ സുഖവിഹാരോ ഭവിസ്സതി, അനാഗതേ ച പച്ഛിമാ ജനതാ 'സത്ഥാപി ഗണം വിഹായ ഏകകോ വിഹാസി, കിമങ്ഗം പന മയ'ന്തി ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജിസ്സതി, തദസ്സാ ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ''തി ഇമിനാ കാരണേന ഏവമാഹ. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി സത്ഥു വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഏകം ഭിക്ഖും അദാസി. സോ പാതോവ ഗന്ധകുടിപരിവേണസമ്മജ്ജനമുഖോദകദന്തകട്ഠദാനാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി തസ്മിം ഖണേ കത്വാ അപഗച്ഛതി.

യേന സ്വാഹന്തി യേന സോ അഹം. **പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പഠമംയേവ ഏകൂനപഞ്ഞാസദിവസബ്ഭന്തരേ. **വിഹരാമീ**തി ഇദം അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം. **തസ്സ പദേസേന വിഹാസി**ന്തി തസ്സ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധവിഹാരസ്സ പദേസേന. തത്ഥ പദേസോ നാമ ഖന്ധപദേസോ

ആയതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപച്ചയാകാരസതിപട്ഠാനഝാനനാമരൂപപദേസോ ധമ്മപദേസോതി നാനാവിധോ. തം സബ്ബമ്പി സന്ധായ - ‘‘തസ്സ പദേസേന വിഹാസി’’ന്തി ആഹ. ഭഗവാ ഹി പഠമബോധിയം ഏകൂനപഞ്ഞാസദിവസബ്ഭന്തരേ യഥാ നാമ പത്തരജ്ജോ രാജാ അത്തനോ വിഭവസാരദസ്സനത്ഥം തം തം ഗബ്ഭം വിവരാപേത്വാ സുവണ്ണരജതമുത്താമണിആദീനി രതനാനി പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹരേയ്യ, ഏവമേവ പഞ്ചക്ഖന്ധേ നിപ്പദേസേ കത്വാ സമ്മസന്തോ പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹാസി . ഇമസ്മിം പന അഡ്ഢമാസേ തേസം ഖന്ധാനം പദേസം വേദനാക്ഖന്ധമേവ പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹാസി. തസ്സ ‘‘ഇമേ സത്താ ഏവരൂപം നാമ സുഖം പടിസംവേദേന്തി, ഏവരൂപം ദുക്ഖ’’ന്തി ഓലോകയതോ യാവ ഭവഗ്ഗാ പവത്താ സുഖവേദനാ, യാവ അവീചിതോ പവത്താ ദുക്ഖവേദനാ, സബ്ബാ സബ്ബാകാരേന ഉപട്ഠാസി. അഥ നം ‘‘മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാപി വേദയിത’’ന്തിആദിനാ നയേന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ വിഹാസി.

തഥാ പഠമബോധിയം ദ്വാദസായതനാനി നിപ്പദേസാനേവ കത്വാ വിഹാസി, ഇമസ്മിം പന അഡ്ഢമാസേ തേസം ആയതനാനം പദേസം വേദനാവസേന ധമ്മായതനേകദേസം, ധാതൂനം പദേസം വേദനാവസേന ധമ്മധാതുഏകദേസം, സച്ചാനം പദേസം വേദനാക്ഖന്ധവസേനേവ ദുക്ഖസച്ചേകദേസം, പച്ചയാനം പദേസം ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാവസേന പച്ചയേകദേസം ഝാനാനം പദേസം വേദനാവസേനേവ ഝാനങ്ഗേകദേസം, നാമരൂപാനം പദേസം വേദനാവസേനേവ നാമേകദേസം പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹാസി. പഠമബോധിയഞ്ഹി ഏകൂനപഞ്ഞാസദിവസബ്ഭന്തരേ കുസലാദിധമ്മേ നിപ്പദേസേ കത്വാ അനന്തനയാനി സത്ത പകരണാനി പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹാസി. ഇമസ്മിം പന അഡ്ഢമാസേ സബ്ബധമ്മാനം പദേസം വേദനാത്തികമേവ പച്ചവേക്ഖന്തോ വിഹാസി. തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ സാ സാ ച വിഹാരസമാപത്തി വേദനാനുഭാവേന ജാതാ.

ഇദാനി യേനാകാരേന വിഹാസി, തം ദസ്സേന്തോ **മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാപീ**തി ദിട്ഠിസമ്പയുത്താ വേദനാപി വട്ടതി. ദിട്ഠിം ഉപനിസ്സയം കത്വാ ഉപ്പന്നാ കുസലാകുസലവേദനാപി വട്ടതി വിപാകവേദനാപി. തത്ഥ മിച്ഛാദിട്ഠിസമ്പയുത്താ അകുസലാവ ഹോതി, ദിട്ഠിം പന ഉപനിസ്സായ കുസലാപി ഉപ്പജ്ജന്തി അകുസലാപി. മിച്ഛാദിട്ഠികാ ഹി ദിട്ഠിം ഉപനിസ്സായ പക്ഖദിവസേസു യാഗുഭത്താദീനി ദേന്തി, അദ്ധികാദീനം വട്ടം പട്ഠപേന്തി, ചതുമഹാപഥേ സാലം കരോന്തി, പോക്ഖരണിഞ്ച ഖണാപേന്തി, ദേവകുലാദീസു മാലാഗച്ഛം രോപേന്തി, നദീവിദുഗ്ഗാദീസു സേതും അത്ഥരന്തി, വിസമം സമം കരോന്തി, ഇതി നേസം കുസലവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. മിച്ഛാദിട്ഠിം പന നിസ്സായ സമ്മാദിട്ഠികേ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തി, വധബന്ധനാദീനി കരോന്തി, പാണം വധിത്വാ ദേവതാനം ഉപഹാരം ഉപഹരന്തി , ഇതി നേസം അകുസലവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. വിപാകവേദനാ പന ഭവന്തരഗതാനംയേവ ഹോതി.

സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാതി ഏത്ഥാപി സമ്മാദിട്ഠിസമ്പയുത്താ വേദനാപി വട്ടതി, സമ്മാദിട്ഠിം ഉപനിസ്സയം കത്വാ ഉപ്പന്നാ കുസലാകുസലവേദനാപി വിപാകവേദനാപി. തത്ഥ സമ്മാദിട്ഠിസമ്പയുത്താ കുസലാവ ഹോതി,

സമ്മാദിട്ഠിം പന ഉപനിസ്സായ ബുദ്ധപൂജം ദീപമാലം മഹാധമ്മസ്സവനം അപ്പതിട്ഠിതേ ദിസാഭാഗേ ചേതിയപതിട്ഠാപനന്തി ഏവമാദീനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തി, ഇതി നേസം കുസലാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. സമ്മാദിട്ഠിംയേവ നിസ്സായ മിച്ഛാദിട്ഠികേ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തി, അത്താനം ഉക്കംസേന്തി, പരം വമ്ഭേന്തി, ഇതി നേസം അകുസലവേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. വിപാകവേദനാ പന ഭവന്തരഗതാനംയേവ ഹോതി. **മിച്ഛാസങ്കപ്പപച്ചയാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഛന്ദപച്ചയാ**തിആദീസു പന ഛന്ദപച്ചയാ അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദിതബ്ബാ, വിതക്കപച്ചയാ പഠമജ്ഝാനവേദനാവ. സഞ്ഞാ പച്ചയാ ഠപേത്വാ പഠമജ്ഝാനം സേസാ ഛ സഞ്ഞാസമാപത്തിവേദനാ.

ഛന്ദോ ച അവൂപസന്തോതിആദീസു തിണ്ണം അവൂപസമേ അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ വേദനാ ഹോതി, ഛന്ദമത്തസ്സ വൂപസമേ പഠമജ്ഝാനവേദനാവ. ഛന്ദവിതക്കാനം വൂപസമേ ദുതിയജ്ഝാനാദിവേദനാ അധിപ്പേതാ, തിണ്ണമ്പി വൂപസമേ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനവേദനാ. **അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ**തി അരഹത്തഫലസ്സ പത്തത്ഥായ. **അത്ഥി ആയാമ**ന്തി അത്ഥി വീരിയം. **തസ്മിമ്പി ഠാനേ അനുപ്പത്തേ**തി തസ്സ വീരിയാരമ്ഭസ്സ വസേന തസ്സ അരഹത്തഫലസ്സ കാരണേ അനുപ്പത്തേ. **തപ്പച്ചയാപി വേദയിത**ന്തി അരഹത്തസ്സ ഠാനപച്ചയാ വേദയിതം. ഏതേന ചതുമഗ്ഗസഹജാതാ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരവേദനാവ ഗഹിതാ.

൨. ദുതിയവിഹാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ പടിസല്ലാനകാരണം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **മിച്ഛാദിട്ഠിവൂപസമപച്ചയാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിവൂപസമോ നാമ സമ്മാദിട്ഠി. തസ്മാ യം സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ വേദയിതം വുത്തം, തദേവ മിച്ഛാദിട്ഠിവൂപസമപച്ചയാ വേദിതബ്ബം. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ വിപാകവേദനം അതിദൂരേതി മഞ്ഞമാനാ ന ഗണ്ഹന്തീതി വുത്തം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യസ്സ യസ്സ ഹി വൂപസമപച്ചയാതി വുച്ചതി, തസ്സ തസ്സ പടിപക്ഖധമ്മപച്ചയാവ തം തം വേദയിതം അധിപ്പേതം. **ഛന്ദവൂപസമപച്ചയാ**തിആദീസു പന ഛന്ദവൂപസമപച്ചയാ താവ പഠമജ്ഝാനവേദനാ വേദിതബ്ബാ. **വിതക്കവൂപസമപച്ചയാ** ദുതിയജ്ഝാനവേദനാ. **സഞ്ഞാപച്ചയാ** ഛസമാപത്തിവേദനാ. **സഞ്ഞാവൂപസമപച്ചയാ** നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനവേദനാ. **ഛന്ദോ ച വൂപസന്തോ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

൩-൭. സേക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩-൧൭. തതിയേ **സേക്ഖോ**തി സിക്ഖനസീലോ. കിം സിക്ഖതീതി? തിസ്സോ സിക്ഖാ. **സേക്ഖായാ**തി തീഹി ഫലേഹി ചതൂഹി ച മഗ്ഗേഹി സദ്ധിം ഉപ്പന്നായ. സാപി ഹി അനിട്ഠിതകിച്ചത്താ അത്തനോ കിച്ചം സിക്ഖതേവാതി സേക്ഖാ. ചതുത്ഥപഞ്ചമഛട്ഠസത്തമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവാതി.

൮-൧൦. പഠമകുക്കുടാരാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൮-൨൦. അട്ഠമേ **ഉമ്മങ്ഗോ**തി പഞ്ഞാഉമ്മങ്ഗോ, പഞ്ഞാവീമംസനം, പഞ്ഞാഗവേസനന്തി അത്ഥോ. **ഏവഞ്ഹി ത്വം ആവുസോ**തി ഇദം തസ്സ പുച്ഛാപതിട്ഠാപനത്ഥായ ആഹ. നവമദസമാനി ഉത്താനത്ഥാമേവാതി.

വിഹാരവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. മിച്ഛത്തവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൧-൩൦. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **മിച്ഛത്ത**ന്തി മിച്ഛാസഭാവം. **സമ്മത്ത**ന്തി സമ്മാസഭാവം. **മിച്ഛാപടിപത്താധികരണഹേതൂ**തി മിച്ഛാപടിപത്തികരണഹേതു. യസ്മാ മിച്ഛാപടിപത്തിം കരോതി, തസ്മാതി അത്ഥോ. **നാരാധകോ**തി ന സമ്പാദകോ. **ഞായം ധമ്മ**ന്തി അരിയമഗ്ഗധമ്മം. **മിച്ഛാഞാണീ**തി മിച്ഛാവിഞ്ഞാണോ മിച്ഛാപച്ചവേക്ഖണോ. **മിച്ഛാവിമുത്തീ**തി അയാഥാവവിമുത്തി, അനിയ്യാനികവിമുത്തി. ഇമേസു തതിയാദീസു ചതൂസു സുത്തേസു വട്ടവിവട്ടം കഥിതം, പച്ഛിമേസു പനേത്ഥ ദ്വീസു പുഗ്ഗലോ പുച്ഛിതോ ധമ്മോ വിഭത്തോ, ഏവം ധമ്മേന പുഗ്ഗലോ ദസ്സിതോതി. **സുപ്പവത്തിയോ**തി സുപ്പവത്തനിയോ. യഥാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം ദിസം പവത്തേന്തോ ധാവതി, ഏവം പവത്തേതും സക്കാ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സഉപനിസം സപരിക്ഖാര**ന്തി സപ്പച്ചയം സപരിവാരം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

മിച്ഛത്തവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. പടിപത്തിവഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൧-൪൦. ചതുത്ഥേ **മിച്ഛാപടിപത്തി**ന്തി അയാഥാവപടിപത്തിം. **മിച്ഛാപടിപന്ന**ന്തി അയാഥാവപടിപന്നം. ഇതി ഏകം സുത്തം ധമ്മവസേന കഥിതം, ഏകം പുഗ്ഗലവസേന. **അപാരാ പാര**ന്തി വട്ടതോ നിബ്ബാനം. **പാരഗാമിനോ**തി ഏത്ഥ യേപി പാരങ്ഗതാ, യേപി ഗച്ഛന്തി, യേപി ഗമിസ്സന്തി, സബ്ബേ പാരഗാമിനോത്വേവ വേദിതബ്ബാ.

തീരമേവാനുധാവതീതി വട്ടമേവ അനുധാവതി, വട്ടേ വിചരതി. **കണ്ഹ**ന്തി അകുസലധമ്മം. **സുക്ക**ന്തി കുസലധമ്മം. **ഓകാ അനോക**ന്തി വട്ടതോ നിബ്ബാനം. **ആഗമ്മാ**തി ആരബ്ഭ സന്ധായ പടിച്ച. **പരിയോദപേയ്യാ**തി പരിസുദ്ധം കരേയ്യ. **ചിത്തക്ലേസേഹീ**തി ചിത്തം കിലിസ്സാപേന്തേഹി നീവരണേഹി. **സമ്ബോധിയങ്ഗേസൂ**തി സത്തസു ബോജ്ഝങ്ഗേസു.

സാമഞ്ഞത്ഥന്തി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി സാമഞ്ഞേന ഉപഗന്തബ്ബതോ സാമഞ്ഞത്ഥോതി വുച്ചതി. **ബ്രഹ്മഞ്ഞ**ന്തി സേട്ഠഭാവം. **ബ്രഹ്മഞ്ഞത്ഥ**ന്തി നിബ്ബാനം ബ്രഹ്മഞ്ഞേന ഉപഗന്തബ്ബതോ. യത്ഥ യത്ഥ പന ഹേട്ഠാ ച ഇമേസു ച തീസു സുത്തേസു "രാഗക്ഖയോ"തി ആഗതം, തത്ഥ തത്ഥ അരഹത്തമ്പി വട്ടതിയേവാതി വദന്തി.

പടിപത്തിവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. അഞ്ഞതിത്ഥിയപേയ്യാലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൧-൪൭. അഞ്ഞതിത്ഥിയപേയ്യാലേ **അദ്ധാനപരിഞ്ഞത്ഥ**ന്തി സംസാരദ്ധാനം നിബ്ബാനം പത്വാ പരിഞ്ഞാതം നാമ ഹോതി. തസ്മാ നിബ്ബാനം ‘‘അദ്ധാനപരിഞ്ഞാ’’തി വുച്ചതി, തദത്ഥന്തി അത്ഥോ. **അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥ**ന്തി അപച്ചയപരിനിബ്ബാനത്ഥം. ഇതി ഇമസ്മിം പേയ്യാലേ വിജ്ജാവിമുത്തിഫലേന അരഹത്തം കഥിതം. ഞാണദസ്സനേന പച്ചവേക്ഖണാ, സേസേഹി നിബ്ബാനന്തി.

അഞ്ഞതിത്ഥിയപേയ്യാലവഗ്ഗോ.

൬. സൂരിയപേയ്യാലവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൯-൬൨. സൂരിയപേയ്യാലേ അരുണുഗ്ഗം വിയ കല്യാണമിത്തതാ, കല്യാണമിത്തതായ ഠത്വാ നിബ്ബത്തിതോ സവിപസ്സനഅരിയമഗ്ഗോ സൂരിയപാതുഭാവോ വിയാതി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സീലസമ്പദാ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **ഛന്ദസമ്പദാ**തി കുസലകത്തുകമ്യതാഛന്ദോ. **അത്തസമ്പദാ**തി സമ്പന്നചിത്തതാ. **ദിട്ഠിസമ്പദാ**തി ഞാണസമ്പത്തി. **അപ്പമാദസമ്പദാ**തി കാരാപകഅപ്പമാദസമ്പത്തി. **യോനിസോമനസികാരസമ്പദാ**തി ഉപായമനസികാരസമ്പത്തി. പുന **കല്യാണമിത്തതാ**തിആദീനി സമ്മാദിട്ഠിആദീനം അഞ്ഞേനപി ആകാരേന ഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്താനി. സബ്ബാനേവ ചേതാനി സുത്താനി പാടിയേക്കം പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന വുത്താനീതി.

സൂരിയപേയ്യാലവഗ്ഗോ.

൭. ഏകധമ്മപേയ്യാലവഗ്ഗാദിവണ്ണനാ

൬൩-൧൩൮. ഏകധമ്മപേയ്യാലോപി ഗങ്ഗാപേയ്യാലോപി പാടിയേക്കം പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേനേവ തഥാ തഥാ വുത്തേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന കഥിതോ.

൮. അപ്പമാദപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൧. തഥാഗതസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൯. അപ്പമാദപേയ്യാലേ **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ യഥാ സബ്ബസത്താനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അഗ്ഗോ, ഏവം സബ്ബേസം കുസലധമ്മാനം കാരാപകഅപ്പമാദോ അഗ്ഗോതി ദട്ഠബ്ബോ. നനു ചേസ ലോകിയോവ, കുസലധമ്മാ പന ലോകുത്തരാപി. അയഞ്ച കാമാവചരോവ, കുസലധമ്മാ പന ചതുഭൂമകാ. കഥമേസ തേസം അഗ്ഗോതി? പടിലാഭകട്ഠേന. അപ്പമാദേന ഹി തേ പടിലബ്ഭന്തി, തസ്മാ സോ തേസം അഗ്ഗോ. തേനേതം വുത്തം **സബ്ബേ തേ അപ്പമാദമൂലകാ**തിആദി.

൨. പദസുത്തവണ്ണനാ

൧൪൦. **ജങ്ഗലാന**ന്തി പഥവീതലവാസീനം. **പാണാന**ന്തി സപാദകപാണാനം . **പദജാതാനീ**തി പദാനി. **സമോധാനം ഗച്ഛന്തീ**തി ഓധാനം ഉപക്ഖേപം ഗച്ഛന്തി.

അഗ്ഗമക്ഖായതീതി സേട്ഠം അക്ഖായതി. **യദിദം മഹന്തത്തേനാ**തി മഹന്തഭാവേന അഗ്ഗമക്ഖായതി, ന ഗുണവസേനാതി അത്ഥോ.

൯-൧൦. കൂടസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൮-൭൯. വസ്സികന്തി സുമനപുപ്ഫം. ഇമം കിര സുത്തം സുത്വാ ഭാതിയമഹാരാജാ വീമംസിതുകാമതായ ഏകസ്മിം ഗബ്ഭേ ചതുജാതിഗന്ധേഹി പരിഭണ്ഡം കാരേത്വാ സുഗന്ധാനി പുപ്ഫാനി ആഹരാപേത്വാ ഏകസ്സ സമുഗ്ഗസ്സ മജ്ഝേ സുമനപുപ്ഫമുട്ഠിം ഠപേത്വാ സേസാനി തസ്സ സമന്തതോ മുട്ഠിമുട്ഠിം കത്വാ ഠപേത്വാ ദ്വാരം പിധായ ബഹി നിക്ഖന്തോ. അഥസ്സ മുഹുത്തം വീതിനാമേത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ പവിസന്തസ്സ സബ്ബപഠമം സുമനപുപ്ഫഗന്ധോ ഘാനം പഹരി. സോ മഹാതലസ്മിംയേവ മഹാചേതിയാഭിമുഖോ നിപജ്ജിത്വാ - ''വസ്സികം സേട്ഠം ഗന്ധാനന്തി കഥേന്തേന സുകഥിതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ''തി ചേതിയം വന്ദി. **കുട്ടരാജാനോ**തി ഖുദ്ദകരാജാനോ. ''ഖുദ്ദരാജാനോ''തിപി പാഠോ. **തന്താവുതാനന്തി** തന്തേ ആവുതാനം, തന്തം ആരോപേത്വാ വായിതാനന്തി അത്ഥോ. ഇദഞ്ച പച്ചത്തേ സാമിവചനം. യാനി കാനിചി തന്താവുതാനി വത്ഥാനീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. അഥ വാ തന്താവുതാനം വത്ഥാനം യാനി കാനിചി വത്ഥാനീതി ഏവം സാവസേസപാഠനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അപ്പമാദവഗ്ഗോ അട്ഠമോ.

൯. ബലകരണീയവഗ്ഗോ

൧. ബലസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. ബലകരണീയവഗ്ഗേ **ബലകരണീയാ**തി ഊരുബലബാഹുബലേന കത്തബ്ബാ ധാവനലങ്ഘനതാപനവഹനാദയോ കമ്മന്താ. **സീലേ പതിട്ഠായാ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ ഠത്വാ. **അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗന്തി** സഹവിപസ്സനം അരിയമഗ്ഗം.

൨. ബീജസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ബീജഗാമഭൂതഗാമാതി ഏത്ഥ പഞ്ചവിധമ്പി ബീജം ബീജഗാമോ നാമ, തദേവ പണ്ണസമ്പന്നം നീലഭാവതോ പട്ഠായ ഭൂതഗാമോതി വേദിതബ്ബം.

൩. നാഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ബലം ഗാഹേന്തീതി ബലം ഗണ്ഹന്തി, ഗഹിതബലാ ഥിരസരീരാ ഹോന്തി. **കുസോബ്ഭേ ഓതരന്തീ**തിആദീസു അയമനുപുബ്ബികഥാ - നാഗിനിയോ കിര ഉതുസമയേ പതിട്ഠിതഗബ്ഭാ ചിന്തേന്തി - ''സചേ മയം ഇധ വിജായിസ്സാമ, ഏവം നോ ദാരകാ ഊമിവേഗഞ്ച സുപണ്ണസ്സ ച പക്ഖന്ദിത്വാ ആഗതസ്സ വേഗം സഹിതും ന സക്ഖിസ്സന്തീ''തി താ മഹാസമുദ്ദേ നിമുജ്ജിത്വാ സമ്ഭജ്ജമുഖദ്വാരം പത്വാ പഞ്ച മഹാനദിയോ പവിസിത്വാ ഹിമവന്തം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ സുപണ്ണേഹി അപക്ഖന്ദനിയാസു സുവണ്ണരജതമണിഗുഹാസു വസമാനാ വിജായിത്വാ നാഗപോതകേ ഗോപ്ഫകാദിപമാണേസു ഉദകേസു ഓതാരേത്വാ ഉദകതരണം സിക്ഖാപേന്തി.

അഥ യദാ അനുക്കമേന തേ നാഗാ ഗങ്ഗാദീനം നദീനം ഓരിമതീരതോ പരതീരം, പരതീരതോ ഓരിമതീരന്തി തരണപടിതരണം കാതും സക്കോന്തി, തദാ "ഇദാനി നോ ദാരകാ ഊമിവേഗഞ്ച ഗരുളവേഗഞ്ച സഹിതും സക്ഖിസ്സന്തീ"തി ഞത്വാ അത്തനോ ആനുഭാവേന മഹാമേഘം സമുട്ഠാപേത്വാ സകലഹിമവന്തം ഏകോദകം വിയ കുരുമാനാ ദേവം വസ്സാപേത്വാ സുവണ്ണരജതാദിമയാ നാവാ മാപേത്വാ ഉപരി സുവണ്ണതാരകവിചിത്തം സമോസരിതഗന്ധപുപ്ഫദാമം ചേലവിതാനം ബന്ധിത്വാ സുരഭിചന്ദനഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ താഹി നാവാഹി പഞ്ച മഹാനദിയോ ഓഗാഹിത്വാ അനുക്കമേന മഹാസമുദ്ദം പാപുണന്തി. തത്ഥ ച വസന്താ ദസബ്യാമ-സതബ്യാമ-സഹസ്സബ്യാമ-സതസഹസ്സബ്യാമ-പമാണതം ആപജ്ജന്താ മഹന്തത്തം വേപുല്ലത്തം ആപജ്ജന്തി നാമ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഹിമവന്തപബ്ബതോ വിയ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ദട്ഠബ്ബം, നാഗപോതകാ വിയ യോഗാവചരാ, കുസോബ്ഭാദയോ വിയ അരിയമഗ്ഗോ, മഹാസമുദ്ദോ വിയ നിബ്ബാനം. യഥാ നാഗപോതകാ ഹിമവന്തേ പതിട്ഠായ കുസോബ്ഭാദീഹി മഹാസമുദ്ദം പത്വാ കായമഹന്തത്തം ആപജ്ജന്തി, ഏവം യോഗിനോ സീലം നിസ്സായ സീലേ പതിട്ഠായ അരിയമഗ്ഗേന നിബ്ബാനം പത്വാ അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ആഗതേസു ഛസു അഭിഞ്ഞാധമ്മേസു ഗുണസരീരമഹന്തത്തം പാപുണന്തീതി.

൯. കുമ്ഭസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൯. **കുമ്ഭോ**തി ഉദകഘടോ. **നോ പച്ചാവമതീ**തി ന പതിആവമതി, ന അന്തോ പവേസേതീതി അത്ഥോ.

൭. ആകാസസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൬. **പുരത്ഥിമാ**തി പുരത്ഥിമദിസതോ ആഗതവാതാ. **പച്ഛിമദിസാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ചത്താരോപി സതിപട്ഠാനാ**തി യഥേവ ഹി ഏതേസം പുരത്ഥിമാദിഭേദാനം വാതാനം സന്നിപാതോ ആകാസേ ഇജ്ഝതി, ഏവം ഇധാപി "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ സഹവിപസ്സനസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ഇജ്ഝന്തി, തേനേതം വുത്തം.

៧-൯. പഠമമേഘസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൫൭-൧൫൮. **ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ**തി ആസാള്ഹമാസേ. **ഊഹത**ന്തി ദ്വിപദചതുപ്പദാനം പാദപ്പഹാരേന പഥവീതലേ ഉട്ഠഹിത്വാ ഉദ്ധം ഗതം വട്ടിവട്ടി ഹുത്വാ ആകാസേ പക്ഖന്തം. **രജോജല്ല**ന്തി പംസുരജോജല്ലം.

൧൦. നാവാസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൯. **സാമുദ്ദികായ നാവായാ**തിആദി ഹേട്ഠാ വാണിജകോപമേ വിത്ഥാരിതമേവ.

൧൧-൧൨. ആഗന്തുകസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭൯-൧൮൦. ആഗന്തുകാഗാരന്തി പുഞ്ഞത്ഥികേഹി നഗരമജ്ഝേ കതം ആഗന്തുകഘരം, യത്ഥ രാജരാജമഹാമത്തേഹിപി സക്കാ ഹോതി നിവാസം ഉപഗന്തും. **അഭിഞ്ഞാ പരിഞ്ഞേയ്യാ**തി യഥേവ ഹി തേസം പുരത്ഥിമദിസാദീഹി ആഗതാനം ഖത്തിയാദീനം വാസോ ആഗന്തുകാഗാരേ ഇജ്ഝതി, ഏവം ഇമേസം അഭിഞ്ഞാപരിഞ്ഞേയ്യാതിആദീനം ധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാപരിജാനനാദീഹി സഹവിപസ്സനസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ഭാവനായ ഇജ്ഝന്തി, തേനേതം വുത്തം. നദീസുത്തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവാതി.

ബലകരണീയവഗ്ഗോ നവമോ.

൧൦. ഏസനാവഗ്ഗോ

൧. ഏസനാസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൧. ഏസനാവഗ്ഗേ **കാമേസനാ**തി കാമാനം ഏസനാ ഗവേസനാ മഗ്ഗനാ പത്ഥനാ. **ഭവേസനാ**തി ഭവാനം ഏസനാ. **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിസങ്ഖാതസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഏസനാ.

൨-൧൧. വിധാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൮൨-൧൯൧. വിധാതി മാനകോട്ഠാസാ മാനഠപനാ വാ. **സേയ്യോഹമസ്മീതി വിധാ**തി അഹമസ്മി സേയ്യോതി ഏവം മാനകോട്ഠാസോ മാനഠപനാ വാ. **നീഘാ**തി ദുക്ഖാ. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ യസ്സ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം പുരിസം നീഹനന്തീതി നീഘാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഏസനാവഗ്ഗോ ദസമോ.

൧൧. ഓഘവഗ്ഗോ

൧-൨. ഓഘസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൯൨-൧൯൩. ഓഘവഗ്ഗേ **കാമോഘോ**തി പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ഛന്ദരാഗോ. **ഭവോഘോ**തി രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ. **ദിട്ഠോഘോ**തി ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. **അവിജ്ജോഘോ**തി ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണം. **കാമയോഗാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൩-൮. ഉപാദാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൯൪-൧൯൯. കാമുപാദാനന്തി കാമഗ്ഗഹണം. **ദിട്ഠുപാദാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഗന്ഥാ**തി ഗന്ഥനാ ഘടനാ. **കായഗന്ഥോ**തി നാമകായസ്സ ഗന്ഥോ ഗന്ഥനഘടനകിലേസോ. **ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ**തി അന്തഗ്ഗാഹികദിട്ഠിവസേന ഉപ്പന്നോ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ഏവം അഭിനിവേസോ.

൯-൧൦. അനുസയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൯൦-൨൦൧. കാമരാഗാനുസയോതി ഥാമഗതട്ഠേന കാമരാഗോവ അനുസയോ കാമരാഗാനുസയോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഓരമ്ഭാഗിയാനീതി ഹേട്ഠാകോട്ഠാസിയാനി. **സംയോജനാനീ**തി ബന്ധനാനി. **ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനീ**തി ഉപരികോട്ഠാസിയാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഓഘവഗ്ഗോ ഏകാദസമോ.

മഗ്ഗസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തം

൧. പബ്ബതവഗ്ഗോ

൧. ഹിമവന്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൨. ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തസ്സ പഠമേ **നാഗാ**തി ഇമേപി മഹാസമുദ്ദപിട്ഠേ ഊമിഅന്തരവാസിനോവ, ന വിമാനട്ഠകനാഗാ. തേസം ഹിമവന്തം നിസ്സായ കായവഡ്ഢനാദിസബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ബോജ്ഝങ്ഗേ**തി ഏത്ഥ ബോധിയാ, ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ**. കിം വുത്തം ഹോതി? യാ ഹി അയം ധമ്മസാമഗ്ഗീ, യായ ലോകിയലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹന കാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദീനം അനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ ബോധീതി വുച്ചതി. **ബുജ്ഝതീ**തി കിലേസസന്താനനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ ''സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൮; ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൩). തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദയോ വിയ. യോപേസ യഥാവുത്തപ്പകാരായ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ ബോധീതി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ അങ്ഗാതിപി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ - ''ബുജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി വാ ബോജ്ഝങ്ഗാ''തി.

അപിച ''ബോജ്ഝങ്ഗാതി കേനട്ഠേന ബോജ്ഝങ്ഗാ? ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, അനുബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, പടിബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, സമ്ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ''ഇച്ചാദിനാ (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭) പടിസമ്ഭിദാനയേനാപി ബോജ്ഝങ്ഗത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗന്തിആദീസു പന പസത്ഥോ സുന്ദരോ ച ബോജ്ഝങ്ഗോതി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. സതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ,** തം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗന്തി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി, അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ പുനപ്പുനം ജനേതി, അഭിനിബ്ബത്തേതീതി അത്ഥോ. **വിവേകനിസ്സിത**ന്തിആദീനി കോസലസംയുത്തേ ''സമ്മാദിട്ഠിം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിത''ന്തി ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

അയം പന വിസേസോ - തത്ഥ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതന്തി, വിവേകത്തയമേവ വുത്തം, ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനം പത്വാ പന പഞ്ചവിധവിവേകനിസ്സിതമ്പി ഏകേ വണ്ണയന്തി. തേ ഹി ന കേവലം ബലവവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലക്ഖണേസു ഏവ

ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി വിപസ്സനാപാദക-കസിണജ്ഝാന-ആനാപാനാസുഭ-ബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ഉദ്ധരന്തി, ന ച പടിസിദ്ധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി. തസ്മാ തേസം മതേന ഏതേസം ഝാനാനം പവത്തിക്ഖണേ കിച്ചതോ ഏവ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകനിസ്സിതം. യഥാ ച വിപസ്സനാക്ഖണേ "അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിത"ന്തി വുത്തം, ഏവം പടിപസ്സദ്ധിവിവേകനിസ്സിതമ്പി ഭാവേതീതി വത്തും വട്ടതി. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

൨. കായസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൨. ദുതിയേ **ആഹാരട്ഠിതികോ**തി പച്ചയട്ഠിതികോ. **ആഹാരം പടിച്ചാ**തി പച്ചയം പടിച്ച. **സുഭനിമിത്ത**ന്തി സുഭമ്പി സുഭനിമിത്തം, സുഭസ്സ ആരമ്മണമ്പി സുഭനിമിത്തം. **അയോനിസോമനസികാരോ**തി അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ അനിച്ചേ "നിച്ച"ന്തി വാ, ദുക്ഖേ "സുഖ"ന്തി, അനത്തനി "അത്താ"തി വാ, അസുഭേ "സുഭ"ന്തി വാ, മനസികാരോ. തം തസ്മിം സുഭാരമ്മണേ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേന വുത്തം "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സുഭനിമിത്ത"ന്തിആദി. ഏവം സബ്ബനീവരണേസു യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

പടിഘനിമിത്തന്തിആദീസു പന പടിഘോപി പടിഘനിമിത്തം പടിഘാരമ്മണമ്പി. **അരതീ**തി ഉക്കണ്ഠിതാ. യം സന്ധായ വുത്തം - "തത്ഥ കതമാ അരതി? പന്തേസു വാ സേനാസനേസു അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു വാ അധികുസലേസു ധമ്മേസു അരതി അരതിതാ അനഭിരതി അനഭിരമനാ ഉക്കണ്ഠിതാ പരിതസ്സിതാ, അയം വുച്ചതി അരതീ"തി (വിഭ॰ ൮൫൬).

തന്ദീതി അതിസീതാദിപച്ചയാ ഉപ്പന്നം ആഗന്തുകകായാലസിയം. യസ്മിം ഉപ്പന്നേ "അതിസീതം അതിഉണ്ഹം അതിച്ഛാതോസ്മി അതിധാതോസ്മി അതിദൂരമഗ്ഗം ഗതോസ്മീ"തി വദതി, യം സന്ധായ വുത്തം "തത്ഥ കതമാ തന്ദി , യാ തന്ദീ തന്ദിയനാ തന്ദിമനകതാ ആലസ്യം ആലസ്യായനാ ആലസ്യായിതത്തം, അയം വുച്ചതി തന്ദീ"തി (വിഭ॰ ൮൫൭).

വിജമ്ഭിതാതി കിലേസവസേന കായവിനമനാ. യം സന്ധായ വുത്തം - "തത്ഥ കതമാ വിജമ്ഭിതാ? യാ കായസ്സ ജമ്ഭനാ വിജമ്ഭനാ ആനമനാ വിനമനാ സന്നമനാ പണമനാ ബ്യാധിയകം, അയം വുച്ചതി വിജമ്ഭിതാ"തി (വിഭ॰ ൮൫൮).

ഭത്തസമ്മദോതി ഭത്തപരിളാഹോ. യം സന്ധായ വുത്തം - "തത്ഥ കതമോ ഭത്തസമ്മദോ? യാ ഭുത്താവിസ്സ ഭത്തമുച്ഛാ ഭത്തകിലമഥോ ഭത്തപരിളാഹോ കായദുട്ഠുല്ലം, അയം വുച്ചതി ഭത്തസമ്മദോ"തി (വിഭ॰ ൮൫൯).

ചേതസോ ച ലീനത്തന്തി ചിത്തസ്സ ലീയനാകാരോ, യം സന്ധായ വുത്തം - "തത്ഥ കതമം ചേതസോ ലീനത്തം? യാ ചിത്തസ്സ അകല്യതാ അകമ്മഞ്ഞതാ ഓലീയനാ സല്ലീയനാ ലീനം ലീയനാ ലീയിതത്തം ഥിനം ഥിയനാ ഥിയിതത്തം ചിത്തസ്സ, ഇദം വുച്ചതി ചേതസോ ലീനത്ത"ന്തി (വിഭ॰ ൮൬൦).

ചേതസോ അവൂപസമോതി യഥാ നാമ വീതച്ചികോപി അങ്ഗാരോ നേവ താവ സന്നിസീദതി പതാപം കരോതിയേവ, യഥാ ച പത്തപചനട്ഠാനേ നേവ

താവ സന്നിസീദതി പതാപം കരോതിയേവ, ഏവം ചിത്തസ്സ അവൂപസന്താകാരോ, അത്ഥതോ പനേതം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചമേവ ഹോതി.

വിചികിച്ഛട്ഠാനീയാ ധമ്മാതി വിചികിച്ഛായ ആരമ്മണധമ്മാ. **അയോനിസോമനസികാരോ** സബ്ബത്ഥ വുത്തനയോവ. ഏവമേത്ഥ കാമച്ഛന്ദോ വിചികിച്ഛാതി ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ആരമ്മണേന കഥിതാ, ബ്യാപാദോ ആരമ്മണേന ച ഉപനിസ്സയേന ച, സേസാ സഹജാതേന ച ഉപനിസ്സയേന ചാതി.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാതി സതിയാ ആരമ്മണധമ്മാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയാ ച നവ ലോകുത്തരധമ്മാ ച. **തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ**തി തത്ഥ ഉപായമനസികാരസ്സ പുനപ്പുനം കരണം.

കുസലാകുസലാ ധമ്മാതിആദീസു **കുസലാ**തി കോസല്ലസമ്ഭൂതാ അനവജ്ജസുഖവിപാകാ. **അകുസലാ**തി അകോസല്ലസമ്ഭൂതാ സാവജ്ജദുക്ഖവിപാകാ. **സാവജ്ജാ**തി അകുസലാ. **അനവജ്ജാ**തി കുസലാ. **ഹീനപണീതകണ്ഹസുക്കേസു**പി ഏസേവ നയോ. **സപ്പടിഭാഗാ**തി കണ്ഹസുക്കായേവ. കണ്ഹാ ഹി കണ്ഹവിപാകദാനതോ , സുക്കാ ച സുക്കവിപാകദാനതോ സപ്പടിഭാഗാ നാമ, സദിസവിപാകകോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. പടിപക്ഖഭൂതസ്സ വാ ഭാഗസ്സ അത്ഥിതായ സപ്പടിഭാഗാ. കണ്ഹാനഞ്ഹി സുക്കാ പടിപക്ഖഭാഗാ, സുക്കാനഞ്ച കണ്ഹാ പടിപക്ഖഭാഗാതി ഏവമ്പി സപ്പടിഭാഗാ. സപ്പടിബാഹിതട്ഠേന വാ സപ്പടിഭാഗാ. അകുസലഞ്ഹി കുസലം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകം ദേതി, കുസലഞ്ച അകുസലം പടിബാഹിത്വാതി ഏവമ്പി കണ്ഹസുക്കാ സപ്പടിഭാഗാ.

ആരമ്ഭധാതൂതി പഠമാരമ്ഭവീരിയം. **നിക്കമധാതൂ**തി കോസജ്ജതോ നിക്ഖന്തത്താ തതോ ബലവതരം. **പരക്കമധാതൂ**തി പരം പരം ഠാനം അക്കമനതായ തതോപി ബലവതരന്തി തീഹിപി പദേഹി വീരിയമേവ കഥിതം.

പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാതി പീതിയാ ആരമ്മണധമ്മാ. **കായപസ്സദ്ധീ**തി തിണ്ണം ഖന്ധാനം ദരഥപസ്സദ്ധി. **ചിത്തപസ്സദ്ധീ**തി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ദരഥപസ്സദ്ധി. **സമഥനിമിത്ത**ന്തി സമഥോപി സമഥനിമിത്തം, ആരമ്മണമ്പി. **അബ്യഗ്ഗനിമിത്ത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം.

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാതി ഉപേക്ഖായ ആരമ്മണധമ്മാ, അത്ഥതോ പന മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാട്ഠാനീയാ ധമ്മോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവമേത്ഥ സതിധമ്മവിചയഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ ആരമ്മണേന കഥിതാ, സേസാ ആരമ്മണേനപി ഉപനിസ്സയേനപി.

၈. സീലസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൪. തതിയേ **സീലസമ്പന്നാ**തി ഏത്ഥ ഖീണാസവസ്സ ലോകിയലോകുത്തരസീലം കഥിതം, തേന സമ്പന്നാതി അത്ഥോ. **സമാധിപഞ്ഞാസു**പി ഏസേവ നയോ. **വിമുത്തി** പന ഫലവിമുത്തിയേവ.

വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പച്ചവേക്ഖണഞാണം. ഏവമേത്ഥ സീലാദയോ തയോ ലോകിയലോകുത്തരാ, വിമുത്തി ലോകുത്തരാവ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ലോകിയമേവ.

ദസ്സനമ്പാഹന്തി ദസ്സനമ്പി അഹം. തം പനേതം ദസ്സനം - ചക്ഖുദസ്സനം, ഞാണദസ്സനന്തി ദുവിധം. തത്ഥ പസന്നേഹി ചക്ഖൂഹി അരിയാനം ദസ്സനം ഓലോകനം ചക്ഖുദസ്സനം നാമ. അരിയേഹി പന ദിട്ഠസ്സ ലക്ഖണസ്സ ദസ്സനം, പടിവിദ്ധസ്സ ച പടിവിജ്ഝനം ഝാനേന വാ വിപസ്സനായ വാ മഗ്ഗഫലേഹി വാ ഞാണദസ്സനം നാമ. ഇമസ്മിം പനേത്ഥ ചക്ഖുദസ്സനം അധിപ്പേതം. അരിയാനഞ്ഹി പസന്നേഹി ചക്ഖൂഹി ഓലോകനമ്പി ബഹുകാരമേവ. **സവന**ന്തി "അസുകോ നാമ ഖീണാസവോ അസുകസ്മിം നാമ രട്ഠേ വാ ജനപദേ വാ ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ വിഹാരേ വാ ലേണേ വാ വസതീ"തി കഥേന്താനം സോതേന സവനം, ഏതമ്പി ബഹുകാരമേവ. **ഉപസങ്കമന**ന്തി "ദാനം വാ ദസ്സാമി, പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിസ്സാമി, ധമ്മം വാ സോസ്സാമി, സക്കാരം വാ കരിസ്സാമീ"തി ഏവരൂപേന ചിത്തേന അരിയാനം ഉപസങ്കമനം. **പയിരുപാസന**ന്തി പഞ്ഹാപയിരുപാസനം. അരിയാനം ഗുണേ സുത്വാ തേ ഉപസങ്കമിത്വാ നിമന്തേത്വാ ദാനം ദത്വാ "കിം, ഭന്തേ, കുസല"ന്തിആദിനാ നയേന പഞ്ഹപുച്ഛനന്തി അത്ഥോ.

അനുസ്സതിന്തി രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേസു നിസിന്നസ്സ "ഇദാനി അരിയാ ലേണഗുഹമണ്ഡപാദീസു ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലസുഖേഹി വീതിനാമേന്തീ"തി അനുസ്സരണം. യോ വാ തേസം സന്തികേ ഓവാദോ ലദ്ധോ ഹോതി, തം ആവജ്ജിത്വാ "ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം കഥിതം, ഇമസ്മിം സമാധി, ഇമസ്മിം വിപസ്സനാ, ഇമസ്മിം മഗ്ഗോ, ഇമസ്മിം ഫല"ന്തി ഏവം അനുസ്സരണം. **അനുപബ്ബജ്ജ**ന്തി അരിയേസു ചിത്തം പസാദേത്വാ ഘരാ നിക്ഖമ്മ തേസം സന്തികേ പബ്ബജ്ജം. അരിയാനഞ്ഹി സന്തികേ ചിത്തം പസാദേത്വാ തേസംയേവ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തേസംയേവ ഓവാദാനുസാസനിം പച്ചാസീസമാനസ്സ ചരതോപി പബ്ബജ്ജാ അനുപബ്ബജ്ജാ നാമ. അരിയേസു പസാദേന അഞ്ഞത്ഥ പബ്ബജിത്വാ അരിയാനം സന്തികേ ഓവാദാനുസാസനിം പച്ചാസീസമാനസ്സ ചരതോ പബ്ബജ്ജാപി അനുപബ്ബജ്ജാ നാമ. അഞ്ഞേസു പന പസാദേന അഞ്ഞേസംയേവ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അഞ്ഞേസംയേവ ഓവാദാനുസാസനിം പച്ചാസീസമാനസ്സ ചരതോ പബ്ബജ്ജാ അനുപബ്ബജ്ജാ നാമ ന ഹോതി.

ഏവം പബ്ബജിതേസു പന മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ താവ അനുപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാ സതസഹസ്സമത്താ അഹേസും, തഥാ ഥേരസ്സേവ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ ച ചന്ദഗുത്തത്ഥേരസ്സ, തസ്സാപി സദ്ധിവിഹാരികസ്സ സൂരിയഗുത്തത്ഥേരസ്സ, തസ്സാപി സദ്ധിവിഹാരികസ്സ അസ്സഗുത്തത്ഥേരസ്സ, തസ്സാപി സദ്ധിവിഹാരികസ്സ യോനകധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ , തസ്സ പന സദ്ധിവിഹാരികോ അസോകരഞ്ഞോ കനിട്ഠഭാതാ തിസ്സത്ഥേരോ നാമ അഹോസി, തസ്സ അനുപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാ അഡ്ഢതേയ്യകോടിസങ്ഖാ അഹേസും. മഹിന്ദത്ഥേരസ്സ അനുപബ്ബജിതാനം ഗണനപരിച്ഛേദോ നത്ഥി. യാവജ്ജദിവസാ ലങ്കാദീപേ സത്ഥരി പസാദേന പബ്ബജന്താ മഹിന്ദത്ഥേരസ്സേവ പബ്ബജ്ജം അനുപബ്ബജന്തി നാമ.

തം ധമ്മന്തി തം തേസം ഓവാദാനുസാസനീധമ്മം. **അനുസ്സരതീ**തി സരതി. **അനുവിതക്കേതീ**തി വിതക്കാഹതം കരോതി. **ആരദ്ധോ ഹോതീ**തി പരിപുണ്ണോ

ഹോതി. **പവിചിനതീ**തിആദി സബ്ബം തത്ഥ ഞാണചാരവസേനേവ വുത്തം. അഥ വാ **പവിചിനതീ**തി തേസം തേസം ധമ്മാനം ലക്ഖണം വിചിനതി. **പവിചരതീ**തി തത്ഥ ഞാണം ചരാപേതി. **പരിവീമംസമാപജ്ജതീ**തി വീമംസനം ഓലോകനം ഗവേസനം ആപജ്ജതി.

സത്ത ഫലാ സത്താനിസംസാതി ഉഭയമ്പേതം അത്ഥതോ ഏകം. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടികച്ച അഞ്ഞം ആരാധേതീ**തി അരഹത്തം ആരാധേന്തോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ആരാധേതി, തഞ്ച ഖോ പടികച്ച, അസമ്പത്തേയേവ മരണകാലേതി അത്ഥോ. **അഥ മരണകാലേ**തി അഥ മരണസ്സ ആസന്നകാലേ.

അന്തരാപരിനിബ്ബായീതി യോ ആയുവേമജ്ഝം അനതിക്കമിത്വാ പരിനിബ്ബായതി, സോ തിവിധോ ഹോതി. കപ്പസഹസ്സായുകേസു താവ അവിഹേസു നിബ്ബത്തിത്വാ ഏകോ നിബ്ബത്തദിവസേയേവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ നിബ്ബത്തദിവസേ പാപുണാതി, പഠമസ്സ പന കപ്പസതസ്സ മത്ഥകേ പാപുണാതി. അയമേകോ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ. അപരോ ഏവം അസക്കോന്തോ ദ്വിന്നം കപ്പസതാനം മത്ഥകേ പാപുണാതി, അയം ദുതിയോ. അപരോ ഏവമ്പി അസക്കോന്തോ ചതുന്നം കപ്പസതാനം മത്ഥകേ പാപുണാതി, അയം തതിയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ.

പഞ്ചമം പന കപ്പസതം അതിക്കമിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ** നാമ ഹോതി. അതപ്പാദീസുപി ഏസേവ നയോ. യത്ഥ കത്ഥചി ഉപ്പന്നോ പന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന അരഹത്തം പത്തോ **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ, അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന പത്തോ **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ. അവിഹാദീസുപി നിബ്ബത്തോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ഉപരൂപരി നിബ്ബത്തിത്വാ അകനിട്ഠം പത്തോ **ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ **അട്ഠചത്താരീസ അനാഗാമിനോ** കഥേതബ്ബാ. അവിഹേസു ഹി തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീതി പഞ്ച ഹോന്തി. തേ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോ പഞ്ച, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോ പഞ്ചാതി ദസ ഹോന്തി, തഥാ അതപ്പാദീസു. അകനിട്ഠേസു പന ഉദ്ധംസോതോ നത്ഥി, തസ്മാ തത്ഥ ചത്താരോ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ചത്താരോ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീതി അട്ഠാതി ഏവം അട്ഠചത്താലീസ ഹോന്തി. തേസം ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ സബ്ബജേട്ഠോ ചേവ ഹോതി സബ്ബകനിട്ഠോ ച. കഥം? സോ ഹി സോളസകപ്പസഹസ്സായുകത്താ ആയുനാ സബ്ബേസം ജേട്ഠോ, സബ്ബപച്ഛാ അരഹത്തം പാപുണീതി സബ്ബേസം കനിട്ഠോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ അപുബ്ബം അചരിമം ഏകചിത്തക്ഖണികാ നാനാലക്ഖണാ അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ.

൪. വത്ഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. ചതുത്ഥേ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഇതി ചേ മേ ഹോതീ**തി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി ഏവം ചേ മയ്ഹം ഹോതി. **അപ്പമാണോതി മേ ഹോതീ**തി അപ്പമാണോതി ഏവം മേ ഹോതി. **സുസമാരദ്ധോ**തി സുപരിപുണ്ണോ. **തിട്ഠതീ**തി ഏത്ഥ അട്ഠഹാകാരേഹി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ

തിട്ഠതി - ഉപ്പാദം അനാവജ്ജിതത്താ അനുപ്പാദം ആവജ്ജിതത്താ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ തിട്ഠതി, പവത്തം, അപ്പവത്തം, നിമിത്തം, അനിമിത്തം സങ്ഖാരേ അനാവജ്ജിതത്താ, വിസങ്ഖാരം ആവജ്ജിതത്താ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ തിട്ഠതീതി. ഇമേഹി അട്ഠഹാകാരേഹി തിട്ഠതീതി ഥേരോ ജാനാതി, വുത്താകാരവിപരീതേഹേവ അട്ഠഹാകാരേഹി ചവന്തം ചവതീതി പജാനാതി. സേസബോജ്ഝങ്ഗേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ഥേരസ്സ ഫലബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ. യദാ ഹി ഥേരോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സീസം കത്വാ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, തദാ ഇതരേ ഛ തദന്വയാ ഹോന്തി. യദാ ധമ്മവിചയാദീസു അഞ്ഞതരം, തദാപി സേസാ തദന്വയാ ഹോന്തീതി ഏവം ഫലസമാപത്തിയം അത്തനോ ചിണ്ണവസിതം ദസ്സേന്തോ ഥേരോ ഇമം സുത്തം കഥേസീതി.

൫. ഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. പഞ്ചമേ **ബോധായ സംവത്തന്തീ**തി ബുജ്ഝനത്ഥായ സംവത്തന്തി. കിം ബുജ്ഝനത്ഥായ? മഗ്ഗേന അസങ്ഖതം നിബ്ബാനം, പച്ചവേക്ഖണായ കതകിച്ചതം, മഗ്ഗേന വാ കിലേസനിദ്ദാതോ പബുജ്ഝനത്ഥായ, ഫലേന പബുജ്ഝനഭാവത്ഥായാതിപി വുത്തം ഹോതി. തേനേവേത്ഥ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ കിലേസപഹാനപച്ചവേക്ഖണാതി സബ്ബം ദസ്സിതം.

൬-൭. കുണ്ഡലിയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൮൬-൧൮൭. ഛട്ഠേ **ആരാമനിസ്സയീ**തി ആരാമം നിസ്സായ വസനഭാവേന ആരാമനിസ്സയീ. **പരിസാവചരോ**തി പരിസായ അവചരോ. പരിസം നാമ ബാലാപി, പണ്ഡിതാപി ഓസരന്തി, യോ പന പരപ്പവാദം മദ്ദിത്വാ അത്തനോ വാദം ദീപേതും സക്കോതി, അയം പരിസാവചരോ നാമ. **ആരാമേന ആരാമ**ന്തി ആരാമേനേവ ആരാമം അനുചങ്കമാമി, ന ബാഹിരേനാതി അത്ഥോ. **ഉയ്യാനേന ഉയ്യാന**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. അഞ്ഞേന വാ ആരാമേന പവിസിത്വാ അഞ്ഞം ആരാമം, അഞ്ഞേന ഉയ്യാനേന അഞ്ഞം ഉയ്യാനന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസ**ന്തി ''ഏവം പുച്ഛാ ഹോതി, ഏവം വിസ്സജ്ജനം, ഏവം ഗഹണം, ഏവം നിബ്ബേഠന''ന്തി ഇമിനാ നയേന ഇതിവാദോ ഹോതി ഇതിവാദപ്പമോക്ഖോതി ഏതം ആനിസംസം. **ഉപാരമ്ഭാനിസംസ**ന്തി ''അയം പുച്ഛായ ദോസോ, അയം വിസ്സജ്ജനേ''തി ഏവം വാദദോസാനിസംസം.

കഥം ഭാവിതോ ച, കുണ്ഡലിയ, ഇന്ദ്രിയസംവരോതി സത്ഥാ ''ഏത്തകം ഠാനം പരിബ്ബാജകേന പുച്ഛിതം, ഇദാനി പുച്ഛിതും ന സക്കോതീ''തി ഞത്വാ ''ന താവ അയം ദേസനാ യഥാനുസന്ധിം ഗതാ. ഇദാനി നം യഥാനുസന്ധിം പാപേസ്സാമീ''തി സയമേവ പുച്ഛന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **മനാപം നാഭിജ്ഝതീ**തി ഇട്ഠാരമ്മണം നാഭിജ്ഝായതി. **നാഭിഹംസതീ**തി ന സാമിസായ തുട്ഠിയാ അഭിഹംസതി. **തസ്സ ഠിതോ ച കായോ ഹോതി, ഠിതം ചിത്തം അജ്ഝത്ത**ന്തി തസ്സ നാമകായോ ച ചിത്തഞ്ച ഗോചരജ്ഝത്തേ ഠിതം ഹോതി. **സുസണ്ഠിത**ന്തി കമ്മട്ഠാനവസേന സുട്ഠു സണ്ഠിതം. **സുവിമുത്ത**ന്തി കമ്മട്ഠാനവിമുത്തിയാ സുവിമുത്തം. **അമനാപ**ന്തി അനിട്ഠാരമ്മണം. **ന മങ്കു ഹോതീ**തി തസ്മിം ന മങ്കു ഹോതി. **അപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ**തി കിലേസവസേന

അട്ഠിതചിത്തോ. **അദീനമാനസോതി** ദോമനസ്സവസേന അദീനചിത്തോ. **അബ്യാപന്നചേതസോതി** ദോസവസേന അപൂതിചിത്തോ.

ഏവം ഭാവിതോ ഖോ, കുണ്ഡലിയ, ഇന്ദ്രിയസംവരോ ഏവം ബഹുലീകതോ തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതീതി ഏത്ഥ ഏവം സുചരിതപൂരണം വേദിതബ്ബം - ഇമേസു താവ ഛസു ദ്വാരേസു അട്ഠാരസ ദുച്ചരിതാനി ഹോന്തി. കഥം? ചക്ഖുദ്വാരേ താവ ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ കായങ്ഗവാചങ്ഗാനി അചോപേത്വാ തസ്മിം ആരമ്മണേ ലോഭം ഉപ്പാദേന്തസ്സ മനോദുച്ചരിതം ഹോതി. ലോഭസഹഗതേന ചിത്തേന "അഹോ വതിദം ഇട്ഠം കന്തം മനാപ"ന്തി ഭണന്തസ്സ വചീദുച്ചരിതം, തദേവ ഹത്ഥേന പരാമസന്തസ്സ കായദുച്ചരിതം. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

അയം പന വിസേസോ - സോതദ്വാരസ്മിഞ്ഹി സദ്ദാരമ്മണസ്സ വത്ഥുഭൂതം സങ്ഖപണവാദിതൂരിയഭണ്ഡം അനാമാസം ആമസന്തസ്സ, ഘാനദ്വാരേ ഗന്ധാരമ്മണസ്സ വത്ഥുഭൂതം ഗന്ധമാലാദിം, ജിവ്ഹാദ്വാരേ രസാരമ്മണസ്സ വത്ഥുഭൂതം മച്ഛമംസാദിം, കായദ്വാരേ ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണസ്സ വത്ഥുഭൂതം വത്ഥതൂലകപാവാരാദിം, മനോദ്വാരേ പണ്ണത്തിവസേന ധമ്മാരമ്മണഭൂതം സപ്പിതേലമധുഫാണിതാദിം ആമസന്തസ്സ കായദുച്ചരിതം വേദിതബ്ബം. സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥ ഛസു ദ്വാരേസു കായവീതിക്കമോ കായദുച്ചരിതം, വചീവീതിക്കമോ വചീദുച്ചരിതം, മനോവീതിക്കമോ മനോദുച്ചരിതന്തി തീണേവ ദുച്ചരിതാനി ഹോന്തി.

അയം പന ഭിക്ഖു അത്തനോ ഭാവനാപടിസങ്ഖാനേ ഠിതോ ഇമാനി ദുച്ചരിതാനി സുചരിതം കത്വാ വിപരിണാമേതി. കഥം? ചക്ഖുദ്വാരേ താവ ഇട്ഠാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ കായങ്ഗവാചങ്ഗാനി അചാലേത്വാ രൂപാരമ്മണം വിപസ്സനം പട്ഠാപയതോ മനോസുചരിതം ഹോതി, വിപസ്സനാസഹഗതേന ചിത്തേന ഖയധമ്മം വയധമ്മന്തി ഭണന്തസ്സ വചീസുചരിതം, "അനാമാസഭണ്ഡം ഏത"ന്തി അനാമസന്തസ്സ കായസുചരിതം. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം ഇമാനി വിത്ഥാരതോ അട്ഠാരസ സുചരിതാനി ഹോന്തി. സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥാപി ഛസു ദ്വാരേസു കായസംവരോ കായസുചരിതം, വചീസംവരോ വചീസുചരിതം, മനോസംവരോ മനോസുചരിതന്തി തീണേവ സുചരിതാനി ഹോന്തി. ഏവം ഇന്ദ്രിയസംവരോ തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതീതി വേദിതബ്ബോ. ഏത്താവതാ സീലാനുരക്ഖിതം ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം കഥിതം.

കായദുച്ചരിതം പഹായാതിആദീസു തിവിധം കായദുച്ചരിതം, ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം, തിവിധം മനോദുച്ചരിതം. തസ്സ പടിപക്ഖവസേന കായസുചരിതാദീനി വേദിതബ്ബാനി. ഏത്താവതാ കായസംവരവചീസംവരേഹി പാതിമോക്ഖസീലം, മനോസംവരേന തീണി സീലാനീതി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം കഥിതം ഹോതി. സകലേ പന ഇമസ്മിം സുത്തേ സുചരിതമൂലകാ സതിപട്ഠാനാ ലോകുത്തരമിസ്സകാ, സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം മൂലഭൂതാ സതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗാ, തേപി സതിപട്ഠാനമൂലകാ ബോജ്ഝങ്ഗാ പുബ്ബഭാഗാവ. വിജ്ജാവിമുത്തിമൂലകാ പന ലോകുത്തരാവ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

൮. ഉപവാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. അട്ഠമേ **പച്ചത്ത**ന്തി അത്തനാവ. **യോനിസോമനസികാരാ**തി യോനിസോ മനസികാരേന. **ആരബ്ഭമാനോ**വാതി കുരുമാനോയേവ. **സുവിമുത്ത**ന്തി കമ്മട്ഠാനവിമുത്തിയാ സുട്ഠു വിമുത്തം. **അട്ഠിംകത്വാ**തി അത്ഥം കരിത്വാ, അത്ഥികോ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

൯. പഠമഉപ്പന്നസുത്തവണ്ണനാ

൧൯. നവമേ **നാഞ്ഞത്ര തഥാഗതസ്സ പാതുഭാവാ**തി തഥാഗതസ്സ പാതുഭാവം വിനാ ന അഞ്ഞസ്മിം കാലേ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ.

൧൦. ദുതിയഉപ്പന്നസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **നാഞ്ഞത്ര സുഗതവിനയാ**തി സുഗതോവാദം വിനാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി.

പബ്ബതവഗ്ഗോ.

൩. ഗിലാനവഗ്ഗോ

൧-൭. പാണസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧-൨൭. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ചത്താരോ ഇരിയാപഥേ കപ്പേന്തീ**തി യേസം ചത്താരോ ഇരിയാപഥാ അത്ഥി, തേസംയേവ വസേനേതം വുത്തം. **സീലം നിസ്സായാ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം നിസ്സയം കത്വാ. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ**തി സഹവിപസ്സനകേ മഗ്ഗബോജ്ഝങ്ഗേ. ദുതിയതതിയാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

൮-൧൦. പഠമഗിലാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൮-൩൦. ചതുത്ഥേ **തഥാ പഹീനോ ചായസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ സോ ആബാധോ അഹോസീ**തി ഥേരസ്സ കിര ഇമം ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനം സാധുകം സുണന്തസ്സ ഏതദഹോസി ''മയ്ഹം പബ്ബജിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്തസ്സ ഇമേ ബോജ്ഝങ്ഗാ പാതുഭൂതാ''തി. അഥസ്സ ''നിയ്യാനികം വത സത്ഥുസാസന''ന്തി ചിന്തയതോ ലോഹിതം പസീദി, ഉപാദാരൂപം വിസുദ്ധം അഹോസി, പോക്ഖരപത്തേ പതിതഉദകബിന്ദു വിയ സരീരതോ രോഗോ വിനിവത്തിത്വാ ഗതോ. തേന വുത്തം ''തഥാ പഹീനോ ചായസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ സോ ആബാധോ അഹോസീ''തി. പഞ്ചമഛട്ഠേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമേസം പന തിണ്ണമ്പി ജനാനം പബ്ബതപാദേ പുപ്ഫിതവിസരുക്ഖവാതസമ്ഫസ്സേന ഉപ്പന്നോ മന്ദസീതജരോ ആബാധോതി വേദിതബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഗിലാനവഗ്ഗോ.

൪. ഉദായിവഗ്ഗോ

൧-൩. ബോധായസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൨-൨൩. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ, ബോജ്ഝങ്ഗാതി വുച്ചന്തീ**തി ഭന്തേ, കിത്തകേന നു ഖോ ബുജ്ഝനകഅങ്ഗാ നാമ വുച്ചന്തീതി പുച്ഛതി. **ബോധായ സംവത്തന്തീ**തി ബുജ്ഝനത്ഥായ സംവത്തന്തി. ഇമസ്മിം സുത്തേ മിസ്സകബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ. ദുതിയേ ധമ്മപരിച്ഛേദോ കഥിതോ.

൩-൪. ഠാനിയസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൪-൨൫. തതിയേ **കാമരാഗട്ഠാനിയാന**ന്തി കാമരാഗസ്സ കാരണഭൂതാനം ആരമ്മണധമ്മാനം. **ബ്യാപാദട്ഠാനിയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സകലഞ്ഹി ഇദം സുത്തം ആരമ്മണേനേവ കഥിതം. പഠമവഗ്ഗസ്സ ദുതിയസുത്തേ വുത്തപരിച്ഛേദോപേത്ഥ ലബ്ഭതേവ. ചതുത്ഥേ മിസ്സകബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ. പഞ്ചമേ **അപരിഹാനിയേ ധമ്മേ**തി അപരിഹാനികരേ സഭാവധമ്മേ.

൫-൭. തണ്ഹക്ഖയസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൭-൨൮. ഛട്ഠേ **ഏതദവോചാ**തി "ഇമിസ്സം പരിസതി നിസിന്നോ ഉദായിത്ഥേരോ നാമ അനുസന്ധികുസലോ ഭിക്ഖു അത്ഥി, സോ മം പുച്ഛിസ്സതീതി ഭഗവതാ ഓസാപിതദേസനം ഞത്വാ ദേസനാനുസന്ധിം ഘടേസ്സാമീ"തി പുച്ഛന്തോ ഏതം അവോച. **വിപുല**ന്തിആദി സബ്ബം സുഭാവിതത്തം സന്ധായ വുത്തം. സുഭാവിതോ ഹി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വിപുലോ ച മഹഗ്ഗതോ ച അപ്പമാണോ ച അബ്യാപജ്ജോ ച നാമ ഹോതി. സോ ഹി പത്ഥടത്താ **വിപുലോ,** മഹന്തഭാവം ഗതത്താ **മഹഗ്ഗതോ,** വഡ്ഢിപമാണത്താ **അപ്പമാണോ,** നീവരണാനം ദൂരീഭാവേന ബ്യാപാദരഹിതത്താ **അബ്യാപജ്ഝോ** നാമ ഹോതി. **തണ്ഹായ പഹാനാ കമ്മം പഹീയതീ**തി യം തണ്ഹാമൂലകം കമ്മം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം തണ്ഹാപഹാനേന പഹീയതി. **കമ്മസ്സ പഹാനാ ദുക്ഖ**ന്തി യമ്പി കമ്മമൂലകം വട്ടദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം കമ്മപഹാനേന പഹീയതി. തണ്ഹക്ഖയാദയോ തണ്ഹാദീനംയേവ ഖയാ, അത്ഥതോ പനേതേഹി നിബ്ബാനം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

൮. നിബ്ബേധഭാഗിയസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. അട്ഠമേ **നിബ്ബേധഭാഗിയ**ന്തി നിബ്ബിജ്ഝനകോട്ഠാസിയം. **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവിതേനാ**തി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേന ഭാവിതേന, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം വാ ഭാവേത്വാ ഠിതേന, ഏവമേത്ഥ മഗ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാ മിസ്സകാ. തേഹി ഭാവിതം, തേ വാ ഭാവേത്വാ ഠിതം ചിത്തം നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരമേവ. തമ്പി പന മഗ്ഗനിസ്സിതം കത്വാ മിസ്സകമേവ കഥേതും വട്ടതി.

൯. ഏകധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. നവമേ **സംയോജനവിനിബന്ധാ**തി സംയോജനസങ്ഖാതാ വിനിബന്ധാ. **അജ്ഝോസാനാ**തി പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗഹണാ.

൧൦. ഉദായിസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൧. ദസമേ **അബഹുകതോ**തി അകതബഹുമാനോ. **ഉക്കുജ്ജാവകുജ്ജന്തി** ഏത്ഥ ഉക്കുജ്ജം വുച്ചതി ഉദയോ, അവകുജ്ജം വയോതി ഉദയബ്ബയവസേന പരിവത്തേന്തോ സമ്മസന്തോതി ദീപേതി. **ധമ്മോ ച മേ, ഭന്തേ, അഭിസമിതോ**തി വിപസ്സനാധമ്മോ അഭിസമാഗതോ. **മഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാമഗ്ഗോവ. സചേ ഹി ഥേരോ തസ്മിം സമയേ സോതാപന്നോ, ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം അത്ഥായ, സചേ അനാഗാമീ, അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ അത്ഥായ അയം വിപസ്സനാ വേദിതബ്ബാ. **തഥാ തഥാ വിഹരന്ത**ന്തി തേന തേനാകാരേന വിഹരന്തം. **തഥത്തായാ**തി തഥാഭാവായ. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീഹി തഥത്തായാതി അധിപ്പേതം തഥാഭാവം ദസ്സേതി. പച്ചവേക്ഖണത്ഥായ ഉപനീയതീതി ഹി ഏത്ഥ അധിപ്പായോ, തം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഉദായിവഗ്ഗോ.

൪. നീവരണവഗ്ഗോ

൩-൪. ഉപക്കിലേസസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൪-൨൧൮. ചതുത്ഥവഗ്ഗസ്സ തതിയേ **ന ച പഭസ്സര**ന്തി ന ച പഭാവന്തം. **പഭങ്ഗു ചാ**തി പഭിജ്ജനസഭാവം. **അയോ**തി കാളലോഹം. ഠപേത്വാ ഇധ വുത്താനി ചത്താരി അവസേസം **ലോഹം** നാമ. **സജ്ഝൂ**തി രജതം. **ചിത്തസ്സാ**തി ചതുഭൂമകചിത്തസ്സ. ലോകിയസ്സ താവ ഉപക്കിലേസോ ഹോതു , ലോകുത്തരസ്സ കഥം ഹോതീതി? ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനേന. യദഗ്ഗേന ഹി ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, തദഗ്ഗേനേവ തേ ലോകിയസ്സാപി ലോകുത്തരസ്സാപി ഉപക്കിലേസാ നാമ ഹോന്തി. **പഭങ്ഗു ചാ**തി ആരമ്മണേ ചുണ്ണവിചുണ്ണഭാവൂപഗമനേന ഭിജ്ജനസഭാവം. **അനാവരണാ അനീവരണാ**തി കുസലധമ്മേ ന ആവരന്തീതി അനാവരണാ, ന നീവരന്തി ന പടിച്ഛാദേന്തീതി അനീവരണാ. **ചേതസോ അനുപക്കിലേസാ**തി ചതുഭൂമകചിത്തസ്സ അനുപക്കിലേസാ.

൫. ആവരണനീവരണസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൯. അട്ഠമേ **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ**തി പഞ്ഞായ മന്ദഭാവകരാ. നീവരണാനഞ്ഹി അഭിണ്ഹുപ്പാദേ സതി അന്തരന്തരാ ഉപ്പജ്ജമാനാ പഞ്ഞാ ദുബ്ബലാ ഹോതി മന്ദാ അവിസദാ.

പഞ്ച നീവരണാ തസ്മിം സമയേ ന ഹോന്തി. സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ തസ്മിം സമയേ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തീതി അരിയസാവകസ്സ ഹി സപ്പായധമ്മസ്സവനം സുണന്തസ്സ പഞ്ച നീവരണാ ദൂരേ ഹോന്തി. സോ സചേ തസ്മിംയേവ ഠാനേ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും സക്കോതി, ഏവമസ്സ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. നോ ചേ സക്കോതി, തതോ വുട്ഠായ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനം ഗതോ തമേവ പീതിം അവിജഹന്തോ പഞ്ച നീവരണേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സതി. തഥ അസക്കോന്തോപി യാവ സത്തദിവസബ്ഭന്തരാ തമേവ പീതിം അവിജഹന്തോ നീവരണേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സതീതി ഇദം സന്ധായേതം വുത്തം. ധമ്മസ്സവനവസേന സകിം പീതിപാമോജ്ജപക്ഖിയാ പടിലദ്ധബോജ്ഝങ്ഗാ ഹി കമ്മാരാമതാദീനി ആഗമ്മ നസ്സന്തി, തഥാരൂപം പന ഉതുസപ്പായാദിം ലഭിത്വാ

പുന ഉപ്പജ്ജന്താപി തസ്മിം സമയേ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി ഇച്ചേവ വുച്ചതി.

൯. രുക്ഖസുത്തവണ്ണനാ

൫൫. നവമേ **അജ്ഝാരുഹാ**തി അഭിരുഹനകാ. **കച്ഛകോ**തി അട്ഠികച്ഛകോ. **കപിത്ഥനോ**തി മക്കടഥനസദിസഫലോ വിജാതപിലക്ഖോ.

൧൦. നീവരണസുത്തവണ്ണനാ

൫൬. ദസമേ **അന്ധകരണാ**തി അന്ധഭാവകരണാ. **അചക്ഖുകരണാ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുസ്സ അകരണാ. **പഞ്ഞാനിരോധികാ**തി പഞ്ഞായ നിരോധനാ. **വിഘാതപക്ഖിയാ**തി ദുക്ഖപക്ഖികാ. **അനിബ്ബാനസംവത്തനികാ**തി നിബ്ബാനത്ഥായ അസംവത്തനികാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. സകലേപി ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ മിസ്സകബോജ്ഝങ്ഗാവ കഥിതാതി.

നീവരണവഗ്ഗോ.

൬. ചക്കവത്തിവഗ്ഗോ

൧. വിധാസുത്തവണ്ണനാ

൫൭. പഞ്ചമവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **തിസ്സോ വിധാ**തി തയോ മാനകോട്ഠാസാ, മാനോയേവ വാ. തഥാ തഥാ വിദഹനതോ ഹി മാനോവ വിധാതി വുച്ചതി.

൨. ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. ദുതിയേ **രഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, ചക്കവത്തിസ്സാ**തി ഏത്ഥ അത്തനോ സിരിസമ്പത്തിയാ രാജതി, ചതൂഹി വാ സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ലോകം രഞ്ജേതീതി രാജാ, തസ്സ **രഞ്ഞോ**. ''പവത്തതു ഭവം ചക്കരതന''ന്തി പുഞ്ഞാനുഭാവേന അബ്ഭുഗ്ഗതായ വാചായ ചോദേന്തോ ചക്കം വത്തേതീതി ചക്കവത്തീ, തസ്സ **ചക്കവത്തിസ്സ. പാതുഭാവാ**തി പാതുഭാവേന. **സത്തന്ന**ന്തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **രതനാന**ന്തി പരിച്ഛിന്നഅത്ഥദസ്സനം. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ രതിജനനട്ഠേന **രതനം**. അപിച -

> ''ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ''തി.

ചക്കരതനസ്സ ച നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ അഞ്ഞം ദേവട്ഠാനം നാമ ന ഹോതി, സബ്ബേവ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി തസ്സേവ പൂജഞ്ച അഭിവാദനാദീനി ച കരോന്തീതി **ചിത്തീകതട്ഠേന** രതനം. ചക്കരതനസ്സ ച ''ഏത്തകം നാമ ധനം അഗ്ഘതീ''തി അഗ്ഘോ നത്ഥി, ഇതി **മഹഗ്ഘട്ഠേനാപി** രതനം. ചക്കരതനഞ്ച അഞ്ഞേഹി ലോകേ വിജ്ജമാനരതനേഹി അസദിസന്തി **അതുലട്ഠേന** രതനം. യസ്മാ പന യസ്മിം കപ്പേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി , തസ്മിംയേവ ചക്കവത്തിനോ, ബുദ്ധാ ച കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ **ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേന** രതനം. തദേതം ജാതിരൂപകുലഇസ്സരിയാദീഹി അനോമസ്സ ഉളാരസത്തസ്സേവ ഉപ്പജ്ജതി,

ന അഞ്ഞസ്സാതി **അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേനോപി** രതനം. യഥാ ച ചക്കരതനം, ഏവം സേസാനിപീതി. തേന വുത്തം -

> “ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ”തി.

പാതുഭാവോ ഹോതീതി നിബ്ബത്തി ഹോതി. തത്രായം യോജനാ - ചക്കവത്തിസ്സ പാതുഭാവാ സത്തന്നം രതനാനം പാതുഭാവോതി അയുത്തം. ഉപ്പന്നഞ്ഹി ചക്കം വത്തേത്വാ സോ ചക്കവത്തീ നാമ ഹോതീതി നായുത്തം. കസ്മാ? ചക്കവത്തനനിയമാപേക്ഖതായ. യോ ഹി നിയമേന ചക്കം വത്തേസ്സതി, സോ പടിസന്ധിതോ പഭുതി “ചക്കവത്തീ പാതുഭൂതോ”തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ലദ്ധനാമസ്സ ച പുരിസസ്സ മൂലുപ്പത്തിവചനതോപി യുത്തമേവേതം. യോ ഹി ഏസ ചക്കവത്തീതി ലദ്ധനാമോ സത്തവിസേസോ, തസ്സ പടിസന്ധിസങ്ഖാതോ പാതുഭാവോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്സ ഹി പാതുഭാവാ രതനാനി പാതുഭവന്തി. പാതുഭൂതേഹി പന തേഹി സദ്ധിം പരിപക്കേ പുഞ്ഞസമ്ഭാരേ സോ സംയുജ്ജതി, തദാ ലോകസ്സ തേസു പാതുഭാവചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. ബഹുലവചനതോ ചാപി യുത്തമേവേതം. യദാ ഹി ലോകസ്സ തേസു പാതുഭാവസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തദാ ഏകമേവ പഠമം, പച്ഛാ ഇതരാനി ഛ പാതുഭവന്തീതി ബഹുലവചനതോ ചാപി ഏതം യുത്തം. പാതുഭാവസ്സ ച അത്ഥഭേദതോപി യുത്തമേവേതം. ന കേവലഞ്ഹി പാതുഭൂതമേവ പാതുഭാവോ, പാതുഭാവയതീതി പാതുഭാവോ. അയം പാതുഭാവസ്സ അത്ഥഭേദോ. യസ്മാ യോ സോ പുഞ്ഞസമ്ഭാരോ രാജാനം ചക്കവത്തിം പടിസന്ധിവസേന പാതുഭാവയതി, തസ്മാ രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പാതുഭാവാ. ന കേവലഞ്ഹി ചക്കവത്തിയേവ, ഇമാനി പന സത്ത രതനാനിപി പാതുഭവന്തീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. യഥേവ ഹി സോ പുഞ്ഞസമ്ഭാരോ രഞ്ഞോ ജനകഹേതു, ഏവം രതനാനമ്പി പരിയായേന ഉപനിസ്സയഹേതൂതി യുത്തമേവേതം “രഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, ചക്കവത്തിസ്സ പാതുഭാവാ സത്തന്നം രതനാനം പാതുഭാവോ ഹോതീ”തി.

ഇദാനി തേസം രതനാനം സരൂപവസേന ദസ്സനത്ഥം **കതമേസം സത്തന്നം ചക്കരതനസ്സാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്കരതനസ്സാ**തിആദീസു അയം സങ്ഖേപാധിപ്പായോ - ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരാനം ചതുന്നം മഹാദീപാനം സിരിവിഭവം ഗഹേത്വാ ദാതും സമത്ഥസ്സ **ചക്കരതനസ്സ** പാതുഭാവോ ഹോതി, തഥാ പുരേഭത്തമേവ സാഗരപരിയന്തം പഥവിം അനുപരിയായനസമത്ഥസ്സ വേഹാസങ്ഗമസ്സ **ഹത്ഥിരതനസ്സ,** താദിസസ്സേവ **അസ്സരതനസ്സ,** ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേപി അന്ധകാരേ യോജനപ്പമാണം അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ആലോകദസ്സനസമത്ഥസ്സ **മണിരതനസ്സ,** ഛബ്ബിധം ദോസം വിവജ്ജേത്വാ മനാപചാരിനോ **ഇത്ഥിരതനസ്സ,** യോജനപ്പമാണേ പദേസേ അന്തോപഥവിഗതാനം നിധീനം ദസ്സനസമത്ഥസ്സ **ഗഹപതിരതനസ്സ,** അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തിത്വാ സകലരജ്ജാനുസാസനസമത്ഥസ്സ ജേട്ഠപുത്തസങ്ഖാതസ്സ **പരിണായകരതനസ്സ** ച പാതുഭാവോ ഹോതീതി . അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന തേസം ചക്കരതനാദീനം പാതുഭാവവിധാനം മഹാസുദസ്സനാദീസു സുത്തേസു ആഗതമേവ. അത്ഥോപിസ്സ തേസം വണ്ണനായ സംവണ്ണിതോയേവ.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനസ്സാതിആദീസു സരിക്ഖകതാ ഏവം വേദിതബ്ബാ - യഥേവ ഹി ചക്കവത്തിനോ ചക്കരതനം സബ്ബരതനാനം പുരേചരം, ഏവം **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** സബ്ബേസം ചതുഭൂമകധമ്മാനം പുരേചരന്തി, പുരേചരണട്ഠേന ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ചക്കരതനസദിസം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ ച രതനേസു മഹാകായൂപപന്നം അച്ചുഗ്ഗതം വിപുലം മഹന്തം ഹത്ഥിരതനം, ഇദമ്പി **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** മഹന്തം ധമ്മകായൂപപന്നം അച്ചുഗ്ഗതം വിപുലം മഹന്തന്തി ഹത്ഥിരതനസദിസം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ അസ്സരതനം സീഘം ലഹു ജവം, ഇദമ്പി **വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** സീഘം ലഹു ജവന്തി ഇമായ സീഘലഹുജവതായ അസ്സരതനസദിസം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ മണിരതനം അന്ധകാരം വിധമതി, ആലോകം ദസ്സേതി, ഇദമ്പി **പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** തായ ഏകന്തകുസലത്താ കിലേസന്ധകാരം വിധമതി, സഹജാതപച്ചയാദിവസേന ഞാണാലോകം ദസ്സേതീതി ഇമിനാ അന്ധകാരവിധമനആലോകദസ്സനഭാവേന മണിരതനസദിസം ഹോതി.

ചക്കവത്തിനോ ഇത്ഥിരതനം കായചിത്തദരഥം പടിപസ്സമ്ഭേതി, പരിളാഹം വൂപസമേതി. ഇദമ്പി **പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** കായചിത്തദരഥം പടിപസ്സമ്ഭേതി, പരിളാഹം വൂപസമേതീതി ഇത്ഥിരതനസദിസം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ ഗഹപതിരതനം ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ ധനദാനേന വിക്ഖേപം പച്ഛിന്ദിത്വാ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം കരോതി, ഇദമ്പി **സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** യഥിച്ഛിതാദിവസേന അപ്പനം സമ്പാദേതി, വിക്ഖേപം പച്ഛിന്ദിത്വാ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം കരോതീതി ഗഹപതിരതനസദിസം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ ച പരിണായകരതനം സബ്ബത്ഥകിച്ചസമ്പാദനേന അപ്പോസ്സുക്കതം കരോതി. ഇദമ്പി **ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗരതനം** ചിത്തുപ്പാദം ലീനുദ്ധച്ചതോ മോചേത്വാ പയോഗമജ്ഝത്തേ ഠപയമാനം അപ്പോസ്സുക്കതം കരോതീതി പരിണായകരതനസദിസം ഹോതി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ചതുഭൂമകോ സബ്ബസങ്ഗാഹികധമ്മപരിച്ഛേദോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

൪-൧൦. ദുപ്പഞ്ഞസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൨൭-൨൩൧. ചതുത്ഥേ **ഏളമൂഗോ**തി മുഖേന വാചം നിച്ഛാരേതും സക്കോന്തോപി ദോസേഹി മൂഗോ അസമ്പന്നവചനോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ചക്കവത്തിവഗ്ഗോ.

൩. സാകച്ഛവഗ്ഗോ

൧. ആഹാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൨. ഛട്ഠവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ**തിആദീസു അയം പുരിമനയതോ വിസേസോ. ന കേവലഞ്ഹി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദീനം ഏതേ വുത്തപ്പകാരാവ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നാനം വാ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ പച്ചയാ ഹോന്തി, അഞ്ഞേപി പന ഏവം വേദിതബ്ബാ. അപരേപി ഹി ചത്താരോ ധമ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സതിസമ്പജഞ്ഞം

മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. അഭിക്കന്താദീസു ഹി സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞേന, ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകസദിസേ മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജനേന, തിസ്സദത്തത്ഥേരഅഭയത്ഥേരാദിസദിസേ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലേ സേവനേന, ഠാനനിസജ്ജാദീസു സതിസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതായ ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ചതൂഹി കാരണേഹി ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

സത്ത ധമ്മാ **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - പരിപുച്ഛകതാ വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **പരിപുച്ഛകതാ**തി ഖന്ധധാതുആയതനഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഝാനങ്ഗസമഥവിപസ്സനാനം അത്ഥസന്നിസ്സിതപരിപുച്ഛാബഹുലതാ.

വത്ഥുവിസദകിരിയാതി അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണം. യദാ ഹിസ്സ കേസനഖലോമാനി ദീഘാനി ഹോന്തി, സരീരം വാ ഉസ്സന്നദോസഞ്ചേവ സേദമലമക്ഖിതഞ്ച, തദാ അജ്ഝത്തികവത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. യദാ പന ചീവരം ജിണ്ണം കിലിട്ഠം ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി, സേനാസനം വാ ഉക്ലാപം, തദാ ബാഹിരവത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. തസ്മാ കേസാദിഛേദനേന ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി സരീരസല്ലഹുകഭാവകരണേന ഉച്ഛാദനനഹാപനേന ച അജ്ഝത്തികവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. സൂചികമ്മധോവനരജനപരിഭണ്ഡകരണാദീഹി ബാഹിരവത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി അവിസദേ ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി അവിസദം അപരിസുദ്ധം ഹോതി അപരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. വിസദേ പന അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി വിസദം ഹോതി പരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. തേന വുത്തം - ''വത്ഥുവിസദകിരിയാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തതീ''തി.

ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ നാമ സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം സമഭാവകരണം. സചേ ഹിസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, ഇതരാനി മന്ദാനി, തതോ വീരിയിന്ദ്രിയം പഗ്ഗഹകിച്ചം, സതിന്ദ്രിയം ഉപട്ഠാനകിച്ചം, സമാധിന്ദ്രിയം അവിക്ഖേപകിച്ചം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദസ്സനകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി . തസ്മാ തം ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന വാ, യഥാ വാ മനസികരോതോ ബലവം ജാതം, തഥാ അമനസികരണേന ഹാപേതബ്ബം. **വക്കലിത്ഥേരവത്ഥു** ചേത്ഥ നിദസ്സനം. സചേ പന വീരിയിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, അഥ നേവ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമോക്ഖകിച്ചം കാതും സക്കോതി, ന ഇതരാനി ഇതരകിച്ചഭേദം. തസ്മാ തം പസ്സദ്ധാദിഭാവനായ ഹാപേതബ്ബം. തത്ഥാപി **സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു** ദസ്സേതബ്ബം. ഏവം സേസേസുപി ഏകസ്സ ബലവഭാവേ സതി ഇതരേസം അത്തനോ കിച്ചേസു അസമത്ഥതാ വേദിതബ്ബാ.

വിസേസതോ പനേത്ഥ സദ്ധാപഞ്ഞാനം സമാധിവീരിയാനഞ്ച സമതം പസംസന്തി. ബലവസദ്ധോ ഹി മന്ദപഞ്ഞോ മുധപ്പസന്നോ ഹോതി, അവത്ഥുസ്മിം പസീദതി. ബലവപഞ്ഞോ പന മന്ദസദ്ധോ കേരാടികപക്ഖം ഭജതി, ഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ വിയ രോഗോ അതേകിച്ഛോ ഹോതി. ചിത്തുപ്പാദമത്തേനേവ കുസലം ഹോതീതി അതിധാവിത്വാ ദാനാദീനി അകരോന്തോ നിരയേ ഉപ്പജ്ജതി. ഉഭിന്നം സമതായ വത്ഥുസ്മിംയേവ പസീദതി. ബലവസമാധിം പന മന്ദവീരിയം സമാധിസ്സ കോസജ്ജപക്ഖത്താ കോസജ്ജം അഭിഭവതി. ബലവവീരിയം മന്ദസമാധിം വീരിയസ്സ ഉദ്ധച്ചപക്ഖത്താ ഉദ്ധച്ചം അഭിഭവതി. സമാധി പന വീരിയേന സംയോജിതോ കോസജ്ജേ പതിതും ന ലഭതി, വീരിയം സമാധിനാ സംയോജിതം ഉദ്ധച്ചേ പതിതും ന ലഭതി. തസ്മാ തദുഭയം സമം കാതബ്ബം. ഉഭയസമതായ ഹി അപ്പനാ ഹോതി.

അപി ച സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീപി സദ്ധാ വട്ടതി. ഏവം സദ്ദഹന്തോ ഓകപ്പേന്തോ അപ്പനം പാപുണിസ്സതി. സമാധിപഞ്ഞാസു പന സമാധികമ്മികസ്സ ഏകഗ്ഗതാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ അപ്പനം പാപുണാതി. വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ പഞ്ഞാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ ലക്ഖണപടിവേധം പാപുണാതി. ഉഭിന്നം പന സമതായപി അപ്പനാ ഹോതിയേവ. സതി പന സബ്ബത്ഥ ബലവതീ വട്ടതി. സതി ഹി ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം സദ്ധാവീരിയപഞ്ഞാനം വസേന ഉദ്ധച്ചപാതതോ , കോസജ്ജപക്ഖികേന ച സമാധിനാ കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖതി. തസ്മാ സാ ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു, സബ്ബകമ്മികഅമച്ചോ വിയ ച സബ്ബരാജകിച്ചേസു സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേനാഹ "സതി ച പന സബ്ബത്ഥികാ വുത്താ ഭഗവതാ. കിം കാരണാ? ചിത്തഞ്ഹി സതിപടിസരണം, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ ച സതി, ന വിനാ സതിയാ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹോ ഹോതീ"തി.

ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ നാമ ഖന്ധാദിഭേദേ അനോഗാള്ഹപഞ്ഞാനം ദുമ്മേധപുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ സമപഞ്ഞാസലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ ഉദയബ്ബയപഞ്ഞായ സമന്നാഗതപുഗ്ഗലസേവനാ. **ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ** നാമ ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞായ പഭേദപച്ചവേക്ഖണാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

ഏകാദസ ധമ്മാ **വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - അപായഭയപച്ചവേക്ഖണതാ, ആനിസംസദസ്സാവിതാ, ഗമനവീഥിപച്ചവേക്ഖണതാ, പിണ്ഡപാതാപചായനതാ, ദായജ്ജമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, സത്ഥുമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ, കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ "നിരയേസു പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണതോ പട്ഠായ മഹാദുക്ഖം അനുഭവനകാലേപി, തിരച്ഛാനയോനിയം ജാലഖിപനകുമീനാദീഹി ഗഹിതകാലേപി, പാജനകണ്ടകാദിപ്പഹാരതുന്നസ്സ പന സകടവഹനാദികാലേപി, പേത്തിവിസയേ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി ഏകം ബുദ്ധന്തരമ്പി

ഖുപ്പിപാസാഹി ആതുരീഭൂതകാലേപി, കാലകഞ്ചികഅസുരേസു സട്ഠിഹത്ഥഅസീതിഹത്ഥപ്പമാണേന അട്ഠിചമ്മമത്തേനേവ അത്തഭാവേന വാതാതപാദിദുക്ഖാനുഭവനകാലേപി ന സക്കാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഉപ്പാദേതും. അയമേവ തേ ഭിക്ഖു കാലോ"തി ഏവം **അപായഭയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി** വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

"ന സക്കാ കുസീതേന നവലോകുത്തരധമ്മം ലദ്ധും, ആരദ്ധവീരിയേനേവ സക്കാ അയമാനിസംസോ വീരിയസ്സാ"തി ഏവം **ആനിസംസദസ്സാവിനോപി** ഉപ്പജ്ജതി. "സബ്ബബുദ്ധ-പച്ചേകബുദ്ധ-മഹാസാവകേഹേവ ഗതമഗ്ഗോ തേ ഗന്തബ്ബോ. സോ ച ന സക്കാ കുസീതേന ഗന്തു"ന്തി ഏവം **ഗമനവീഥിം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി** ഉപ്പജ്ജതി.

"യേ തം പിണ്ഡപാതാദീഹി ഉപട്ഠഹന്തി, ഇമേ തേ മനുസ്സാ നേവ ഞാതകാ, ന ദാസകമ്മകരാ, നാപി 'തം നിസ്സായ ജീവിസ്സാമാ'തി തേ പണീതാനി പിണ്ഡപാതാദീനി ദേന്തി. അഥ ഖോ അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലതം പച്ചാസീസമാനാ ദേന്തി. സത്ഥാരാപി "അയം ഇമേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ കായദള്ഹിബഹുലോ സുഖം വിഹരിസ്സതീ"തി ന ഏവം സമ്പസ്സതാ തുയ്ഹം പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, അഥ ഖോ "അയം ഇമേ പരിഭുഞ്ജമാനോവ സമണധമ്മം കത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുച്ചിസ്സതീ'തി തേ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, സോ ദാനി ത്വം കുസീതോ വിഹരന്തോ ന തം പിണ്ഡം അപചായിസ്സസി, ആരദ്ധവീരിയസ്സേവ ഹി പിണ്ഡപാതാപചായനം നാമ ഹോതീ"തി ഏവം **പിണ്ഡപാതാപചായനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി** ഉപ്പജ്ജതി **മഹാമിത്തത്ഥേരസ്സ** വിയ.

ഥേരോ കിര കസ്സകലേണേ നാമ പടിവസതി. തസ്സേവ ഗോചരഗാമേ ഏകാ മഹാഉപാസികാ ഥേരം പുത്തം കത്വാ പടിജഗ്ഗതി. സാ ഏകദിവസം അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ ധീതരം ആഹ - "അമ്മ, അസുകസ്മിം ഠാനേ പുരാണതണ്ഡുലാ, അസുകസ്മിം ഖീരം, അസുകസ്മിം സപ്പി, അസുകസ്മിം ഫാണിതം, തവ ഭാതികസ്സ അയ്യമിത്തസ്സ ആഗതകാലേ ഭത്തം പചിത്വാ ഖീരസപ്പിഫാണിതേഹി സദ്ധിം ദേഹി, ത്വഞ്ച ഭുഞ്ജേയ്യാസി, അഹം പന ഹിയ്യോ പക്കം പാരിവാസികഭത്തം കഞ്ജിയേന ഭുത്താമ്ഹീ"തി. "ദിവാ കിം ഭുഞ്ജിസ്സസി, അമ്മാ"തി? "സാകപണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ കണതണ്ഡുലേഹി അമ്ബിലയാഗും പചിത്വാ ഠപേഹി, അമ്മാ"തി.

ഥേരോ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരന്തോവ തം സദ്ദം സുത്വാ അത്താനം ഓവദി "മഹാഉപാസികാ കിര കഞ്ജിയേന പാരിവാസികഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ ദിവാപി കണപണ്ണമ്ബിലയാഗും ഭുഞ്ജിസ്സതി, തുയ്ഹം അത്ഥായ പന പുരാണതണ്ഡുലാദീനി ആചിക്ഖതി, തം നിസ്സായ ഖോ പനേസാ നേവ ഖേത്തം ന വത്ഥും ന ഭത്തം ന വത്ഥം പച്ചാസീസതി, തിസ്സോ പന സമ്പത്തിയോ പത്ഥയമാനാ ദേതി, ത്വം ഏതിസ്സാ താ സമ്പത്തിയോ ദാതും സക്ഖിസ്സസി , ന സക്ഖിസ്സസീതി, അയം ഖോ പന പിണ്ഡപാതോ തയാ സരാഗേന സദോസേന സമോഹേന ന സക്കാ ഗണ്ഹിതു"ന്തി പത്തം ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഠികം മുഞ്ചിത്വാ നിവത്തിത്വാ കസ്സകലേണമേവ ഗന്ത്വാ പത്തം ഹേട്ഠാമഞ്ചേ, ചീവരം ചീവരവംസേ ഠപേത്വാ "അരഹത്തം അപാപുണിത്വാ ന നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി വീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ നിസീദി . ദീഘരത്തം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നിവുത്ഥഭിക്ഖു വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ

പുരേഭത്തമേവ അരഹത്തം പത്വാ വികസമാനമിവ പദുമം മഹാഖീണാസവോ സിതം കരോന്തോവ നിക്ഖമി. ലേണദ്വാരേ രുക്ഖമ്ഹി അധിവത്ഥാ ദേവതാ -

"നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസാ"തി. -

ഉദാനം ഉദാനേത്വാ "ഭന്തേ, പിണ്ഡായ പവിട്ഠാനം തുമ്ഹാദിസാനം അരഹന്താനം ഭിക്ഖം ദത്വാ മഹല്ലകിത്ഥിയോ ദുക്ഖാ മുച്ചിസ്സന്തീ"തി ആഹ. ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ കാലം ഓലോകേന്തോ "പാതോയേവാ"തി ഞത്വാ പത്തചീവരം ആദായ ഗാമം പാവിസി.

ദാരികാപി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ "ഇദാനി മേ ഭാതാ ആഗമിസ്സതി, ഇദാനി ആഗമിസ്സതീ"തി ദ്വാരം ഓലോകയമാനാ നിസീദി. സാ ഥേരേ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ പത്തം ഗഹേത്വാ സപ്പിഫാണിതയോജിതസ്സ ഖീരപിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ ഹത്ഥേ ഠപേസി. ഥേരോ "സുഖം ഹോതൂ"തി അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സാപി തം ഓലോകയമാനാവ അട്ഠാസി. ഥേരസ്സ ഹി തദാ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി, വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, മുഖം ബന്ധനാ മുത്തതാലപക്കം വിയ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ.

മഹാഉപാസികാ അരഞ്ഞതോ ആഗന്ത്വാ "കിം, അമ്മ, ഭാതികോ തേ ആഗതോ"തി പുച്ഛി. സാ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. ഉപാസികാ "അജ്ജ മേ പുത്തസ്സ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പത്ത"ന്തി ഞത്വാ "അഭിരമതി തേ, അമ്മ, ഭാതാ ബുദ്ധസാസനേ, ന ഉക്കണ്ഠതീ"തി ആഹ.

"മഹന്തം ഖോ പനേതം സത്ഥുദായജ്ജം, യദിദം സത്ത അരിയധനാനി നാമ, തം ന സക്കാ കുസീതേന ഗഹേതും. യഥാ ഹി വിപ്പടിപന്നം പുത്തം മാതാപിതരോ 'അയം അമ്ഹാകം അപുത്തോ'തി പരിബാഹിരം കരോന്തി, സോ തേസം അച്ചയേന ദായജ്ജം ന ലഭതി, ഏവം കുസീതോപി ഇദം അരിയധനദായജ്ജം ന ലഭതി , ആരദ്ധവീരിയോവ ലഭതീ"തി **ദായജ്ജമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി** ഉപ്പജ്ജതി.

"മഹാ ഖോ പന തേ സത്ഥാ, സത്ഥുനോ ഹി തേ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണകാലേപി അഭിനിക്ഖമനേപി അഭിസമ്ബോധിയമ്പി ധമ്മചക്കപ്പവത്തന-യമകപാടിഹാരിയ-ദേവോരോഹന-ആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനേസുപി പരിനിബ്ബാനകാലേപി ദസസഹസ്സിലോകധാതു അകമ്പിത്ഥ. യുത്തം നു ഖോ തേ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കുസീതേന ഭവിതു"ന്തി ഏവം **സത്ഥുമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി** ഉപ്പജ്ജതി.

"ജാതിയാപി ത്വം ഇദാനി ന ലാമകജാതികോ, അസമ്ഭിന്നായ മഹാസമ്മതപവേണിയാ ആഗതഉക്കാകരാജവംസേ ജാതോസി, സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ച മഹാമായാദേവിയാ ച നത്താ, രാഹുലഭദ്ദസ്സ കനിട്ഠോ, തയാ നാമ ഏവരൂപേന ജിനപുത്തേന ഹുത്വാ ന യുത്തം കുസീതേന വിഹരിതു"ന്തി ഏവം **ജാതിമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി** ഉപ്പജ്ജതി.

"സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ ചേവ അസീതി മഹാസാവകാ ച വീരിയേനേവ ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝിംസു. ത്വം പന ഏതേസം സബ്രഹ്മചാരീനം മഗ്ഗം

പടിപജ്ജസി, ന പടിപജ്ജസീ''തി ഏവം **സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി** ഉപ്പജ്ജതി.

കുച്ഛിം പൂരേത്വാ ഠിതഅജഗരസദിസേ വിസ്സട്ഠകായികചേതസികവീരിയേ കുസീതപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, ആരദ്ധവീരിയേ പഹിതത്തേ പുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി ഠാനനിസജ്ജാദീസു വീരിയുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

ഏകാദസ ധമ്മാ **പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - ബുദ്ധാനുസ്സതി ധമ്മോ, സങ്ഘോ, സീലം, ചാഗോ, ദേവതാനുസ്സതി, ഉപസമാനുസ്സതി, ലൂഖപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, സിനിദ്ധപുഗ്ഗലസേവനതാ, പസാദനീയസുത്തന്തപച്ചവേക്ഖണതാ, തദധിമുത്തതാതി.

ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി ഹി യാവ ഉപചാരാ സകലസരീരം ഫരമാനോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, ധമ്മസങ്ഘഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി, ദീഘരത്തം അഖണ്ഡം കത്വാ രക്ഖിതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോ ദസസീലപഞ്ചസീലാനി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ദുബ്ഭിക്ഖഭയാദീസു പണീതം ഭോജനം സബ്രഹ്മചാരീനം ദത്വാ ''ഏവം നാമ അദമ്ഹാ''തി ചാഗം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോപി ഏവരൂപേ കാലേ സീലവന്താനം ദിന്നദാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, യേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ദേവത്തം പത്താ, തഥാരൂപാനം അത്തനി അത്ഥിതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതാ കിലേസാ സട്ഠിപി സത്തതിപി വസ്സാനി ന സമുദാചരന്തീതി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനഥേരദസ്സനേസു അസക്കച്ചകിരിയായ സംസൂചിതലൂഖഭാവേ ബുദ്ധാദീസു പസാദസിനേഹാഭാവേന ഗദ്രഭപിട്ഠരജസദിസേ ലൂഖപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, ബുദ്ധാദീസു പസാദബഹുലേ മുദുചിത്തേ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, രതനത്തയഗുണപരിദീപകേ പസാദനീയേ സുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പീതിഉപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

സത്ത ധമ്മാ **പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - പണീതഭോജനസേവനതാ, ഉതുസുഖസേവനതാ, ഇരിയാപഥസുഖസേവനതാ, മജ്ഝത്തപയോഗതാ, സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, പസ്സദ്ധകായ-പുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി.

പണീതഞ്ഹി സിനിദ്ധം ഭോജനം ഭുഞ്ജന്തസ്സാപി, സീതുണ്ഹേസു ഉതൂസു ഠാനാദീസു ച ഇരിയാപഥേസു സപ്പായം ഉതുഞ്ച ഇരിയാപഥഞ്ച സേവന്തസ്സാപി പസ്സദ്ധി ഉപ്പജ്ജതി. യോ പന മഹാപുരിസജാതികോ സബ്ബഉതുഇരിയാപഥക്ഖമോവ ഹോതി, ന തം സന്ധായേതം വുത്തം. യസ്സ സഭാഗവിസഭാഗതാ അത്ഥി, തസ്സേവ വിസഭാഗേ ഉതുഇരിയാപഥേ വജ്ജേത്വാ സഭാഗേ സേവന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. മജ്ഝത്തപയോഗോ വുച്ചതി അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതപച്ചവേക്ഖണാ. ഇമിനാ മജ്ഝത്തപയോഗേന ഉപ്പജ്ജതി. യോ ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പരം വിഹേഠയമാനോവ വിചരതി, ഏവരൂപം

സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലം പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, സംയതപാദപാണിം പസ്സദ്ധകായം പുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പസ്സദ്ധിഉപ്പാദനത്ഥായ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

ദസ ധമ്മാ **സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - വത്ഥുവിസദകിരിയതാ, ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ, നിമിത്തകുസലതാ, സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാ, സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനതാ, സമയേ സമ്പഹംസനതാ, സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ, അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **വത്ഥുവിസദകിരിയതാ** ച **ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ** ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

നിമിത്തകുസലതാ നാമ കസിണനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹണകുസലതാ. **സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനതാ**തി യസ്മിം സമയേ അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനതാ**തി യസ്മിം സമയേ അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനം. **സമയേ സമ്പഹംസനതാ**തി യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനം വിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന സംവേജേതി. **അട്ഠ സംവേഗവത്ഥൂനി** നാമ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖന്തി. രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേന ച പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി ''സമയേ സമ്പഹംസനതാ''തി.

സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ നാമ യസ്മിം സമയേ സമ്മാപടിപത്തിം ആഗമ്മ അലീനം അനുദ്ധതം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമഥവീഥിപടിപന്നം ചിത്തം ഹോതി, തദാസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി സാരഥി വിയ സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു. അയം വുച്ചതി ''സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ''തി. **അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ** നാമ ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ അപ്പത്താനം വിക്ഖിത്തചിത്താനം പുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ** നാമ ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ സമാഹിതചിത്താനം സേവനാ ഭജനാ പയിരുപാസനാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സമാധിഉപ്പാദനത്ഥമേവ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജതോ ഏസ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

പഞ്ച ധമ്മാ **ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി - സത്തമജ്ഝത്തതാ, സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതാ, സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലസേവനതാ, തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി **സത്തമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി - ''ത്വം അത്തനോവ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സസി, ഏസോപി അത്തനോ കമ്മേന

ആഗന്ത്വാ അത്തനോവ കമ്മേന ഗമിസ്സതി, ത്വം കം കേലായസീ''തി ഏവം കമ്മസ്സകതപച്ചവേക്ഖണേന ച - ''പരമത്ഥതോ സത്തോയേവ നത്ഥി, സോ ത്വം കം കേലായസീ''തി ഏവം നിസ്സത്തപച്ചവേക്ഖണേന ച. ദ്വീഹേവാകാരേഹി **സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതം** സമുട്ഠാപേതി - ''ഇദം ചീവരം അനുപുബ്ബേന വണ്ണവികാരതഞ്ചേവ ജിണ്ണഭാവഞ്ച ഉപഗന്ത്വാ പാദപുഞ്ഛനചോളകം ഹുത്വാ യട്ഠികോടിയാ ഛഡ്ഡനീയം ഭവിസ്സതി, സചേ പനസ്സ സാമികോ ഭവേയ്യ , നായം ഏവം വിനസ്സിതും ദദേയ്യാ''തി ഏവം അസ്സാമികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ച, ''അനദ്ധനിയം ഇദം താവകാലിക''ന്തി ഏവം താവകാലികഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ച. യഥാ ച ചീവരേ, ഏവം പത്താദീസുപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാതി ഏത്ഥ യോ പുഗ്ഗലോ ഗിഹി വാ അത്തനോ പുത്തധീതാദികേ, പബ്ബജിതോ വാ അത്തനോ അന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകാദികേ മമായതി, സഹത്ഥാവ നേസം കേസച്ഛേദന-സൂചികമ്മ-ചീവരധോവന-രജന-പത്തപചനാദീനി കരോതി, മുഹുത്തമ്പി അപസ്സന്തോ ''അസുകോ സാമണേരോ കുഹിം, അസുകോ ദഹരോ കുഹി''ന്തി ഭന്തമിഗോ വിയ ഇതോ ചിതോ ച ആലോകേതി, അഞ്ഞേന കേസച്ഛേദനാദീനം അത്ഥായ ''മുഹുത്തം താവ അസുകം പേസേഥാ''തി യാചിയമാനോപി ''അമ്ഹേപി തം അത്തനോ കമ്മം ന കാരേമ, തുമ്ഹേ നം ഗഹേത്വാ കിലമേസ്സഥാ''തി ന ദേതി, അയം **സത്തകേലായനോ** നാമ. യോ പന ചീവരപത്തഥാലകകത്തരയട്ഠിആദീനി മമായതി, അഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥേന പരാമസിതുമ്പി ന ദേതി, താവകാലികം യാചിതോപി ''മയമ്പി ഇമം ധനായന്താ ന പരിഭുഞ്ജാമ, തുമ്ഹാകം കിം ദസ്സാമാ''തി വദതി, അയം **സങ്ഖാരകേലായനോ** നാമ. യോ പന തേസു ദ്വീസുപി വത്ഥൂസു മജ്ഝത്തോ ഉദാസിനോ, അയം **സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തോ** നാമ. ഇതി അയം ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഏവരൂപം സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലം ആരകാ പരിവജ്ജേന്തസ്സാപി, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തദുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതി.

അസുഭനിമിത്തന്തി ഉദ്ധുമാതകാദിഭേദാ ദസ അസുഭാരമ്മണാ ധമ്മാ. **യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ**തി ഏത്ഥ പന യോനിസോമനസികാരോ നാമ ഉപായമനസികാരോ, പഥമനസികാരോ, ഉപ്പാദകമനസികാരോ. അപിച ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി - അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, അസുഭഭാവനാനുയോഗോ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി.

ദസവിധഞ്ഹി അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഭാവേന്തസ്സാപി, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരസ്സാപി, ചതുന്നം പഞ്ചന്നം ആലോപാനം ഓകാസേ സതി ഉദകം പിവിത്വാ യാപനസീലതായ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോപി. തേനേതം വുത്തം -

> ''ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
> അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ''തി. (ഥേരഗാം ൯൮൩);

അസുഭകമ്മികതിസ്സത്ഥേരസദിസേ അസുഭഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു ദസഅസുഭനിമിത്തായ-സപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി . ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ കാമച്ഛന്ദസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി.

മേത്താ ചേതോവിമുത്തീതി ഏത്ഥ മേത്താതി വുത്തേ അപ്പനാപി ഉപചാരോപി വട്ടതി, ചേതോവിമുത്തീതി അപ്പനായേവ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോവ. അപിച ഛ ധമ്മാ **ബ്യാപാദസ്സ** പഹാനായ സംവത്തന്തി - മേത്താനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, മേത്താഭാവനാനുയോഗോ, കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണതാ, പടിസങ്ഖാനബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി.

ഓദിസ്സകഅനോദിസ്സകദിസാഫരണാനഞ്ഹി അഞ്ഞതരവസേന മേത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി, തഥാ ഓധിസോഅനോധിസോദിസാഫരണവസേന മേത്തം ഭാവേന്തസ്സാപി. "ത്വം ഏതസ്സ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സസി? കിമസ്സ സീലാദീനി നാസേതും സക്ഖിസ്സസി? നനു ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സസി? പരസ്സ കുജ്ഝനം നാമ വീതച്ചികങ്ഗാരതത്തഅയസലാകഗൂഥാദീനി ഗഹേത്വാ പരം പഹരിതുകാമതാസദിസം ഹോതി. ഏസോപി തവ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സതി? കിം തേ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സതി? ഏസ അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സതി? അപ്പടിച്ഛിതപഹേണകം വിയ പടിവാതം ഖിത്തരജോമുട്ഠി വിയ ച ഏതസ്സേവേസ കോധോ മത്ഥകേ പതിസ്സതീ"തി ഏവം അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖതോപി, ഉഭയകമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിസങ്ഖാനേ ഠിതസ്സാപി, അസ്സഗുത്തത്ഥേരസദിസേ മേത്താഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു മേത്താനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി . ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി.

അത്ഥി ഭിക്ഖവേ അരതീതിആദി വുത്തത്ഥമേവ. അപി ച ഛ ധമ്മാ **ഥിനമിദ്ധസ്സ** പഹാനായ സംവത്തന്തി - അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ, ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ, ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ, അബ്ഭോകാസവാസോ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി.

ആഹരഹത്ഥകം, ഭുത്തവമിതകം, തത്രവട്ടകം, അലംസാടകം, കാകമാസകഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ ഹി സമണധമ്മം കരോതോ ഥിനമിദ്ധം മഹാഹത്ഥീ വിയ ഓത്ഥരന്തം ആഗച്ഛതി, ചതുപഞ്ചആലോപഓകാസം പന ഠപേത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ യാപനസീലസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ന ഹോതീതി ഏവം അതിഭോജനേ നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. യസ്മിം ഇരിയാപഥേ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, തതോ അഞ്ഞം പരിവത്തേന്തസ്സാപി, രത്തിം ചന്ദാലോകദീപാലോകഉക്കാലോകേ ദിവാ സൂരിയാലോകം മനസികരോന്തസ്സാപി, അബ്ഭോകാസേ വസന്തസ്സാപി, മഹാകസ്സപത്ഥേരസദിസേ പഹീനഥിനമിദ്ധേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധുതങ്ഗനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി

പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി.

അത്ഥി ഭിക്ഖവേ ചേതസോ വൂപസമോതിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. അപിച ഛ ധമ്മാ **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ** പഹാനായ സംവത്തന്തി - ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, വുദ്ധസേവിതതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി.

ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി, കപ്പിയാകപ്പിയപരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം ചിണ്ണവസീഭാവതായ പകതഞ്ഞുനോപി, വുദ്ധേ മഹല്ലകത്ഥേരേ ഉപസങ്കമന്തസ്സാപി, ഉപാലിത്ഥേരസദിസേ വിനയധരേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു കപ്പിയാകപ്പിയനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനേ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേ ഉദ്ധച്ചസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന, കുക്കുച്ചസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി.

കുസലാകുസലാ ധമ്മാതിആദീനിപി വുത്തത്ഥാനേവ. അപിച ഛ ധമ്മാ **വിചികിച്ഛായ** പഹാനായ സംവത്തന്തി - ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, അധിമോക്ഖബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി.

ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ...പേ॰... പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി, തീണി രതനാനി ആരബ്ഭ പരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി , വിനയേ ചിണ്ണവസീഭാവസ്സാപി, തീസു രതനേസു ഓകപ്പനിയസദ്ധാസങ്ഖാതഅധിമോക്ഖബഹുലസ്സാപി, സദ്ധാധിമുത്തേ വക്കലിത്ഥേരസദിസേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തിണ്ണം രതനാനം ഗുണനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനായ വിചികിച്ഛായ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി. ഇതി ഭഗവാ ഇമസ്മിം സുത്തേ ദേസനം തീഹി ഭവേഹി നിവത്തേത്വാ അരഹത്തേന കൂടം ഗണ്ഹി. ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

൨. പരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൩. ദുതിയേ **സമ്ബഹുലാ**തി വിനയപരിയായേന തയോ ജനാ സമ്ബഹുലാതി വുച്ചന്തി, തതോ പരം സങ്ഘോ. സുത്തന്തപരിയായേന തയോ തയോ ഏവ, തതോ ഉദ്ധം സമ്ബഹുലാ. ഇധ സുത്തന്തപരിയായേന സമ്ബഹുലാതി വേദിതബ്ബാ. **പിണ്ഡായ പവിസിംസൂ**തി പിണ്ഡായ പവിട്ഠാ. തേ പന ന താവ പവിട്ഠാ, "പവിസിസ്സാമാ"തി നിക്ഖന്തത്താ പന പവിസിംസൂതി വുത്താ. യഥാ കിം? യഥാ "ഗാമം ഗമിസ്സാമീ"തി

നിക്ഖന്തപുരിസോ തം ഗാമം അപത്തോപി "കഹം ഇത്ഥന്നാമോ"തി വുത്തേ "ഗാമം ഗതോ"തി വുച്ചതി, ഏവം. **പരിബ്ബാജകാനം ആരാമോ**തി ജേതവനസ്സ അവിദൂരേ അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം പരിബ്ബാജകാനം ആരാമോ അത്ഥി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **സമണോ ആവുസോ**തി ആവുസോ തുമ്ഹാകം സത്ഥാ സമണോ ഗോതമോ.

മയമ്പി ഖോ ആവുസോ സാവകാനം ഏവം ധമ്മം ദേസേമാതി തിത്ഥിയാനം സമയേ "പഞ്ച നീവരണാ പഹാതബ്ബാ, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവേതബ്ബാ"തി ഏതം നത്ഥി . തേ പന ആരാമം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠത്വാ അഞ്ഞം ഓലോകേന്തോ വിയ അഞ്ഞവിഹിതകാ വിയ ഹുത്വാ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുണന്തി. തതോ "സമണോ ഗോതമോ 'ഇദം പജഹഥ ഇദം ഭാവേഥാ'തി വദതീ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ അത്തനോ ആരാമം ഗന്ത്വാ ആരാമമജ്ഝേ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ ഉപട്ഠായകഉപട്ഠായികാഹി പരിവുതാ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ കായം ഉന്നാമേത്വാ അത്തനോ സയമ്ഭൂഞാണേന പടിവിദ്ധാകാരം ദസ്സേന്താ - "പഞ്ച നീവരണാ നാമ പഹാതബ്ബാ, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ നാമ ഭാവേതബ്ബാ"തി കഥേന്തി.

ഇധ നോ ആവുസോതി ഏത്ഥ **ഇധ**ാതി ഇമസ്മിം പഞ്ഞാപനേ. **കോ വിസേസോ**തി കിം അധികം? **കോ അധിപ്പയാസോ**തി കോ അധികപ്പയോഗോ? **കിം നാനാകരണ**ന്തി കിം നാനത്തം? **ധമ്മദേസനായ വാ ധമ്മദേസന**ന്തി യദിദം സമണസ്സ വാ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം അമ്ഹാകം ധമ്മദേസനം, അമ്ഹാകം വാ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആരബ്ഭ നാനാകരണം വുച്ചേയ്യ, തം കിന്നാമാതി വദന്തി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ.

നേവ അഭിനന്ദിംസൂതി "ഏവമേവ"ന്തി ന സമ്പടിച്ഛിംസു. **നപ്പടിക്കോസിംസൂ**തി "നയിദം ഏവ"ന്തി ന പടിസേധിംസു. കിം പന തേ പഹോന്താ ഏവം അകംസു, ഉദാഹു അപ്പഹോന്താതി? പഹോന്താ. ന ഹി തേ ഏത്തകം കഥം കഥേതും ന സക്കോന്തി "ആവുസോ തുമ്ഹാകം സമയേ പഞ്ച നീവരണാ പഹാതബ്ബാ നാമ നത്ഥി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവേതബ്ബാ നാമ നത്ഥീ"തി. ഏവം പന തേസം അഹോസി - "അത്ഥി നോ ഏതം കഥാപാഭതം, മയം ഏതം സത്ഥു ആരോചേസ്സാമ, അഥ നോ സത്ഥാ മധുരധമ്മദേസനം ദേസേസ്സതീ"തി.

പരിയായോതി കാരണം. **ന ചേവ സമ്പായിസ്സന്തീ**തി സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. **ഉത്തരിഞ്ച വിഘാത**ന്തി അസമ്പായനതോ ഉത്തരിമ്പി ദുക്ഖം ആപജ്ജിസ്സന്തി. സമ്പാദേത്വാ കഥേതും അസക്കോന്താനഞ്ഹി ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. **യഥാ തം, ഭിക്ഖവേ, അവിസയസ്മി**ന്തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം, **യഥാ**തി കാരണവചനം, യസ്മാ അവിസയേ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതോതി അത്ഥോ. **സദേവകേ**തി സഹ ദേവേഹി സദേവകേ. **സമാരകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം തീണി ഠാനാനി ലോകേ പക്ഖിപിത്വാ ദ്വേ പജായാതി, പഞ്ചഹിപി സത്തലോകമേവ പരിയാദിയിത്വാ ഏതസ്മിം സദേവകാദിഭേദേ ലോകേ ദേവം വാ മനുസ്സം വാ ന സമനുപസ്സാമീതി ദീപേതി. **ഇതോ വാ പന സുത്വാ**തി ഇതോ വാ പന മമ സാസനതോ സുത്വാ. ഇതോ സുത്വാ ഹി തഥാഗതോ തഥാഗതസാവകോപി ആരാധേയ്യ, പരിതോസേയ്യ, അഞ്ഞഥാ ആരാധനാ നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

ഇദാനി അത്തനോ തേസം പഞ്ഹാനം വേയ്യാകരണേന ചിത്താരാധനം ദസ്സേന്തോ **കതമോ ച ഭിക്ഖവേ പരിയായോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അജ്ഝത്തം കാമച്ഛന്ദോ**തി അത്തനോ പഞ്ചക്ഖന്ധേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നഛന്ദരാഗോ . **ബഹിദ്ധാ കാമച്ഛന്ദോ**തി പരേസം പഞ്ചക്ഖന്ധേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നഛന്ദരാഗോ. **ഉദ്ദേസം ഗച്ഛതീ**തി ഗണനം ഗച്ഛതി. **അജ്ഝത്തം ബ്യാപാദോ**തി അത്തനോ ഹത്ഥപാദാദീസു ഉപ്പന്നപടിഘോ. **ബഹിദ്ധാ ബ്യാപാദോ**തി പരേസം തേസു ഉപ്പന്നപടിഘോ. **അജ്ഝത്തം ധമ്മേസു വിചികിച്ഛാ**തി അത്തനോ ഖന്ധേസു വിമതി. **ബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു വിചികിച്ഛാ**തി ബഹിദ്ധാ അട്ഠസു ഠാനേസു മഹാവിചികിച്ഛാ. **അജ്ഝത്തം ധമ്മേസു സതീ**തി അജ്ഝത്തികേ സങ്ഖാരേ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ സതി. **ബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു സതീ**തി ബഹിദ്ധാ സങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ സതി. **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേപി** ഏസേവ നയോ.

കായികന്തി ചങ്കമം അധിട്ഠഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **ചേതസിക**ന്തി - ''ന താവാഹം ഇമം പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമി, യാവ മേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചിസ്സതീ''തി ഏവം കായപയോഗം വിനാ ഉപ്പന്നവീരിയം. **കായപ്പസ്സദ്ധീ**തി തിണ്ണം ഖന്ധാനം ദരഥപസ്സദ്ധി. **ചിത്തപ്പസ്സദ്ധീ**തി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ദരഥപസ്സദ്ധി. **ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ** സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസദിസോവ വിനിച്ഛയോ.

ഇമസ്മിം സുത്തേ മിസ്സകസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ കഥിതാ. ഏതേസു ഹി അജ്ഝത്തധമ്മേസു സതി, പവിചയോ, ഉപേക്ഖാതി ഇമേ അത്തനോ ഖന്ധാരമ്മണത്താ ലോകിയാവ ഹോന്തി, തഥാ മഗ്ഗം അപത്തം കായികവീരിയം. അവിതക്കഅവിചാരാ പന പീതിസമാധീ കിഞ്ചാപി രൂപാവചരാ ഹോന്തി, രൂപാവചരേ പന ബോജ്ഝങ്ഗാ ന ലബ്ഭന്തീതി ലോകുത്തരാവ ഹോന്തി. യേ ച ഥേരാ ബ്രഹ്മവിഹാരവിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനാദീസു ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി, തേസം മതേന രൂപാവചരാപി അരൂപാവചരാപി ഹോന്തി. ബോജ്ഝങ്ഗേസു ഹി അരൂപാവചരേ പീതിയേവ ഏകന്തേന ന ലബ്ഭതി, സേസാ ഛ മിസ്സകാവ ഹോന്തീതി. ദേസനാപരിയോസാനേ കേചി ഭിക്ഖൂ സോതാപന്നാ ജാതാ, കേചി സകദാഗാമീ, കേചി അനാഗാമീ, കേചി അരഹന്തോതി.

൩. അഗ്ഗിസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൪. തതിയേ **സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ**തി ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബകമ്മികാമച്ചം വിയ ച സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബം വദാമീതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ലോണധൂപനം സബ്ബബ്യഞ്ജനേസുപി നിവിസതി, യഥാ ച സബ്ബകമ്മികോ അമച്ചോ യോധകമ്മമ്പി കരോതി മന്തകമ്മമ്പി പടിഹാരകമ്മമ്പീതി സബ്ബകിച്ചാനി സാധേതി, ഏവം ഉദ്ധതസ്സ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനം, ലീനസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനന്തി സബ്ബമേതം സതിയാ ഇജ്ഝതി, ന സക്കാ വിനാ സതിയാ ഏതം സമ്പാദേതും, തസ്മാ ഏവമാഹ. ഇമസ്മിം സുത്തേ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ ബോജ്ഝങ്ഗാവ കഥിതാ.

൪. മേത്താസഹഗതസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൫. ചതുത്ഥേ **മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ**തിആദി സബ്ബം സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪൦-൨൪൧) വിത്ഥാരിതമേവ. **മയമ്പി ഖോ,**

ആവുസോ, സാവകാനം ഏവം ധമ്മം ദേസേമാതി ഇദമ്പി തേ പുരിമനയേനേവ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ വദന്തി. തിത്ഥിയാനഞ്ഹി സമയേ പഞ്ചനീവരണപ്പഹാനം വാ മേത്താദിബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാ വാ നത്ഥി. **കിം ഗതികാ ഹോതീ**തി കിം നിപ്ഫത്തി ഹോതി. **കിം പരമാ**തി കിം ഉത്തമാ. **കിം ഫലാ**തി കിം ആനിസംസാ. **കിം പരിയോസാനാ**തി കിം നിട്ഠാ. **മേത്താസഹഗത**ന്തി മേത്തായ സഹഗതം സംസട്ഠം സമ്പയുത്തം. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. **വിവേകനിസ്സിതാ**ദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

അപ്പടികൂലന്തി ദുവിധം അപ്പടികൂലം - സത്തഅപ്പടികൂലഞ്ച, സങ്ഖാരഅപ്പടികൂലഞ്ച. തസ്മിം അപ്പടികൂലേ ഇട്ഠേ വത്ഥുസ്മിന്തി അത്ഥോ. **പടികൂലസഞ്ഞീ**തി അനിട്ഠസഞ്ഞീ. കഥം പനേത്ഥ ഏവം വിഹരതി? അസുഭഫരണം വാ അനിച്ചന്തി മനസികാരം വാ കരോന്തോ. വുത്തഞ്ഹേതം പടിസമ്ഭിദായം "കഥം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. ഇട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അസുഭായ വാ ഫരതി, അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതീ"തി. പടികൂലേ പന അനിട്ഠേ വത്ഥുസ്മിം മേത്താഫരണം വാ ധാതുമനസികാരം വാ കരോന്തോ **അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി** നാമ. യഥാഹ "കഥം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം മേത്തായ വാ ഫരതി, ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭). ഉഭയമിസ്സകപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അപ്പടികൂലപ്പടികൂലേസു ഹി തദേവ അസുഭഫരണം വാ അനിച്ചന്തി മനസികാരം വാ കരോന്തോ **പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി** നാമ. പടികൂലാപടികൂലേസു ച തദേവ മേത്താഫരണം വാ ധാതുമനസികാരം വാ കരോന്തോ **അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി** നാമ. "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതീ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭) നയേന വുത്തം പന ഛളങ്ഗുപേക്ഖം പവത്തയമാനോ "അപ്പടികൂലേ ച പടികൂലേ ച തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ തത്ഥ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ"തി വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ ച ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ മേത്തായ തികചതുക്കജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തസ്സ സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനം അരിയിദ്ധിയാ ച ദസ്സിതത്താ ദേസനാ വിനിവട്ടേതബ്ബാ സിയാ. ഇദം പന മേത്താഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോപി യോ അരഹത്തം പാപുണിതും ന സക്കോതി, യസ്മാ തസ്സ അരഹത്തപരമാ മേത്താ ന ഹോതി. യംപരമാ പന ഹോതി, തം ദസ്സേതബ്ബം. തസ്മാ തസ്സ ദസ്സനത്ഥം അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. പരതോ **സബ്ബസോ വാ പന രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ**തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന പുന ദേസനാരമ്ഭപയോജനം വേദിതബ്ബം.

സുഭപരമന്തി സുഭനിട്ഠം, സുഭകോടികം, സുഭനിപ്ഫത്തിം. **ഇധപഞ്ഞസ്സാ**തി ഇധേവ പഞ്ഞാ അസ്സ, നയിമം ലോകം അതിക്കമതീതി ഇധപഞ്ഞോ, തസ്സ ഇധപഞ്ഞസ്സ, ലോകിയപഞ്ഞസ്സാതി അത്ഥോ. **ഉത്തരിവിമുത്തിം അപ്പടിവിജ്ഝതോ**തി ലോകുത്തരധമ്മം അപ്പടിവിജ്ഝന്തസ്സ. യോ പന പടിവിജ്ഝിതും സക്കോതി, തസ്സ അരഹത്തപരമാവ മേത്താ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കരുണാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

കസ്മാ പനേതാസം മേത്താദീനം സുഭപരമാദിതാ വുത്താ ഭഗവതാതി? സഭാഗവസേന തസ്സ തസ്സ ഉപനിസ്സയത്താ. മേത്താവിഹാരിസ്സ ഹി സത്താ

അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി, അഥസ്സ അപ്പടികൂലപരിചയാ അപ്പടികൂലേസു പരിസുദ്ധവണ്ണേസു നീലാദീസു ചിത്തം ഉപസംഹരതോ അപ്പകസിരേനേവ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. ഇതി മേത്താ സുഭവിമോക്ഖസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, ന തതോ പരം, തസ്മാ **സുഭപരമാ**തി വുത്താ.

കരുണാവിഹാരിസ്സ ഉണ്ഹാഭിഘാതാദിരൂപനിമിത്തം സത്തദുക്ഖം സമനുപസ്സന്തസ്സ കരുണായ പവത്തിസമ്ഭവതോ രൂപേ ആദീനവോ പരിവിദിതോ ഹോതി , അഥസ്സ പരിവിദിതരൂപാദീനവത്താ പഥവീകസിണാദീസു അഞ്ഞതരം ഉഗ്ഘാടേത്വാ രൂപനിസ്സരണേ ആകാസേ ചിത്തം ഉപസംഹരതോ അപ്പകസിരേനേവ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. ഇതി കരുണാ ആകാസാനഞ്ചായതനസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, ന തതോ പരം, തസ്മാ **ആകാസാനഞ്ചായതനപരമാ**തി വുത്താ.

മുദിതാവിഹാരിസ്സ പന തേന തേന പാമോജ്ജകാരണേന ഉപ്പന്നപാമോജ്ജസത്താനം വിഞ്ഞാണം സമനുപസ്സന്തസ്സ മുദിതായ പവത്തിസമ്ഭവതോ വിഞ്ഞാണഗ്ഗഹണപരിചിതം ഹോതി, അഥസ്സ അനുക്കമാധിഗതം ആകാസാനഞ്ചായതനം അതിക്കമ്മ ആകാസനിമിത്തഗോചരേ വിഞ്ഞാണേ ചിത്തം ഉപസംഹരതോ അപ്പകസിരേനേവ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. ഇതി മുദിതാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, ന തതോ പരം, തസ്മാ **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനപരമാ**തി വുത്താ.

ഉപേക്ഖാവിഹാരിസ്സ പന "സത്താ സുഖിതാ വാ ഹോന്തു, ദുക്ഖതോ വാ വിമുച്ചന്തു, സമ്പത്തസുഖതോ വാ മാ വിഗച്ഛന്തൂ"തി ആഭോഗാഭാവതോ സുഖദുക്ഖാദിപരമത്ഥഗാഹവിമുഖസമ്ഭവതോ അവിജ്ജമാനഗ്ഗഹണദുക്ഖചിത്തം ഹോതി. അഥസ്സ പരമത്ഥഗാഹതോ വിമുഖഭാവപരിചിതചിത്തസ്സ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനഗ്ഗഹണദുക്ഖചിത്തസ്സ ച അനുക്കമാധിഗതം വിഞ്ഞാണാഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മസമ്ഭവതോ അവിജ്ജമാനേ പരമത്ഥഭൂതസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ അഭാവേ ചിത്തം ഉപസംഹരതോ അപ്പകസിരേനേവ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. ഇതി ഉപേക്ഖാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി, ന തതോ പരം, തസ്മാ **ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനപരമാ**തി വുത്താ. ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താതി.

൫. സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൬. പഞ്ചമേ **പഗേവാ**തി പഠമഞ്ഞേവ. **കാമരാഗപരിയുട്ഠിതേനാ**തി കാമരാഗഗഹിതേന. **കാമരാഗപരേതേനാ**തി കാമരാഗാനുഗതേന. **നിസ്സരണ**ന്തി തിവിധം കാമരാഗസ്സ നിസ്സരണം വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം തദങ്ഗനിസ്സരണം സമുച്ഛേദനിസ്സരണന്തി . തത്ഥ അസുഭേ പഠമജ്ഝാനം വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം നാമ, വിപസ്സനാ തദങ്ഗനിസ്സരണം നാമ, അരഹത്തമഗ്ഗോ സമുച്ഛേദനിസ്സരണം നാമ. തം തിവിധമ്പി നപ്പജാനാതീതി അത്ഥോ. **അത്തത്ഥമ്പീ**തിആദീസു അരഹത്തസങ്ഖാതോ അത്തനോ അത്ഥോ അത്തത്ഥോ നാമ, പച്ചയദായകാനം അത്ഥോ പരത്ഥോ നാമ, സ്വേവ ദുവിധോപി ഉഭയത്ഥോ നാമ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അയം പന വിസേസോ - **ബ്യാപാദസ്സ നിസ്സരണന്തി**ആദീസു ഹി ദ്വേ നിസ്സരണാനി വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണഞ്ച സമുച്ഛേദനിസ്സരണഞ്ച. തത്ഥ ബ്യാപാദസ്സ താവ മേത്തായ പഠമജ്ഝാനം വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം, അനാഗാമിമഗ്ഗോ സമുച്ഛേദനിസ്സരണം. ഥിനമിദ്ധസ്സ ആലോകസഞ്ഞാ വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം, അരഹത്തമഗ്ഗോ സമുച്ഛേദനിസ്സരണം. ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ യോ കോചി സമഥോ വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം, ഉദ്ധച്ചസ്സ പനേത്ഥ അരഹത്തമഗ്ഗോ, കുക്കുച്ചസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗോ സമുച്ഛേദനിസ്സരണം. വിചികിച്ഛായ ധമ്മവവത്ഥാനം വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം, പഠമമഗ്ഗോ സമുച്ഛേദനിസ്സരണം.

യാ പനേത്ഥ **സേയ്യഥാപി ബ്രാഹ്മണ ഉദപത്തോ സംസട്ഠോ ലാഖായ വാതി**ആദികാ ഉപമാ വുത്താ, താസു **ഉദപത്തോതി** ഉദകഭരിതാ പാതി. **സംസട്ഠോതി** വണ്ണഭേദകരണവസേന സംസട്ഠോ. **പക്കുഥിതോതി** കുഥിതോ. **ഉസ്മുദകജാതോതി** ഉസുമജാതോ. **സേവാലപണകപരിയോനദ്ധോതി** തിലബീജകാദിഭേദേന സേവാലേന വാ നീലമണ്ഡൂകപിട്ഠിവണ്ണേന വാ ഉദകപിട്ഠിം ഛാദേത്വാ നിബ്ബത്തപണകേന പരിയോനദ്ധോ. **വാതേരിതോതി** വാതേന എരിതോ കമ്പിതോ. **ആവിലോതി** അപ്പസന്നോ. **ലുളിതോതി** അസന്നിസിന്നോ. **കലലീഭൂതോതി** കദ്ദമീഭൂതോ. **അന്ധകാരേ നിക്ഖിത്തോതി** കോട്ഠന്തരാദിഭേദേ അനാലോകട്ഠാനേ ഠപിതോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഭഗവാ തീഹി ഭവേഹി ദേസനം നിവത്തേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ബ്രാഹ്മണോ പന സരണമത്തേ പതിട്ഠിതോ.

൯. അഭയസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൭. ഛട്ഠേ **അഞ്ഞാണായ അദസ്സനായാതി** അഞ്ഞാണത്ഥായ അദസ്സനത്ഥായ. **തഗ്ഘ ഭഗവാ നീവരണാതി** ഏകംസേന ഭഗവാ നീവരണാ. **കായകിലമഥോതി** കായദരഥോ. **ചിത്തകിലമഥോതി** ചിത്തദരഥോ. **സോപി മേ പടിപ്പസ്സദ്ധോതി** തസ്സ കിര സത്ഥു സന്തികേ സീതലം ഉതുസപ്പായട്ഠാനം പവിസിത്വാ നിസിന്നസ്സ കായദരഥോ പടിപസ്സമ്ഭി, തസ്മിം പടിപസ്സദ്ധേ തദന്വയേനേവ ചിത്തദരഥോപി. അപിച മഗ്ഗേനേവസ്സ ഏതം ഉഭയമ്പി പസ്സദ്ധന്തി വേദിതബ്ബം.

൭. ആനാപാനവഗ്ഗോ

൧. അട്ഠികമഹപ്ഫലസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൮. സത്തമാദീസു **അട്ഠികസഞ്ഞാതി** അട്ഠികം അട്ഠികന്തി ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. തം പനേതം ഭാവയതോ യാവ നിമിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, താവ ഛവിപി ചമ്മമ്പി ഉപട്ഠാതി. നിമിത്തേ പന ഉപ്പന്നേ ഛവിചമ്മാനി നേവ ഉപട്ഠഹന്തി, സങ്ഖവണ്ണോ സുദ്ധഅട്ഠികസങ്ഘാടോവ ഉപട്ഠാതി ഹത്ഥിക്ഖന്ധഗതം ധമ്മികതിസ്സരാജാനം ഓലോകേന്തസ്സ സാമണേരസ്സ വിയ, പടിമഗ്ഗേ ഹസമാനം ഇത്ഥിം ഓലോകേന്തസ്സ ചേതിയപബ്ബതവാസിനോ തിസ്സത്ഥേരസ്സ വിയ ചാതി. വത്ഥൂനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൫) വിത്ഥാരിതാനി. **സതി വാ ഉപാദിസേസേതി** ഗഹണസേസേ ഉപാദാനസേസേ വിജ്ജമാനമ്ഹി.

൨-൧൦. പുളവകസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൯-൨൪൭. പുളവകസഞ്ഞാതി പുളവം പുളവന്തി ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **വിനീലകസഞ്ഞാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. വിനിച്ഛയകഥാ പനേത്ഥ സദ്ധിം ഭാവനാനയേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൦൨) വുത്താ. **മേത്താദയോ** തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന വേദിതബ്ബാ, **ഉപേക്ഖാ** ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേനേവ.

൮. നിരോധവഗ്ഗോ

൧-൧൦. അസുഭസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൪൮-൨൫൭. അസുഭസഞ്ഞാതി അസുഭേ പഠമജ്ഝാനസഞ്ഞാ. **മരണസഞ്ഞാ**തി ''അവസ്സം മരിതബ്ബം, മരണപടിബദ്ധം മേ ജീവിത''ന്തി അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ . **ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞാ**തി ഓദനകുമ്മാസാദിമ്ഹി അജ്ഝോഹരണീയേ പടികൂലസഞ്ഞാ. **സബ്ബലോകേ അനഭിരതിസഞ്ഞാ**തി സകലലോകസ്മിം അനഭിരതിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **പഹാനസഞ്ഞാവിരാഗസഞ്ഞാ**തി ദ്വേ പുബ്ബഭാഗാ. **നിരോധസഞ്ഞാ** മിസ്സകാ. ഏവമേതാനി അട്ഠികസഞ്ഞാദീനി വീസതി കമ്മട്ഠാനാനി നിദ്ദിട്ഠാനി. തേസം നവസു അപ്പനാ ഹോന്തി, ഏകാദസ ഉപചാരജ്ഝാനികാ. സേസാ പനേത്ഥ വിനിച്ഛയകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൩൮) ആഗതാവ. ഗങ്ഗാപേയ്യാലാദയോ മഗ്ഗസംയുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സതിപട്ഠാനസംയുത്തം

൧. അമ്ബപാലിവഗ്ഗോ

൧. അമ്ബപാലിസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൭. സതിപട്ഠാനസംയുത്തസ്സ പഠമേ **അമ്ബപാലിവനേ**തി അമ്ബപാലിയാ നാമ രൂപൂപജീവിനിയാ രോപിതേ അമ്ബവനേ. തം കിര തസ്സാ ഉയ്യാനം അഹോസി. സാ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പസന്നചിത്താ തത്ഥ വിഹാരം കാരേത്വാ തഥാഗതസ്സ നിയ്യാതേസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ഏകായനായ**ന്തി ഏകായനോ അയം. തത്ഥ **ഏകായനോ**തി ഏകമഗ്ഗോ. മഗ്ഗസ്സ ഹി -

> ''മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
> നാവാ ഉത്തരസേതൂ ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ''തി. (ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസോ ൧൦൧) -

ബഹൂനി നാമാനി. സ്വായം ഇധ അയനനാമേന വുത്തോ. തസ്മാ **ഏകായനായം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ**തി ഏത്ഥ ഏകമഗ്ഗോ. അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ, ന ദ്വേധാപഥഭൂതോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **മഗ്ഗോ**തി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനഗമനട്ഠേന, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ച.

സത്താനം വിസുദ്ധിയാതി രാഗാദീഹി മലേഹി അഭിജ്ഝാവിസമലോഭാദീഹി ച ഉപക്കിലേസേഹി സംകിലിട്ഠചിത്താനം സത്താനം വിസുദ്ധത്ഥായ. **സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ**തി സോകസ്സ ച പരിദേവസ്സ ച സമതിക്കമായ, പഹാനായാതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമായാ**തി കായികദുക്ഖസ്സ ച ചേതസികദോമനസ്സസ്സ ചാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം അത്ഥങ്ഗമായ, നിരോധായാതി അത്ഥോ. **ഞായസ്സ അധിഗമായാ**തി ഞായോ വുച്ചതി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, തസ്സ അധിഗമായ പത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ സതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ ഭാവിതോ ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അധിഗമായ സംവത്തതി . തേനാഹ ''ഞായസ്സ അധിഗമായാ''തി. **നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ**തി തണ്ഹാവാനവിരഹിതത്താ നിബ്ബാനന്തി ലദ്ധനാമസ്സ അമതസ്സ സച്ഛികിരിയായ, അത്തപച്ചക്ഖായാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ അനുപുബ്ബേന നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയം സാധേതി. തേനാഹ ''നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ''തി.

ഏവം ഭഗവതാ സത്തഹി പദേഹി ഏകായനമഗ്ഗസ്സ വണ്ണോ ഭാസിതോ, സോ കസ്മാതി ചേ? ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം. വണ്ണഭാസനഞ്ഹി സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ - ''അയം കിര മഗ്ഗോ ഹദയസന്താപഭൂതം സോകം, വാചാവിപ്പലാപഭൂതം പരിദേവം, കായികഅസാതഭൂതം ദുക്ഖം, ചേതസികഅസാതഭൂതം ദോമനസ്സന്തി ചത്താരോ ഉപദ്ദവേ ഹരതി. വിസുദ്ധിം, ഞായം, നിബ്ബാനന്തി തയോ വിസേസേ ആവഹതീ''തി ഉസ്സാഹജാതാ ഇമം ദേസനം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം, ധാരേതബ്ബം, ഇമഞ്ച മഗ്ഗം ഭാവേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി. ഇതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം വണ്ണം അഭാസി കമ്ബലവാണിജാദയോ കമ്ബലാദീനം വണ്ണം വിയ.

യദിദന്തി നിപാതോ, യേ ഇമേതി അയമസ്സ അത്ഥോ. **ചത്താരോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേന "ന തതോ ഹേട്ഠാ, ന ഉദ്ധ"ന്തി സതിപട്ഠാനപരിച്ഛേദം ദീപേതി. **സതിപട്ഠാനാ**തി തയോ സതിപട്ഠാനാ സതിഗോചരോപി, തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാപി, സതിപി. "ചതുന്നം, ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസേസ്സാമി തം സുണാഥ. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കായസ്സ സമുദയോ? ആഹരസമുദയാ കായസമുദയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൮) ഹി സതിഗോചരോ സതിപട്ഠാനന്തി വുത്തോ. തഥാ "കായോ ഉപട്ഠാനം, നോ സതി, സതി ഉപട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ചാ"തിആദീസുപി (പടി॰ മ॰ ൨.൩൫). തസ്സ അത്ഥോ - പതിട്ഠാതി അസ്മിന്തി പട്ഠാനം. കാ പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം**. പധാനം ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം ഹത്ഥിട്ഠാനഅസ്സട്ഠാനാദീനി വിയ.

"തയോ സതിപട്ഠാനാ, യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണമനുസാസിതുമരഹതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪) ഏത്ഥ തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ സതിപട്ഠാനന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠപേതബ്ബതോ പട്ഠാനം, പവത്തയിതബ്ബതോതി അത്ഥോ. കേന പട്ഠപേതബ്ബോതി? സതിയാ. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനന്തി.

"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭; സം॰ നി॰ ൫.൯൮൯) പന സതിയേവ സതിപട്ഠാനന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സതിയേവ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം. അഥ വാ സരണട്ഠേന സതി, ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം, ഇതി സതി ച സാ പട്ഠാനഞ്ചാതിപി സതിപട്ഠാനം. ഇദമിധ അധിപ്പേതം.

യദി ഏവം കസ്മാ "സതിപട്ഠാനാ"തി ബഹുവചനം കതന്തി? സതീനം ബഹുത്താ. ആരമ്മണഭേദേന ഹി ബഹുകാ സതിയോ. അഥ "മഗ്ഗോ"തി കസ്മാ ഏകവചനന്തി? മഗ്ഗനട്ഠേന ഏകത്താ. ചതസ്സോപി ഹി ഏതാ സതിയോ മഗ്ഗനട്ഠേന ഏകത്തം ഗച്ഛന്തി. വുതഞ്ഹേതം "മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനമഗ്ഗനട്ഠേന, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ചാ"തി. ചതസ്സോപി ചേതാ അപരഭാഗേ കായാദീസു ആരമ്മണേസു കിച്ചം സാധയമാനാ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തി, ആദിതോ പട്ഠായ ച നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗിയന്തീതി തസ്മാ ചതസ്സോപി ഏകോ മഗ്ഗോതി വുത്താ. ഏവഞ്ച സതി വചനാനുസന്ധിനാ സാനുസന്ധികാവ ദേസനാ ഹോതി.

കതമേ ചത്താരോതി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **കായേ**തി രൂപകായേ. **കായാനുപസ്സീ**തി കായം അനുപസ്സനസീലോ, കായം വാ അനുപസ്സമാനോ. അയഞ്ഹി ഭിക്ഖു ഇമം കായം അനിച്ചാനുപസ്സനാദീനം സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം വസേന അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സതി, നോ സുഖതോ, അനത്തതോ അനുപസ്സതി, നോ അത്തതോ, നിബ്ബിന്ദതി, നോ നന്ദതി, വിരജ്ജതി, നോ രജ്ജതി, നിരോധേതി, നോ സമുദേതി, പടിനിസ്സജ്ജതി, നോ ആദിയതി. സോ തം അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം പജഹതി , അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം പജഹതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം

പജഹതി, വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതി, നിരോധേന്തോ സമുദയം പജഹതി, പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി വേദിതബ്ബോ.

വിഹരതീതി ഇരിയതി. **ആതാപീ**തി തീസു ഭവേസു കിലേസേ ആതപതീതി ആതാപോ, വീരിയസ്സേതം നാമം. ആതാപോ അസ്സ അത്ഥീതി ആതാപീ. **സമ്പജാനോ**തി സമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ. **സതിമാ**തി കായപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. അയം പന യസ്മാ സതിയാ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ അനുപസ്സതി. ന ഹി സതിവിരഹിതസ്സ അനുപസ്സനാ നാമ അത്ഥി, തേനേവാഹ ''സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തസ്മാ എത്ഥ ''കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ''തി എത്താവതാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യസ്മാ അനാതാപിനോ അന്തോസങ്ഖേപോ അന്തരായകരോ ഹോതി, അസമ്പജാനോ ഉപായപരിഗ്ഗഹേ അനുപായപരിവജ്ജനേ ച സമ്മുയ്ഹതി, മുട്ഠസ്സതി ഉപായാപരിച്ചാഗേ അനുപായാപരിഗ്ഗഹേ ച അസമത്ഥോ ഹോതി, തേനസ്സ തം കമ്മട്ഠാനം ന സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ യേസം ധമ്മാനം ആനുഭാവേന തം സമ്പജ്ജതി, തേസം ദസ്സനത്ഥം ''ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ''തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം സമ്പയോഗങ്ഗഞ്ജസ്സ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനങ്ഗം ദസ്സേതും **വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **വിനേയ്യാ**തി തദങ്ഗവിനയേന വാ വിക്ഖമ്ഭനവിനയേന വാ വിനയിത്വാ. **ലോകേ**തി തസ്മിംയേവ കായേ. കായോ ഹി ഇധ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോതി അധിപ്പേതോ. യസ്മാ പനസ്സ ന കായമത്തേയേവ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീയതി, വേദനാദീസുപി പഹീയതി എവ. തസ്മാ ''പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ''തി വിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൩൬൨) വുത്തം. ലോകസങ്ഖാതത്താ വാ തേസം ധമ്മാനം അത്ഥുദ്ധാരനയേനേതം വുത്തം. യം പനാഹ ''തത്ഥ കതമോ ലോകോ, സ്വേവ കായോ ലോകോ''തി, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്മിം ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം വിനേയ്യാതി എവം സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ.

വേദനാസൂതി എത്ഥ തിസ്സോ വേദനാ, താ ച ലോകിയാ എവ, ചിത്തമ്പി ലോകിയം, തഥാ ധമ്മാ. യഥാ പന വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാ, തഥാ അനുപസ്സന്തോ എസ **വേദനാനുപസ്സീ**തി വേദിതബ്ബോ. എസ നയോ **ചിത്തധമ്മേസു**. കഥഞ്ച വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാതി? സുഖാ താവ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ സല്ലതോ, അദുക്ഖമസുഖാ അനിച്ചതോ. യഥാഹ -

> ''യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
> അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ;
> സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീ''തി.

സബ്ബാ എവ ചേതാ ദുക്ഖാതിപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം ''യംകിഞ്ചി വേദയിതം, സബ്ബം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯). സുഖദുക്ഖതോപി ച അനുപസ്സിതബ്ബാ, യഥാഹ - ''സുഖാ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, വേദനാ ഠിതിസുഖാ വിപരിണാമദുക്ഖാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. അപിച അനിച്ചാദിസത്തഅനുപസ്സനാവസേനപി അനുപസ്സിതബ്ബാ.

ചിത്തധമ്മേസുപി ചിത്തം താവ ആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഭൂമികമ്മവിപാകകിരിയാദിനാനത്തഭേദാനം അനിച്ചാദിഅനുപസ്സനാനം സരാഗാദീനഞ്ച ഭേദാനം വസേന അനുപസ്സിതബ്ബം. ധമ്മാ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാനം സുഞ്ഞതധമ്മസ്സ അനിച്ചാദിസത്തഅനുപസ്സനാനം ''സന്തം വാ അജ്ഝത്തം കാമച്ഛന്ദ''ന്തിആദീനഞ്ച പഭേദാനം വസേന അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ദീഘമജ്ഝിമട്ഠകഥാസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൭൩ ആദയോ; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦൬ ആദയോ) സതിപട്ഠാനവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൨. സതിസുത്തവണ്ണനാ

൩൬൮. ദുതിയേ **സതോ**തി കായാദിഅനുപസ്സനാസതിയാ സമന്നാഗതോ. **സമ്പജാനോ**തി ചതുസമ്പജഞ്ഞപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി എത്ഥ അഭിക്കന്തം വുച്ചതി ഗമനം, പടിക്കന്തം നിവത്തനം, തദുഭയമ്പി ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ലബ്ഭതി. ഗമനേ താവ പുരതോ കായം അഭിഹരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പടിനിവത്തന്തോ പടിക്കമതി നാമ. ഠാനേപി ഠിതകോവ കായം പുരതോ ഓനമന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛതോ അപനാമേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിസജ്ജായപി നിസിന്നകോവ ആസനസ്സ പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ സംസരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ, പച്ഛിമഅങ്ഗപ്പദേസം പച്ചാസംസരന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിപജ്ജനേപി എസേവ നയോ.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ, സമ്പജഞ്ഞസ്സേവ വാ കാരീ. സോ ഹി അഭിക്കന്താദീസു സമ്പജഞ്ഞം കരോതേവ, ന കത്ഥചി സമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ ഹോതി.

തത്ഥ സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം, അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ അഭിക്കമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അഗന്ത്വാ ''കിം നു മേ എത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ അത്ഥി, നത്ഥീ''തി അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം **സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം**. തത്ഥ ച അത്ഥോതി ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനസങ്ഘദസ്സനഥേരദസ്സനഅസുഭദസ്സനാദിവസേന ധമ്മതോ വഡ്ഢി . ചേതിയം ദിസ്വാപി ഹി ബുദ്ധാരമ്മണം, സങ്ഘദസ്സനേന സങ്ഘാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. മഹാവിഹാരസ്മിഞ്ഹി ദക്ഖിണദ്വാരേ ഠത്വാ മഹാചേതിയം ഓലോകേന്താ തിംസസഹസ്സഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസു, തഥാ പച്ഛിമദ്വാരേ ഉത്തരദ്വാരേ പാചീനദ്വാരേ ച, തഥാ പഞ്ഹമണ്ഡപട്ഠാനേ അഭയവാപിപാളിയം, ഥൂപാരാമദ്വാരേ നഗരസ്സ ദക്ഖിണദ്വാരേ അനുരാധവാപിപാളിയം.

മഹാഅരിയവംസഭാണകത്ഥേരോ പനാഹ ''കിം തുമ്ഹേ വദഥ, മഹാചേതിയസ്സ സമന്താ കുച്ഛിവേദികായ ഹേട്ഠിമഭാഗതോ പട്ഠായ പഞ്ഞായനട്ഠാനേ യത്ഥ യത്ഥ ദ്വേ പാദാ സക്കാ ഹോന്തി സമം പതിട്ഠാപേതും, തത്ഥ തത്ഥ എകപദുദ്ധാരേ തിംസതിംസ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി സക്കാ വതു''ന്തി . അപരോ പന മഹാഥേരോ ആഹ - ''മഹാചേതിയതലേ ആകിണ്ണവാലികായ ബഹുതരാ ഭിക്ഖൂ

അരഹത്തം പത്താ''തി. ഥേരേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദേ പതിട്ഠായ അസുഭം ദിസ്വാ തത്ഥ പഠമം ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ ഏതേസം ദസ്സനം സാത്ഥം. കേചി പന - ''ആമിസതോപി വഡ്ഢി അത്ഥോയേവ, തം നിസ്സായ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ പടിപന്നത്താ''തി വദന്തി.

തസ്മിം പന ഗമനേ സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം **സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം**. സേയ്യഥിദം? ചേതിയദസ്സനം താവ സാത്ഥം. സചേ പന ചേതിയസ്സ മഹാപൂജായ ദസദ്വാദസയോജനന്തരേ പരിസാ സന്നിപതന്തി, അത്തനോ വിഭവാനുരൂപാ ഇത്ഥിയോപി പുരിസാപി അലങ്കതപടിയത്താ ചിത്തകമ്മരൂപകാനി വിയ സഞ്ചരന്തി. തത്ര ചസ്സ ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ ലോഭോ, അനിട്ഠേ പടിഘോ, അസമപേക്ഖനേ മോഹോ ഉപ്പജ്ജതി, കായസംസഗ്ഗേ കായസംസഗ്ഗാപത്തിം ആപജ്ജതി, ജീവിതബ്രഹ്മചരിയാനം വാ അന്തരായോ ച ഹോതി. ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി, വുത്തപ്പകാരഅന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. സങ്ഘദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. സചേ പന അന്തോഗാമേ മഹാമണ്ഡപം കാരേത്വാ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം കാരേന്തേസു മനുസ്സേസു വുത്തപ്പകാരേനേവ ജനസന്നിപാതോ ചേവ അന്തരായോ ച ഹോതി, ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം, അന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. മഹാപരിവാരാനം ഥേരാനം ദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ.

അസുഭദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. തദത്ഥദീപനത്ഥഞ്ച ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദഹരഭിക്ഖു സാമണേരം ഗഹേത്വാ ദന്തകട്ഠത്ഥായ ഗതോ. സാമണേരോ മഗ്ഗാ ഓക്കമിത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ അസുഭം ദിസ്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തീണി ഫലാനി സച്ഛികത്വാ ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ദഹരോ തം അപസ്സന്തോ ''സാമണേരാ''തി പക്കോസി . സോ - ''മയാ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ദ്വേ കഥാ നാമ ന കഥിതപുബ്ബാ, അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദിവസേ ഉപരിവിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ ''കിം, ഭന്തേ,''തി പടിവചനം അദാസി. ''ഏഹീ''തി വുത്തേ ഏകവചനേനേവ ആഗന്ത്വാ - ''ഭന്തേ, ഇമിനാ താവ മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ മയാ ഠിതോകാസേ മുഹുത്തം പുരത്ഥാഭിമുഖാ ഹുത്വാ ഓലോകേഥാ''തി ആഹ. സോ തഥാ കത്വാ തേന പത്തവിസേസമേവ പാപുണി. ഏവം ഏകം അസുഭം ദ്വിന്നം ജനാനം അത്ഥായ ജാതം. ഏവം സാത്ഥമ്പി പനേതം പുരിസസ്സ മാതുഗാമാസുഭം അസപ്പായം, മാതുഗാമസ്സ ച പുരിസാസുഭം, സഭാഗമേവ സപ്പായന്തി ഏവം സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.

ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥസപ്പായസ്സ പന അട്ഠതിംസകമ്മട്ഠാനേസു അത്തനോ ചിത്തരുചികം കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചരം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ തം ഗഹേത്വാവ ഗമനം **ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം** നാമ.

തസ്സാവിഭാവത്ഥം ഇദം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം - ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹരതി ന പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ പച്ചാഹരതി ന ഹരതി, ഏകച്ചോ പന നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച.

തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ച ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേത്വാ തഥാ രത്തിയാ പഠമം യാമം മജ്ഝിമയാമേ

സേയ്യം കപ്പേത്വാ, പച്ഛിമയാമേപി നിസജ്ജാചങ്കമേഹി വീതിനാമേത്വാ, പഗേവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ ബോധിരുക്ഖേ ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ പാനീയം പരിഭോജനീയം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ആചരിയുപജ്ഝായവത്താദീനി സമാദായ വത്തതി. സോ സരീരപരികമ്മം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ ദ്വേ തയോ പല്ലങ്കേ ഉസുമം ഗാഹാപേന്തോ കമ്മട്ഠാനമനുയുഞ്ജിത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായ ഉട്ഠഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ പത്തചീവരമാദായ സേനാസനതോ നിക്ഖമിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ സചേ ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഹോതി, തം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ചേതിയങ്ഗണം പവിസതി. അഞ്ഞം ചേ കമ്മട്ഠാനം ഹോതി, സോപാനപാദമൂലേ ഠത്വാ ഹത്ഥേന ഗഹിതഭണ്ഡം വിയ തം ഠപേത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ആരുയ്ഹ മഹന്തം ചേതിയം ചേ, തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം, ഖുദ്ദകം ചേ, തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ചേതിയം വന്ദിത്വാ ബോധിയങ്ഗണം പത്തേനാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ വിയ നിപച്ചകാരം ദസ്സേത്വാ ബോധി വന്ദിതബ്ബാ. സോ ഏവം ചേതിയഞ്ച ബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ പടിസാമിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പടിസാമിതഭണ്ഡകം ഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ നിക്ഖിത്തകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമസമീപേ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ചീവരം പാരുപിത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി.

അഥ നം മനുസ്സാ ദിസ്വാ ''അയ്യോ നോ ആഗതോ''തി പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആസനസാലായ വാ ഗേഹേ വാ നിസീദാപേത്വാ യാഗും ദത്വാ യാവ ഭത്തം ന നിട്ഠാതി, താവ പാദേ ധോവിത്വാ മക്ഖേത്വാ പുരതോ നിസീദിത്വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛന്തി, ധമ്മം വാ സോതുകാമാ ഹോന്തി. സചേപി ന കഥാപേന്തി, ജനസങ്ഗഹണത്ഥം ധമ്മകഥാ നാമ കാതബ്ബായേവാതി അട്ഠകഥാചരിയാ വദന്തി. ധമ്മകഥാ ഹി കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ധമ്മം കഥേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുമോദനം കത്വാ നിവത്തിയമാനേഹിപി മനുസ്സേഹി അനുഗതോവ ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ തത്ഥ തേ നിവത്തേത്വാ മഗ്ഗം പടിപജ്ജതി.

അഥ നം പുരേതരം നിക്ഖമിത്വാ ബഹിഗാമേ കതഭത്തകിച്ചാ സാമണേരദഹരഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തചീവരമസ്സ ഗണ്ഹന്തി. പോരാണകഭിക്ഖൂ കിര ന ''അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ ആചരിയോ''തി മുഖം ഓലോകേത്വാ വത്തം കരോന്തി, സമ്പത്തപരിച്ഛേദേനേവ കരോന്തി. തേ തം പുച്ഛന്തി - ''ഭന്തേ, ഏതേ മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം കിം ഹോന്തി, മാതിപക്ഖതോ സമ്ബന്ധാ പിതിപക്ഖതോ''തി? കിം ദിസ്വാ പുച്ഛഥാതി? തുമ്ഹേസു ഏതേസം പേമം ബഹുമാനന്തി. ''ആവുസോ, യം മാതാപിതൂഹിപി ദുക്കരതരം, തം ഏതേ അമ്ഹാകം കരോന്തി, പത്തചീവരമ്പി നോ ഏതേസം സന്തകമേവ, ഏതേസം ആനുഭാവേന നേവ ഭയേ ഭയം, ന ഛാതകേ ഛാതകം ജാനാമ, ഏദിസാ നാമ അമ്ഹാകം ഉപകാരിനോ നത്ഥീ''തി തേസം ഗുണേ കഥയന്തോ ഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി **ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യസ്സ പന പഗേവ വുത്തപ്പകാരം വത്തപടിപത്തിം കരോന്തസ്സ കമ്മജതേജോ പജ്ജലതി, അനുപാദിണ്ണകം മുഞ്ചിത്വാ ഉപാദിണ്ണകം ഗണ്ഹാതി, സരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, കമ്മട്ഠാനവീഥിം നാരോഹതി, സോ പഗേവ പത്തചീവരമാദായ വേഗസാവ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ഗോരൂപാനം

നിക്ഖമനവേലായമേവ ഗാമം യാഗുഭിക്ഖായ പവിസിത്വാ യാഗും ലഭിത്വാ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പിവതി. അഥസ്സ ദ്വിത്തിക്ഖത്തും അജ്ഝോഹരണമത്തേനേവ കമ്മജതേജോ ഉപാദിണ്ണകം മുഞ്ചിത്വാ അനുപാദിണ്ണകം ഗണ്ഹാതി, ഘടസതേന ന്ഹാതോ വിയ തേജോധാതുപരിളാഹനിബ്ബാനം പത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന യാഗും പരിഭുഞ്ജിത്വാ പത്തഞ്ച മുഖഞ്ച ധോവിത്വാ അന്തരാഭത്തേ കമ്മട്ഠാനം മനസികത്വാ അവസേസട്ഠാനേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തതോ പട്ഠായ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം ഉപട്ഠഹമാനം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ ആഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി **പച്ചാഹരതി ന ഹരതീ**തി. ഏദിസാ ച ഭിക്ഖൂ യാഗും പിവിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ബുദ്ധസാസനേ അരഹത്തം പത്താ നാമ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. സീഹളദീപേയേവ തേസു തേസു ഗാമേസു ആസനസാലായം ന തം ആസനമത്ഥി, യത്ഥ യാഗും പിവിത്വാ അരഹത്തം പത്താ ഭിക്ഖൂ നത്ഥീതി.

യോ പന പമാദവിഹാരീ ഹോതി നിക്ഖിത്തധുരോ, സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചവിധചേതോവിനിബന്ധബദ്ധചിത്തോ വിഹരന്തോ ''കമ്മട്ഠാനം നാമ അത്ഥീ''തിപി സഞ്ഞം അകത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ അനനുലോമികേന ഗിഹിസംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ ചരിത്വാ ച ഭുഞ്ജിത്വാ ച തുച്ഛോ നിക്ഖമതി. അയം വുച്ചതി **നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യോ പനായം **ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ**തി വുത്തോ, സോ ഗതപച്ചാഗതികവത്തവസേന വേദിതബ്ബോ. അത്തകാമാ ഹി കുലപുത്താ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സതമ്പി ഏകതോ വസന്താ കതികവത്തം കത്വാ വിഹരന്തി ''ആവുസോ, തുമ്ഹേ ന ഇണട്ടാ, ന ഭയട്ടാ, ന ജീവികാപകതാ പബ്ബജിതാ, ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമാ പനേത്ഥ പബ്ബജിതാ, തസ്മാ ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥ, ഠാനേ, നിസജ്ജായ, സയനേ ഉപ്പന്നകിലേസം സയനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥാ''തി. തേ ഏവം കതികവത്തം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ അഡ്ഢഉസഭഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതന്തരേസു പാസാണാ ഹോന്തി, തായ സഞ്ഞായ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താവ ഗച്ഛന്തി. സചേ കസ്സചി ഗമനേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ അസക്കോന്തോ തിട്ഠതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി തിട്ഠതി, സോ ''അയം ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ഉപ്പന്നവിതക്കം ജാനാതി, അനനുച്ഛവികം തേ ഏത''ന്തി അത്താനം പടിചോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തത്ഥേവ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി, തഥാ അസക്കോന്തോ നിസീദതീതി സോ ഏവ നയോ. അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്തോപി, തം കിലേസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി, ന കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരതി. ഉദ്ധരതി ചേ, പടിനിവത്തിത്വാ പുരിമപദേസംയേവ ഏതി ആലിന്ദകവാസീ **മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ** വിയ.

സോ കിര ഏകൂനവീസതി വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി. മനുസ്സാപി സുദം അന്തരാമഗ്ഗേ കസന്താ ച വപന്താ ച മദ്ദന്താ ച കമ്മാനി ച കരോന്താ ഥേരം തഥാ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - ''അയം ഥേരോ പുനപ്പുനം നിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി, കിം നു ഖോ മഗ്ഗമൂള്ഹോ, ഉദാഹു കിഞ്ചി പമുട്ഠോ''തി സമുല്ലപന്തി. സോ തം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനയുത്തചിത്തേനേവ സമണധമ്മം കരോന്തോ വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ

അരഹത്തം പാപുണി. അരഹത്തപ്പത്തദിവസേ ചസ്സ ചങ്കമനകോടിയം അധിവത്ഥാ ദേവതാ അങ്ഗുലീഹി ദീപം ഉജ്ജാലേത്വാ അട്ഠാസി. ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ സക്കോ ച ദേവാനമിന്ദോ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ഉപട്ഠാനം ആഗമംസു. തഞ്ച ഓഭാസം ദിസ്വാ വനവാസീമഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം ദുതിയദിവസേ പുച്ഛി - "രത്തിഭാഗേ ആയസ്മതോ സന്തികേ ഓഭാസോ അഹോസി, കിം സോ ഓഭാസോ"തി? ഥേരോ വിക്ഖേപം കരോന്തോ "ഓഭാസോ നാമ ദീപോഭാസോപി ഹോതി, മണിഓഭാസോപീ"തി ഏവമാദിമാഹ. തതോ "പടിച്ഛാദേഥ തുമ്ഹേ"തി നിബദ്ധോ ആമാതി പടിജാനിത്വാ ആരോചേസി.

കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീമഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ ച. സോപി കിര ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ പഠമം താവ "ഭഗവതോ മഹാപധാനം പൂജേസ്സാമീ"തി സത്ത വസ്സാനി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠാസി. പുന സോളസ വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ വിപ്പയുത്തേന ഉദ്ധടേ പടിനിവത്തന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ "ഗാവീ നു പബ്ബജിതോ നൂ"തി ആസങ്കനീയപദേസേ ഠത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ കച്ഛകരകതോ ഉദകേന പത്തം ധോവിത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കരോതി. കിം കാരണാ? "മാ മേ ഭിക്ഖം ദാതും വാ വന്ദിതും വാ ആഗതേ മനുസ്സേ 'ദീഘായുകാ ഹോഥാ'തി വചനമത്തേനാപി കമ്മട്ഠാനവിക്ഖേപോ അഹോസീ"തി "അജ്ജ, ഭന്തേ, കതിമീ"തി ദിവസം വാ ഭിക്ഖുഗണനം വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതോ പന ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേതി. സചേ ദിവസാദിപുച്ഛകാ ന ഹോന്തി, നിക്ഖമനവേലായം ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാ യാതി.

കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതാ പഞ്ഞാസ ഭിക്ഖൂ വിയ ച. തേ കിര ആസാള്ഹിപുണ്ണമിയം കതികവത്തം അകംസു - "അരഹത്തം അപത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാലപിസ്സാമാ"തി. ഗാമഞ്ച പിണ്ഡായ പവിസന്താ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ പവിസിംസു. ദിവസാദീസു പുച്ഛിതേസു വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിംസു. തത്ഥ മനുസ്സാ നിട്ഠുഭനം ദിസ്വാ ജാനിംസു - "അജ്ജേകോ ആഗതോ, അജ്ജ ദ്വേ"തി. ഏവഞ്ച ചിന്തേസും - "കിം നു ഖോ ഏതേ അമ്ഹേഹേവ സദ്ധിം ന സല്ലപന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി. യദി അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സല്ലപന്തി, അദ്ധാ വിവാദജാതാ ഭവിസ്സന്തി. ഏഥ നേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഖമാപേസ്സാമാ"തി സബ്ബേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞാസായ ഭിക്ഖൂസു ദ്വേപി ഭിക്ഖൂ ഏകോകാസേ നാദ്ദസംസു. തതോ യോ തേസു ചക്ഖുമാ പുരിസോ, സോ ആഹ - "ന ഭോ കലഹകാരകാനം ഓകാസോ ഈദിസോ ഹോതി, സുസമ്മട്ഠം ചേതിയങ്ഗണം ബോധിയങ്ഗണം, സുനിക്ഖിത്താ സമ്മജ്ജനിയോ, സുപട്ഠിതം പാനീയം പരിഭോജനീയ"ന്തി . തേ തതോവ നിവത്താ. തേപി ഭിക്ഖൂ അന്തോതേമാസേയേവ അരഹത്തം പത്വാ മഹാപവാരണായം വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസും.

ഏവം കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ, കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതാ ഭിക്ഖൂ വിയ ച കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ യത്ഥ സുരാസോണ്ഡധുത്താദയോ കലഹകാരകാ ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ നത്ഥി, തം വീഥിം പടിപജ്ജതി. തത്ഥ ച പിണ്ഡായ ചരമാനോ ന തുരിതതുരിതോ വിയ ജവേന ഗച്ഛതി. ന ഹി ജവേന

പിണ്ഡപാതികധുതങ്ഗം നാമ കിഞ്ചി അത്ഥി. വിസമഭൂമിഭാഗപത്തം പന ഉദകസകടം വിയ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി. അനുഘരം പവിട്ഠോ ച ദാതുകാമം വാ അദാതുകാമം വാ സല്ലക്ഖേതും തദനുരൂപം കാലം ആഗമേന്തോ ഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ അന്തോഗാമേ വാ ബഹിഗാമേ വാ വിഹാരമേവ വാ ആഗന്ത്വാ യഥാഫാസുകേ പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനവണലേപനപുത്തമംസൂപമാവസേന പച്ചവേക്ഖന്തോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി, നേവ ദവായ ന മദായ ന മണ്ഡനായ ന വിഭൂസനായ…പേ॰… ഭുത്താവീ ച ഉദകകിച്ചം കത്വാ മുഹുത്തം ഭത്തകിലമഥം പടിപസ്സമ്ഭേത്വാ യഥാ പുരേഭത്തം , ഏവം പച്ഛാഭത്തം പുരിമയാമം പച്ഛിമയാമഞ്ച കമ്മട്ഠാനമേവ മനസികരോതി. അയം വുച്ചതി **ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ**തി.

ഇമം പന ഹരണപച്ചാഹരണസങ്ഖാതം ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതി, പഠമവയേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ പഠമവയേ പാപുണാതി, അഥ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി. നോ ചേ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി, അഥ പച്ഛിമവയേ പാപുണാതി, നോ ചേ പച്ഛിമവയേ പാപുണാതി, അഥ മരണസമയേ. നോ ചേ മരണസമയേ പാപുണാതി, അഥ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ. നോ ചേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി, അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ നിബ്ബത്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി. നോ ചേ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി, അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ വാ ഹോതി, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ബാഹിയോ ദാരുചീരിയോ മഹാപഞ്ഞോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ സാരിപുത്തോ, മഹിദ്ധികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, ധുതവാദോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാകസ്സപോ, ദിബ്ബചക്ഖുകോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ അനുരുദ്ധോ, വിനയധരോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ഉപാലി, ധമ്മകഥികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ, ആരഞ്ഞികോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ രേവതോ, ബഹുസ്സുതോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ആനന്ദോ, സിക്ഖാകാമോ വാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ രാഹുലോ ബുദ്ധപുത്തോതി. ഇതി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ യ്വായം ഹരതി പച്ചാഹരതി ച, തസ്സ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം സിഖാപത്തം ഹോതി.

അഭിക്കമാദീസു പന അസമ്മുയ്ഹനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം**. തം ഏവം വേദിതബ്ബം - ഇധ ഭിക്ഖു അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ യഥാ അന്ധപുഥുജ്ജനാ അഭിക്കമാദീസു - "അത്താ അഭിക്കമതി, അത്തനാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ "അഹം അഭിക്കമാമി, മയാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി, തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ അഭിക്കമാമീതി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഇതി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന അയം കായസമ്മതോ അട്ഠിസങ്ഘാടോ അഭിക്കമതി. തസ്സേവം അഭിക്കമതോ ഏകേകപാദുദ്ധരണേ പഥവീധാതു ആപോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ, തഥാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു, വോസ്സജ്ജനേ തേജോധാതു വായോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി

മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ, തഥാ സന്നിക്ഖേപനസന്നിരുമ്ഭനേസു.

തത്ഥ ഉദ്ധരണേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ അതിഹരണം ന പാപുണന്തി, തഥാ അതിഹരണേ പവത്താ വീതിഹരണം, വീതിഹരണേ പവത്താ വോസ്സജ്ജനം, വോസ്സജ്ജനേ പവത്താ സന്നിക്ഖേപനം, സന്നിക്ഖേപനേ പവത്താ സന്നിരുമ്ഭനം ന പാപുണന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ പബ്ബപബ്ബം സന്ധിസന്ധി ഓധിഓധി ഹുത്വാ തത്തകപാലേ പക്ഖിത്തതിലാനി വിയ തടതടായന്താ ഭിജ്ജന്തി. തത്ഥ കോ ഏകോ അഭിക്കമതി, കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമനം? പരമത്ഥതോ ഹി ധാതൂനംയേവ ഗമനം, ധാതൂനം ഠാനം, ധാതൂനം നിസജ്ജാ, ധാതൂനം സയനം. തസ്മിം തസ്മിഞ്ഹി കോട്ഠാസേ സദ്ധിം രൂപേന -

> ''അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി;
> അവീചിമനുസമ്ബന്ധോ, നദീസോതോവ വത്തതീ''തി. -

ഏവം അഭിക്കമാദീസു അസമ്മുയ്ഹനം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം നാമാതി.

നിട്ഠിതോ ''അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ''തിപദസ്സ അത്ഥോ.

ആലോകിതേ വിലോകിതേതി ഏത്ഥ പന ആലോകിതം നാമ പുരതോ പേക്ഖനം, വിലോകിതം നാമ അനുദിസാപേക്ഖനം. അഞ്ഞാനിപി ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ അനുപേക്ഖനവസേന ഓലോകിതഉല്ലോകിതാപലോകിതാനി നാമ ഹോന്തി. താനി ഇധ ന ഗഹിതാനി, സാരുപ്പവസേന പന ഇമാനേവ ദ്വേ ഗഹിതാനി. ഇമിനാ വാ മുഖേന സബ്ബാനിപി താനി ഗഹിതാനേവാതി.

തത്ഥ ''ആലോകേസ്സാമീ''തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അനോലോകേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തം ആയസ്മന്തം നന്ദം കായസക്ഖിം കത്വാ വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ''സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പുരത്ഥിമാ ദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകേതി 'ഏവം മേ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകയതോ നാഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസവിസ്സന്തീ'തി. ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി. സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പച്ഛിമാ ദിസാ, ഉത്തരാ ദിസാ, ദക്ഖിണാ ദിസാ, ഉദ്ധം, അധോ, അനുദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ അനുദിസം ആലോകേതി 'ഏവം മേ അനുദിസം ആലോകയതോ'...പേ॰... സമ്പജാനോ ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൮.൯).

അപിച ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തചേതിയദസ്സനാദിവസേനേവ സാത്ഥകതാ ച സപ്പായതാ ച വേദിതബ്ബാ. കമ്മട്ഠാനസ്സ പന അവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം, തസ്മാ ഖന്ധധാതുആയതനകമ്മട്ഠാനികേഹി അത്തനോ കമട്ഠാനവസേനേവ കസിണാദികമ്മട്ഠാനികേഹി വാ പന കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആലോകനവിലോകനം കാതബ്ബം.

“അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ ആലോകേതാ വാ വിലോകേതാ വാ നത്ഥി, ‘ആലോകേസ്സാമീ’തി പന ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന ഹേട്ഠിമം അക്ഖിദലം അധോ സീദതി, ഉപരിമം ഉദ്ധം ലങ്ഘേതി, കോചി യന്തകേന വിവരന്തോ നാമ നത്ഥി, തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധേന്തം ഉപ്പജ്ജതീ”തി ഏവം പജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം നാമ.

അപിച മൂലപരിഞ്ഞാആഗന്തുകതാവകാലികഭാവവസേനപേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. മൂലപരിഞ്ഞാവസേന താവ -

“ഭവങ്ഗാവജ്ജനഞ്ചേവ, ദസ്സനം സമ്പടിച്ഛനം;
സന്തീരണം വോട്ഠബ്ബനം, ജവനം ഭവതി സത്തമം”.

തത്ഥ ഭവങ്ഗം ഉപപത്തിഭവസ്സ അങ്ഗകിച്ചം സാധയമാനം പവത്തതി, തം ആവട്ടേത്വാ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധയമാനം, തന്നിരോധാ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ കിരിയമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ സത്തക്ഖത്തും ജവനം ജവതി. തത്ഥ പഠമജവനേപി “അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ”തി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ന ഹോതി, ദുതിയജവനേപി...പേ... സത്തമജവനേപി. ഏതേസു പന യുദ്ധമണ്ഡലേ യോധേസു വിയ ഹേട്ഠുപരിയവസേന ഭിജ്ജിത്വാ പതിതേസു “അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ”തി രജ്ജനാദിവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ഹോതി. ഏവം താവേത്ഥ **മൂലപരിഞ്ഞാവസേന** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥമാഗതേ ഭവങ്ഗചലനതോ ഉദ്ധം സകകിച്ചനിപ്ഫാദനവസേന ആവജ്ജനാദീസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേസു അവസാനേ ജവനം ഉപ്പജ്ജതി, തം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാനം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആഗന്തുകപുരിസോ വിയ ഹോതി. തസ്സ യഥാ പരഗേഹേ കിഞ്ചി യാചിതും പവിട്ഠസ്സ ആഗന്തുകപുരിസസ്സ ഗേഹസാമികേസു തുണ്ഹീമാസിനേസു ആണാകരണം ന യുത്തം, ഏവം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആവജ്ജനാദീസുപി അരജ്ജന്തേസു അദുസ്സന്തേസു അമുയ്ഹന്തേസു ച രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനം അയുത്തന്തി ഏവം **ആഗന്തുകഭാവവസേന** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

യാനി പനേതാനി ചക്ഖുദ്വാരേ വോട്ഠബ്ബനപരിയോസാനാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, താനി സദ്ധിം സമ്പയുത്തധമ്മേഹി തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം ന പസ്സന്തി, ഇത്തരാനി താവകാലികാനി ഹോന്തി. തത്ഥ യഥാ ഏകസ്മിം ഘരേ സബ്ബേസു മാനുസകേസു മതേസു അവസേസസ്സ ഏകസ്സ തങ്ഖണംയേവ മരണധമ്മസ്സ ന യുത്താ നച്ചഗീതാദീസു അഭിരതി നാമ, ഏവമേവ ഏകദ്വാരേ സസമ്പയുത്തേസു ആവജ്ജനാദീസു തത്ഥ തത്ഥേവ മതേസു അവസേസസ്സ തങ്ഖണംയേവ മരണധമ്മസ്സ ജവനസ്സാപി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന അഭിരതി നാമ ന യുത്താതി ഏവം **താവകാലികഭാവവസേന** അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപേതം വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖു ചേവ രൂപാ ച രൂപക്ഖന്ധോ, ദസ്സനം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സാദികാ സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഏവമേതേസം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, രൂപം രൂപായതനം, ദസ്സനം മനായതനം, വേദനാദയോ സമ്പയുത്തധമ്മാ ധമ്മായതനം, ഏവമേതേസം ചതുന്നം ആയതനാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, രൂപം രൂപധാതു, ദസ്സനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോ ധമ്മാ ധമ്മധാതു, ഏവമേതേസം ചതുന്നം ധാതൂനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ, രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ, ആവജ്ജനം അനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയനത്ഥിവിഗതപച്ചയോ, ആലോകോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ, വേദനാദയോ സഹജാതപച്ചയോ. ഏവമേതേസം പച്ചയാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതീതി ഏവമേത്ഥ ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപസാരണേ. തത്ഥ ചിത്തവസേനേവ സമിഞ്ജനപസാരണം അകത്വാ ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണപച്ചയാ അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ ഹത്ഥപാദേ അതിചിരം സമിഞ്ജിത്വാ വാ പസാരേത്വാ വാ ഠിതസ്സ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ലഭതി, കമ്മട്ഠാനം പരിപതതി, വിസേസം നാധിഗച്ഛതി. കാലേ സമിഞ്ജന്തസ്സ കാലേ പസാരേന്തസ്സ പന താ വേദനാ നുപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗച്ഛതി, വിസേസമധിഗച്ഛതീതി ഏവം അത്ഥാനത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം വേദിതബ്ബം.

അത്ഥേ പന സതിപി സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. തത്രായം നയോ - മഹാചേതിയങ്ഗണേ കിര ദഹരഭിക്ഖൂ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തി. തേസം പിട്ഠിപസ്സേ ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ധമ്മം സുണന്തി. തത്ഥേകോ ദഹരോ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ കായസംസഗ്ഗം പത്വാ തേനേവ കാരണേന ഗിഹീ ജാതോ. അപരോ ഭിക്ഖു പാദം പസാരേന്തോ അഗ്ഗിമ്ഹി പസാരേസി, അട്ഠിം ആഹച്ച പാദോ ഝായി. അപരോ വമ്മികേ പസാരേസി, സോ ആസീവിസേന ദട്ഠോ. അപരോ ചീവരകുടിദണ്ഡകേ പസാരേസി, തം മണിസപ്പോ ഡംസി. തസ്മാ ഏവരൂപേ അസപ്പായേ അപസാരേത്വാ സപ്പായേ പസാരേതബ്ബം. ഇദമേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.

ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം പന മഹാഥേരവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബം - മഹാഥേരോ കിര ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം കഥയമാനോ സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജേസി. തം അന്തേവാസികാ പുച്ഛിംസു - ''കസ്മാ, ഭന്തേ, സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജിത്വാ

പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജിത്ഥാ’’തി. യതോ പട്ഠായാഹം, ആവുസോ, കമ്മട്ഠാനം മനസികാതും ആരദ്ധോ, ന മേ കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ ഹത്ഥോ സമിഞ്ജിതപുബ്ബോ, ഇദാനി പന തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കഥയമാനേന കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ സമിഞ്ജിതോ, തസ്മാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സമിഞ്ജേസിന്തി. സാധു, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുനാ നാമ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബന്തി. ഏവമേത്ഥാപി കമ്മട്ഠാനാവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി സമിഞ്ജന്തോ വാ പസാരേന്തോ വാ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന പന സുത്താകഡ്ഢനവസേന ദാരുയന്തസ്സ ഹത്ഥപാദലളനം വിയ സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതീതി പരിജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേതി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന, പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിഭോഗോ ധാരണം നാമ. തത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരധാരണേ താവ നിവാസേത്വാ പാരുപിത്വാ ച പിണ്ഡായ ചരതോ ആമിസലാഭോ, ‘‘സീതസ്സ പടിഘാതായാ’’തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ വുത്തപ്പകാരോയേവ ച അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഉണ്ഹപകതികസ്സ പന ദുബ്ബലസ്സ ച ചീവരം സുഖുമം സപ്പായം, സീതാലുകസ്സ ഘനം ദുപട്ടം. വിപരീതം അസപ്പായം. യസ്സ കസ്സചി ജിണ്ണം അസപ്പായമേവ. അഗ്ഗളാദിദാനേന ഹിസ്സ തം പലിബോധകരം ഹോതി. തഥാ പട്ടുണ്ണദുകൂലാദിഭേദം ലോഭനീയചീവരം. താദിസഞ്ഹി അരഞ്ഞേ ഏകകസ്സ നിവാസന്തരായകരം , ജീവിതന്തരായകരഞ്ചാപി ഹോതി. നിപ്പരിയായേന പന യം നിമിത്തകമ്മാദിമിച്ഛാജീവവസേന ഉപ്പന്നം, യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി , തം അസപ്പായം. വിപരീതം സപ്പായം, തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ചീവരം പാരുപന്തോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ചീവരപാരുപനം ഹോതി. തത്ഥ ചീവരമ്പി അചേതനം, കായോപി അചേതനോ. ചീവരം ന ജാനാതി ‘‘മയാ കായോ പാരുപിതോ’’തി. കായോപി ന ജാനാതി ‘‘അഹം ചീവരേന പാരുപിതോ’’തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം പടിച്ഛാദേന്തി പടപിലോതികായ പോത്ഥകരൂപപടിച്ഛാദനേ വിയ. തസ്മാ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സം. നാഗവമ്മികചേതിയരുക്ഖാദീസു ഹി കേചി മാലാഗന്ധധൂമവത്ഥാദീഹി സക്കാരം കരോന്തി, കേചി ഗൂഥമുത്തകദ്ദമദണ്ഡസത്ഥപഹാരാദീഹി അസക്കാരം. ന തേഹി നാഗവമ്മികരുക്ഖാദയോ സോമനസ്സം വാ കരോന്തി ദോമനസ്സം വാ. ഏവമേവം നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സന്തി ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

പത്തധാരണേപി പത്തം സഹസാവ അഗ്ഗഹേത്വാ - ‘‘ഇമം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനോ ഭിക്ഖം ലഭിസ്സാമീ’’തി ഏവം പത്തഗ്ഗഹണപച്ചയാ

പടിലഭിതബ്ബഅത്ഥവസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. കിസദുബ്ബലസരീരസ്സ പന ഗരുപത്തോ അസപ്പായോ. യസ്സ കസ്സചി ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ ദുബ്ബിസോധനീയോ അസപ്പായോവ. ദുദ്ധോതപത്തോ ഹി ന വട്ടതി, തം ധോവന്തസ്സേവ ചസ്സ പലിബോധോ ഹോതി. മണിവണ്ണപത്തോ പന ലോഭനീയോ ചീവരേ വുത്തനയേനേവ അസപ്പായോ. നിമിത്തകമ്മാദിവസേന ലദ്ധോ, പന യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, അയം ഏകന്തഅസപ്പായോവ. വിപരീതോ സപ്പായോ. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി പത്തം ഗണ്ഹന്തോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പത്തഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. തത്ഥ പത്തോപി അചേതനോ, ഹത്ഥാപി അചേതനാ. പത്തോ ന ജാനാതി "അഹം ഹത്ഥേഹി ഗഹിതോ"തി. ഹത്ഥാപി ന ജാനന്തി "പത്തോ അമ്ഹേഹി ഗഹിതോ"തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം ഗണ്ഹന്തി, സണ്ഡാസേന അഗ്ഗിവണ്ണപത്തഗ്ഗഹണേ വിയാതി ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച യഥാ ഛിന്നഹത്ഥപാദേ വണമുഖേഹി പഗ്ഘരിതപുബ്ബലോഹിതകിമികുലേ നീലമക്ഖികസമ്പരികിണ്ണേ അനാഥസാലായ അനാഥമനുസ്സേ ദിസ്വാ ദയാലുകാ പുരിസാ തേസം വണപട്ടചോളകാനി ചേവ കപാലാദീഹി ഭേസജ്ജാനി ച ഉപനാമേന്തി. തത്ഥ ചോളകാനിപി കേസഞ്ചി സണ്ഹാനി, കേസഞ്ചി ഥൂലാനി പാപുണന്തി, ഭേസജ്ജകപാലാനിപി കേസഞ്ചി സുസണ്ഠാനാനി, കേസഞ്ചി ദുസ്സണ്ഠാനാനി പാപുണന്തി, ന തേ തത്ഥ സുമനാ വാ ദുമ്മനാ വാ ഹോന്തി. വണപടിച്ഛാദനമത്തേനേവ ഹി ചോളകേന ഭേസജ്ജപടിഗ്ഗഹമത്തേനേവ ച കപാലകേന തേസം അത്ഥോ. ഏവമേവ യോ ഭിക്ഖു വണചോളകം വിയ ചീവരം, ഭേസജ്ജകപാലകം വിയ ച പത്തം, കപാലേ ഭേസജ്ജമിവ ച പത്തേ ലദ്ധഭിക്ഖം സല്ലക്ഖേതി. അയം സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞേന ഉത്തമസമ്പജാനകാരീതി വേദിതബ്ബോ.

അസിതാദീസു **അസിതേ**തി പിണ്ഡപാതഭോജനേ. **പീതേ**തി യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേ**തി പിട്ഠഖജ്ജകാദിഖാദനേ. **സായിതേ**തി മധുഫാണിതാദിസായനേ. തത്ഥ "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തോ അട്ഠവിധോപി അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ, തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ലൂഖപണീതതിത്തമധുരാദീസു പന യേന ഭോജനേന യസ്സ അഫാസു ഹോതി, തം തസ്സ അസപ്പായം. യം പന നിമിത്തകമ്മാദിവസേന പടിലദ്ധം, യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം ഏകന്തഅസപ്പായമേവ. വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഭുഞ്ജകോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പത്തപടിഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ഹത്ഥസ്സ പത്തേ

ഓതാരണം നാമ ഹോതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപകരണം ആലോപുദ്ധരണം മുഖവിവരണഞ്ച ഹോതി. ന കോചി കുഞ്ചികായ ന യന്തകേന ഹനുകട്ഠീനി വിവരതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപസ്സ മുഖേ ഠപനം ഉപരിദന്താനം മുസലകിച്ചസാധനം ഹേട്ഠാദന്താനം ഉദുക്ഖലകിച്ചസാധനം ജിവ്ഹായ ഹത്ഥകിച്ചസാധനഞ്ച ഹോതി. ഇതി നം തത്ഥ അഗ്ഗജിവ്ഹായ തനുകഖേളോ, മൂലജിവ്ഹായ ബഹലഖേളോ മക്ഖേതി. തം ഹേട്ഠാദന്തഉദുക്ഖലേ ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തിതം ഖേളഉദകതേമിതം ഉപരിദന്തമുസലസഞ്ചുണ്ണിതം കോചി കടച്ഛുനാ വാ ദബ്ബിയാ വാ അന്തോ പവേസേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയാവ പവിസതി. പവിട്ഠം പവിട്ഠം കോചി പലാലസന്ഥരം കത്വാ ധാരേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുവസേനേവ തിട്ഠതി. ഠിതം ഠിതം കോചി ഉദ്ധനം കത്വാ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ പചന്തോ നാമ നത്ഥി, തേജോധാതുയാവ പച്ചതി. പക്കം പക്കം കോചി ദണ്ഡകേന വാ യട്ഠിയാ വാ ബഹി നീഹരകോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയേവ നീഹരതി. ഇതി വായോധാതു അതിഹരതി ച വീതിഹരതി ച ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി ച വിസോസേതി ച നീഹരതി ച; പഥവീധാതു ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി ച വിസോസേതി ച; ആപോധാതു സിനേഹേതി ച അല്ലത്തഞ്ച അനുപാലേതി; തേജോധാതു അന്തോപവിട്ഠം പരിപാചേതി; ആകാസധാതു അഞ്ജസോ ഹോതി; വിഞ്ഞാണധാതു തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗമന്വായ ആഭുജതീതി ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച ഗമനതോ, പരിയേസനതോ, പരിഭോഗതോ, ആസയതോ, നിധാനതോ, അപരിപക്കതോ, പരിപക്കതോ, ഫലതോ, നിസ്സന്ദതോ, സമ്മക്ഖനതോതി ഏവം ദസവിധം പടികൂലഭാവം പച്ചവേക്ഖണതോപേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൯൪ ആദയോ) ആഹാരപടികൂലസഞ്ഞാനിദ്ദേസതോ ഗഹേതബ്ബാ.

ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേതി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. തത്ഥ പത്തകാലേ ഉച്ചാരപസ്സാവം അകരോന്തസ്സ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഭമന്തി, ചിത്തം ന ഏകഗ്ഗം ഹോതി, അഞ്ഞേ ച രോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. കരോന്തസ്സ പന സബ്ബം തം ന ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. അട്ഠാനേ ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തസ്സ പന ആപത്തി ഹോതി, അയസോ വഡ്ഢതി, ജീവിതന്തരായോപി ഹോതി. പതിരൂപേ ഠാനേ കരോന്തസ്സ സബ്ബം തം ന ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ സപ്പായം. തസ്സ വസേന സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേന ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം കരോന്തോ നത്ഥി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം ഹോതി. യഥാ പന പക്കേ ഗണ്ഡേ ഗണ്ഡഭേദേന പുബ്ബലോഹിതം അകാമതായ നിക്ഖമതി, യഥാ ച അതിഭരിതാ ഉദകഭാജനാ ഉദകം അകാമതായ നിക്ഖമതി, ഏവം പക്കാസയമുത്തവത്ഥീസു സന്നിചിതാ ഉച്ചാരപസ്സാവാ വായുവേഗസമുപ്പീളിതാ അകാമതായപി നിക്ഖമന്തി. സോ പനായം ഏവം നിക്ഖമന്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവോ നേവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ഹോതി ന

പരസ്സ, കേവലം സരീരനിസ്സന്ദോവ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ ഉദകതുമ്ബതോ പുരാണഉദകം ഛഡ്ഡേന്തസ്സ നേവ തം അത്തനോ ഹോതി ന പരേസം, കേവലം പടിജഗ്ഗനമത്തമേവ ഹോതി. ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഗതാദീസു ഗതേതി ഗമനേ. **ഠിതേതി** ഠാനേ. **നിസിന്നേതി** നിസജ്ജായ. **സുത്തേതി** സയനേ. **ജാഗരിതേ** തി ജാഗരണേ. **ഭാസിതേതി** കഥനേ. **തുണ്ഹീഭാവേതി** അകഥനേ. ഏത്ഥ ച യോ ചിരം ഗന്ത്വാ വാ ചങ്കമിത്വാ വാ അപരഭാഗേ ഠിതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ചങ്കമനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം ഗതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ സജ്ഝായം വാ കരോന്തോ പഞ്ഹം വാ വിസ്സജ്ജേന്തോ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ ചിരം ഠത്വാ അപരഭാഗേ നിസിന്നോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ഠിതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം ഠിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ സജ്ഝായാദികരണവസേനേവ ചിരം നിസീദിത്വാ അപരഭാഗേ നിപന്നോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "നിസിന്നകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം നിസിന്നേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ പന നിപന്നകോവ സജ്ഝായം കരോന്തോ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ നിദ്ദം ഓക്കമിത്വാ അപരഭാഗേ ഉട്ഠായ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "സയനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം സുത്തേ ച ജാഗരിതേ ച സമ്പജാനകാരീ നാമ. കിരിയമയചിത്താനഞ്ഹി അപ്പവത്തം സുത്തം നാമ, പവത്തം ജാഗരിതം നാമാതി.

യോ പന ഭാസമാനോ - "അയം സദ്ദോ നാമ ഓട്ഠേ ച പടിച്ച ദന്തേ ച ജിവ്ഹഞ്ച താലുഞ്ച പടിച്ച ചിത്തസ്സ ച തദനുരൂപം പയോഗം പടിച്ച ജായതീ"തി സതോ സമ്പജാനോ ഭാസതി, ചിരം വാ പന കാലം സജ്ഝായം കത്വാ ധമ്മം വാ കഥേത്വാ കമ്മട്ഠാനം വാ പരിവത്തേത്വാ പഞ്ഹം വാ വിസ്സജ്ജേത്വാ അപരഭാഗേ തുണ്ഹീഭൂതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ഭാസിതകാലേ ഉപ്പന്നാ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി അയം ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ.

യോ തുണ്ഹീഭൂതോ ചിരം ധമ്മം വാ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികത്വാ അപരഭാഗേ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "തുണ്ഹീഭൂതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി. ഉപാദാരൂപപവത്തിയാ സതി ഭാസതി നാമ, അസതി തുണ്ഹീ ഭവതി നാമാതി, അയം തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ നാമാതി. ഏവമേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം തസ്സ വസേന സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സതിപട്ഠാനമിസ്സകസമ്പജഞ്ഞം പുബ്ബഭാഗം കഥിതം.

൩. ഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൬൯. തതിയേ **ഏവമേവ പനിധേകച്ചേ**തി സോ കിര ഭിക്ഖു കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച ആഹിണ്ഡതി, കായവിവേകം നാനുയുഞ്ജതി. തേന നം ഭഗവാ നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഏവമാഹ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സംഖിത്തേന ദേസനം യാചസി, തസ്മാ. **ദിട്ഠീ**തി കമ്മസ്സകതാദിട്ഠി.

൪. സാലസുത്തവണ്ണനാ

൬൭൦. ചതുത്ഥേ **ധമ്മവിനയോ**തി ധമ്മോതി വാ വിനയോതി വാ ഉഭയമേതം സത്ഥുസാസനസ്സേവ നാമം. **സമാദപേതബ്ബാ**തി ഗണ്ഹാപേതബ്ബാ. **ഏകോദിഭൂതാ**തി ഖണികസമാധിനാ ഏകഗ്ഗഭൂതാ. **സമാഹിതാ ഏകഗ്ഗചിത്താ**തി ഉപചാരപ്പനാവസേന സമ്മാ ഠപിതചിത്താ ച ഏകഗ്ഗചിത്താ ച. ഇമസ്മിം സുത്തേ നവകഭിക്ഖൂഹി ചേവ ഖീണാസവേഹി ച ഭാവിതസതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗാ, സത്തഹി സേഖേഹി ഭാവിതാ മിസ്സകാ.

൫. സകുണഗ്ഘിസുത്തവണ്ണനാ

൬൭൨. ഛട്ഠേ **സകുണഗ്ഘീ**തി സകുണം ഹനതീതി സകുണഗ്ഘി, സേനസ്സേതം അധിവചനം. **സഹസാ അജ്ഝപത്താ**തി ലോഭസാഹസേന പത്താ. **അലക്ഖികാ**തി നിസ്സിരികാ. **അപ്പപുഞ്ഞാ**തി പരിത്തപുഞ്ഞാ. **സചേജ്ജ മയ**ന്തി സചേ അജ്ജ മയം. **നങ്ഗലകട്ഠകരണ**ന്തി നങ്ഗലേന കസികരണം, അധുനാ കട്ഠം ഖേത്തട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **ലേഡ്ഡുട്ഠാന**ന്തി ലേഡ്ഡൂനം ഠാനം. **സംവദമാനാ**തി സമ്മാ വദമാനാ, അത്തനോ ബലസ്സ സുട്ഠു വണ്ണം വദമാനാതി അത്ഥോ. **മഹന്തം ലേഡ്ഡും അഭിരുഹിത്വാ**തി ഉദ്ധനസണ്ഠാനേന ഠിതേസു തീസു ലേഡ്ഡൂസു ''ഇതോ സേനേ ആഗച്ഛന്തേ ഇതോ നിക്ഖമിസ്സാമി, ഇതോ ആഗച്ഛന്തേ ഇതോ''തി സല്ലക്ഖേത്വാ തേസു ഏകം ലേഡ്ഡും അഭിരുഹിത്വാ അട്ഠാസി അവദമാനോ. **സന്നയ്ഹാ**തി ഖുരപ്പം സന്നയ്ഹമാനോ വിയ സന്നയ്ഹിത്വാ സുട്ഠു ഠപേത്വാ. **ബഹുആഗതോ ഖോ മ്യായ**ന്തി ''മയ്ഹം അത്ഥായ അയം ബഹുതം ഠാനം ആഗതോ, അപ്പം അവസിട്ഠം, ഇദാനി മം ഗണ്ഹിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ദാരുഗുള്ളോ വിയ വിനിവത്തിത്വാ തസ്സേവ ലേഡ്ഡുസ്സ അന്തരേ പച്ചുപാദി, പടിപന്നോ പവിട്ഠോതി അത്ഥോ. **ഉരം പച്ചതാളേസീ**തി ''ഏകപ്പഹാരേനേവ ലാപസ്സ സീസം ഛിന്ദിത്വാ ഗഹേസ്സാമീ''തി പക്ഖന്ദത്താ വേഗം സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ തസ്മിം ലേഡ്ഡുസ്മിം ഉരം പതാളേസി. താവദേവസ്സ ഹദയമംസം ഫാലിയിത്ഥ. അഥ ലാപോ ''ദിട്ഠാ വത സത്തുനോ പിട്ഠീ''തി ഹട്ഠതുട്ഠോ തസ്സ ഹദയേ അപരാപരം ചങ്കമി.

൭. മക്കടസുത്തവണ്ണനാ

൬൭൩. സത്തമേ **ദുഗ്ഗാ**തി ദുഗ്ഗമാ. **ചാരീ**തി സഞ്ചാരോ. **ലേപം ഓഡ്ഡേന്തീ**തി വടരുക്ഖഖീരാദീഹി യോജേത്വാ ലേപം കരോന്തി, തം മക്കടാനം ധുവഗമനട്ഠാനന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ രുക്ഖസാഖാദീസു ഠപേന്തി. **പഞ്ചോഡ്ഡിതോ**തി പഞ്ചസു ഠാനേസു കാജദണ്ഡകം പവേസേത്വാ ഗഹേതബ്ബാ കാജസിക്കാ വിയ ഓഡ്ഡിതോ. **ഥുനം സേതീ**തി ഥുനന്തോ സയതി.

൮. സൂദസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൮. അട്ഠമേ **സൂദോ**തി ഭത്തകാരകോ. **നാനച്ചയേഹീ**തി നാനാചയേഹി, നാനാവിധേഹീതി അത്ഥോ. അയമേവ വാ പാഠോ. **അമ്ബിലഗ്ഗേഹീ**തി അമ്ബിലകോട്ഠാസേഹി. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അഭിഹരതീ**തി ഗഹണത്ഥായ ഹത്ഥം പസാരേതി. **ബഹും ഗണ്ഹാതീ**തി ഏകഗ്ഗഹണേന ബഹും ഗണ്ഹന്തോപി പുനപ്പുനം ഗണ്ഹന്തോപി ബഹും ഗണ്ഹതേവ. **അഭിഹാരാന**ന്തി സതം വാ സഹസ്സം വാ ഉക്ഖിപിത്വാ അഭിഹടാനം ദായാനം. **ഉപക്കിലേസാ**തി പഞ്ച നീവരണാ. **നിമിത്തം ന ഉഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി ''ഇമം മേ കമ്മട്ഠാനം അനുലോമം വാ ഗോത്രഭും വാ ആഹച്ച ഠിത''ന്തി ന ജാനാതി, അത്തനോ ചിത്തസ്സ നിമിത്തം ഗണ്ഹിതും ന സക്കോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ സതിപട്ഠാനാവ കഥിതാ.

൯. ഗിലാനസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൯. നവമേ **ബേളുവഗാമകേ**തി വേസാലിയാ സമീപേ ഏവംനാമകോ പാദഗാമോ അത്ഥി, തസ്മിം. **യഥാമിത്ത**ന്തിആദീസു **മിത്താ**തി മിത്താവ. **സന്ദിട്ഠാ**തി തത്ഥ തത്ഥ സങ്ഗമ്മ ദിട്ഠമത്താ നാതിദള്ഹമിത്താ . **സമ്ഭത്താ**തി സുട്ഠു ഭത്താ സിനേഹവന്തോ ദള്ഹമിത്താ. യേസം യത്ഥ യത്ഥ ഏവരൂപാ ഭിക്ഖൂ അത്ഥി, തേ തത്ഥ തത്ഥ വസ്സം ഉപേഥാതി അത്ഥോ. കസ്മാ ഏവമാഹ? തേസം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ. തേസം കിര ബേളുവഗാമകേ സേനാസനം നപ്പഹോതി, ഭിക്ഖാപി മന്ദാ. സമന്താ വേസാലിയാ പന ബഹൂനി സേനാസനാനി, ഭിക്ഖാപി സുലഭാ. തസ്മാ ഏവമാഹ.

അഥ കസ്മാ ''യഥാസുഖം ഗച്ഛഥാ''തി ന വിസ്സജ്ജേസി? തേസം അനുകമ്പായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''അഹം ദസമാസമത്തം ഠത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സാമി. സചേ ഇമേ ദൂരം ഗച്ഛിസ്സന്തി, മം പരിനിബ്ബാനകാലേ ദട്ഠും ന സക്ഖിസ്സന്തി. അഥ നേസം 'സത്ഥാ പരിനിബ്ബായന്തോ അമ്ഹാകം സതിമത്തമ്പി ന അദാസി. സചേ ജാനേയ്യാമ, ന ഏവം ദൂരേ വസേയ്യാമാ'തി വിപ്പടിസാരോ ഭവേയ്യ. വേസാലിയാ സമന്താ പന വസ്സം വസന്താ മാസസ്സ അട്ഠ വാരേ ആഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണിസ്സന്തി, സുഗതോവാദം ലഭിസ്സന്തീ''തി ന വിസ്സജ്ജേസി.

ഖരോതി ഫരുസോ. **ആബാധോ**തി വിസഭാഗരോഗോ. **ബാള്ഹാ**തി ബലവതിയോ. **മാരണന്തികാ**തി മരണന്തം മരണസന്തികം പാപനസമത്ഥാ. **സതോ സമ്പജാനോ അധിവാസേസീ**തി സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അധിവാസേസി. **അവിഹഞ്ഞമാനോ**തി വേദനാനുവത്തനവസേന അപരാപരം പരിവത്തനം അകരോന്തോ അപീളിയമാനോ അദുക്ഖിയമാനോ ച അധിവാസേസി. **അനാമന്തേത്വാ**തി അജാനാപേത്വാ. **അനപലോകേത്വാ**തി അജാനാപേത്വാവ ഓവാദാനുസാസനിം അദത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **വീരിയേനാ**തി പുബ്ബഭാഗവീരിയേന ചേവ ഫലസമാപത്തിവീരിയേന ച. **പടിപണാമേത്വാ**തി വിക്ഖമ്ഭേത്വാ. **ജീവിതസങ്ഖാര**ന്തി ഏത്ഥ ജീവിതമ്പി ജീവിതസങ്ഖാരോ. യേന ജീവിതം സങ്ഖരീയതി ഛിജ്ജമാനം ഘടേത്വാ ഠപീയതി, സോ ഫലസമാപത്തിധമ്മോപി ജീവിതസങ്ഖാരോ. സോ ഇധ അധിപ്പേതോ. **അധിട്ഠായാ**തി അധിട്ഠഹിത്വാ പവത്തേത്വാ ജീവിതഠപനസമത്ഥം ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജേയ്യന്തി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ.

കിം പന ഭഗവാ ഇതോ പുബ്ബേ ഫലസമാപത്തിം ന സമാപജ്ജതീതി? സമാപജ്ജതി. സാ പന ഖണികസമാപത്തി. ഖണികസമാപത്തി ച അന്തോസമാപത്തിയംയേവ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേതി, സമാപത്തിതോ വുട്ഠിതമത്തസ്സ കട്ഠപാതേന വാ കഠലപാതേന വാ ഛിന്നസേവാലോ വിയ ഉദകം, പുന സരീരം വേദനാ അജ്ഝോത്ഥരതി. യാ പന രൂപസത്തകം അരൂപസത്തകഞ്ച നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ മഹാവിപസ്സനാവസേന സമാപന്നാ സമാപത്തി , സാ സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭേതി. യഥാ നാമ പുരിസേന പോക്ഖരണിം ഓഗാഹേത്വാ ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച സുട്ഠു അപബ്യൂള്ഹസേവാലോ ചിരേന ഉദകം ഓത്ഥരതി, ഏവമേവ തതോ വുട്ഠിതസ്സ ചിരേന വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ഭഗവാ തംദിവസം മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അഭിനവം വിപസ്സനം പട്ഠപേന്തോ വിയ രൂപസത്തകം അരൂപസത്തകഞ്ച നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ ചുദ്ദസഹാകാരേഹി സന്നേത്വാ മഹാവിപസ്സനായ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ "ദസമാസേ മാ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ"തി സമാപത്തിം സമാപജ്ജി, സമാപത്തിവിക്ഖമ്ഭിതാ വേദനാ ദസ മാസേ ന ഉപ്പജ്ജിയേവ.

ഗിലാനാ വുട്ഠിതോതി ഗിലാനോ ഹുത്വാ പുന വുട്ഠിതോ. **മധുരകജാതോ വിയാ**തി സഞ്ജാതഗരുഭാവോ സഞ്ജാതഥദ്ധഭാവോ സൂലേ ഉത്താസിതപുരിസോ വിയ. **ന പക്ഖായന്തീ**തി ന പകാസന്തി, നാനാകാരതോ ന ഉപട്ഠഹന്തി. **ധമ്മാപി മം നപ്പടിഭന്തീ**തി സതിപട്ഠാനധമ്മാ മയ്ഹം പാകടാ ന ഹോന്തീതി ദീപേതി. തന്തിധമ്മാ പന ഥേരസ്സ സുപ്പഗുണാ. **ന ഉദാഹരതീ**തി പച്ഛിമഓവാദം ന ദേതി, തം സന്ധായ വദതി.

അനന്തരം അബാഹിരന്തി ധമ്മവസേന വാ പുഗ്ഗലവസേന വാ ഉഭയം അകത്വാ. "ഏത്തകം ധമ്മം പരസ്സ ന ദേസേസ്സാമീ"തി ഹി ചിന്തേന്തോ ധമ്മം അബ്ഭന്തരം കരോതി നാമ, "ഏത്തകം പരസ്സ ദേസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ ബാഹിരം കരോതി നാമ. "ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദേസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ പന പുഗ്ഗലം അബ്ഭന്തരം കരോതി നാമ, "ഇമസ്സ ന ദേസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ പുഗ്ഗലം ബാഹിരം കരോതി നാമ. ഏവം അകത്വാ ദേസിതോതി അത്ഥോ. **ആചരിയമുട്ഠീ**തി യഥാ ബാഹിരകാനം ആചരിയമുട്ഠി നാമ ഹോതി, ദഹരകാലേ കസ്സചി അകഥേത്വാ പച്ഛിമകാലേ മരണമഞ്ചേ നിപന്നാ പിയമനാപസ്സ അന്തേവാസികസ്സ കഥേന്തി, ഏവം തഥാഗതസ്സ "ഇദം മഹല്ലകകാലേ പച്ഛിമഠാനേ കഥേസ്സാമീ"തി മുട്ഠിം കത്വാ പരിഹരിത്വാ ഠപിതം കിഞ്ചി നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

അഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘന്തി അഹമേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമീതി വാ, **മമുദ്ദേസികോ**തി അഹം ഉദ്ദിസിതബ്ബട്ഠേന ഉദ്ദേസോ അസ്സാതി മമുദ്ദേസികോ, മമേവ ഉദ്ദിസ്സിത്വാ മം പച്ചാസീസമാനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഹോതു മമ അച്ചയേന മാ വാ അഹോസി, യം വാ തം വാ ഹോതൂതി ഇതി വാ പന യസ്സ അസ്സാതി അത്ഥോ. **ന ഏവം ഹോതീ**തി ബോധിപല്ലങ്കേയേവ ഇസ്സാമച്ഛേരാനം വിഗതത്താ ഏവം ന ഹോതി. **സ കി**ന്തി സോ കിം. **ആസീതികോ**തി അസീതിസംവച്ഛരികോ, ഇദം പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തഭാവദീപനത്ഥം വുത്തം. **വേഠമിസ്സകേനാ**തി ബാഹബന്ധചക്കബന്ധാദിനാ പടിസങ്ഖരണേന വേഠമിസ്സകേന. **മഞ്ഞേ**തി ജരസകടം വിയ വേഠമിസ്സകേന മഞ്ഞേ യാപേതി, അരഹത്തഫലവേഠനേന ചതുഇരിയാപഥകപ്പനം തഥാഗതസ്സ ഹോതീതി ദസ്സേതി.

ഇദാനി തമത്ഥം പകാസേന്തോ **യസ്മിം ആനന്ദ സമയേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സബ്ബനിമിത്താനന്തി** രൂപനിമിത്താദീനം. **ഏകച്ചാനം വേദനാനന്തി** ലോകിയാനം വേദനാനം. **തസ്മാതിഹാനന്ദാതി** യസ്മാ ഇമിനാ ഫലസമാപത്തിവിഹാരേന ഫാസു ഹോതി, തസ്മാ തുമ്ഹേപി തദത്ഥായ ഏവം വിഹരഥാതി ദസ്സേതി. **അത്തദീപാ**തി മഹാസമുദ്ദഗതാ ദീപം വിയ അത്താനം ദീപം പതിട്ഠം കത്വാ വിഹരഥ. **അത്തസരണാ**തി അത്തഗതികാവ ഹോഥ, മാ അഞ്ഞഗതികാ. **ധമ്മദീപധമ്മസരണ**പദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച ധമ്മോതി നവവിധോ ലോകുത്തരധമ്മോ വേദിതബ്ബോ. **തമതഗ്ഗേ**തി തമഅഗ്ഗേ, മജ്ഝേ ത-കാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമേ അഗ്ഗതമാതി തമതഗ്ഗാതി . ഏവം സബ്ബം തമസോതം ഛിന്ദിത്വാ അതിവിയ അഗ്ഗേ ഉത്തമഭാവേ ഏതേ, ആനന്ദ, മമ ഭിക്ഖൂ ഭവിസ്സന്തി, തേസം അഗ്ഗേ ഭവിസ്സന്തി. യേ കേചി സിക്ഖാകാമാ, സബ്ബേസം തേസം ചതുസതിപട്ഠാനഗോചരാവ ഭിക്ഖൂ അഗ്ഗേ ഭവിസ്സന്തീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം ഗണ്ഹീതി.

൧൦. ഭിക്ഖുനുപസ്സയസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൬. ദസമേ **തേനുപസങ്കമീ**തി തസ്മിം ഉപസ്സയേ കമ്മട്ഠാനകമ്മികാ ഭിക്ഖുനിയോ അത്ഥി, താസം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥേസ്സാമീതി ഉപസങ്കമി. **ഉളാരം പുബ്ബേനാപരം വിസേസന്തി** പുബ്ബവിസേസതോ അപരം ഉളാരവിസേസം. തത്ഥ മഹാഭൂതപരിഗ്ഗഹോ പുബ്ബവിസേസോ, ഉപാദാരൂപപരിഗ്ഗഹോ അപരവിസേസോ നാമ. തഥാ സകലരൂപപരിഗ്ഗഹോ പുബ്ബവിസേസോ, അരൂപപരിഗ്ഗഹോ അപരവിസേസോ നാമ. രൂപാരൂപപരിഗ്ഗഹോ പുബ്ബവിസേസോ, പച്ചയപരിഗ്ഗഹോ അപരവിസേസോ നാമ സപ്പച്ചയനാമരൂപദസ്സനം പുബ്ബവിസേസോ, തിലക്ഖണാരോപനം അപരവിസേസോ നാമ. ഏവം പുബ്ബേനാപരം ഉളാരവിസേസം ജാനാതീതി അത്ഥോ.

കായാരമ്മണോതി യം കായം അനുപസ്സതി, തമേവ ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജതി കിലേസപരിളാഹോ. **ബഹിദ്ധാ വാ ചിത്തം വിക്ഖിപതീ**തി ബഹിദ്ധാ വാ പുഥുത്താരമ്മണേ ചിത്തുപ്പാദോ വിക്ഖിപതി. **കിസ്മിഞ്ചിദേവ പസാദനീയേ നിമിത്തേ ചിത്തം പണിദഹിതബ്ബ**ന്തി ഏവം കിലേസപരിളാഹേ ച ലീനത്തേ ച ബഹിദ്ധാവിക്ഖേപേ ച ഉപ്പന്നേ കിലേസാനുരഞ്ജിതേന ന വത്തിതബ്ബം, കിസ്മിഞ്ചിദേവ പസാദനീയേ പസാദാവഹേ ബുദ്ധാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം ഠാനേ കമ്മട്ഠാനചിത്തം ഠപേതബ്ബം. **ചിത്തം സമാധിയതീ**തി ആരമ്മണേ സമ്മാ ആധിയതി സുട്ഠു ഠപിതം ഠപിയതി. **പടിസംഹരാമീ**തി പസാദനീയട്ഠാനതോ പടിസംഹരാമി, മൂലകമ്മട്ഠാനാഭിമുഖംയേവ നം കരോമീതി അത്ഥോ. **സോ പടിസംഹരതി ചേവാ**തി മൂലകമ്മട്ഠാനാഭിമുഖഞ്ച പേസേതി. **ന ച വിതക്കേതി ന ച വിചാരേതീ**തി കിലേസവിതക്കം ന വിതക്കേതി, കിലേസവിചാരം ന വിചാരേതി. **അവിതക്കോമ്ഹി അവിചാരോ**തി കിലേസവിതക്കവിചാരേഹി അവിതക്കാവിചാരോ. **അജ്ഝത്തം സതിമാ സുഖമസ്മീ**തി ഗോചരജ്ഝത്തേ പവത്തായ സതിയാ "സതിമാഹമസ്മി സുഖിതോ ചാ"തി പജാനാതി.

ഏവം ഖോ, ആനന്ദ, പണിധായ ഭാവനാ ഹോതീതി ഏവം, ആനന്ദ, ഠപേത്വാ ഭാവനാ ഹോതി. ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ യഥാ നാമ പുരിസസ്സ മഹന്തം ഉച്ഛുഭാരം ഉക്ഖിപിത്വാ യന്തസാലം നേന്തസ്സ കിലന്തകിലന്തകാലേ ഭൂമിയം

ഠപേത്വാ ഉച്ഛുഖണ്ഡം ഖാദിത്വാ പുന ഉക്ഖിപിത്വാ ഗമനം ഹോതി; ഏവമേവ അരഹത്തം പാപുണിതും ഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനസ്സ കായപരിളാഹാദീസു ഉപ്പന്നേസു തം കമ്മട്ഠാനം ഠപേത്വാ ബുദ്ധഗുണാദിഅനുസ്സരണേന ചിത്തം പസാദേത്വാ കമ്മനിയം കത്വാ ഭാവനാ പവത്താ, തസ്മാ "പണിധായ ഭാവനാ ഹോതീ"തി വുത്തം. തസ്സ പന പുരിസസ്സ ഉച്ഛുഭാരം യന്തസാലം നേത്വാ പീളേത്വാ രസപാനം വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഹത്തം പത്തസ്സ ഫലസമാപത്തിസുഖാനുഭവനം വേദിതബ്ബം.

ബഹിദ്ധാതി മൂലകമ്മട്ഠാനം പഹായ ബഹി അഞ്ഞസ്മിം ആരമ്മണേ. **അപ്പണിധായാ**തി അട്ഠപേത്വാ. **അഥ പച്ഛാ പുരേ അസംഖിത്തം വിമുത്തം അപ്പണിഹിതന്തി പജാനാതീ**തി ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനവസേന വാ സരീരവസേന വാ ദേസനാവസേന വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ കമ്മട്ഠാനേ താവ കമ്മട്ഠാനസ്സ അഭിനിവേസോ പുരേ നാമ, അരഹത്തം പച്ഛാ നാമ. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കിലേസപരിളാഹസ്സ വാ ലീനത്തസ്സ വാ ബഹിദ്ധാവിക്ഖേപസ്സ വാ ഉപ്പജ്ജിതും ഓകാസം അദേന്തോ സുദന്തഗോണേ യോജേത്വാ സാരേന്തോ വിയ ചതുരസ്സച്ഛിദ്ദേ സുതച്ഛിതം ചതുരസ്സഘടികം പക്ഖിപന്തോ വിയ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അതിട്ഠന്തോ അലഗ്ഗന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി, സോ പുരേസങ്ഖാതസ്സ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസസ്സ പച്ഛാസങ്ഖാതസ്സ അരഹത്തസ്സ ച വസേന പച്ഛാ പുരേ അസംഖിത്തം വിമുത്തം അപ്പണിഹിതന്തി പജാനാതി നാമ.

സരീരേ പന പാദങ്ഗുലീനം അഗ്ഗപബ്ബാനി പുരേ നാമ, സീസകടാഹം പച്ഛാ നാമ. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു പാദങ്ഗുലീനം അഗ്ഗപബ്ബഅട്ഠികേസു അഭിനിവിസിത്വാ ബ്യാഭങ്ഗിയാ യവകലാപം മോചേന്തോ വിയ വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന അട്ഠീനി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അന്തരാ കിലേസപരിളാഹാദീനം ഉപ്പത്തിം വാരേത്വാ യാവ സീസകടാഹാ ഭാവനം പാപേതി, സോ പുരേസങ്ഖാതാനം അഗ്ഗപാദങ്ഗുലിപബ്ബാനം പച്ഛാസങ്ഖാതസ്സ സീസകടാഹസ്സ ച വസേന പച്ഛാ പുരേ അസംഖിത്തം വിമുത്തം അപ്പണിഹിതന്തി പജാനാതി നാമ.

ദേസനായപി ദ്വത്തിംസാകാരദേസനായ കേസാ പുരേ നാമ, മത്ഥലുങ്ഗം പച്ഛാ നാമ. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു കേസേസു അഭിനിവിസിത്വാ വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസവസേന കേസാദയോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അന്തരാ കിലേസപരിളാഹാദീനം ഉപ്പത്തിം വാരേത്വാ യാവ മത്ഥലുങ്ഗാ ഭാവനം പാപേതി. സോ പുരേസങ്ഖാതാനം കേസാനം പച്ഛാസങ്ഖാതസ്സ മത്ഥലുങ്ഗസ്സ ച വസേന പച്ഛാ പുരേ അസംഖിത്തം വിമുത്തം അപ്പണിഹിതന്തി പജാനാതി നാമ.

ഏവം ഖോ, ആനന്ദ, അപ്പണിധായ ഭാവനാ ഹോതീതി ഏവം, ആനന്ദ, അട്ഠപേത്വാ ഭാവനാ ഹോതി. ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ യഥാ നാമ പുരിസസ്സ ഗുളഭാരം ലഭിത്വാ അത്തനോ ഗാമം അതിഹരന്തസ്സ അന്തരാ അട്ഠപേത്വാവ ഉച്ഛങ്ഗേ പക്ഖിത്താനി ഗുളഖണ്ഡാദീനി ഖാദനീയാനി ഖാദന്തസ്സ അത്തനോ ഗാമമേയേവ ഓതരണം ഹോതി, ഏവമേവ അരഹത്തം പാപുണിതും ആരദ്ധഭാവനസ്സ കായപരിളാഹാദീനം ഉപ്പത്തിം വാരേത്വാ കമ്മട്ഠാനഭാവനാ

പവത്താ, തസ്മാ ''അപ്പണിധായ ഭാവനാ''തി വുത്താ. തസ്സ പന പുരിസസ്സ തം ഗുളഭാരം അത്തനോ ഗാമം നേത്വാ ഞാതീഹി സദ്ധിം പരിഭോഗോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ കമ്മട്ഠാനം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഹത്തം പത്തസ്സ ഫലസമാപത്തിസുഖാനുഭവനം വേദിതബ്ബം. ഇമസ്മിം സുത്തേ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ കഥിതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അമ്ബപാലിവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. നാലന്ദവഗ്ഗോ

൨. നാലന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൮. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ ദുതിയേ **നാലന്ദായ**ന്തി നാലന്ദാതി ഏവംനാമകേ നഗരേ, തം നഗരം ഗോചരഗാമം കത്വാ. **പാവാരികമ്ബവനേ**തി ദുസ്സപാവാരികസേട്ഠിനോ അമ്ബവനേ. തം കിര തസ്സ ഉയ്യാനം അഹോസി. സോ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഭഗവതി പസന്നോ തസ്മിം ഉയ്യാനേ കുടിലേണമണ്ഡപാദിപടിമണ്ഡിതം ഭഗവതോ വിഹാരം കത്വാ നിയ്യാതേസി. സോ വിഹാരോ ജീവകമ്ബവനം വിയ പാവാരികമ്ബവനന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ. തസ്മിം പാവാരികമ്ബവനേ വിഹരതീതി അത്ഥോ.

ഏവംപസന്നോതി ഏവം ഉപ്പന്നസദ്ധോ, ഏവം സദ്ദഹാമീതി അത്ഥോ. **ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ**തി ഭിയ്യതരോ അഭിഞ്ഞാതോ ഭിയ്യതരാഭിയ്യോ വാ, ഉത്തരിതരഞാണോതി അത്ഥോ. **സമ്ബോധിയ**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേ വാ അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ഹി ബുദ്ധഗുണാ നിപ്പദേസാ ഗഹിതാ ഹോന്തി, ദ്വേപി അഗ്ഗസാവകാ അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ സാവകപാരമീഞാണം പടിലഭന്തി, പച്ചേകബുദ്ധാ പച്ചേകബോധിഞാണം, ബുദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചേവ സകലേ ച ബുദ്ധഗുണേ. സബ്ബമ്പി നേസം അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝതി. തസ്മാ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം സമ്ബോധി നാമ ഹോതി. തേന ഉത്തരിതരോ ച ഭഗവതാ നത്ഥി. തേനാഹ ''ഭഗവതാ ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ, യദിദം സമ്ബോധിയ''ന്തി.

ഉളാരാതി സേട്ഠാ. അയഞ്ഹി ഉളാരസദ്ദോ ''ഉളാരാനി ഖാദനീയാനി ഖാദന്തീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൬) മധുരേ ആഗച്ഛതി. ''ഉളാരായ ഖലു ഭവം വച്ഛായനോ സമണം ഗോതമം പസംസായ പസംസതീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൮) സേട്ഠേ. ''അപ്പമാണോ ഉളാരോ ഓഭാസോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൧) വിപുലേ. സ്വായമിധ സേട്ഠേ ആഗതോ. തേന വുത്തം ''ഉളാരാതി സേട്ഠാ''തി. **ആസഭീ**തി ഉസഭസ്സ വാചാസദിസീ അചലാ അസമ്പവേധീ. **ഏകംസോ ഗഹിതോ**തി അനുസ്സവേന വാ ആചരിയപരമ്പരായ വാ ഇതികിരായ വാ പിടകസമ്പദാനേന വാ ആകാരപരിവിതക്കേന വാ ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ വാ തക്കഹേതു വാ നയഹേതു വാ അകഥേത്വാ പച്ചക്ഖതോ ഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ വിയ ഏകംസോ ഗഹിതോ, സന്നിട്ഠാനകഥാവ കഥിതാതി അത്ഥോ. **സീഹനാദോ**തി സേട്ഠനാദോ, വനേ ഉന്നാദയന്തേന സീഹേന വിയ ഉത്തമനാദോ നദിതോതി അത്ഥോ.

കിം നു തേ സാരിപുത്താതി ഇമം ദേസനം കസ്മാ ആരഭി? അനുയോഗദാപനത്ഥം. ഏകച്ചോ ഹി സീഹനാദം നദിത്വാ അത്തനോ

സീഹനാദേ അനുയോഗം ദാതും ന സക്കോതി, നിഘംസനം ന ഖമതി, സിലേസേ പതിതമക്കടോ വിയ ഹോതി. യഥാ ധമമാനം അപരിസുദ്ധം ലോഹം ഝായിത്വാ അങ്ഗാരോ ഹോതി, ഏവം ഝാമങ്ഗാരോ വിയ ഹോതി. ഏകോ സീഹനാദേ അനുയോഗം ദാപിയമാനോ ദാതും സക്കോതി, നിഘംസനം ഖമതി , ധമമാനം നിദ്ദോസജാതരൂപം വിയ അധികതരം സോഭതി, താദിസോ ഥേരോ. തേന നം ഭഗവാ ''അനുയോഗക്ഖമോ അയ''ന്തി ഞത്വാ സീഹനാദേ അനുയോഗദാപനത്ഥം ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **സബ്ബേ തേ**തി സബ്ബേ തേ തയാ. **ഏവംസീലാ**തി മഗ്ഗസീലേന ഫലസീലേന ലോകിയലോകുത്തരസീലേന ഏവംസീലാ. **ഏവംധമ്മാ**തി ഏത്ഥ സമാധിപക്ഖാ ധമ്മാ അധിപ്പേതാ, മഗ്ഗസമാധിനാ ഫലസമാധിനാ ലോകിയലോകുത്തരേന സമാധിനാ ഏവംസമാധീതി അത്ഥോ. **ഏവംപഞ്ഞാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാദിവസേനേവ ഏവംപഞ്ഞാ. **ഏവംവിഹാരിനോ**തി ഏത്ഥ പന ഹേട്ഠാ സമാധിപക്ഖാനം ധമ്മാനം ഗഹിതത്താ വിഹാരോ ഗഹിതോപി പുന കസ്മാ ഗഹിതമേവ ഗണ്ഹതീതി ചേ. ഥേരേന ഇദം ഗഹിതമേവ. ഇദഞ്ഹി നിരോധസമാപത്തിദീപനത്ഥം വുത്തം. തസ്മാ ഏവം നിരോധസമാപത്തിവിഹാരിനോ തേ ഭഗവന്തോ അഹേസുന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഏവംവിമുത്താതി ഏത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തി, തദങ്ഗവിമുത്തി, സമുച്ഛേദവിമുത്തി, പടിപസ്സദ്ധിവിമുത്തി, നിസ്സരണവിമുത്തീതി പഞ്ചവിധാ വിമുത്തി. തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ സയം വിക്ഖമ്ഭിതേഹി നീവരണാദീഹി വിമുത്തത്താ **വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. അനിച്ചാനുപസ്സനാദികാ സത്ത അനുപസ്സനാ സയം തസ്സ തസ്സ പച്ചനീകവസേന പരിച്ചത്താഹി നിച്ചസഞ്ഞാദീഹി വിമുത്തത്താ **തദങ്ഗവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ സയം സമുച്ഛിന്നേഹി കിലേസേഹി വിമുത്തത്താ **സമുച്ഛേദവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി മഗ്ഗാനുഭാവേന കിലേസാനം പടിപസ്സദ്ധന്തേ ഉപ്പന്നത്താ **പടിപസ്സദ്ധിവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി. നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസേഹി നിസ്സടത്താ അപഗതത്താ ദൂരേ ഠിതത്താ **നിസ്സരണവിമുത്തീ**തി സങ്ഖം ഗതം. ഇതി ഇമാസം പഞ്ചന്നം വിമുത്തീനം വസേന ഏവം വിമുത്താതി ഏത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

കിം പന തേ സാരിപുത്ത യേ തേ ഭവിസ്സന്തീതി അതീതാ താവ നിരുദ്ധാ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗതാ ദീപസിഖാ വിയ നിബ്ബുതാ, ഏവം നിരുദ്ധേ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗതേ ത്വം കഥം ജാനിസ്സസി, അനാഗതബുദ്ധാനം പന ഗുണാ കിം തയാ അത്തനോ ചിത്തേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതാതി പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ.

കിം പന ത്യാഹം സാരിപുത്ത ഏതരഹീതി അനാഗതാപി ബുദ്ധാ അജാതാ അനിബ്ബത്താ അനുപ്പന്നാ, തേ കഥം ജാനിസ്സസി. തേസഞ്ഹി ജാനനം അപദേ ആകാസേ പദദസ്സനം വിയ ഹോതി. ഇദാനി മയാ സദ്ധിം ഏകവിഹാരേ വസസി, ഏകതോ ഭിക്ഖായ ചരസി, ധമ്മദേസനാകാലേ ദക്ഖിണപസ്സേ നിസീദസി, കിം പന മയ്ഹം ഗുണാ അത്തനോ ചേതസാ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതാ തയാതി അനുയുഞ്ജന്തോ ഏവമാഹ. ഥേരോ പന പുച്ഛിതപുച്ഛിതേ ''നോ ഹേതം ഭന്തേ''തി പടിക്ഖിപതി.

ഥേരസ്സ ച വിദിതമ്പി അത്ഥി, അവിദിതമ്പി. കിം സോ അത്തനോ വിദിതട്ഠാനേ പടിക്ഖേപം കരോതി, അവിദിതട്ഠാനേതി? വിദിതട്ഠാനേ ന കരോതി, അവിദിതട്ഠാനേയേവ കരോതി. ഥേരോ കിര അനുയോഗേ ആരദ്ധേ ഏവം അഞ്ഞാസി "നായം അനുയോഗോ സാവകപാരമീഞാണേ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ പന അയം അനുയോഗോ"തി അത്തനോ സാവകപാരമീഞാണേ പടിക്ഖേപം അകത്വാവ അവിദിതട്ഠാനേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ പടിക്ഖേപം കരോതി. തേന ഇദമ്പി ദീപേതി - ഭഗവാ മയ്ഹം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം ബുദ്ധാനം സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തികാരണജാനനസമത്ഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം നത്ഥീതി.

ഏത്ഥാതി ഏതേസു അതീതാദിഭേദേസു ബുദ്ധേസു. **അഥ കിഞ്ചരഹീ**തി അഥ കസ്മാ ഏവം ഞാണേ അസതി തയാ ഏവം കഥിതന്തി വദതി. **ധമ്മന്വയോ**തി ധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖതോ ഞാണസ്സ അനുയോഗം അനുഗന്ത്വാ ഉപ്പന്നം അനുമാനഞാണം നയഗ്ഗാഹോ വിദിതോ, സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാവ ഇമിനാ ആകാരേന ജാനാമി ഭഗവാതി വദതി. ഥേരസ്സ ഹി നയഗ്ഗാഹോ അപ്പമാണോ അപരിയന്തോ. യഥാ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പമാണം വാ പരിയന്തോ വാ നത്ഥി, ഏവം ധമ്മസേനാപതിനോ നയഗ്ഗാഹസ്സ. തേന സോ - "ഇമിനാ ഏവംവിധോ ഇമിനാ ഏവംവിധോ, ഇമിനാ അനുത്തരോ ഇമിനാ അനുത്തരോ സത്ഥാ"തി ജാനാതി. ഥേരസ്സ ഹി നയഗ്ഗാഹോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഗതികോ ഏവ.

ഇദാനി തം നയഗ്ഗാഹം പാകടം കാതും ഉപമം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപി ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ മജ്ഝിമദേസേ നഗരസ്സ ഉദ്ധാപപാകാരാദീനി ഥിരാനി വാ ഹോന്തു ദുബ്ബലാനി വാ, സബ്ബസോ വാ പന മാ ഹോന്തു, ചോരാനം ആസങ്കാ ന ഹോതി. തസ്മാ തം അഗ്ഗഹേത്വാ **പച്ചന്തിമം നഗര**ന്തി ആഹ. **ദള്ഹുദ്ധാപ**ന്തി ഥിരമൂലപാകാരം. **ദള്ഹപാകാരതോരണ**ന്തി ഥിരപാകാരഞ്ചേവ ഥിരപിട്ഠസങ്ഘാടഞ്ച. **ഏകദ്വാര**ന്തി കസ്മാ ആഹ? ബഹുദ്വാരേ ഹി നഗരേ ബഹൂഹി പണ്ഡിതദോവാരികേഹി ഭവിതബ്ബം, ഏകദ്വാരേവ ഏകോ വട്ടതി. ഥേരസ്സ ച പഞ്ഞായ സദിസോ അഞ്ഞോ നത്ഥി, തസ്മാ അത്തനോ പണ്ഡിതഭാവസ്സ ഓപമ്മത്ഥം ഏകംയേവ ദോവാരികം ദസ്സേതും "ഏകദ്വാര"ന്തി ആഹ.

പണ്ഡിതോതി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **ബ്യത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ വിസദഞാണോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തികപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതോ. **അനുപരിയായപഥ**ന്തി അനുപരിയായനാമകം പാകാരമഗ്ഗം. **പാകാരസന്ധി**ന്തി ദ്വിന്നം ഇട്ഠകാനം അപഗതട്ഠാനം. **പാകാരവിവര**ന്തി പാകാരസ്സ ഛിന്നട്ഠാനം. **ചേതസോ ഉപക്കിലേസേ**തി പഞ്ചനീവരണാ ചിത്തം ഉപക്കിലിസ്സന്തി കിലിട്ഠം കരോന്തി ഉപതാപേന്തി വിഹേഠേന്തി, തസ്മാ "ചേതസോ ഉപക്കിലേസാ"തി വുച്ചന്തി. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ**തി നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, തസ്മാ "പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ"തി വുച്ചന്തി. **സുപതിട്ഠിതചിത്താ**തി ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സുട്ഠു ഠപിതചിത്താ ഹുത്വാ. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാഭൂത**ന്തി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാസഭാവേന ഭാവേത്വാ. **അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധി**ന്തി അരഹത്തം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിംസൂതി ദസ്സേതി.

അപിചേത്ഥ സതിപട്ഠാനാതി വിപസ്സനാ, ബോജ്ഝങ്ഗാ മഗ്ഗോ, അനുത്തരസമ്മാസമ്ബോധി അരഹത്തം. സതിപട്ഠാനാതി വാ വിപസ്സനാ, ബോജ്ഝങ്ഗാമിസ്സകാ, സമ്മാസമ്ബോധി അരഹത്തമേവ. ദീഘഭാണകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ "സതിപട്ഠാനേ വിപസ്സനം ഗഹേത്വാ ബോജ്ഝങ്ഗേ മഗ്ഗോ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചാതി ഗഹിതേ സുന്ദരോ പഞ്ഹോ ഭവേയ്യ, ന പനേവം ഗഹിത"ന്തി. ഇതി ഥേരോ സബ്ബബുദ്ധാനം നീവരണപ്പഹാനേ സതിപട്ഠാനഭാവനായ സമ്ബോധിയഞ്ച മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണരജതാനം വിയ നാനത്താഭാവം ദസ്സേതി.

ഇധ ഠത്വാ ഉപമാ സംസന്ദേതബ്ബാ - ആയസ്മാ ഹി സാരിപുത്തോ പച്ചന്തനഗരം ദസ്സേസി, പാകാരം ദസ്സേസി, അനുപരിയായപഥം ദസ്സേസി, ദ്വാരം ദസ്സേസി, പണ്ഡിതദോവാരികം ദസ്സേസി, നഗരം പവിസനകനിക്ഖമനകേ ഓളാരികേ പാണേ ദസ്സേസി, ദോവാരികസ്സ തേസം പാണാനം പാകടഭാവം ദസ്സേസി. തത്ഥ കിം കേന സദിസന്തി ചേ? നഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനം, പാകാരോ വിയ സീലം, അനുപരിയായപഥോ വിയ ഹിരീ, ദ്വാരം വിയ അരിയമഗ്ഗോ, പണ്ഡിതദോവാരികോ വിയ ധമ്മസേനാപതി, നഗരം പവിസനകനിക്ഖമനകാ ഓളാരികപാണാ വിയ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാ ബുദ്ധാ, ദോവാരികസ്സ തേസം പാണാനം പാകടഭാവോ വിയ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം ബുദ്ധാനം സീലസമാധാദീഹി പാകടഭാവോ. എത്താവതാ ഥേരേന ഭഗവതോ - "എവമഹം സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാ ധമ്മന്വയേന നയഗ്ഗാഹേന ജാനാമീ"തി അത്തനോ സീഹനാദസ്സ അനുയോഗോ ദിന്നോ ഹോതി.

തസ്മാതി യസ്മാ "ന ഖോ മേതം, ഭന്തേ, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു അരഹന്തേസു സമ്മാസമ്ബുദ്ധേസു ചേതോപരിയഞാണം അത്ഥി, അപിച ധമ്മന്വയോ വിദിതോ"തി വദതി, തസ്മാ. **അഭിക്ഖണം ഭാസേയ്യാസീ**തി പുനപ്പുനം ഭാസേയ്യാസി, "പുബ്ബണ്ഹേ മേ കഥിത"ന്തി മാ മജ്ഝന്ഹികാദീസു ന കഥയിത്ഥ, "അജ്ജ വാ മേ കഥിത"ന്തി മാ പരദിവസാദീസു ന കഥയിത്ഥാതി അത്ഥോ. **സാ പഹീയിസ്സതീ**തി "സാരിപുത്തസദിസോപി നാമ ഞാണജവനസമ്പന്നോ സാവകോ ബുദ്ധാനം ചിത്താചാരം ജാനിതും ന സക്കോതി, എവം അപ്പമേയ്യാ തഥാഗതാ"തി ചിന്തേന്താനം യാ തഥാഗതേ കങ്ഖാ വാ വിമതി വാ, സാ പഹീയിസ്സതീതി.

൯. ചുന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൯. തതിയേ **മഗധേസൂ**തി എവംനാമകേ ജനപദേ. **നാലകഗാമകേ**തി രാജഗഹസ്സ അവിദൂരേ അത്തനോ കുലസന്തകേ എവംനാമകേ ഗാമേ. **ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ**തി അയം ഥേരോ ധമ്മസേനാപതിസ്സ കനിട്ഠഭാതികോ, തം ഭിക്ഖൂ അനുപസമ്പന്നകാലേ "ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ"തി സമുദാചരിത്വാ ഥേരകാലേപി തഥേവ സമുദാചരിംസു. തേന വുത്തം "ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ"തി. **ഉപട്ഠാകോ ഹോതീ**തി മുഖോദകദന്തകട്ഠദാനേന ചേവ പരിവേണസമ്മജ്ജന-പിട്ഠിപരികമ്മകരണ-പത്തചീവരഗ്ഗഹണേന ച ഉപട്ഠാനകരോ ഹോതി. **പരിനിബ്ബായീ**തി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ. കതരസ്മിം കാലേതി? ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനസംവച്ഛരേ.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - ഭഗവാ കിര വുത്ഥവസ്സോ വേളുവഗാമകാ നിക്ഖമിത്വാ "സാവത്ഥിം ഗമിസ്സാമീ"തി ആഗതമഗ്ഗേനേവ പടിനിവത്തന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനം പാവിസി. ധമ്മസേനാപതി ഭഗവതോ വത്തം ദസ്സേത്വാ ദിവാട്ഠാനം ഗതോ, സോ തത്ഥ അന്തേവാസികേസു വത്തം ദസ്സേത്വാ പടിക്കന്തേസു ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ചമ്മഖണ്ഡം പഞ്ഞാപേത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഫലസമാപത്തിം പാവിസി. അഥസ്സ യഥാ പരിച്ഛേദേന തതോ വുട്ഠിതസ്സ അയം പരിവിതക്കോ ഉദപാദി "ബുദ്ധാ നു ഖോ പഠമം പരിനിബ്ബായന്തി, ഉദാഹു അഗ്ഗസാവകാതി, തതോ "അഗ്ഗസാവകാ പഠമ"ന്തി ഞത്വാ അത്തനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓലോകേസി. സോ "സത്താഹമേവ മേ ആയുസങ്ഖാരാ പവത്തിസ്സന്തീ"തി ഞത്വാ "കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി.

തതോ "**രാഹുലോ** താവതിംസേസു പരിനിബ്ബുതോ, **അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ** ഛദ്ദന്തദഹേ, അഹം കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി പുനപ്പുനം ചിന്തേന്തോ മാതരം ആരബ്ഭ സതിം ഉപ്പാദേസി - "മയ്ഹം മാതാ സത്തന്നം അരഹന്താനം മാതാ ഹുത്വാപി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു അപ്പസന്നാ, അത്ഥി നു ഖോ തസ്സാ ഉപനിസ്സയോ, നത്ഥി നു ഖോ"തി. സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ "കസ്സ ദേസനായ അഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ"തി ഓലോകേന്തോ "മമേവ ധമ്മദേസനായ ഭവിസ്സതി, ന അഞ്ഞസ്സ. സചേ ഖോ പനാഹം അപ്പോസ്സുക്കോ ഭവേയ്യം, ഭവിസ്സന്തി മേ വത്താരോ - "സാരിപുത്തത്ഥേരോ അവസേസജനാനമ്പി അവസ്സയോ ഹോതി. തഥാ ഹിസ്സ സമചിത്തസുത്തന്തദേസനാദിവസേ (അം॰ നി॰ ൧.൩൩-൩൭) കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പത്താ, തയോ മഗ്ഗേ പടിവിദ്ധദേവതാനം ഗണനാ നത്ഥി, അഞ്ഞേസു ച ഠാനേസു അനേകാ അഭിസമയാ ദിസ്സന്തി, ഥേരേ ച ചിത്തം പസാദേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനേവ അസീതി കുലസഹസ്സാനി, സോ ദാനി സകമാതുമിച്ഛാദസ്സനമത്തമ്പി ഹരിതും നാസക്ഖീ"തി. തസ്മാ മാതരം മിച്ഛാദസ്സനാ മോചേത്വാ ജാതോവരകേയേവ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ "അജ്ജേവ ഭഗവന്തം അനുജാനാപേത്വാ നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി ചുന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - "ആവുസോ, ചുന്ദ, അമ്ഹാകം പഞ്ചസതായ ഭിക്ഖുപരിസായ സഞ്ഞം ദേഹി. 'ഗണ്ഹഥാവുസോ പത്തചീവരാനി, ധമ്മസേനാപതി നാലകഗാമം ഗന്തുകാമോ'"തി. ഥേരോ തഥാ അകാസി.

ഭിക്ഖൂ സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഥേരസ്സ സന്തികം അഗമംസു. ഥേരോ സേനാസനം സംസാമേത്വാ ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ദിവാട്ഠാനദ്വാരേ ഠത്വാ ദിവാട്ഠാനം ഓലോകേത്വാ "ഇദം ദാനി പച്ഛിമദസ്സനം, പുന ആഗമനം നത്ഥീ"തി പഞ്ചസതഭിക്ഖൂഹി പരിവുതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഭഗവന്തം ഏതദവോച "അനുജാനാതു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ, അനുജാനാതു സുഗതോ. പരിനിബ്ബാനകാലോ മേ, ഓസ്സട്ഠോ മേ ആയുസങ്ഖാരോ"തി. ബുദ്ധാ പന യസ്മാ "പരിനിബ്ബാഹീ"തി വുത്തേ മരണവണ്ണം സംവണ്ണേന്തീതി, "മാ പരിനിബ്ബാഹീ"തി വുത്തേ വട്ടസ്സ ഗുണം കഥേന്തീതി മിച്ഛാദിട്ഠികാ ദോസം ആരോപേസ്സന്തി, തസ്മാ തദുഭയമ്പി ന വദന്തി. തേന നം ഭഗവാ - "കത്ഥ പരിനിബ്ബായിസ്സസി സാരിപുത്താ"തി വത്വാ - "അത്ഥി, ഭന്തേ, മഗധേസു നാലകഗാമേ ജാതോവരകോ, തത്ഥാഹം പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി വുത്തേ - "യസ്സ ദാനി ത്വം, സാരിപുത്ത, കാലം

മഞ്ഞസി, ഇദാനി പന തേ ജേട്ഠകനിട്ഠഭാതികാനം താദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദസ്സനം ദുല്ലഭം ഭവിസ്സതി, ദേസേഹി നേസം ധമ്മ''ന്തി ആഹ.

ഥേരോ - ''സത്ഥാ മയ്ഹം ഇദ്ധിവികുബ്ബനപുബ്ബങ്ഗമം ധമ്മദേസനം പച്ചാസീസതീ''തി ഞത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ താലപ്പമാണം ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ഓരുയ്ഹ ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദി, പുന ദ്വിതാലപ്പമാണം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ഓരുയ്ഹ ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദി, ഏതേനുപായേന സത്തതാലപ്പമാണം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ അനേകാനി പാടിഹാരിയസതാനി ദസ്സേന്തോ ധമ്മകഥം ആരഭി. ദിസ്സമാനേനപി കായേന കഥേതി, അദിസ്സമാനേനപി. ഉപരിമേന വാ ഹേട്ഠിമേന വാ ഉപഡ്ഢകായേന കഥേതി അദിസ്സമാനേനപി ദിസ്സമാനേനപി, കാലേന ചന്ദവണ്ണം ദസ്സേതി, കാലേന സൂരിയവണ്ണം, കാലേന പബ്ബതവണ്ണം, കാലേന സമുദ്ദവണ്ണം, കാലേന ചക്കവത്തിരാജാ ഹോതി, കാലേന വേസ്സവണമഹാരാജാ, കാലേന സക്കോ ദേവരാജാ, കാലേന മഹാബ്രഹ്മാതി ഏവം അനേകാനി പാടിഹാരിയസതാനി ദസ്സേന്തോ ധമ്മകഥം കഥേസി. സകലനഗരം സന്നിപതി. ഥേരോ ഓരുയ്ഹ ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. അഥ നം സത്ഥാ ആഹ - ''കോ നാമോ അയം സാരിപുത്ത ധമ്മപരിയായോ''തി. സീഹവികീളിതോ നാമ, ഭന്തേതി. തഗ്ഘ, സാരിപുത്ത, സീഹവികീളിതോ തഗ്ഘ, സാരിപുത്ത, സീഹവികീളിതോതി.

ഥേരോ അലത്തകവണ്ണേ ഹത്ഥേ പസാരേത്വാ സത്ഥു സുവണ്ണകച്ഛപസദിസേ പാദേ ഗോപ്ഫകേസു ഗഹേത്വാ - ''ഭന്തേ, ഇമേസം പാദാനം വന്ദനത്ഥായ കപ്പസതസഹസ്സാധികം അസങ്ഖ്യേയ്യം പാരമിയോ പൂരിതാ, സോ മേ മനോരഥോ മത്ഥകം പത്തോ, ഇതോ ദാനി പട്ഠായ പടിസന്ധിവസേന ന പുന ഏകട്ഠാനേ സന്നിപാതോ സമാഗമോ അത്ഥി, ഛിന്നോ ഏസ വിസ്സാസോ, അനേകേഹി ബുദ്ധസതസഹസ്സേഹി പവിട്ഠം അജരം അമരം ഖേമം സുഖം സീതലം അഭയം നിബ്ബാനപുരം പവിസിസ്സാമി, സചേ മേ കിഞ്ചി കായികം വാ വാചസികം വാ ന രോചേഥ, ഖമഥ തം ഭഗവാ, ഗമനകാലോ മയ്ഹ''ന്തി. ഖമാമി തേ, സാരിപുത്ത, ന ഖോ പന തേ കിഞ്ചി കായികം വാ വാചസികം വാ മയ്ഹം അരുച്ചനകം അത്ഥി, യസ്സ ദാനി ത്വം, സാരിപുത്ത, കാലം മഞ്ഞസീതി.

ഇതി ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതസമനന്തരം സത്ഥു പാദേ വന്ദിത്വാ ഉട്ഠിതമത്തേ ആയസ്മന്തേ സാരിപുത്തേ സിനേരുചക്കവാളഹിമവന്തപരിഭണ്ഡപബ്ബതേ ധാരയമാനാപി - ''അജ്ജ ഇമം ഗുണരാസിം ധാരേതും ന സക്കോമീ''തി വദന്തീ വിയ ഏകപ്പഹാരേനേവ വിരവമാനാ മഹാപഥവീ യാവ ഉദകപരിയന്താ അകമ്പി, ആകാസേ ദേവദുന്ദുഭിയോ ഫലിംസു, മഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി.

സത്ഥാ - ''ധമ്മസേനാപതിം പടിപാദേസ്സാമീ''തി ധമ്മാസനാ വുട്ഠായ ഗന്ധകുടിഅഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ മണിഫലകേ അട്ഠാസി. ഥേരോ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിത്വാ - ''ഭഗവാ ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ ഉപരി അനോമദസ്സീസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ തുമ്ഹാകം ദസ്സനം പത്ഥേസിം, സാ മേ പത്ഥനാ സമിദ്ധാ, ദിട്ഠാ തുമ്ഹേ, തം പഠമദസ്സനം, ഇദം പച്ഛിമദസ്സനം. പുന തുമ്ഹാകം ദസ്സനം നത്ഥീ''തി വത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം

പഗ്ഗയ്ഹ യാവ ദസ്സനവിസയാ അഭിമുഖോവ പടിക്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ പക്കാമി. പുന മഹാപഥവീ ധാരേതും അസക്കോന്തീ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ അകമ്പി.

ഭഗവാ പരിവാരേത്വാ ഠിതേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - ''അനുഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം ജേട്ഠഭാതിക''ന്തി. തസ്മിം ഖണേ ചതസ്സോപി പരിസാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഏകകംയേവ ജേതവനേ ഓഹായ നിരവസേസാ നിക്ഖമിംസു. സാവത്ഥിനഗരവാസിനോപി - ''സാരിപുത്തത്ഥേരോ കിര സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ആപുച്ഛിത്വാ പരിനിബ്ബായിതുകാമോ നിക്ഖന്തോ, പസ്സിസ്സാമ ന''ന്തി നഗരദ്വാരാനി നിരോകാസാനി കരോന്താ നിക്ഖമിത്വാ ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥാ കേസേ വികിരിത്വാ - ''ഇദാനി മയം കഹം മഹാപഞ്ഞോ നിസിന്നോ, കഹം ധമ്മസേനാപതി നിസിന്നോ''തി പുച്ഛന്താ - ''കസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സാമ, കസ്സ ഹത്ഥേ സത്ഥാരം ഠപേത്വാ ഥേരോ പക്കന്തോ''തിആദിനാ നയേന പരിദേവന്താ രോദന്താ ഥേരം അനുബന്ധിംസു.

ഥേരോ മഹാപഞ്ഞായ ഠിതത്താ - ''സബ്ബേസം അനതിക്കമനീയോ ഏസ മഗ്ഗോ''തി മഹാജനം ഓവദിത്വാ - ''തുമ്ഹേപി, ആവുസോ, തിട്ഠഥ, മാ ദസബലേ പമാദം ആപജ്ജിത്ഥാ''തി ഭിക്ഖുസങ്ഘമ്പി നിവത്തേത്വാ അത്തനോ പരിസായേവ സദ്ധിം പക്കാമി. യേപി മനുസ്സാ - ''പുബ്ബേ അയ്യോ പച്ഛാഗമനചാരികം ചരതി, ഇദം ഇദാനി ഗമനം ന പുന പച്ഛാഗമനായാ''തി പരിദേവന്താ അനുബന്ധിംസുയേവ. തേപി - ''അപ്പമത്താ, ആവുസോ, ഹോഥ, ഏവംഭാവിനോ നാമ സങ്ഖാരാ''തി നിവത്തേസി.

അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേന അന്തരാമഗ്ഗേ സത്താഹം മനുസ്സാനം സങ്ഗഹം കരോന്തോ സായം നാലകഗാമം പത്വാ ഗാമദ്വാരേ നിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ അട്ഠാസി. അഥ ഉപരേവതോ നാമ ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ബഹിഗാമം ഗച്ഛന്തോ ഥേരം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. ഥേരോ തം ആഹ - ''അത്ഥി ഗേഹേ തേ അയ്യികാ''തി. ആമ ഭന്തേതി. ഗച്ഛ അമ്ഹാകം ഇധാഗതഭാവം ആരോചേഹി. ''കസ്മാ ആഗതോ''തി ച വുത്തേ - ''അജ്ജ കിര ഏകദിവസം അന്തോഗാമേ വസിസ്സതി, ജാതോവരകം പടിജഗ്ഗഥ, പഞ്ചന്നഞ്ച കിര ഭിക്ഖുസതാനം വസനട്ഠാനം ജാനാഥാ''തി. സോ ഗന്ത്വാ - ''അയ്യികേ മയ്ഹം മാതുലോ ആഗതോ''തി ആഹ. ഇദാനി കുഹിന്തി? ഗാമദ്വാരേതി. ഏകകോവ, അഞ്ഞോപി കോചി അത്ഥീതി? അത്ഥി പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂതി. കിംകാരണാ ആഗതോതി? സോ തം പവത്തിം ആരോചേസി. ബ്രാഹ്മണീ - ''കിം നു ഖോ ഏത്തകാനം വസനട്ഠാനം പടിജഗ്ഗാപേതി , ദഹരകാലേ പബ്ബജിത്വാ മഹല്ലകകാലേ ഗിഹീ ഹോതുകാമോ''തി ചിന്തേന്തീ ജാതോവരകം പടിജഗ്ഗാപേത്വാ പഞ്ചസതാനം വസനട്ഠാനം കാരേത്വാ ദണ്ഡദീപികാ ജാലേത്വാ ഥേരസ്സ പാഹേസി.

ഥേരോ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പാസാദം ആരുയ്ഹ ജാതോവരകം പവിസിത്വാ നിസീദി, നിസീദിത്വാ ''തുമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം ഗച്ഛഥാ''തി ഭിക്ഖൂ ഉയ്യോജേസി. തേസു ഗതമത്തേസുയേവ ഥേരസ്സ ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി, ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ മാരണന്തികാ വേദനാ വത്തന്തി. ഏകം ഭാജനം പവിസതി, ഏകം നിക്ഖമതി. ബ്രാഹ്മണീ - ''മമ പുത്തസ്സ പവത്തി മയ്ഹം ന രുച്ചതീ''തി അത്തനോ വസനഗബ്ഭദ്വാരം നിസ്സായ അട്ഠാസി.

ചത്താരോ മഹാരാജാനോ "ധമ്മസേനാപതി കുഹിം വിഹരതീ"തി ഓലോകേന്താ നാലകഗാമേ ജാതോവരകേ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചേ നിപന്നോ, പച്ഛിമദസ്സനം ഗമിസ്സാമാ"തി ആഗമ്മ വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. കേ തുമ്ഹേതി? മഹാരാജാനോ ഭന്തേതി. കസ്മാ ആഗതത്ഥാതി? ഗിലാനുപട്ഠാകാ ഭവിസ്സാമാതി. "ഹോതു, അത്ഥി ഗിലാനുപട്ഠാകോ, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ"തി ഉയ്യോജേസി. തേസം ഗതാവസാനേ തേനേവ നയേന സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ. തസ്മിം ഗതേ മഹാബ്രഹ്മാ ച ആഗമിംസു. തേപി തഥേവ ഥേരോ ഉയ്യോജേസി.

ബ്രാഹ്മണീ ദേവതാനം ആഗമനഞ്ച ഗമനഞ്ച ദിസ്വാ "കേ നു ഖോ ഏതേ മമ പുത്തം വന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തീ"തി ഥേരസ്സ ഗബ്ഭദ്വാരം ഗന്ത്വാ "താത, ചുന്ദ, കാ പവത്തീ"തി പുച്ഛി. സോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖിത്വാ "മഹാഉപാസികാ, ഭന്തേ, ആഗതാ"തി ആഹ. ഥേരോ "കസ്മാ അവേലായ ആഗതാ"തി പുച്ഛി. സാ "തുയ്ഹം, താത, ദസ്സനത്ഥായാ"തി വത്വാ "താത, പഠമം കേ ആഗതാ"തി പുച്ഛി. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ഉപാസികേതി. താത, ത്വം ചതൂഹി മഹാരാജേഹി മഹന്തതരോതി? ആരാമികസദിസാ ഏതേ ഉപാസികേ, അമ്ഹാകം സത്ഥു പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ഹുത്വാ ആരക്ഖം അകംസൂതി. തേസം താത ഗതാവസാനേ കോ ആഗതോതി? സക്കോ ദേവാനമിന്ദോതി. ദേവരാജതോപി ത്വം താത മഹന്തതരോതി? ഭണ്ഡഗ്ഗാഹകസാമണേരസദിസോ ഏസ ഉപാസികേ, അമ്ഹാകം സത്ഥു താവതിംസതോ ഓതരണകാലേ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഓതിണ്ണോതി. തസ്സ താത ഗതാവസാനേ ജോതയമാനോ വിയ കോ ആഗതോതി? ഉപാസികേ, തുയ്ഹം ഭഗവാ ച സത്ഥാ ച മഹാബ്രഹ്മാ നാമ ഏസോതി. മയ്ഹം ഭഗവതോ മഹാബ്രഹ്മതോപി ത്വം, താത, മഹന്തതരോതി? ആമ ഉപാസികേ, ഏതേ നാമ കിര അമ്ഹാകം സത്ഥു ജാതദിവസേ ചത്താരോ മഹാബ്രഹ്മാനോ മഹാപുരിസം സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗണ്ഹിംസൂതി.

അഥ ബ്രാഹ്മണിയാ - "പുത്തസ്സ താവ മേ അയം ആനുഭാവോ, കീദിസോ വത മയ്ഹം പുത്തസ്സ ഭഗവതോ സത്ഥു ആനുഭാവോ ഭവിസ്സതീ"തി ചിന്തയന്തിയാ സഹസാ പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലസരീരം ഫരി. ഥേരോ - "ഉപ്പന്നം മേ മാതു പീതിസോമനസ്സം, അയം ദാനി കാലോ ധമ്മദേസനായാ"തി ചിന്തേത്വാ "കിം ചിന്തേസി മഹാഉപാസികേ"തി ആഹ. സാ "പുത്തസ്സ താവ മേ അയം ഗുണോ, സത്ഥു പനസ്സ കീദിസോ ഭവിസ്സതീതി ഇദം, താത, ചിന്തേമീ"തി ആഹ. മഹാഉപാസികേ, മയ്ഹം സത്ഥുജാതക്ഖണേ മഹാഭിനിക്ഖമനേ സമ്ബോധിയം ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ ച ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന സമോ നാമ നത്ഥി, ഇതിപി സോ ഭഗവാതി വിത്ഥാരേത്വാ ബുദ്ധഗുണപടിസംയുത്തം ധമ്മദേസനം കഥേസി.

ബ്രാഹ്മണീ പിയപുത്തസ്സ ധമ്മദേസനാപരിയോസാനേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ പുത്തം ആഹ - "താത ഉപതിസ്സ, കസ്മാ ഏവമകാസി, ഏവരൂപം നാമ അമതം മയ്ഹം ഏത്തകം കാലം ന അദാസീ"തി. ഥേരോ - "ദിന്നം ദാനി മേ മാതു രൂപസാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ പോസാവനികമൂലം, ഏത്തകേന വട്ടിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ - "ഗച്ഛ മഹാഉപസികേ"തി ബ്രാഹ്മണിം ഉയ്യോജേത്വാ - "ചുന്ദ കാ വേലാ"തി ആഹ. ബലവപച്ചൂസകാലോ, ഭന്തേതി. ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേഹീതി. സന്നിപതിതോ ഭന്തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോതി. "മം ഉക്ഖിപിത്വാ നിസീദാപേഹി ചുന്ദാ"തി ഉക്ഖിപിത്വാ നിസീദാപേസി.

ഥേരോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "ആവുസോ ചതുചത്താലീസം വോ വസ്സാനി മയാ സദ്ധിം വിചരന്താനം യം മേ കായികം വാ വാചസികം വാ ന രോചേഥ, തം ഖമഥ ആവുസോ"തി. ഏത്തകം, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ഛായാ വിയ തുമ്ഹേ അമുഞ്ചിത്വാ വിചരന്താനം അരുച്ചനകം നാമ നത്ഥി, തുമ്ഹേ പന അമ്ഹാകം ഖമഥാതി. അഥ ഥേരോ മഹാചീവരം സങ്കഡ്ഢിത്വാ മുഖം പിധായ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപന്നോ സത്ഥാ വിയ നവ അനുപുബ്ബസമാപത്തിയോ അനുലോമപടിലോമതോ സമാപജ്ജിത്വാ പുന പഠമജ്ഝാനം ആദിം കത്വാ യാവ ചതുത്ഥജ്ഝാനാ സമാപജ്ജി . തതോ വുട്ഠായ അനന്തരംയേവ മഹാപഥവിം ഉന്നാദേന്തോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി.

ഉപാസികാ - "കിം നു ഖോ മേ പുത്തോ, ന കിഞ്ചി കഥേതീ"തി ഉട്ഠായ പിട്ഠിപാദേ പരിമജ്ജന്തീ പരിനിബ്ബുതഭാവം ഞത്വാ മഹാസദ്ദം കുരുമാനാ പാദേസു നിപതിത്വാ - "താത മയം ഇതോ പുബ്ബേ തവ ഗുണം ന ജാനിമ്ഹാ, ഇദാനി പന തം ആദിം കത്വാ അനേകസതേ അനേകസഹസ്സേ അനേകസതസഹസ്സേ ഭിക്ഖൂ ഇമസ്മിം നിവേസനേ നിസീദാപേത്വാ ഭോജേതും ന ലഭിമ്ഹാ, ചീവരേഹി അച്ഛാദേതും ന ലഭിമ്ഹാ, വിഹാരസതം വിഹാരസഹസ്സം കാരേതും ന ലഭിമ്ഹാ"തി യാവ അരുണുഗ്ഗമനാ പരിദേവി . അരുണേ ഉഗ്ഗതമത്തേയേവ സുവണ്ണകാരേ പക്കോസാപേത്വാ സുവണ്ണഗബ്ഭം വിവരാപേത്വാ സുവണ്ണഘടിയോ മഹാതുലായ തുലാപേത്വാ - "പഞ്ച കൂടാഗാരസതാനി പഞ്ച അഗ്ഘികസതാനി കരോഥാ"തി ദാപേതി.

സക്കോപി ദേവരാജാ വിസ്സകമ്മദേവപുത്തം ആമന്തേത്വാ - "താത ധമ്മസേനാപതി പരിനിബ്ബുതോ, പഞ്ച കൂടാഗാരസതാനി പഞ്ച അഗ്ഘികസതാനി ച മാപേഹീ"തി ആഹ. ഇതി ഉപാസികായ കാരിതാനി ച വിസ്സകമ്മേന നിമ്മിതാനി ച സബ്ബാനിപി ദ്വേസഹസ്സാനി അഹേസും. തതോ നഗരമജ്ഝേ സാരമയം മഹാമണ്ഡപം കാരേത്വാ മണ്ഡപമജ്ഝേ മഹാകൂടാഗാരം ഠപേത്വാ സേസാനി പരിവാരസങ്ഖേപേന ഠപേത്വാ സാധുകീളികം ആരഭിംസു. ദേവാനം അന്തരേ മനുസ്സാ, മനുസ്സാനം അന്തരേ ദേവാ അഹേസും.

രേവതീ നാമ ഏകാ ഥേരസ്സ ഉപട്ഠായികാ - "അഹം ഥേരസ്സ പൂജം കരിസ്സാമീ"തി സുവണ്ണപുപ്ഫാനം തയോ കുമ്ഭേ കാരേസി. "ഥേരസ്സ പൂജം കരിസ്സാമീ"തി സക്കോ ദേവരാജാ അഡ്ഢതേയ്യകോടിനാടകേഹി പരിവാരിതോ ഓതരി. "സക്കോ ഓതരതീ"തി മഹാജനോ പച്ഛാമുഖോ പടിക്കമി. തത്ഥ സാപി ഉപാസികാ പടിക്കമമാനാ ഗരുഭാരത്താ ഏകമന്തം അപസക്കിതും അസക്കോന്തീ മനുസ്സാനം അന്തരേ പതി. മനുസ്സാ അപസ്സന്താ തം മദ്ദിത്വാ അഗമിംസു. സാ തത്ഥേവ കാലം കത്വാ താവതിംസഭവനേ കനകവിമാനേ നിബ്ബത്തി. നിബ്ബത്തക്ഖണേയേവസ്സാ രതനക്ഖന്ധോ വിയ തിഗാവുതപ്പമാണോ അത്തഭാവോ അഹോസി സട്ഠിസകടപൂരപ്പമാണഅലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാ അച്ഛരാസഹസ്സപരിവാരിതാ. അഥസ്സാ ദിബ്ബം സബ്ബകായികാദാസം പുരതോ ഠപയിംസു . സാ അത്തനോ സിരിസമ്പത്തിം ദിസ്വാ - "ഉളാരാ അയം സമ്പത്തി, കിം നു ഖോ മേ കമ്മം കത"ന്തി ചിന്തയമാനാ അദ്ദസ - "മയാ സാരിപുത്തഥേരസ്സ പരിനിബ്ബുതട്ഠാനേ തീഹി സുവണ്ണപുപ്ഫകുമ്ഭേഹി പൂജാ കതാ, മഹാജനോ മം മദ്ദിത്വാ ഗതോ, സാഹം തത്ഥ കാലം കത്വാ

ഇധൂപപന്നാ, ഥേരം നിസ്സായ ലദ്ധം ഇദാനി പുഞ്ഞവിപാകം മനുസ്സാനം കഥേസ്സാമീ''തി സഹ വിമാനേനേവ ഓതരി.

മഹാജനോ ദൂരതോവ ദിസ്വാ - ''കിം നു ഖോ ദ്വേ സൂരിയാ ഉട്ഠിതാ''തി? ഓലോകേന്തോ - ''വിമാനേ ആഗച്ഛന്തേ കൂടാഗാരസണ്ഠാനം പഞ്ഞായതി, നായം സൂരിയോ, വിമാനമേതം ഏക''ന്തി ആഹ. തമ്പി വിമാനം താവദേവ ആഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ ദാരുചിതകമത്ഥകേ വേഹാസം അട്ഠാസി. ദേവധീതാ വിമാനം ആകാസേയേവ ഠപേത്വാ പഥവിം ഓതരി. മഹാജനോ - ''കാ ത്വം, അയ്യേ''തി? പുച്ഛി. ''ന മം തുമ്ഹേ ജാനാഥ, രേവതീ നാമാഹം, തീഹി സുവണ്ണപുപ്ഫകുമ്ഭേഹി ഥേരം പൂജം കത്വാ മനുസ്സേഹി മദ്ദിതാ കാലം കത്വാ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്താ, പസ്സഥ മേ സിരിസമ്പത്തിം, തുമ്ഹേപി ദാനി ദാനാനി ദേഥ, പുഞ്ഞാനി കരോഥാ''തി കുസലകിരിയായ വണ്ണം കഥേത്വാ ഥേരസ്സ ചിതകം പദക്ഖിണം കത്വാ വന്ദിത്വാ അത്തനോ ദേവട്ഠാനംയേവ ഗതാ.

മഹാജനോപി സത്താഹം സാധുകീളികം കീളിത്വാ സബ്ബഗന്ധേഹി ചിതകം അകാസി, ചിതകാ ഏകൂനരതനസതികാ അഹോസി. ഥേരസ്സ സരീരം ചിതകം ആരോപേത്വാ ഉസീരകലാപകേഹി ആലിമ്പേസും. ആളാഹനേ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം പവത്തി. അനുരുദ്ധത്ഥേരോ സബ്ബഗന്ധോദകേന ഥേരസ്സ ചിതകം നിബ്ബാപേസി. ചുന്ദത്ഥേരോ ധാതുയോ പരിസ്സാവനേ പക്ഖിപിത്വാ - ''ന ദാനി മയാ ഇധേവ സക്കാ ഠാതും, മയ്ഹം ജേട്ഠഭാതികസ്സ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ആരോചേസ്സാമീ''തി ധാതുപരിസ്സാവനം ഥേരസ്സ ച പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ സാവത്ഥിം അഗമാസി. ഏകട്ഠാനേപി ച ദ്വേ രത്തിയോ അവസിത്വാ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേനേവ സാവത്ഥിം പാപുണി. തമത്ഥം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **യേനായസ്മാ ആനന്ദോ**തി യേന അത്തനോ ഉപജ്ഝായോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ, തേനുപസങ്കമി. കസ്മാ പനേസ ഉജുകം സത്ഥു സന്തികം അഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം അഗമാസീതി? സത്ഥരി ച ഥേരേ ച ഗാരവേന. ജേതവനമഹാവിഹാരേ പോക്ഖരണിയം കിരസ്സ ന്ഹത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ സുനിവത്ഥസുപാരുതസ്സ ഏതദഹോസി - ''ബുദ്ധാ നാമ മഹാപാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരുനോ, ഫണകതസപ്പ സീഹബ്യഗ്ഘമത്തവരവാരണാദയോ വിയ ച ദുരാസദാ, ന സക്കാ മയാ ഉജുകമേവ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ കഥേതും, കസ്സ നു ഖോ സന്തികം ഗന്തബ്ബ''ന്തി. തതോ ചിന്തേസി - ''ഉപജ്ഝായോ മേ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ ജേട്ഠഭാതികത്ഥേരസ്സ ഉത്തമസഹായോ, തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ തം ആദായ സത്ഥാരാ സദ്ധിം കഥേസ്സാമീ''തി സത്ഥരി ചേവ ഥേരേ ച ഗാരവേന ഉപസങ്കമി.

ഇദമസ്സ പത്തചീവരന്തി ''അയമസ്സ പരിഭോഗപത്തോ, ഇദം ധാതുപരിസ്സാവന''ന്തി ഏവം ഏകേകം ആചിക്ഖി. പാളിയം പന ''ഇദമസ്സ പത്തചീവര''ന്തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. **കഥാപാഭത**ന്തി കഥാമൂലം. മൂലഞ്ഹി **പാഭത**ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ -

> ''അപ്പകേനപി മേധാവീ, പാഭതേന വിചക്ഖണോ;
> സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ''ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൪);

ഭഗവന്തം ദസ്സനായാതി ഭഗവന്തം ദസ്സനത്ഥായ. കിം പനിമിനാ ഭഗവാ ന ദിട്ഠപുബ്ബോതി? നോ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ. അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ദിവാ നവ വാരേ, രത്തിം നവ വാരേതി ഏകാഹം അട്ഠാരസ വാരേ ഉപട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. ദിവസസ്സ പന സതവാരം വാ സഹസ്സവാരം വാ ഗന്തുകാമോ സമാനോപി ന അകാരണാ ഗച്ഛതി, ഏകം പഞ്ഹദ്വാരം ഗഹേത്വാവ ഗച്ഛതി. സോ തംദിവസം തേന കഥാപാഭതേന ഗന്തുകാമോ ഏവമാഹ. **ഇദമസ്സ പത്തചീവര**ന്തി ഥേരോപി - "ഇദം തസ്സ പത്തചീവരം, ഇദഞ്ച ധാതുപരിസ്സാവന"ന്തി പാടിയേക്കംയേവ ദസ്സേത്വാ ആചിക്ഖി.

സത്ഥാ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ ധാതുപരിസ്സാവനം ഗഹേത്വാ ഹത്ഥതലേ ഠപേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "യോ സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പുരിമദിവസേ അനേകാനി പാടിഹാരിയസതാനി കത്വാ പരിനിബ്ബാനം അനുജാനാപേസി, തസ്സ ഇദാനി ഇമാ സങ്ഖവണ്ണസന്നിഭാ ധാതുയോവ പഞ്ഞായന്തി, കപ്പസതസഹസ്സാധികം അസങ്ഖ്യേയ്യം പൂരിതപാരമീ ഏസ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു, മയാ പവത്തിതം ധമ്മചക്കം അനുപവത്തകോ ഏസ ഭിക്ഖു, പടിലദ്ധദുതിയആസനോ ഏസ ഭിക്ഖു, പൂരിതസാവകസന്നിപാതോ ഏസ ഭിക്ഖു, ഠപേത്വാ മം ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു പഞ്ഞായ അസദിസോ ഏസ ഭിക്ഖു, മഹാപഞ്ഞോ ഏസ ഭിക്ഖു, പുഥുപഞ്ഞോ ഹാസപഞ്ഞോ ജവനപഞ്ഞോ തിക്ഖപഞ്ഞോ നിബ്ബേധികപഞ്ഞോ ഏസ ഭിക്ഖു, അപ്പിച്ഛോ ഏസ ഭിക്ഖു, സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ ചോദകോ പാപഗരഹീ ഏസ ഭിക്ഖു, പഞ്ച ജാതിസതാനി പടിലദ്ധമഹാസമ്പത്തിയോ പഹായ പബ്ബജിതോ ഏസ ഭിക്ഖു, മമ സാസനേ പഥവീസമഖന്തികോ ഏസ ഭിക്ഖു, ഛിന്നവിസാണഉസഭസദിസോ ഏസ ഭിക്ഖു, ചണ്ഡാലപുത്തസദിസനീചചിത്തോ ഏസ ഭിക്ഖു. പസ്സഥ, ഭിക്ഖവേ, മഹാപഞ്ഞസ്സ ധാതുയോ, പസ്സഥ, ഭിക്ഖവേ, പുഥുപഞ്ഞസ്സ ഹാസപഞ്ഞസ്സ ജവനപഞ്ഞസ്സ തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ നിബ്ബേധികപഞ്ഞസ്സ അപ്പിച്ഛസ്സ സന്തുട്ഠസ്സ പവിവിത്തസ്സ അസംസട്ഠസ്സ ആരദ്ധവീരിയസ്സ , ചോദകസ്സ, പസ്സഥ, ഭിക്ഖവേ, പാപഗരഹിസ്സ ധാതുയോതി.

"യോ പബ്ബജീ ജാതിസതാനി പഞ്ച,
പഹായ കാമാനി മനോരമാനി;
തം വീതരാഗം സുസമാഹിതിന്ദ്രിയം,
പരിനിബ്ബുതം വന്ദഥ സാരിപുത്തം.

"ഖന്തിബലോ പഥവിസമോ ന കുപ്പതി,
ന ചാപി ചിത്തസ്സ വസേന വത്തതി;
അനുകമ്പകോ കാരുണികോ ച നിബ്ബുതോ,
പരിനിബ്ബുതം വന്ദഥ സാരിപുത്തം.

"ചണ്ഡാലപുത്തോ യഥാ നഗരം പവിട്ഠോ,
നീചമനോ ചരതി കളോപിഹത്ഥോ;
തഥാ അയം വിഹരതി സാരിപുത്തോ,
പരിനിബ്ബുതം വന്ദഥ സാരിപുത്തം.

"ഉസഭോ യഥാ ഛിന്നവിസാണകോ,
അഹേഠയന്തോ ചരതി പുരന്തരേ വനേ;

തഥാ അയം വിഹരതി സാരിപുത്തോ,
പരിനിബ്ബുതം വന്ദഥ സാരിപുത്ത”ന്തി.

ഇതി ഭഗവാ പഞ്ചഹി ഗാഥാസതേഹി ഥേരസ്സ വണ്ണം കഥേസി. യഥാ യഥാ ഭഗവാ ഥേരസ്സ വണ്ണം കഥേസി, തഥാ തഥാ ആനന്ദത്ഥേരോ സന്ധാരേതും ന സക്കോതി, ബിളാരമുഖേ പക്ഖന്തകുക്കുടോ വിയ പവേധതി. തേനാഹ **അപിച മേ, ഭന്തേ, മധുരകജാതോ വിയ കായോ**തി സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. തത്ഥ **മധുരകജാതോ**തിആദീനം അത്ഥോ വുത്തോയേവ. ഇധ പന **ധമ്മാ**തി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാധമ്മാ അധിപ്പേതാ. തസ്സ ഹി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാധമ്മേ അഗഹിതേ വാ ഗഹേതും, ഗഹിതേ വാ സജ്ഝായം കാതും ചിത്തം ന പവത്തതി. അഥ സത്ഥാ പഞ്ചപസാദവിചിത്രാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഥേരം ഓലോകേന്തോ “അസ്സാസേസ്സാമി ന”ന്തി അസ്സാസേന്തോ **കിം നു ഖോ തേ, ആനന്ദ, സാരിപുത്തോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സീലക്ഖന്ധ**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരസീലം. **സമാധിപഞ്ഞാസുപി** ഏസേവ നയോ. **വിമുത്തി** പന ലോകുത്തരാവ. **വിമുത്തിഞാണദസ്സനം** പച്ചവേക്ഖണഞാണം, തം ലോകിയമേവ. **ഓവാദകോ**തി ഓവാദദായകോ. **ഓതിണ്ണോ**തി ഓതിണ്ണേസു വത്ഥൂസു നാനപ്പകാരേന ഓതരണസീലോ. **വിഞ്ഞാപകോ**തി ധമ്മകഥാകാലേ അത്ഥഞ്ച കാരണഞ്ച വിഞ്ഞാപേതാ. **സന്ദസ്സകോ**തി ഖന്ധധാതുആയതനവസേന തേസം തേസം ധമ്മാനം ദസ്സേതാ. **സമാദപകോ**തി “ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഗണ്ഹഥാ”തി ഏവം ഗണ്ഹാപകോ. **സമുത്തേജകോ**തി അബ്ഭുസ്സാഹകോ. **സമ്പഹംസകോ**തി പടിലദ്ധഗുണേഹി മോദാപകോ ജോതാപകോ.

അകിലാസു ധമ്മദേസനായാതി ധമ്മദേസനം ആരഭിത്വാ “സീസം വാ മേ രുജ്ജതി, ഹദയം വാ കുച്ഛി വാ പിട്ഠി വാ”തി ഏവം ഓസക്കനാകാരവിരഹിതോ നിക്കിലാസു വിസാരദോ ഏകസ്സാപി ദ്വിന്നമ്പി സീഹവേഗേനേവ പക്ഖന്ദതി. **അനുഗ്ഗാഹകോ സബ്രഹ്മചാരീന**ന്തി പദസ്സ അത്ഥോ ഖന്ധകവഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതോവ. **ധമ്മോജം ധമ്മഭോഗ**ന്തി ഉഭയേനപി ധമ്മപരിഭോഗോവ കഥിതോ. **ധമ്മാനുഗ്ഗഹ**ന്തി ധമ്മേന അനുഗ്ഗഹണം.

സത്ഥാ “അതിവിയ അയം ഭിക്ഖു കിലമതീ”തി പുന തം അസ്സാസേന്തോ **നനു തം, ആനന്ദ, മയാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പിയേഹി മനാപേഹീ**തി മാതാപിതാഭാതാഭഗിനീആദികേഹി ജാതിയാ നാനാഭാവോ, മരണേന വിനാഭാവോ, ഭവേന അഞ്ഞഥാഭാവോ. **തം കുതേത്ഥ, ആനന്ദ, ലബ്ഭാ**തി **ത**ന്തി തസ്മാ. യസ്മാ സബ്ബേഹി പിയേഹി മനാപേഹി നാനാഭാവോ, തസ്മാ ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാപി സമ്ബോധിം പത്വാപി ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാപി യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാപി ദേവോരോഹനം കത്വാപി യം തം ജാതം ഭൂതം സങ്ഖതം പലോകധമ്മം, തം തഥാഗതസ്സാപി സരീരം മാ പലുജ്ജീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, രോദന്തേനപി കന്ദന്തേനപി ന സക്കാ തം കാരണം ലദ്ധുന്തി. **സോ പലുജ്ജേയ്യാ**തി സോ ഭിജ്ജേയ്യ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ യോജനസതുബ്ബേധോ മഹാജമ്ബുരുക്ഖോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ തസ്സ ദക്ഖിണദിസം ഗതോ പഞ്ഞാസയോജനികോ മഹാഖന്ധോ വിയ ധമ്മസേനാപതി. തസ്മിം മഹാഖന്ധേ ഭിന്നേ തതോ പട്ഠായ അനുപുബ്ബേന വഡ്ഢിത്വാ പുപ്ഫഫലാദീഹി തം ഠാനം പൂരേതും

സമത്ഥസ്സ അഞ്ഞസ്സ ഖന്ധസ്സ അഭാവോ വിയ ഥേരേ പരിനിബ്ബുതേ സോളസന്നം പഞ്ഞാനം മത്ഥകം പത്തസ്സ അഞ്ഞസ്സ ദക്ഖിണാസനേ നിസീദനസമത്ഥസ്സ സാരിപുത്തസദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ അഭാവോ. തായ പരിഭിന്നായ സോ രുക്ഖോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഖന്ധോതേവ ജാതോതി വേദിതബ്ബോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സബ്ബം സങ്ഖതം പലോകധമ്മം, തം മാ പലുജ്ജീതി ന സക്കാ ലദ്ധും, തസ്മാ.

൪-൫. ഉക്കചേലസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൭൭-൩൭൮. ചതുത്ഥേ **അചിരപരിനിബ്ബുതേസു സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസൂ**തി നചിരപരിനിബ്ബുതേസു ദ്വീസു അഗ്ഗസാവകേസു. തേസഞ്ഹി ധമ്മസേനാപതി കത്തികമാസപുണ്ണമായ പരിനിബ്ബുതോ, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തതോ അഡ്ഢമാസം അതിക്കമ്മ അമാവസുപോസഥേ. സത്ഥാ ദ്വീസു അഗ്ഗസാവകേസു പരിനിബ്ബുതേസു മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ മഹാമണ്ഡലേ ചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന ഉക്കചേലനഗരം പത്വാ തത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഗങ്ഗാപിട്ഠേ രജതപട്ടവണ്ണവാലികാപുലിനേ വിഹാസി. തേന വുത്തം "അചിരപരിനിബ്ബുതേസു സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസൂ"തി. **യേ മഹന്തതരാ ഖന്ധാ തേ പലുജ്ജേയ്യു**ന്തി ഇധാപി യോജനസതുബ്ബേധോ മഹാജമ്ബുരുക്ഖോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, തസ്സ ദക്ഖിണതോ ച ഉത്തരതോ ച ഗതാ പണ്ണാസയോജനികാ ദ്വേ മഹാഖന്ധാ വിയ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാതി. സേസം പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം. പഞ്ചമേ **ദിട്ഠീ**തി കമ്മസ്സകദിട്ഠി.

൬. ഉത്തിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൭൯. ഛട്ഠേ **മച്ചുധേയ്യസ്സ പാര**ന്തി തേഭൂമകവട്ടസ്സ പാരഭൂതം, നിബ്ബാനം.

൮. ബ്രഹ്മസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൪. അട്ഠമേ **കായേ വാ ഭിക്ഖൂ**തി തസ്മിം കാലേ ഭിക്ഖുയേവ നത്ഥി, ഏവം സന്തേപി യോ സതിപട്ഠാനേ ഭാവേതി, സോ കിലേസഭിന്ദനേന ഭിക്ഖുയേവാതി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. **ഏകായന**ന്തി ഏകമഗ്ഗം. **ജാതിക്ഖയന്തദസ്സീ**തി ജാതിയാ ഖയോതി ച അന്തോതി ച നിബ്ബാനം, തം പസ്സതീതി അത്ഥോ. **മഗ്ഗം പജാനാതീ**തി ഏകായനസങ്ഖാതം ഏകമഗ്ഗഭൂതം മഗ്ഗം പജാനാതി. ഏകായനമഗ്ഗോ വുച്ചതി പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ, തം പജാനാതീതി അത്ഥോ.

൯. സേദകസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൬. നവമേ **സുമ്ഭേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ. **മേദകഥാലികാ**തി ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമം. **മമം രക്ഖ, അഹം തം രക്ഖിസ്സാമീ**തി ഏത്ഥ അയം തസ്സ ലദ്ധി - ആചരിയോ ഉക്ഖിത്തവംസം സുഗ്ഗഹിതം അഗണ്ഹന്തോ, അന്തേവാസികേന പക്ഖന്തപക്ഖന്തദിസം അഗച്ഛന്തോ, സബ്ബകാലഞ്ച വംസഗ്ഗം അനുല്ലോകേന്തോ അന്തേവാസികം ന രക്ഖതി നാമ, ഏവം അരക്ഖിതോ അന്തേവാസികോ പതിത്വാ ചുണ്ണവിചുണ്ണം ഹോതി. വംസം പന സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹന്തോ, തേന പക്ഖന്തപക്ഖന്തദിസം ഗച്ഛന്തോ, സബ്ബകാലഞ്ച വംസഗ്ഗം ഉല്ലോകേന്തോ തം രക്ഖതി നാമ. അന്തേവാസികോപി

ഇതോ ചിതോ ച പക്ഖന്ദിത്വാ മിഗോ വിയ കീളന്തോ ആചരിയം ന രക്ഖതി നാമ. ഏവഞ്ഹി സതി തിഖിണവംസകോടി ആചരിയസ്സ ഗലവാടകേ വാ നലാടേ വാ ഠപിതാ ഠിതട്ഠാനം ഭിന്ദിത്വാ ഗച്ഛേയ്യ. ആചാരസമ്പന്നതായ പന യതോ വംസോ നമതി, തതോ അനാമേന്തോ തം ആകഡ്ഢേന്തോ വിയ ഏകതോഭാഗിയം കത്വാ വാതൂപഥമ്ഭം ഗാഹാപേത്വാ സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ നിച്ചലോവ നിസീദന്തോ ആചരിയം രക്ഖതി നാമാതി.

ത്വം ആചരിയ അത്താനം രക്ഖ, അഹം അത്താനം രക്ഖിസ്സാമീതി ഏത്ഥ അയമധിപ്പായോ - ആചരിയോ വംസം സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹന്തോ, അന്തേവാസികേന പക്ഖന്തപക്ഖന്തദിസംഗച്ഛന്തോ , സബ്ബകാലഞ്ച വംസഗ്ഗം ഉല്ലോകേന്തോ, അത്താനമേവ രക്ഖതി, ന അന്തേവാസികം. അന്തേവാസികോപി കായമ്പി ഏകതോഭാഗിയം കത്വാ വാതൂപഥമ്ഭം ഗാഹാപേത്വാ സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ നിച്ചലോവ നിസീദമാനോ അത്താനംയേവ രക്ഖതി നാമ, ന ആചരിയം.

സോ തത്ഥ ഞായോതി യം മേദകഥാലികാ ആഹ. സോ തത്ഥ ഞായോ, സോ ഉപായോ, തം കാരണന്തി അത്ഥോ. **സതിപട്ഠാനം സേവിതബ്ബ**ന്തി ചതുബ്ബിധം സതിപട്ഠാനം സേവിതബ്ബം. **ആസേവനായാ**തി കമ്മട്ഠാനാസേവനായ. **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അത്താനം രക്ഖന്തോ പരം രക്ഖതീ**തി യോ ഭിക്ഖു കമ്മാരാമതാദീനി പഹായ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേസു മൂലകമ്മട്ഠാനം ആസേവന്തോ ഭാവേന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി, അഥ നം പരോ ദിസ്വാ - ''ഭദ്ദകോ വതായം, ഭിക്ഖു, സമ്മാപടിപന്നോ''തി തസ്മിം ചിത്തം പസാദേത്വാ സഗ്ഗപരായണോ ഹോതി. അയം അത്താനം രക്ഖന്തോ പരം രക്ഖതി നാമ.

ഖന്തിയാതി അധിവാസനഖന്തിയാ. **അവിഹിംസായാ**തി സപുബ്ബഭാഗായ കരുണായ. **മേത്തചിത്തതായാ**തി സപുബ്ബഭാഗായ മേത്തായ. **അനുദയതായാ**തി അനുവഡ്ഢിയാ, സപുബ്ബഭാഗായ മുദിതായാതി അത്ഥോ. **പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതീ**തി ഏത്ഥ യോ ഭിക്ഖു രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനം ഗതോ തീസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു തികചതുക്കജ്ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. അയം പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതി നാമാതി വേദിതബ്ബോ.

൧൦. ജനപദകല്യാണീസുത്തവണ്ണനാ

൩൮൬. ദസമേ **ജനപദകല്യാണീ**തി ജനപദമ്ഹി കല്യാണീ ഉത്തമാ ഛസരീരദോസരഹിതാ പഞ്ചകല്യാണസമന്നാഗതാ. സാ ഹി യസ്മാ നാതിദീഘാ നാതിരസ്സാ, നാതികിസാ നാതിഥൂലാ, നാതികാളാ നാച്ചോദാതാ, അതിക്കന്താ, മാനുസവണ്ണം അപ്പത്താ ദിബ്ബവണ്ണം, തസ്മാ ഛസരീരദോസരഹിതാ. ഛവികല്യാണം, മംസകല്യാണം, ന്ഹാരുകല്യാണം, അട്ഠികല്യാണം, വയകല്യാണന്തി ഇമേഹി പന കല്യാണേഹി സമന്നാഗതത്താ പഞ്ചകല്യാണേഹി സമന്നാഗതാ നാമ. തസ്സാ ഹി ആഗന്തുകോഭാസകിച്ചം നത്ഥി, അത്തനോ സരീരോഭാസേനേവ ദ്വാദസഹത്ഥട്ഠാനേ ആലോകം കരോതി, പിയങ്ഗുസാമാ വാ ഹോതി, സുവണ്ണസാമാ വാ, അയമസ്സാ ഛവികല്യാണതാ. ചത്താരോ പനസ്സാ ഹത്ഥപാദാ മുഖപരിയോസാനഞ്ച ലാഖാരസപരികമ്മകതം വിയ രത്തപവാളരത്തകമ്ബലസദിസം ഹോതി, അയമസ്സാ മംസകല്യാണതാ.

വീസതി പന നഖപത്താനി മംസതോ അമുത്തട്ഠാനേ ലാഖാരസപൂരിതാനി വിയ, മുത്തട്ഠാനേ ഖീരധാരാസദിസാനി, ഹോന്തി അയമസ്സാ ന്ഹാരുകല്യാണതാ. ദ്വത്തിംസ ദന്താ സുഫുസിതാ സുധോതവജിരപന്തി വിയ ഖായന്തി, അയമസ്സാ അട്ഠികല്യാണതാ. വീസതിവസ്സസതികാപി പന സമാനാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ വിയ ഹോതി നിപ്പലിതാ, അയമസ്സാ വയകല്യാണതാ.

പരമപാസാവിനീതി ഏത്ഥ പസവനം പസാവോ, പവത്തീതി അത്ഥോ. പസാവോ ഏവ പാസാവോ. പരമോ പാസാവോ പരമപാസാവോ, സോ അസ്സാ അത്ഥീതി പരമപാസാവിനീ. നച്ചേ ച ഗീതേ ച ഉത്തമപവത്തി സേട്ഠകിരിയാ, ഉത്തമമേവ നച്ചം നച്ചതി, ഗീതം വാ ഗായതീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇമേസു പന ദ്വീസു സുത്തേസു പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാവ കഥിതാതി.

നാലന്ദവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. സീലട്ഠിതിവഗ്ഗോ

൧-൨. സീലസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൧-൧൨൨. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സീലാനീ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാനി. ദുതിയേ **ഉമ്മങ്ഗോ**തി പഞ്ഞാമഗ്ഗോ പഞ്ഞാഗവേസനം.

൩-൪. പരിഹാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൩-൧൨൪. തതിയേ **പരിഹാനം ഹോതീ**തി പുഗ്ഗലവസേന പരിഹാനം ഹോതി. യോ ഹി ബുദ്ധേസു ധരന്തേസുപി ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ന ഭാവേതി, തസ്സ സദ്ധമ്മോ അന്തരഹിതോ നാമ ഹോതി ദേവദത്താദീനം വിയ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സേവ ധമ്മന്തരധാനം കഥിതം. ചതുത്ഥപഞ്ചമേസു സബ്ബം ഉത്താനമേവ.

൬. പദേസസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൬. ഛട്ഠേ **പദേസം ഭാവിതത്താ**തി പദേസതോ ഭാവിതത്താ. ചത്താരോ ഹി മഗ്ഗേ തീണി ച ഫലാനി നിബ്ബത്തേന്തേന സതിപട്ഠാനാ പദേസം ഭാവിതാ നാമ ഹോന്തി.

൭. സമത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൭. സത്തമേ **സമത്തം ഭാവിതത്താ**തി സമത്താ ഭാവിതത്താ. അരഹത്തഫലം ഉപ്പാദേന്തേന ഹി സതിപട്ഠാനാ സമത്തം ഭാവിതാ നാമ ഹോന്തി.

൮-൧൦. ലോകസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൮-൧൩൦. അട്ഠമേ **മഹാഭിഞ്ഞത**ന്തി ഛന്നം അഭിഞ്ഞാനം വസേന വുത്തം. **സഹസ്സം ലോകം അഭിജാനാമീ**തി സതതവിഹാരവസേനേവ വുത്തം. ഥേരോ കിര പാതോവ ഉട്ഠായ മുഖം ധോവിത്വാ സേനാസനേ നിസിന്നോ

അതീതേ കപ്പസഹസ്സം, അനാഗതേ കപ്പസഹസ്സം അനുസ്സരതി, പച്ചുപ്പന്നേപി സഹസ്സം ചക്കവാളാനം തസ്സാവജ്ജനസ്സ ഗതിം അനുബന്ധതി. ഇതി സോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ സഹസ്സം ലോകം അഭിജാനാതി, അയമസ്സ സതതവിഹാരോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സീലട്ഠിതിവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. അനനുസ്സുതവഗ്ഗവണ്ണനാ

൪൦൧-൪൦൬. ചതുത്ഥവഗ്ഗസ്സ പഞ്ചമേ **വിദിതാ വേദനാ**തി യാ വേദനാ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ താവസ്സ വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, വിദിതാ ഉപട്ഠഹന്തി, വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി നാമ. യാ ച പന പരിഗ്ഗഹിതേസു വത്ഥാരമ്മണേസു പവത്താ വേദനാ, താപി വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, വിദിതാ ഉപട്ഠഹന്തി, വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി നാമ. **വിതക്കാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

അനനുസ്സുതവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. അമതവഗ്ഗോ

൨. സമുദയസുത്തവണ്ണനാ

൪൦൮. പഞ്ചമവഗ്ഗസ്സ ദുതിയേ **ആഹാരസമുദയാ കായസ്സ സമുദയോ**തി ആഹാരസമുദയേന കായസമുദയോ. ഏസേവ നയോ സേസേസു. **മനസികാരസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന യോനിസോമനസികാരസമുദയാ ബോജ്ഝങ്ഗധമ്മാനം സമുദയോ, അയോനിസോമനസികാരസമുദയാ നീവരണധമ്മാനം. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ സാരമ്മണസതിപട്ഠാനാ കഥിതാ.

൪. സതിസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൦. ചതുത്ഥം സുദ്ധികം കത്വാ സമുദയേ കഥിതേ ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയേന വുത്തം.

൬. പാതിമോക്ഖസംവരസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൨. ഛട്ഠേ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി ചതുന്നം സീലാനം ജേട്ഠകസീലം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ പനാഹ - ''പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം, ഇതരാനി തീണി സീലന്തി വുത്തട്ഠാനം നാമ നത്ഥീ''തി. വത്വാ തം അനുജാനന്തോ ആഹ - ''ഇന്ദ്രിയസംവരോ നാമ ഛദ്വാരരക്ഖണമത്തമേവ, ആജീവപാരിസുദ്ധി ധമ്മേനേവ സമേന പച്ചയുപ്പത്തിമത്തകം, പച്ചയസന്നിസ്സിതം പടിലദ്ധപച്ചയേ ഇദമത്ഥന്തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനമത്തകം. നിപ്പരിയായേന പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം. യസ്സ സോ ഭിന്നോ, അയം ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ഹത്ഥപാദേ, സേസാനി രക്ഖിസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. യസ്സ പന സോ അരോഗോ, അയം അച്ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ജീവിതം, സേസാനി പുന പാകതികാനി കത്വാ രക്ഖിതുമ്പി സക്കോതീ''തി. തസ്മാ

പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം, തേന പാതിമോക്ഖസംവരേന സംവുതോതി പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ, ഉപേതോ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ.

ആചാരഗോചരസമ്പന്നോതി ആചാരേന ച ഗോചരേന ച സമ്പന്നോ. **അണുമത്തേസൂ**തി അപ്പമത്തകേസു. **വജ്ജേസൂ**തി അകുസലധമ്മേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സീ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ. **സിക്ഖസ്സു സിക്ഖാപദേസൂ**തി സിക്ഖാപദേസു തം തം സിക്ഖാപദം സമാദിയിത്വാ സിക്ഖ, യം യം പന കിഞ്ചി സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖാകോട്ഠാസേസു സിക്ഖിതബ്ബം കായികം വാ വാചസികം വാ, തം തം സബ്ബം സമ്മാ ആദായ സിക്ഖസ്സൂതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧ർ) വുത്തോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ പാതിമോക്ഖസംവരസീലമേവ കഥിതം.

൭. ദുച്ചരിതസുത്തവണ്ണനാ

ർ൧൩. സത്തമേ കായസുചരിതവചീസുചരിതാനി പാതിമോക്ഖസംവരസീലം, മനോസുചരിതം ഇതരാനി തീണി സീലാനീതി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം കഥിതം ഹോതി. ഇമിനാ നയേന പഞ്ചസത്തനവദസസു കുസലകമ്മപഥേസു പച്ഛിമാപി തയോ സീലം ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. സേസം ഉത്താനമേവാതി. ഛട്ഠസത്തമേസു ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അമതവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

സതിപട്ഠാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

៤. ഇന്ദ്രിയസംയുത്തം

൧. സുദ്ധികവഗ്ഗോ

൧. സുദ്ധികസുത്തവണ്ണനാ

៤៧൧. ഇന്ദ്രിയസംയുത്തസ്സ പഠമേ **സദ്ധിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയ**ന്തി ഇമാനി തീണി ചതുഭൂമകകുസലവിപാകേസു ചേവ കിരിയാസു ച ലബ്ഭന്തി. **വീരിയിന്ദ്രിയസമാധിന്ദ്രിയാനി** ചതുഭൂമകകുസലേ അകുസലേ വിപാകേ കിരിയായാതി സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭന്തി. ഇതി ഇദം സുത്തം ചതുഭൂമകസബ്ബസങ്ഗാഹകധമ്മപരിച്ഛേദവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൭. ദുതിയസമണബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

៤៧൭. സത്തമേ **സദ്ധിന്ദ്രിയം നപ്പജാനന്തീ**തി ദുക്ഖസച്ചവസേന ന പജാനന്തി. **സദ്ധിന്ദ്രിയസമുദയം നപ്പജാനന്തീ**തി സമുദയസച്ചവസേന ന പജാനന്തി. ഏവം നിരോധം നിരോധസച്ചവസേന, പടിപദം മഗ്ഗസച്ചവസേനാതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

സുക്കപക്ഖേ പന അധിമോക്ഖവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ സദ്ധിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതി, പഗ്ഗഹവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ വീരിയിന്ദ്രിയസമുദയോ, ഉപട്ഠാനവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ സതിന്ദ്രിയസമുദയോ, അവിക്ഖേപവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ സമാധിന്ദ്രിയസമുദയോ, ദസ്സനവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതി. തഥാ ഛന്ദവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ സദ്ധിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതി, ഛന്ദവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ വീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതി. മനസികാരവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ സദ്ധിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതി. മനസികാരവസേന ആവജ്ജനസമുദയാ വീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയസമുദയോ ഹോതീതി ഏവമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമേസു പടിപാടിയാ ഛസു സുത്തേസു ചതുസച്ചമേവ കഥിതം.

៨. ദട്ഠബ്ബസുത്തവണ്ണനാ

៤៧៨. അട്ഠമേ **കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, സദ്ധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം, ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസൂ**തിആദി ഇമേസം ഇന്ദ്രിയാനം സവിസയേ ജേട്ഠകഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം. യഥാ ഹി ചത്താരോ സേട്ഠിപുത്താ രാജാതി രാജപഞ്ചമേസു സഹായേസു ''നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാ''തി വീഥിം ഓതിണ്ണേസു ഏകസ്സ സേട്ഠിപുത്തസ്സ ഗേഹം ഗതകാലേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ - ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി ഗേഹേ വിചാരേതി. ദുതിയസ്സ, തതിയസ്സ, ചതുത്ഥസ്സ ഗേഹം ഗതകാലേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ - ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി ഗേഹേ വിചാരേതി. അഥ സബ്ബപച്ഛാ രഞ്ഞോ ഗേഹം ഗതകാലേ കിഞ്ചാപി രാജാ സബ്ബത്ഥ ഇസ്സരോ, ഇമസ്മിം പന കാലേ അത്തനോ ഗേഹേയേവ - ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി ഗേഹേ വിചാരേതി. ഏവമേവ

സദ്ധാപഞ്ചമകേസു ഇന്ദ്രിയേസു തേസു സഹായേസു ഏകതോ വീഥിം ഓതരന്തേസു വിയ ഏകാരമ്മണേ ഉപ്പജ്ജമാനേസുപി യഥാ പഠമസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സോതാപത്തിയങ്ഗാനി പത്വാ അധിമോക്ഖലക്ഖണം സദ്ധിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ ദുതിയസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സമ്മപ്പധാനാനി പത്വാ പഗ്ഗഹലക്ഖണം വീരിയിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ തതിയസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സതിപട്ഠാനാനി പത്വാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം സതിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ ചതുത്ഥസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം ഝാനവിമോക്ഖേ പത്വാ അവിക്ഖേപലക്ഖണം സമാധിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. സബ്ബപച്ഛാ രഞ്ഞോ ഗേഹം ഗതകാലേ പന യഥാ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, രാജാവ ഗേഹേ വിചാരേതി, ഏവമേവ അരിയസച്ചാനി പത്വാ പജാനനലക്ഖണം പഞ്ഞിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തീതി.

൯-൧൦. പഠമവിഭങ്ഗസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩൯-൨൪൦. നവമേ **സതിനേപക്കേനാ**തി ഏത്ഥ നിപകസ്സ ഭാവോ നേപക്കം, പഞ്ഞായേതം നാമം. കസ്മാ പന സതിഭാജനേ പഞ്ഞാ വുത്താതി? സതിയാ ബലവഭാവദസ്സനത്ഥം. ബലവസതി ഹി ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ ച പഞ്ഞാസമ്പയുത്താവ ബലവതീ ഹോതി, ന വിപ്പയുത്താതി പഞ്ഞാസമ്പയുത്തസതിം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. **ചിരകത**ന്തി ചിരകാലം കതം ദാനം വാ സീലം വാ ഉപോസഥകമ്മം വാ. **ചിരഭാസിത**ന്തി ''അസുകസ്മിം ഠാനേ അസുകം നാമ ഭാസിത''ന്തി ഏവം ചിരകാലേ ഭാസിതം. **വോസ്സഗ്ഗാരമ്മണം കത്വാ**തി നിബ്ബാനാരമ്മണം കത്വാ. **ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ**തി ഉദയഞ്ച അത്ഥഞ്ച ഗച്ഛന്തിയാ, ഉദയബ്ബയപരിഗ്ഗഹികായാതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ സദ്ധാസതിപഞ്ഞിന്ദ്രിയാനി പുബ്ബഭാഗാനി, വീരിയിന്ദ്രിയം മിസ്സകം, സമാധിന്ദ്രിയം നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരമേവ കഥിതം. ദസമേപി അയമേവ ധമ്മപരിച്ഛേദോതി.

സുദ്ധികവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. മുദുതരവഗ്ഗോ

൧. പടിലാഭസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൧. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സമ്മപ്പധാനേ ആരബ്ഭാ**തി സമ്മപ്പധാനേ പടിച്ച, സമ്മപ്പധാനേ ഭാവേന്തോതി അത്ഥോ. **സതിന്ദ്രിയേ**പി ഏസേവ നയോ.

൨. പഠമസംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൮൨. ദുതിയേ **തതോതി** വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലവസേന നിസ്സക്കം വേദിതബ്ബം. **സമത്താനി** ഹി പരിപുണ്ണാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി. **തതോ മുദുതരേഹീ**തി തേഹി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി അനാഗാമിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ, തതോ മുദുതരാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി ധമ്മാനുസാരിമഗ്ഗസ്സ, തതോ മുദുതരാനി സദ്ധാനുസാരിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി.

തഥാ സമത്താനി പരിപുണ്ണാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി അനാഗാമിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി സകദാഗാമിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി ധമ്മാനുസാരിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി സദ്ധാനുസാരിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി.

സമത്താനി പരിപുണ്ണാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തഫലിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി അനാഗാമിഫലിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി സകദാഗാമിഫലിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി സോതാപത്തിഫലിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി. ധമ്മാനുസാരിസദ്ധാനുസാരിനോ പന ദ്വേപി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലാ, മഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലവസേന നേസം നാനത്തം ജാതന്തി ആഗമനേനപി മഗ്ഗേനപി. സദ്ധാനുസാരീ പുഗ്ഗലോ ഹി ഉദ്ദിസാപേന്തോ പരിപുച്ഛന്തോ അനുപുബ്ബേന മഗ്ഗം പാപുണാതി, ധമ്മാനുസാരീ ഏകേന വാ ദ്വീഹി വാ സവനേഹി. ഏവം താവ നേസം ആഗമനേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

ധമ്മാനുസാരിസ്സ പന മഗ്ഗോ തിക്ഖോ ഹോതി, സൂരം ഞാണം വഹതി, അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന കിലേസേ ഛിന്ദതി കദലിക്ഖന്ധം വിയ തിഖിണാ അസിധാരാ. സദ്ധാനുസാരിസ്സ ന തസ്സ വിയ മഗ്ഗോ തിക്ഖോ ഹോതി, ന സൂരം ഞാണം വഹതി, സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലേസേ ഛിന്ദതി കദലിക്ഖന്ധം വിയ അതിഖിണാ അസിധാരാ. കിലേസക്ഖയേ പന തേസം നാനത്തം നത്ഥി. അവസേസാ ച കിലേസാ ഖീയന്തി.

൩. ദുതിയസംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൮൩. തതിയേ **തതോതി** ഫലവസേന നിസ്സക്കം വേദിതബ്ബം. സമത്താനി ഹി പരിപുണ്ണാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തഫലിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, അരഹത്തഫലേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ അരഹാ നാമ ഹോതി. അരഹത്തഫലതോ മുദുതരാനി അനാഗാമിഫലിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി സകദാഗാമിഫലിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി സോതാപത്തിഫലിന്ദ്രിയാനി, സോതാപത്തിഫലേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ സോതാപന്നോ നാമ ഹോതി. **ഇന്ദ്രിയവേമത്തതാ ഫലവേമത്തതാ ഹോതീ**തി ഇന്ദ്രിയനാനത്തേന ഫലനാനത്തം, ഫലനാനത്തേന പുഗ്ഗലനാനത്തന്തി.

൪. തതിയസംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൪൮൪. ചതുത്ഥേ **പരിപൂരം പരിപൂരകാരീ ആരാധേതീ**തി പരിപൂരം അരഹത്തമഗ്ഗം കരോന്തോ അരഹത്തഫലം ആരാധേതി. **പദേസം പദേസകാരീ**തി അവസേസേ തയോ പദേസമഗ്ഗേ കരോന്തോ പദേസം ഫലത്തയമത്തമേവ ആരാധേതി. ഇതി ഇമേസു ചതൂസുപി സുത്തേസു മിസ്സകാനേവ ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനി.

൫-൭. പഠമവിത്ഥാരസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൮൫-൪൮൭. പഞ്ചമേ **തതോ മുദുതരേഹീ**തി വിപസ്സനാവസേന നിസ്സക്കം വേദിതബ്ബം. പരിപുണ്ണാനി ഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി അന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി ഉദ്ധംസോതഅകനിട്ഠഗാമിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ അരഹത്തമഗ്ഗേയേവ ഠത്വാ പഞ്ച നിസ്സക്കാനി നീഹരിതബ്ബാനി. അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ ഹി വിപസ്സനിന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി പഠമഅന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി ദുതിയഅന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി തതിയഅന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി ഉദ്ധംസോതഅകനിട്ഠഗാമിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി. അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസ്സ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോപി ഏതേവ പഞ്ച ജനാ.

ഇദാനി തീണി നിസ്സക്കാനി. സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ ഹി ഇന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി, സോതാപത്തിമഗ്ഗേയേവ ഇന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി ധമ്മാനുസാരിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി. തേഹിപി മുദുതരാനി സദ്ധാനുസാരിമഗ്ഗിന്ദ്രിയാനി. ഛട്ഠസത്തമാനി വുത്തനയാനേവ. ഇമേസു പന തീസുപി സുത്തേസു പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനിന്ദ്രിയാനേവ കഥിതാനി.

൮. പടിപന്നസുത്തവണ്ണനാ

൪൮൮. അട്ഠമേ **തതോ മുദുതരേഹീ**തി മഗ്ഗഫലവസേന നിസ്സക്കം വേദിതബ്ബം. തം പാളിയം വുത്തമേവ. **ബാഹിരോ**തി ഇമേഹി അട്ഠഹി പുഗ്ഗലേഹി ബഹിഭൂതോ. **പുഥുജ്ജനപക്ഖേ ഠിതോ**തി പുഥുജ്ജനകോട്ഠാസേ ഠിതോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ലോകുത്തരാനേവ ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനി.

൯-൰. സമ്പന്നസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൮൯-൪൯൦. നവമേ **ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ**തി പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയോ. ദസമം ഉത്താനമേവ. ഇമസ്മിം സുത്തദ്വയേ മിസ്സകാനി ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനീതി.

മുദുതരവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. ഛളിന്ദ്രിയവഗ്ഗോ

൨. ജീവിതിന്ദ്രിയസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൨. തതിയവഗ്ഗസ്സ ദുതിയേ **ഇത്ഥിന്ദ്രിയ**ന്തിആദീസു ഇത്ഥിഭാവേ ഇന്ദട്ഠം കരോതീതി **ഇത്ഥിന്ദ്രിയം**. പുരിസഭാവേ ഇന്ദട്ഠം കരോതീതി **പുരിസിന്ദ്രിയം**. ജീവിതേ ഇന്ദട്ഠം കരോതീതി **ജീവിതിന്ദ്രിയം**. അത്ഥുപ്പത്തികം കിരേതം സുത്തം. സങ്ഘമജ്ഝസ്മിഞ്ഹി ''കതി നു ഖോ വട്ടിന്ദ്രിയാനീ''തി കഥാ ഉദപാദി, അഥ ഭഗവാ വട്ടിന്ദ്രിയാനി ദസ്സേന്തോ **തീണിമാനി ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

൩. അഞ്ഞിന്ദ്രിയസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൩. തതിയേ **അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയ**ന്തി ''അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അജാനിതപുബ്ബം ധമ്മം ജാനിസ്സാമീ''തി പടിപന്നസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പന്നം ഇന്ദ്രിയം. **അഞ്ഞിന്ദ്രിയ**ന്തി തേസംയേവ ഞാതധമ്മാനം ആജാനനാകാരേന സോതാപത്തിഫലാദീസു ഛസു ഠാനേസു ഉപ്പന്നം ഇന്ദ്രിയം. **അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയ**ന്തി അഞ്ഞാതാവീസു അരഹത്തഫലധമ്മേസു ഉപ്പന്നം ഇന്ദ്രിയം. തത്ഥ തത്ഥ തേന തേനാകാരേന ഉപ്പന്നസ്സ ഞാണസ്സേവേതം അധിവചനം. ഇദമ്പി സുത്തം അത്ഥുപ്പത്തികമേവ. സങ്ഘമജ്ഝസ്മിഞ്ഹി ''കതി നു ഖോ ലോകുത്തരിന്ദ്രിയാനീ''തി കഥാ ഉദപാദി, അഥ ഭഗവാ താനി ദസ്സേന്തോ **തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഇന്ദ്രിയാനീ**തിആദിമാഹ.

൪. ഏകബീജീസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൪. ചതുത്ഥേ **തതോ മുദുതരേഹീ**തി വിപസ്സനതോ നിസ്സക്കം വേദിതബ്ബം. സമത്താനി ഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി, തതോ മുദുതരാനി അന്തരാപരിനിബ്ബായിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി, തതോ മുദുതരാനി ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസ്സ, തതോ മുദുതരാനി ഉദ്ധംസോതഅകനിട്ഠഗാമിസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി നാമ. ഇധാപി പുരിമനയേനേവ അരഹത്തമഗ്ഗേ ഠത്വാ പഞ്ച നിസ്സക്കാനി നീഹരിതബ്ബാനി.

യഥാ പന പുരിമനയേ സകദാഗാമിമഗ്ഗേ ഠത്വാ തീണി നിസ്സക്കാനി, ഏവമിധ പഞ്ച നീഹരിതബ്ബാനി. സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ ഹി വിപസ്സനിന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി, സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ച തേഹി വിപസ്സനിന്ദ്രിയേഹി മുദുതരാനി ഏകബീജിആദീനം മഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനിന്ദ്രിയാനി.

ഏത്ഥ ച **ഏകബീജീ**തിആദീസു യോ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഏകമേവ അത്തഭാവം ജനേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം **ഏകബീജീ** നാമ. യഥാഹ ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഏകബീജീ, ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, സോ ഏകഞ്ഞേവ മാനുസകം ഭവം സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ഏകബീജീ''തി (പു॰ പ॰ ൩൩).

യോ പന ദ്വേ തയോ ഭവേ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം **കോലംകോലോ** നാമ. യഥാഹ "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ കോലംകോലോ. ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, സോ ദ്വേ വാ തീണി വാ കുലാനി സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ കോലംകോലോ"തി (പു॰ പ॰ ൩൨). തത്ഥ കുലാനീതി ഭവാ വേദിതബ്ബാ. "ദ്വേ വാ തീണി വാ"തി ഇദം ദേസനാമത്തമേവ, യാവ ഛട്ഠഭവാ സംസരന്തോ പന കോലംകോലോവ ഹോതി.

യസ്സ സത്തക്ഖത്തും പരമാ ഉപപത്തി, അട്ഠമം ഭവം നാദിയതി, അയം **സത്തക്ഖത്തുപരമോ** നാമ. യഥാഹ "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോ. ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, സോ സത്തക്ഖത്തും ദേവേ ച മനുസ്സേ ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോ"തി (പു॰ പ॰ ൩൧).

ഭഗവതാ ഗഹിതനാമവസേനേവ ചേതാനി തേസം നാമാനി. "എത്തകഞ്ഹി ഠാനം ഗതോ എകബീജീ നാമ ഹോതി, എത്തകം കോലംകോലോ, എത്തകം സത്തക്ഖത്തുപരമോ"തി ഭഗവതാ എതേസം നാമം ഗഹിതം. നിയമതോ പന "അയം എകബീജീ, അയം കോലംകോലോ, അയം സത്തക്ഖത്തുപരമോ"തി നത്ഥി.

കോ പന നേസം എതം പഭേദം നിയമേതീതി? കേചി പന ഥേരാ "പുബ്ബഹേതു നിയമേതീ"തി വദന്തി, കേചി "പഠമമഗ്ഗോ", കേചി "ഉപരിമ തയോ മഗ്ഗാ", കേചി "തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാ"തി. തത്ഥ "പുബ്ബഹേതു നിയമേതീ"തി വാദേ പഠമമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയോ കതോ നാമ ഹോതി, ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ അനുപനിസ്സയാ ഉപ്പന്നാതി വചനം ആപജ്ജതി. "പഠമമഗ്ഗോ നിയമേതീ"തി വാദേ ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം നിരത്ഥകതാ ആപജ്ജതി. "ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ നിയമേന്തീ"തി വാദേ പഠമമഗ്ഗേ അനുപ്പന്നേവ ഉപരി തയോ മഗ്ഗാ ഉപ്പന്നാതി ആപജ്ജതി. "തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാ നിയമേതീ"തി വാദോ പന യുജ്ജതി. സചേ ഹി ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാ ബലവതീ ഹോതി, എകബീജീ നാമ ഹോതി, തതോ മന്ദതരായ കോലംകോലോ, തതോ മന്ദതരായ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി.

എകച്ചോ ഹി സോതാപന്നോ വട്ടജ്ഝാസയോ ഹോതി വട്ടാഭിരതോ പുനപ്പുനം വട്ടസ്മിംയേവ വിചരതി സന്ദിസ്സതി. അനാഥപിണ്ഡികോ സേട്ഠി, വിസാഖാ ഉപാസികാ, ചൂളരഥമഹാരഥാ ദേവപുത്താ, അനേകവണ്ണോ ദേവപുത്തോ, സക്കോ ദേവരാജാ, നാഗദത്തോ ദേവപുത്തോതി ഇമേ ഹി എത്തകാ ജനാ വട്ടജ്ഝാസയാ വട്ടാഭിരതാ ആദിതോ പട്ഠായ ഛ ദേവലോകേ സോധേത്വാ അകനിട്ഠേ ഠത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സന്തി , ഇമേ ഇധ ന ഗഹിതാ. ന കേവലഞ്ചിമേ, യോപി മനുസ്സേസുയേവ സത്തക്ഖത്തും സംസരിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, യോപി ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ ദേവേസുയേവ സത്തക്ഖത്തും അപരാപരം സംസരിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഇമേപി ഇധ ന ഗഹിതാ. കാലേന ദേവേ, കാലേന മനുസ്സേ സംസരിത്വാ പന

അരഹത്തം പാപുണന്തോവ ഇധ ഗഹിതോ. തസ്മാ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി ഇദം ഇധട്ഠകവോകിണ്ണസുക്ഖവിപസ്സകസ്സ നാമം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ധമ്മാനുസാരീ സദ്ധാനുസാരീതി എത്ഥ പന ഇമസ്മിം സാസനേ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേന്തസ്സ ദ്വേ ധുരാനി, ദ്വേ സീസാനി, ദ്വേ അഭിനിവേസാ - സദ്ധാധുരം, പഞ്ഞാധുരം , സദ്ധാസീസം, പഞ്ഞാസീസം, സദ്ധാഭിനിവേസോ, പഞ്ഞാഭിനിവേസോതി. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ''സചേ സദ്ധായ സക്കാ നിബ്ബത്തേതും, നിബ്ബത്തേസ്സാമി ലോകുത്തരമഗ്ഗ''ന്തി സദ്ധം ധുരം കത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേതി, സോ മഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ ഹോതി. ഫലക്ഖണേ പന സദ്ധാവിമുത്തോ നാമ ഹുത്വാ ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി തിവിധോ ഹോതി. തത്ഥ ഏകേകോ ദുക്ഖാപടിപദാദിവസേന ചതുബ്ബിധഭാവം ആപജ്ജതീതി സദ്ധാധുരേന ദ്വാദസ ജനാ ഹോന്തി.

യോ പന ''സചേ പഞ്ഞായ സക്കാ നിബ്ബത്തേതും, നിബ്ബത്തേസ്സാമി ലോകുത്തരമഗ്ഗ''ന്തി പഞ്ഞം ധുരം കത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേതി, സോ മഗ്ഗക്ഖണേ ധമ്മാനുസാരീ നാമ ഹോതി. ഫലക്ഖണേ പന പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ ഹുത്വാ ഏകബീജിആദിഭേദേന ദ്വാദസഭേദോവ ഹോതി. ഏവം ദ്വേ മഗ്ഗട്ഠാ ഫലക്ഖണേ ചതുവീസതി സോതാപന്നാ ഹോന്തീതി.

തിപിടകതിസ്സത്ഥേരോ കിര ''തീണി പിടകാനി സോധേസ്സാമീ''തി പരതീരം ഗതോ. തം ഏകോ കുടുമ്ബികോ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠാസി, ഥേരോ ആഗമനകാലേ ''ഗച്ഛാമി ഉപാസകാ''തി ആഹ. ''കഹം ഭന്തേ''തി? ''അമ്ഹാകം ആചരിയുപജ്ഝായാനം സന്തിക''ന്തി. ''ന സക്കാ, ഭന്തേ, മയാ ഗന്തും, ഭദ്ദന്തം പന നിസ്സായ മയാ സാസനസ്സ ഗുണോ ഞാതോ, തുമ്ഹാകം പരമ്മുഖാ കീദിസം ഭിക്ഖും ഉപസങ്കമാമീ''തി? അഥ നം ഥേരോ ആഹ - ''യോ ഭിക്ഖു ചതുവീസതി സോതാപന്നേ ദ്വാദസ സകദാഗാമീ അട്ഠചത്താലീസ അനാഗാമീ ദ്വാദസ അരഹന്തേ ദസ്സേത്വാ ധമ്മകഥം കഥേതും സക്കോതി, ഏവരൂപം ഭിക്ഖും ഉപട്ഠാതും വട്ടതീ''തി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വിപസ്സനാ കഥിതാതി.

൫-൭. സുദ്ധകസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൯൫-൫൦൦. പഞ്ചമേ ചക്ഖു ച തം ചക്ഖുദ്വാരേ നിബ്ബത്താനം ധമ്മാനം ആധിപതേയ്യസങ്ഖാതേന ഇന്ദട്ഠേന ഇന്ദ്രിയഞ്ചാതി **ചക്ഖുന്ദ്രിയം. സോതിന്ദ്രിയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ പഠമസുത്തഞ്ചേവ ഛട്ഠാദീനി ച പഞ്ചാതി ഛ സുത്താനി ചതുസച്ചവസേന കഥിതാനീതി.

ഛളിന്ദ്രിയവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. സുഖിന്ദ്രിയവഗ്ഗോ

൧-൫. സുദ്ധികസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൦൧-൫൦൫. ചതുത്ഥവഗ്ഗസ്സ പഠമേ സുഖഞ്ച തം സഹജാതാനം ആധിപതേയ്യസങ്ഖാതേന ഇന്ദട്ഠേന ഇന്ദ്രിയഞ്ചാതി **സുഖിന്ദ്രിയം. ദുക്ഖിന്ദ്രിയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച

സുഖിന്ദ്രിയദുക്ഖിന്ദ്രിയദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി കാമാവചരാനേവ, സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഠപേത്വാ അരൂപാവചരം സേസം തേഭൂമകം, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ചതുഭൂമകം. ദുതിയാദീനി ചത്താരി ചതുസച്ചവസേനേവ കഥിതാനി.

൯. പഠമവിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൫൩൯. ഛട്ഠേ **കായിക**ന്തി കായപസാദവത്ഥുകം. **സുഖ**ന്തി അയമസ്സ സരൂപനിദ്ദേസോ. **സാത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം, മധുരന്തി വുത്തം ഹോതി. **കായസമ്ഫസ്സജ**ന്തി കായസമ്ഫസ്സതോ ജാതം. **സുഖം സാത**ന്തി വുത്തനയമേവ. **വേദയിത**ന്തി അയമസ്സ സബ്ബവേദനാസാധാരണോ അഞ്ഞധമ്മവിസിട്ഠോ സഭാവനിദ്ദേസോ. ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **കായികം വാ ചേതസികം വാ**തി ഏത്ഥ പന ചക്ഖാദയോ ചത്താരോ പസാദകായേ വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പത്തിവസേന കായികന്തി വുത്തം. കായപസാദവത്ഥുകം പന അദുക്ഖമസുഖം നാമ നത്ഥി.

൯. കട്ഠോപമസുത്തവണ്ണനാ

൫൩൯. നവമേ **ദ്വിന്നം കട്ഠാന**ന്തി ദ്വിന്നം അരണീനം. **സങ്ഘട്ടനസമോധാനാ**തി സങ്ഘട്ടനേന ചേവ സമോധാനേന ച. **ഉസ്മാ**തി ഉസുമാകാരോ. **തേജോ**തി അഗ്ഗിധൂമോ. ഏത്ഥ ച അധരാരണീ വിയ വത്ഥാരമ്മണം, ഉത്തരാരണീ വിയ ഫസ്സോ, സങ്ഘട്ടോ വിയ ഫസ്സസങ്ഘട്ടനം, അഗ്ഗി വിയ വേദനാ ദട്ഠബ്ബാ. വത്ഥാരമ്മണം വാ ഉത്തരാരണീ വിയ, ഫസ്സോ അധരാരണീ വിയ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൦. ഉപ്പടിപാടികസുത്തവണ്ണനാ

൫൪൦. ദസമം യഥാധമ്മരസേന പടിപാടിയാ വുത്തമ്പി ഇമസ്മിം ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ സേസസുത്താനി വിയ അദേസിതത്താ ഉപ്പടിപാടികസുത്തം നാമാതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **നിമിത്ത**ന്തിആദീനി സബ്ബാനി പച്ചയവേവചനാനേവ. **ദുക്ഖിന്ദ്രിയഞ്ച പജാനാതീ**തി ദുക്ഖസച്ചവസേനേവ പജാനാതി. **ദുക്ഖിന്ദ്രിയസമുദയ**ന്തി കണ്ടകേന വാ വിദ്ധസ്സ മങ്കുലേന വാ ദട്ഠസ്സ പച്ചത്ഥരണേ വാ വലിയാ ഫുട്ഠസ്സ ദുക്ഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തം ഏതസ്സ സമുദയോതി പജാനാതി.

പരതോ **ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസമുദയ**ന്തിആദീസുപി തേസം തേസം കാരണവസേനേവ സമുദയോ വേദിതബ്ബോ. പത്തചീവരാദീനം വാ ഹി സങ്ഖാരാനം സദ്ധിവിഹാരികാദീനം വാ സത്താനം വിനാസേന ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി തേസം വിനാസം തസ്സ സമുദയോതി പജാനാതി. സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ വരസയനേ നിപന്നസ്സ ഹത്ഥപാദസമ്ബാഹനതാലവണ്ടവാതാദിസമ്ഫസ്സേന സുഖിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തം ഫസ്സം തസ്സ സമുദയോതി പജാനാതി. വുത്തപ്പകാരാനം പന സത്തസങ്ഖാരാനം മനാപാനം പടിലാഭവസേന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തം പടിലാഭം തസ്സ സമുദയോതി പജാനാതി. മജ്ഝത്താകാരേന പന ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തം സത്തസങ്ഖാരേസു മജ്ഝത്താകാരം തസ്സ സമുദയോതി പജാനാതി.

കത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതി, ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീതിആദീസു പന അയം ഏകതോവ വിനിച്ഛയകഥാ

- ദുക്ഖിന്ദ്രിയഞ്ഹി പഠമജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേയേവ നിരുജ്ഝതി പഹീനം ഹോതി, ദോമനസ്സാദീനി ദുതിയജ്ഝാനാദീനം. ഏവം സന്തേപി തേസം അതിസയനിരോധത്താ അയം ഝാനേസുയേവ നിരോധോ വുത്തോ. അതിസയനിരോധോ ഹി തേസം പഠമജ്ഝാനാദീസു, ന നിരോധോയേവ, നിരോധോയേവ പന ഉപചാരക്ഖണേ, നാതിസയനിരോധോ. തഥാ ഹി നാനാവജ്ജനേ പഠമജ്ഝാനുപചാരേ നിരുദ്ധസ്സാപി ദുക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ഡംസമകസാദിസമ്ഫസ്സേന വാ വിസമാസനുപതാപേന വാ സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ അന്തോഅപ്പനായം. ഉപചാരേ വാ നിരുദ്ധമ്പേതം ന സുട്ഠു നിരുദ്ധം ഹോതി പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ. അന്തോഅപ്പനായം പന പീതിഫരണേന സബ്ബോ കായോ സുഖോക്കന്തോ ഹോതി, സുഖോക്കന്തകായസ്സ ച സുട്ഠു നിരുദ്ധം ഹോതി ദുക്ഖിന്ദ്രിയം പടിപക്ഖേന വിഹതത്താ. നാനാവജ്ജനേയേവ ച ദുതിയജ്ഝാനുപചാരേ പഹീനസ്സ ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സ യസ്മാ ഏതം വിതക്കവിചാരപച്ചയേപി കായകിലമഥേ ചിത്തുപഘാതേ ച സതി ഉപ്പജ്ജതി, വിതക്കവിചാരാഭാവേ നേവ ഉപ്പജ്ജതി. യത്ഥ പന ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വിതക്കവിചാരഭാവേ, അപ്പഹീനാ ഏവ ച ദുതിയജ്ഝാനുപചാരേ വിതക്കവിചാരാതി തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തി. ന ത്വേവ ദുതിയജ്ഝാനേ പഹീനപച്ചയത്താ. തഥാ തതിയജ്ഝാനുപചാരേ പഹീനസ്സാപി സുഖിന്ദ്രിയസ്സ പീതിസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുട്ഠകായസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ തതിയജ്ഝാനേ. തതിയജ്ഝാനേ ഹി സുഖസ്സ പച്ചയഭൂതാ പീതി സബ്ബസോ നിരുദ്ധാ. തഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനുപചാരേ പഹീനസ്സാപി സോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സ ആസന്നത്താ അപ്പനാപ്പത്തായ ഉപേക്ഖായ അഭാവേന സമ്മാ അനതിക്കന്തത്താ ച സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ. തസ്മാ ''ഏത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ''തി തത്ഥ തത്ഥ അപരിസേസഗ്ഗഹണം കതം.

യം പനേത്ഥ **തദത്ഥായ ചിത്തം ഉപസംഹരതീ**തി വുത്തം, തത്ഥ അലാഭീ സമാനോ ഉപ്പാദനത്ഥായ ചിത്തം ഉപസംഹരതി, ലാഭീ സമാനോ സമാപജ്ജനത്ഥായാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമേസു ദ്വീസുപി സുത്തേസു സമ്മസനവാരോവ കഥിതോതി.

സുഖിന്ദ്രിയവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. ജരാവഗ്ഗോ

൧. ജരാധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൫൧൧. പഞ്ചമവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **പച്ഛാതപേ**തി പാസാദച്ഛായായ പുരത്ഥിമദിസം പടിച്ഛന്നത്താ പാസാദസ്സ പച്ഛിമദിസാഭാഗേ ആതപോ ഹോതി, തസ്മിം ഠാനേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോതി അത്ഥോ . **പിട്ഠിം ഓതാപയമാനോ**തി യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സപി ഉപാദിന്നകസരീരേ ഉണ്ഹകാലേ ഉണ്ഹം ഹോതി, സീതകാലേ സീതം, അയഞ്ച ഹിമപാതസീതസമയോ. തസ്മാ മഹാചീവരം ഓതാരേത്വാ സൂരിയരസ്മീഹി പിട്ഠിം ഓതാപയമാനോ നിസീദി.

കിം പന ബുദ്ധരസ്മിയോ മദ്ദിത്വാ സൂരിയരസ്മി അന്തോ പവിസിതും സക്കോതീതി? ന സക്കോതി. ഏവം സന്തേ കിം താപേതീതി? രസ്മിതേജം. യഥേവ ഹി ഠിതമജ്ഝന്ഹികേ പരിമണ്ഡലായ ഛായായ രുക്ഖമൂലേ

നിസിന്നസ്സ കിഞ്ചാപി സൂരിയരസ്മിയോ സരീരം ന ഫുസന്തി, സബ്ബദിസാസു പന തേജോ ഫരതി, അഗ്ഗിജാലാഹി പരിക്ഖിത്തോ വിയ ഹോതി, ഏവം സൂരിയരസ്മീസു ബുദ്ധരസ്മിയോ മദ്ദിത്വാ അന്തോ പവിസിതും അസക്കുണന്തീസുപി സത്ഥാ തേജം താപേന്തോ നിസിന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

അനോമജ്ജന്തോതി പിട്ഠിപരികമ്മകരണവസേന അനുമജ്ജന്തോ. **അച്ഛരിയം ഭന്തേ**തി ഥേരോ ഭഗവതോ പിട്ഠിതോ മഹാചീവരം ഓതാരേത്വാ നിസിന്നസ്സ ദിന്നം അംസകൂടാനം അന്തരേ സുവണ്ണാവട്ടം വിയ കേസഗ്ഗപ്പമാണം വലിയാവട്ടം ദിസ്വാ - "ഏവരൂപേപി നാമ സരീരേ ജരാ പഞ്ഞായതീ"തി സഞ്ജാതസംവേഗോ ജരം ഗരഹന്തോ ഏവമാഹ. ഗരഹനച്ഛരിയം നാമ കിരേതം.

ന ചേവം ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവതോ താവ പരിസുദ്ധോതി യഥാ പകതിയാ ഛവിവണ്ണോ പരിസുദ്ധോ, ന ഏവമേതരഹീതി ദീപേന്തോ ഏവമാഹ. തഥാഗതസ്സ ഹി ദഹരകാലേ സങ്കുസതസമബ്ഭാഹതം ഉസഭചമ്മം വിയ വിഹതവലികോ കായോ ഹോതി, തസ്മിം ഠപിതോ ഹത്ഥോ ഭസ്സതേവ, ന സന്തിട്ഠതി, തേലപുഞ്ഛനാകാരപ്പത്തോ വിയ ഹോതി. മഹല്ലകകാലേ പന സിരാജാലാ മിലായന്തി, സന്ധിപബ്ബാനി സിഥിലാനി ഹോന്തി, മംസം അട്ഠിതോ മുച്ചിത്വാ സിഥിലഭാവം ആപജ്ജിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഓലമ്ബതി. ബുദ്ധാനം പന ഏവരൂപം ന ഹോതി. അഞ്ഞേസം അപാകടം, സന്തികാവചരത്താ ആനന്ദത്ഥേരസ്സേവ പാകടം ഹോതി, തസ്മാ ഏവമാഹ.

സിഥിലാനി ച ഗത്താനീതി അഞ്ഞേസം മുഖേ അംസകൂടന്തരേഹി തേസു തേസു ഠാനേസു വലിയോ സന്തിട്ഠന്തി, സത്ഥു പനേതം നത്ഥി, ഥേരോ ച ദിന്നം അംസകൂടാനം അന്തരേ വലിയാവട്ടകം ദിസ്വാ ഏവമാഹ. **സബ്ബാനി വലിയജാതാനീ**തി ഇദമ്പി അത്തനോ പാകടവസേന ഏവമാഹ - സത്ഥു പന അഞ്ഞേസം വിയ വലിയോ നാമ നത്ഥി. **പുരതോ പബ്ഭാരോ ച കായോ**തി സത്ഥാ ബ്രഹ്മുജുഗത്തോ, ദേവനഗരേ സമുസ്സിതസുവണ്ണതോരണം വിയസ്സ കായോ ഉജുകമേവ ഉഗ്ഗതോ. മഹല്ലകകാലേ പന കായോ പുരതോ വങ്കോ ഹോതി, സ്വായം അഞ്ഞേസം അപാകടോ, സന്തികാവചരത്താ പന ഥേരസ്സേവ പാകടോ, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ദിസ്സതി ച ഇന്ദ്രിയാനം അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി ഇന്ദ്രിയാനി നാമ ന ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനി. യതോ പന പകതിയാ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ, ഇദാനി ന തഥാ പരിസുദ്ധോ, അംസകൂടന്തരേ വലി പഞ്ഞായതി , ബ്രഹ്മുജുകായോ പുരതോ വങ്കോ, ഇമിനാവ കാരണേന ചക്ഖാദീനഞ്ച ഇന്ദ്രിയാനം അഞ്ഞഥത്തേന ഭവിതബ്ബന്തി നയഗ്ഗാഹതോ ഏവമാഹ. **ധീ തം ജമ്മി ജരേ അത്ഥൂ**തി ലാമകേ ജരേ ധീ തം തുയ്ഹം ഹോതു, ധിക്കാരോ തം ഫുസതു. **ബിമ്ബ**ന്തി അത്തഭാവോ.

൨. ഉണ്ണാഭബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൫൧൨. ദുതിയേ **ഗോചരവിസയ**ന്തി ഗോചരഭൂതം വിസയം. **അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സാ**തി ചക്ഖു സോതസ്സ, സോതം വാ ചക്ഖുസ്സാതി ഏവം ഏകം ഏകസ്സ ഗോചരവിസയം ന പച്ചനുഭോതി. സചേ ഹി നീലാദിഭേദം രൂപാരമ്മണം സമോധാനേത്വാ സോതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപനേയ്യ - "ഇങ്ഘ ത്വം താവ നം വവത്ഥപേഹി വിഭാവേഹി 'കിന്നാമേതം ആരമ്മണ'"ന്തി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വിനാപി മുഖേന അത്തനോ ധമ്മതായ ഏവം വദേയ്യ -

“അരേ, അന്ധബാല, വസ്സസതമ്പി വസ്സസഹസ്സമ്പി വസ്സസതസഹസ്സമ്പി പരിധാവമാനോ അഞ്ഞത്ര മയാ കുഹിം ഏതസ്സ ജാനനകം ലഭിസ്സസി, തം ആഹര, ചക്ഖുപസാദേ ഉപനേഹി, അഹമേതം ആരമ്മണം ജാനിസ്സാമി - യദി വാ നീലം, യദി വാ പീതകം. ന ഹി ഏസോ അഞ്ഞസ്സ വിസയോ, മയ്ഹമേവേസോ വിസയോ”തി. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരവിസയം ന പച്ചനുഭോന്തി നാമ.

കിം പടിസരണന്തി ഏതേസം കിം പടിസരണം, കിം ഏതാനി പടിസരന്തീതി പുച്ഛതി. **മനോ പടിസരണ**ന്തി ജവനമനോ പടിസരണം. **മനോവ നേസ**ന്തി മനോദ്വാരികജവനമനോവ ഏതേസം ഗോചരവിസയം രജ്ജനാദിവസേന അനുഭോതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ഹി രൂപദസ്സനമത്തമേവ, ഏത്ഥ രജ്ജനം വാ ദുസ്സനം വാ മുയ്ഹനം വാ നത്ഥി. ഏകസ്മിം പന ദ്വാരേ ജവനം രജ്ജതി വാ ദുസ്സതി വാ മുയ്ഹതി വാ. സോതവിഞ്ഞാണാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്രായം ഉപമാ - പഞ്ച കിര ദുബ്ബലഭോജകാ രാജാനം സേവിത്വാ കിച്ഛേന കസിരേന ഏകസ്മിം പഞ്ചകുലികേ ഗാമേ പരിത്തകം ആയം ലഭിംസു. തേസം തത്ഥ മച്ഛഭാഗോ മംസഭാഗോ, അട്ടുകഹാപണോ വാ യോത്തകഹാപണോ വാ മാസകഹാപണോ വാ അട്ഠകഹാപണോ വാ സോളസകഹാപണോ വാ ചതുസട്ഠികഹാപണോ വാ ദണ്ഡോതി ഏത്തകമത്തമേവ പാപുണാതി, സതവത്ഥുകം പഞ്ചസതവത്ഥുകം സഹസ്സവത്ഥുകം മഹാബലിം രാജാവ ഗണ്ഹാതി.

തത്ഥ പഞ്ചകുലികഗാമാ വിയ പഞ്ചപസാദാ ദട്ഠബ്ബാ, പഞ്ച ദുബ്ബലഭോജകാ വിയ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി; രാജാ വിയ ജവനം, ദുബ്ബലഭോജകാനം പരിത്തകആയപാപുണനം വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം രൂപദസ്സനാദിമത്തം, രജ്ജനാദി പന ഏതേസു നത്ഥി . രഞ്ഞോ മഹാബലിഗ്ഗഹണം വിയ തേസു ദ്വാരേസു ജവനസ്സ രജ്ജനാദീനി വേദിതബ്ബാനി. ഏവമേത്ഥ **മനോ**തി കുസലാകുസലജവനം വുത്തം.

സതി പടിസരണന്തി മഗ്ഗസതി പടിസരണം. ജവനമനോ ഹി മഗ്ഗസതിം പടിസരതി. **വിമുത്തീ**തി ഫലവിമുത്തി. **പടിസരണ**ന്തി ഫലവിമുത്തിയാ നിബ്ബാനം പടിസരണം. തഞ്ഹി സാ പടിസരതി. **നാസക്ഖി പഞ്ഹസ്സ പരിയന്തം ഗഹേതു**ന്തി പഞ്ഹസ്സ പരിച്ഛേദം പമാണം ഗഹേതും നാസക്ഖി, അപ്പടിസരണം ധമ്മം “സപ്പടിസരണ”ന്തി പുച്ഛി. നിബ്ബാനം നാമേതം അപ്പടിസരണം, ന കിഞ്ചി പടിസരതി. **നിബ്ബാനോഗധ**ന്തി നിബ്ബാനബ്ഭന്തരം നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. **നിബ്ബാനപരായണ**ന്തി നിബ്ബാനം പരം അയനമസ്സ പരാ ഗതി, ന തതോ പരം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. നിബ്ബാനം പരിയോസാനം അവസാനം അസ്സാതി **നിബ്ബാനപരിയോസാനം**.

മൂലജാതാ പതിട്ഠിതാതി മഗ്ഗേന ആഗതസദ്ധാ വുച്ചതി. **ഇമമ്ഹി ചേ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ**തി കിം സന്ധായാഹ? ഝാനഅനാഗാമിതം. തസ്മിഞ്ഹി സമയേ ബ്രാഹ്മണസ്സ പഠമമഗ്ഗേന പഞ്ച അകുസലചിത്താനി പഹീനാനി, പഠമജ്ഝാനേന പഞ്ച നീവരണാനീതി ഝാനഅനാഗാമിട്ഠാനേ ഠിതോ. സോ അപരിഹീനജ്ഝാനോ കാലം കത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായേയ്യ. സചേ പനസ്സ പുത്തദാരം അനുസാസന്തസ്സ കമ്മന്തേ വിചാരേന്തസ്സ ഝാനം നസ്സതി, നട്ഠേ

ഝാനേ ഗതി അനിബദ്ധാ ഹോതി, അനട്ഠേ പന നിബദ്ധാതി ഇമം ഝാനഅനാഗാമിതം സന്ധായ ഏവമാഹ.

൩. സാകേതസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൩. തതിയേ **അഞ്ജനവനേ**തി അഞ്ജനവണ്ണപുപ്ഫാനം രുക്ഖാനം രോപിതവനേ. **യം, ഭിക്ഖവേ, സദ്ധിന്ദ്രിയം, തം സദ്ധാബല**ന്തി തഞ്ഹി അധിമോക്ഖലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠേന സദ്ധിന്ദ്രിയം, അസ്സദ്ധിയേ അകമ്പനേന സദ്ധാബലം. ഇതരേസം പഗ്ഗഹഉപട്ഠാനഅവിക്ഖേപപജാനനലക്ഖണേസു ഇന്ദട്ഠേന ഇന്ദ്രിയഭാവോ, കോസജ്ജമുട്ഠസച്ചവിക്ഖേപാവിജ്ജാസു അകമ്പനേന ബലഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **ഏവമേവ ഖോ**തി തസ്സാ നദിയാ ഏകസോതം വിയ സദ്ധാവീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞാവസേന ഏതേസം നിന്നാനാകരണം വേദിതബ്ബം, ദ്വേ സോതാനി വിയ ഇന്ദട്ഠഅകമ്പനട്ഠേഹി ഇന്ദ്രിയബലവസേന നാനാകരണം വേദിതബ്ബം.

൪. പുബ്ബകോട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൪. ചതുത്ഥേ **അമതോഗധ**ന്തി അമതബ്ഭന്തരം. **അമതപരായണ**ന്തി അമതനിബ്ബത്തികം. **അമതപരിയോസാന**ന്തി അമതനിട്ഠം. **സാധു സാധൂ**തി ഥേരസ്സ ബ്യാകരണം പസംസന്തോ സാധുകാരം ദേതി.

൫. പഠമപുബ്ബാരാമസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൫. പഞ്ചമേ **തദന്വയാ**തി തം അനുഗച്ഛമാനാ, അനുവത്തമാനാതി അത്ഥോ. പുബ്ബകോട്ഠകം ആദിം കത്വാ പടിപാടിയാ ഛസു സുത്തേസു ഫലിന്ദ്രിയാനേവ കഥിതാനി.

൧൦. ആപണസുത്തവണ്ണനാ

൫൦൦. ദസമേ **ഇമേ ഖോ തേ ധമ്മാ**തി ഉപരി സഹ വിപസ്സനായ തയോ മഗ്ഗാ. **യേ മേ പുബ്ബേ സുതാവ അഹേസു**ന്തി യേ ധമ്മാ മയാ പുബ്ബേ ''അരഹത്തഫലിന്ദ്രിയം നാമ അത്ഥീ''തി കഥേന്താനംയേവ സുതാ അഹേസും. **കായേന ച ഫുസിത്വാ**തി നാമകായേന ച ഫുസിത്വാ പടിലഭിത്വാ. **പഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝ പസ്സാമീ**തി പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝിത്വാ പസ്സാമി. **യാ ഹിസ്സ, ഭന്തേ, സദ്ധാ**തി അയം കതരസദ്ധാ? ചതൂഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമ്പയുത്താ സദ്ധാ ഹേട്ഠാ കഥിതാവ, അയം പന പച്ചവേക്ഖണസദ്ധാ. സമ്പയുത്തസദ്ധാ ഹി മിസ്സകാ, പച്ചവേക്ഖണസദ്ധാ ലോകിയാവ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ജരാവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

൬. സൂകരഖതവഗ്ഗോ

൧. സാലസുത്തവണ്ണനാ

൫൦൧. ഛട്ഠവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **സൂരേനാ**തി സൂരഭാവേന. **ബോധായാ**തി ബുജ്ഝനത്ഥായ.

൨. മല്ലികസുത്തവണ്ണനാ

൫൨. ദുതിയേ **മല്ലേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി മിസ്സകാനി, അരിയഞാണം ലോകുത്തരം. തമ്പി പന ചതുക്കിന്ദ്രിയനിസ്സിതം കത്വാ മിസ്സകന്തി ഭാജേതും വട്ടതി.

൩. സേഖസുത്തവണ്ണനാ

൫൩. തതിയേ **ന ഹേവ ഖോ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതീ**തി ന നാമകായേന ഫുസിത്വാ പടിലഭിത്വാ വിഹരതി, ഫുസിതും പടിലഭിതും ന സക്കോതി. **പഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ**തി പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞായ പന "ഉപരി അരഹത്തഫലിന്ദ്രിയം നാമ അത്ഥീ"തി പജാനാതി. അസേഖഭൂമിയം **ഫുസിത്വാ വിഹരതീ**തി പടിലഭിത്വാ വിഹരതി. **പഞ്ഞായാ**തി പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞായ "അരഹത്തഫലിന്ദ്രിയം നാമ അത്ഥീ"തി പജാനാതി. **ന കുഹിഞ്ചി കിസ്മിഞ്ചീ**തി ദ്വേപി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ, കിസ്മിഞ്ചി ഭവേ ന ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ലോകുത്തരാനി, ഛ ലോകികാനി വട്ടനിസ്സിതാനേവ കഥിതാനി.

൪-൫. പദസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൪-൫൫. ചതുത്ഥേ **യാനി കാനിചി പദാനി ബോധായ സംവത്തന്തീ**തി യാനി കാനിചി ധമ്മപദാനി, യേ കേചി ധമ്മകോട്ഠാസാ, ബുജ്ഝനത്ഥായ സംവത്തന്തി. പഞ്ചമം ഉത്താനമേവ.

൬-൭. പതിട്ഠിതസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൬-൫൭. ഛട്ഠേ **ചിത്തം രക്ഖതി ആസവേസു ച സാസവേസു ച ധമ്മേസൂ**തി തേഭൂമകധമ്മേ ആരബ്ഭ ആസവുപ്പത്തിം വാരേന്തോ ആസവേസു ച സാസവേസു ച ധമ്മേസു ചിത്തം രക്ഖതി നാമ. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

൮. സൂകരഖതസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. അട്ഠമേ **സൂകരഖതായ**ന്തി സൂകരഖതലേണേ. കസ്സപബുദ്ധകാലേ കിര തം ലേണം ഏകസ്മിം ബുദ്ധന്തരേ പഥവിയാ വഡ്ഢമാനായ അന്തോഭൂമിഗതം ജാതം. അഥേകദിവസം ഏകോ സൂകരോ തസ്സ ഛദനപരിയന്തസമീപേ പംസും ഖണി. ദേവേ വുട്ഠേ പംസു ധോതാ, ഛദനപരിയന്തോ പാകടോ അഹോസി. ഏകോ വനചരകോ ദിസ്വാ "പുബ്ബേ സീലവന്തേഹി പരിഭുത്തട്ഠാനേന ഭവിതബ്ബം, പടിജഗ്ഗിസ്സാമി ന"ന്തി സമന്തതോ പംസും അപനേത്വാ ലേണം സോധേത്വാ കുടിപരിക്ഖേപം കത്വാ ദ്വാരവാതപാനം യോജേത്വാ സുപരിനിട്ഠിതസുധാകമ്മചിത്തകമ്മം രജതപട്ടസദിസായ വാലികായ സന്ഥരിതം പരിവേണം കത്വാ മഞ്ചപീഠം പഞ്ഞാപേത്വാ ഭഗവതോ വസനത്ഥായ അദാസി, ലേണം ഗമ്ഭീരം അഹോസി ഓതരിത്വാ ആരുഹിതബ്ബം. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **പരമനിപച്ചകാര**ന്തി ഭാവനപുംസകം, പരമനിപച്ചകാരീ ഹുത്വാ പവത്തമാനോ പവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി. **അനുത്തരം യോഗക്ഖേമ**ന്തി അരഹത്തം. **സപ്പതിസ്സോ**തി സജേട്ഠകോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സൂകരഖതവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

൭. ബോധിപക്ഖിയവഗ്ഗോ

൬൧-൭൦. സത്തമവഗ്ഗേ സത്ത ഫലാനി പുബ്ബഭാഗാനി, തേസം ഹേട്ഠാ ദ്വേ ഫലാനി ആദിം കത്വാ മിസ്സകാനി. സേസമേത്ഥ ഇതോ പരഞ്ച സബ്ബം ഉത്താനമേവാതി.

ഇന്ദ്രിയസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സമ്മപ്പധാനസംയുത്തവണ്ണനാ

൬൫൧-൭൦൪. സമ്മപ്പധാനസംയുത്തേ സകലേപി പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാവ കഥിതാതി.

സമ്മപ്പധാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ബലസംയുത്തവണ്ണനാ

൭൦൫-൭൦൬. ബലസംയുത്തേ ബലാനി മിസ്സകാനേവ കഥിതാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ബലസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഇദ്ധിപാദസംയുത്തം

൧. ചാപാലവഗ്ഗോ

൧. അപാരസുത്തവണ്ണനാ

൮൧൩. ഇദ്ധിപാദസംയുത്തസ്സ പഠമേ ഛന്ദം നിസ്സായ പവത്തോ സമാധി **ഛന്ദസമാധി**. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ. സമന്നാഗത**ന്തി തേഹി ധമ്മേഹി ഉപേതം. ഇദ്ധിയാ പാദം, ഇദ്ധിഭൂതം വാ പാദന്തി **ഇദ്ധിപാദം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൪൩൧ ആദയോ) ആഗതോവ. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൬൯ ആദയോ) പനസ്സ അത്ഥോ ദീപിതോ. തഥാ മഗ്ഗബോജ്ഝങ്ഗസതിപട്ഠാനസംയുത്തേസു ചേവ ഇധ ച ഏകപരിച്ഛേദോവ.

൫. ഇദ്ധിപദേസസുത്തവണ്ണനാ

൮൧൭. പഞ്ചമേ **ഇദ്ധിപദേസ**ന്തി തയോ ച മഗ്ഗേ തീണി ച ഫലാനി.

൬. സമത്തസുത്തവണ്ണനാ

൮൧൮. ഛട്ഠേ **സമത്തം ഇദ്ധി**ന്തി അരഹത്തഫലമേവ. ആദിതോ പട്ഠായ പന നവസുപി സുത്തേസു വിവട്ടപാദകാ ഏവ ഇദ്ധിപാദാ കഥിതാ.

൧൦. ചേതിയസുത്തവണ്ണനാ

൮൨൨. ദസമേ **നിസീദന**ന്തി ചമ്മഖണ്ഡം അധിപ്പേതം. **ഉദേനം ചേതിയ**ന്തി ഉദേനയക്ഖസ്സ ചേതിയട്ഠാനേ കതവിഹാരോ വുച്ചതി. **ഗോതമകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭാവിതാ**തി വഡ്ഢിതാ. **ബഹുലീകതാ**തി പുനപ്പുനം കതാ. **യാനീകതാ**തി യുത്തയാനം വിയ കതാ. **വത്ഥുകതാ**തി പതിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു വിയ കതാ. **അനുട്ഠിതാ**തി അധിട്ഠിതാ. **പരിചിതാ**തി സമന്തതോ ചിതാ സുവഡ്ഢിതാ. **സുസമാരദ്ധാ**തി സുട്ഠു സമാരദ്ധാ.

ഇതി അനിയമേന കഥേത്വാ പുന നിയമേത്വാ ദസ്സേന്തോ **തഥാഗതസ്സ ഖോ**തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ ച **കപ്പ**ന്തി ആയുകപ്പം, തസ്മിം തസ്മിം കാലേ യം മനുസ്സാനം ആയുപ്പമാണം, തം പരിപുണ്ണം കരോന്തോ തിട്ഠേയ്യ. **കപ്പാവസേസം വാ**തി ''അപ്പം വാ ഭിയ്യോ''തി വുത്തവസ്സസതതോ അതിരേകം വാ. മഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ ''ബുദ്ധാനം അട്ഠാനേ ഗജ്ജിതം നാമ നത്ഥി. യഥേവ ഹി വേളുവഗാമകേ ഉപ്പന്നം മാരണന്തികവേദനം ദസ മാസേ വിക്ഖമ്ഭേസി, ഏവം പുനപ്പുനം തം സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ ദസ ദസ മാസേപി വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ഇമം ഭദ്ദകപ്പമേവ തിട്ഠേയ്യാ''തി.

കസ്മാ പന ന ഠിതോതി? ഉപാദിണ്ണകസരീരം നാമ ഖണ്ഡിച്ചാദീഹി അഭിഭുയ്യതി, ബുദ്ധാ നാമ ഖണ്ഡിച്ചാദിഭാവം അപത്വാവ പഞ്ചമേ ആയുകോട്ഠാസേ ബഹുജനസ്സ പിയമനാപകാലേയേവ പരിനിബ്ബായന്തി. ബുദ്ധാനുബുദ്ധേസു ച മഹാസാവകേസു പരിനിബ്ബുതേസു ഏകകേന ഖാണുകേന വിയ ഠാതബ്ബം ഹോതി, ദഹരസാമണേരപരിവാരിതേന വാ, തതോ

- “അഹോ ബുദ്ധാനം പരിസാ”തി ഹീളേതബ്ബതം ആപജ്ജേയ്യ, തസ്മാ ന ഠിതോതി. ഏവം വുത്തേപി സോ പന ന രുച്ചതി, “ആയുകപ്പോ”തി ഇദമേവ അട്ഠകഥായം നിയമിതം.

യഥാ തം മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോതി ഏത്ഥ തന്തി നിപാതമത്തം. യഥാ മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്തോ അജ്ഝോത്ഥടചിത്തോ അഞ്ഞോപി കോചി പുഥുജ്ജനോ പടിവിജ്ഝിതും ന സക്കുണേയ്യ, ഏവമേവ നാസക്ഖി പടിവിജ്ഝിതുന്തി അത്ഥോ. മാരോ ഹി യസ്സ സബ്ബേന സബ്ബം ദ്വാദസ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തസ്സ ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി. ഥേരസ്സ ച ചത്താരോ വിപല്ലാസാ അപ്പഹീനാ, തേനസ്സ മാരോ ചിത്തം പരിയുട്ഠാസി. സോ പന ചിത്തപരിയുട്ഠാനം കരോന്തോ കിം കരോതീതി? ഭേരവം രൂപാരമ്മണം വാ ദസ്സേതി, സദ്ദാരമ്മണം വാ സാവേതി, തതോ സത്താ തം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ സതിം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിവടമുഖാ ഹോന്തി, തേസം മുഖേന ഹത്ഥം പവേസേത്വാ ഹദയം മദ്ദതി, തേ വിസഞ്ഞീ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. ഥേരസ്സ പനേസ മുഖേ ഹത്ഥം പവേസേതും കിം സക്ഖിസ്സതി? ഭേരവാരമ്മണം പന ദസ്സേതി, തം ദിസ്വാ ഥേരോ നിമിത്തോഭാസം ന പടിവിജ്ഝി. ജാനന്തോയേവ ഭഗവാ കിമത്ഥം യാവതതിയകം ആമന്തേസീതി. പരതോ “തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ”തി യാചിതേ “തുയ്ഹേവേതം ദുക്കടം, തുയ്ഹേവേതം അപരദ്ധ”ന്തി ദോസാരോപനേന സോകതനുകരണത്ഥം.

മാരോ പാപിമാതി ഏത്ഥ സത്തേ അനത്ഥേ നിയോജേന്തോ മാരേതീതി മാരോ. **പാപിമാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. സോ ഹി പാപധമ്മസമന്നാഗതത്താ “പാപിമാ”തി വുച്ചതി. കണ്ഹോ, അന്തകോ, നമുചി, പമത്തബന്ധൂതിപി തസ്സേവ നാമാനി. **ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ**തി അയഞ്ഹി ഭഗവതോ സമ്ബോധിപത്തിയാ അട്ഠമേ സത്താഹേ ബോധിമണ്ഡംയേവ ആഗന്ത്വാ - “ഭഗവാ യദത്ഥം തുമ്ഹേഹി പാരമിയോ പൂരിതാ, സോ വോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, പടിവിദ്ധം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, കിം വോ ലോകവിചരണേനാ”തി വത്വാ യഥാ അജ്ജ, ഏവമേവ - “പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ, പരിനിബ്ബാതു, സുഗതോ,”തി യാചി. ഭഗവാ ചസ്സ “ന താവാഹ”ന്തിആദീനി വത്വാ പടിക്ഖിപി. തം സന്ധായ “ഭാസിതാ ഖോ പനേസാ, ഭന്തേ,”തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വിയത്താ**തി മഗ്ഗവസേന ബ്യത്താ. തഥേവ **വിനീതാ**. തഥാ **വിസാരദാ. ബഹുസ്സുതാ**തി തേപിടകവസേന ബഹു സുതമേതേസന്തി ബഹുസ്സുതാ. തദേവ ധമ്മം ധാരേന്തീതി **ധമ്മധരാ**. അഥ വാ പരിയത്തിബഹുസ്സുതാ ചേവ പടിവേധബഹുസ്സുതാ ച, പരിയത്തിപടിവേധധമ്മാനംയേവ ധാരണതോ ധമ്മധരാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നാ**തി അരിയധമ്മസ്സ അനുധമ്മഭൂതം വിപസ്സനാധമ്മം പടിപന്നാ. **സാമീചിപ്പടിപന്നാ**തി അനുച്ഛവികപടിപദം പടിപന്നാ. **അനുധമ്മചാരിനോ**തി അനുധമ്മചരണസീലാ. **സകം ആചരിയക**ന്തി അത്തനോ ആചരിയവാദം. **ആചിക്ഖിസ്സന്തീ**തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സേവ വേവചനാനി. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുകേന സകാരണേന വചനേന. **സപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി യാവ നിയ്യാനികം കത്വാ ധമ്മം ദേസേസ്സന്തി.

ബ്രഹ്മചരിയന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. **ഇദ്ധ**ന്തി സമിദ്ധം ഝാനസ്സാദവസേന. **ഫീത**ന്തി വുഡ്ഢിപത്തം സബ്ബപാലിഫുല്ലം

വിയ അഭിഞ്ഞാസമ്പത്തിവസേന. **വിത്ഥാരിക**ന്തി വിത്ഥതം തസ്മിം തസ്മിം ദിസാഭാഗേ പതിട്ഠിതവസേന. **ബാഹുജഞ്ഞ**ന്തി ബഹൂഹി ഞാതം പടിവിദ്ധം മഹാജനാഭിസമയവസേന. **പുഥുഭൂത**ന്തി സബ്ബാകാരേന പുഥുലഭാവപത്തം. കഥം? **യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിതം,** യത്തകാ വിഞ്ഞുജാതികാ ദേവാ ചേവ മനുസ്സാ ച അത്ഥി, സബ്ബേഹി സുട്ഠു പകാസിതന്തി അത്ഥോ.

അപ്പോസ്സുക്കോതി നിരാലയോ. ത്വഞ്ഹി പാപിമ അട്ഠമസത്താഹതോ പട്ഠായ "പരിനിബ്ബാതു ദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ, പരിനിബ്ബാതു സുഗതോ"തി വിരവന്തോ ആഹിണ്ഡിത്ഥ, അജ്ജ ദാനി പട്ഠായ വിഗതുസ്സാഹോ ഹോഹി, മാ മയ്ഹം പരിനിബ്ബാനത്ഥം വായാമം കരോഹീതി വദതി.

സതോ സമ്പജാനോ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജീതി സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജി പജഹി. തത്ഥ ന ഭഗവാ ഹത്ഥേന ലേഡ്ഡും വിയ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി, തേമാസമത്തമേവ പന ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ പരം ന സമാപജ്ജിസ്സാമീതി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തം സന്ധായ വുത്തം "ഓസ്സജീ"തി. ഉസ്സജീതിപി പാഠോ. **മഹാഭൂമിചാലോ**തി മഹന്തോ പഥവികമ്പോ. തദാ കിര ദസസഹസ്സിലോകധാതു അകമ്പിത്ഥ. **ഭിംസനകോ**തി ഭയജനകോ . **ദേവദുന്ദുഭിയോ ച ഫലിംസൂ**തി ദേവഭേരിയോ ഫലിംസു, ദേവോ സുക്ഖഗജ്ജിതം ഗജ്ജി, അകാലവിജ്ജുലതാ നിച്ഛരിംസു, ഖണികവസ്സം വസ്സീതി വുത്തം ഹോതി.

ഉദാനം ഉദാനേസീതി കസ്മാ ഉദാനേസി? കോചി നാമ വദേയ്യ "ഭഗവാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ അനുബന്ധിത്വാ - 'പരിനിബ്ബായഥ, ഭന്തേ, പരിനിബ്ബായഥ, ഭന്തേ'തി ഉപദ്ദുതോ ഭയേന ആയുസങ്ഖാരം വിസ്സജ്ജേസീ"തി. തസ്സോകാസോ മാ ഹോതൂതി. ഭീതസ്സ ഹി ഉദാനം നാമ നത്ഥീതി പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം ഉദാനേസി.

തത്ഥ സബ്ബേസം സോണസിങ്ഗാലാദീനമ്പി പച്ചക്ഖഭാവതോ തുലിതം പരിച്ഛിന്നന്തി **തുലം**. കിം തം? കാമാവചരകമ്മം. ന തുലം, ന വാ തുലം സദിസമസ്സ അഞ്ഞം ലോകിയകമ്മം അത്ഥീതി **അതുലം**. കിം തം? മഹഗ്ഗതകമ്മം. അഥ വാ കാമാവചരം രൂപാവചരഞ്ച തുലം, അരൂപാവചരം അതുലം. അപ്പവിപാകം തുലം, ബഹുവിപാകം അതുലം. **സമ്ഭവ**ന്തി സമ്ഭവഹേതുഭൂതം, പിണ്ഡകാരകം രാസികാരകന്തി അത്ഥോ. **ഭവസങ്ഖാര**ന്തി പുനബ്ഭവസ്സ സങ്ഖാരം. **അവസ്സജീ**തി വിസ്സജ്ജേസി. **മുനീ**തി ബുദ്ധമുനി. **അജ്ഝത്തരതോ**തി നിയകജ്ഝത്തരതോ. **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരപ്പനാസമാധിവസേന സമാഹിതോ. **അഭിന്ദി കവചമിവാ**തി കവചം വിയ അഭിന്ദി. **അത്തസമ്ഭവ**ന്തി അത്തനി ജാതകിലേസം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സവിപാകട്ഠേന സമ്ഭവം ഭവാഭിസങ്ഖരണട്ഠേന ഭവസങ്ഖാരന്തി ച ലദ്ധനാമം തുലാതുലസങ്ഖാതം ലോകിയകമ്മഞ്ച ഓസ്സജി, സങ്ഗാമസീസേ മഹായോധോ കവചം വിയ അത്തസമ്ഭവം കിലേസഞ്ച അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ ഹുത്വാ അഭിന്ദീതി.

അഥ വാ **തുല**ന്തി തുലേന്തോ തീരേന്തോ. **അതുലഞ്ച സമ്ഭവ**ന്തി നിബ്ബാനഞ്ചേവ ഭവഞ്ച. **ഭവസങ്ഖാര**ന്തി ഭവഗാമികമ്മം. **അവസ്സജി മുനീ**തി "പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ, പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം നിരോധോ നിബ്ബാനം നിച്ച"ന്തിആദിനാ നയേന തുലയന്തോ ബുദ്ധമുനി ഭവേ ആദീനവം നിബ്ബാനേ

ചാനിസംസം ദിസ്വാ തം ഖന്ധാനം മൂലഭൂതം ഭവസങ്ഖാരം ''കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതീ''തി ഏവം വുത്തേന കമ്മക്ഖയകരേന അരിയമഗ്ഗേന അവസ്സജി. കഥം? അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ അഭിന്ദി കവചമിവത്തസമ്ഭവം. സോ ഹി വിപസ്സനാവസേന അജ്ഝത്തരതോ, സമഥവസേന സമാഹിതോതി ഏവം പുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ സമഥവിപസ്സനാബലേന കവചമിവ അത്തഭാവം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതം, അത്തനി സമ്ഭവത്താ അത്തസമ്ഭവന്തി ലദ്ധനാമം സബ്ബം കിലേസജാതം അഭിന്ദി. കിലേസാഭാവേന ച കമ്മം അപ്പടിസന്ധികത്താ അവസ്സട്ഠം നാമ ഹോതീതി ഏവം കിലേസപ്പഹാനേന കമ്മം ജഹി. പഹീനകിലേസസ്സ ഭയം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ അഭീതോവ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജി. അഭീതഭാവഞാപനത്ഥഞ്ച ഉദാനം ഉദാനേസീതി വേദിതബ്ബോ.

ചാപാലവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. പാസാദകമ്പനവഗ്ഗോ

൧-൨. പുബ്ബസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൨൧-൮൨൨. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ന ച അതിലീനോ**തിആദീനി പരതോ ആവി ഭവിസ്സന്തി. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഛഅഭിഞ്ഞാപാദകാ ഇദ്ധിപാദാ കഥിതാ, തഥാ ദുതിയേ ച.

൩. ഛന്ദസമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൮൨൩. തതിയേ **ഛന്ദ**ന്തി കത്തുകമ്യതാഛന്ദം. **നിസ്സായാ**തി നിസ്സയം കത്വാ, അധിപതിം കത്വാതി അത്ഥോ. **പധാനസങ്ഖാരാ**തി പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ, ചതുകിച്ചസാധകസമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. **ഇതി അയഞ്ച ഛന്ദോ**തിആദീസു ഛന്ദോ ഛന്ദസമാധിനാ ചേവ പധാനസങ്ഖാരേഹി ച, ഛന്ദസമാധി ഛന്ദേന ചേവ പധാനസങ്ഖാരേഹി ച, പധാനസങ്ഖാരാപി ഛന്ദേന ചേവ ഛന്ദസമാധിനാ ച സമന്നാഗതാ . തസ്മാ സബ്ബേ തേ ധമ്മേ ഏകതോ കത്വാ **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതോ ഇദ്ധിപാദോ**തി വുത്തം. ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗേ (വിഭം ൪൩൭) പന ''യോ തഥാഭൂതസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ തിആദിനാ നയേന ഇമേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതാ സേസഅരൂപിനോ ധമ്മാ ഇദ്ധിപാദാതി വുത്താ.

അപിച ഇമേപി തയോ ധമ്മാ ഇദ്ധീപി ഹോന്തി ഇദ്ധിപാദാപി. കഥം? ഛന്ദഞ്ഹി ഭാവയതോ ഛന്ദോ ഇദ്ധി നാമ ഹോതി, സമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരാ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ നാമ. സമാധിം ഭാവേന്തസ്സ സമാധി ഇദ്ധി നാമ ഹോതി, ഛന്ദപ്പധാനസങ്ഖാരാ സമാധിദ്ധിയാ പാദോ നാമ. പധാനസങ്ഖാരേ ഭാവേന്തസ്സ പധാനസങ്ഖാരാ ഇദ്ധി നാമ ഹോതി, ഛന്ദസമാധി പധാനസങ്ഖാരിദ്ധിയാ പാദോ നാമ, സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഹി ഏകസ്മിം ഇജ്ഝമാനേ സേസാപി ഇജ്ഝന്തിയേവ.

അപിച തേസം തേസം ധമ്മാനം പുബ്ബഭാഗവസേനാപി ഏതേസം ഇദ്ധിപാദതാ വേദിതബ്ബാ. പഠമജ്ഝാനഞ്ഹി ഇദ്ധി നാമ, പഠമജ്ഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗപരികമ്മസമ്പയുത്താ ഛന്ദാദയോ ഇദ്ധിപാദോ നാമ. ഏതേനുപായേന

യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ, ഇദ്ധിവിധം ആദിം കത്വാ യാവ ദിബ്ബചക്ഖുഅഭിഞ്ഞാ, സോതാപത്തിമഗ്ഗം ആദിം കത്വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ നയോ നേതബ്ബോ. സേസിദ്ധിപാദേസുപി ഏസേവ നയോ.

കേചി പന ''അനിബ്ബത്തോ ഛന്ദോ ഇദ്ധിപാദോ''തി വദന്തി. ഇധ തേസം വാദമദ്ദനത്ഥായ അഭിധമ്മേ **ഉത്തരചൂളവാരോ** നാമ ആഗതോ -

> ''ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ - ഛന്ദിദ്ധിപാദോ, വീരിയിദ്ധിപാദോ, ചിത്തിദ്ധിപാദോ, വീമംസിദ്ധിപാദോ. തത്ഥ കതമോ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ? ഇധ, ഭിക്ഖു, യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി നിയ്യാനികം അപചയഗാമിം ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായ പഠമായ ഭൂമിയാ പത്തിയാ വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി ദുക്ഖാപടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞം, യോ തസ്മിം സമയേ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ കത്തുകമ്യതാ കുസലോ ധമ്മച്ഛന്ദോ, അയം വുച്ചതി ഛന്ദിദ്ധിപാദോ. അവസേസാ ധമ്മാ ഛന്ദിദ്ധിപാദസമ്പയുത്താ''തി (വിഭ॰ ൪൪൭-൪൫൭).

ഇമേ പന ലോകുത്തരവസേനേവ ആഗതാ.

തത്ഥ രട്ഠപാലത്ഥേരോ ഛന്ദം ധുരം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നിബ്ബത്തേസി. സോണത്ഥേരോ വീരിയം ധുരം കത്വാ; സമ്ഭുതത്ഥേരോ ചിത്തം ധുരം കത്വാ, ആയസ്മാ മോഘരാജാ വീമംസം ധുരം കത്വാതി. തത്ഥ യഥാ ചതൂസു അമച്ചപുത്തേസു ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ രാജാനം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തേസു ഏകോ ഉപട്ഠാനേ ഛന്ദജാതോ രഞ്ഞോ അജ്ഝാസയഞ്ച രുചിഞ്ച ഞത്വാ ദിവാ ച രത്തോ ച ഉപട്ഠഹന്തോ രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം പാപുണി. ഏവം ഛന്ദധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

ഏകോ പന - ''ദിവസേ ദിവസേ ഉപട്ഠാതും ന സക്കോമി, ഉപ്പന്നേ കിച്ചേ പരക്കമേന ആരാധേസ്സാമീ''തി കുപിതേ പച്ചന്തേ രഞ്ഞാ പഹിതോ പരക്കമേന സത്തുമദ്ദനം കത്വാ പാപുണി. യഥാ സോ, ഏവം വീരിയധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ. ഏകോ ''ദിവസേ ദിവസേ ഉപട്ഠാനമ്പി ഉരേന സത്തിസരസമ്പടിച്ഛനമ്പി ഭാരോയേവ, മന്തബലേന ആരാധേസ്സാമീ''തി ഖത്തവിജ്ജായ കതപരിചയത്താ മന്തസംവിധാനേന രാജാനം ആരാധേത്വാ പാപുണി. യഥാ സോ, ഏവം ചിത്തധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോ.

അപരോ - ''കിം ഇമേഹി ഉപട്ഠാനാദീഹി, രാജാനോ നാമ ജാതിസമ്പന്നസ്സ ഠാനന്തരം ദേന്തി, താദിസസ്സ ദേന്തോ മയ്ഹം ദസ്സതീ''തി ജാതിസമ്പത്തിമേവ നിസ്സായ ഠാനന്തരം പാപുണി. യഥാ സോ, ഏവം സുപരിസുദ്ധം വീമംസം നിസ്സായ വീമംസധുരേന ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകോ വേദിതബ്ബോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വിവട്ടപാദകഇദ്ധി കഥിതാ.

൪. മോഗ്ഗല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൮൨൩. ചതുത്ഥേ **ഉദ്ധതാതി** ഉദ്ധച്ചപകതികാ വിപ്ഫന്ദമാനചിത്താ. ഉദ്ധച്ചേന ഹി ഏകാരമ്മണേ ചിത്തം വിപ്ഫന്ദതി ധജയട്ഠിയം വാതേന

പഹതധജോ വിയ. **ഉന്നളാതി** ഉഗ്ഗതനളാ, ഉട്ഠിതതുച്ഛമാനാതി വുത്തം ഹോതി. **ചപലാതി** പത്തചീവരമണ്ഡനാദിചാപല്ലേന യുത്താ. **മുഖരാതി** മുഖഖരാ, ഖരവചനാതി വുത്തം ഹോതി. **വികിണ്ണവാചാതി** അസംയതവചനാ ദിവസമ്പി നിരത്ഥകവചനപ്പലാപിനോ. **മുട്ഠസ്സതീതി** നട്ഠസ്സതിനോ. **അസമ്പജാനാതി** പഞ്ഞാരഹിതാ. **അസമാഹിതാതി** ഉപചാരപ്പനാസമാധിവിരഹിതാ. **ഭന്തചിത്താതി** ഉബ്ഭന്തചിത്താ സമാധിവിരഹേന ലദ്ധോകാസേന ഉദ്ധച്ചേന . **പാകതിന്ദ്രിയാതി** അസംവുതിന്ദ്രിയാ. **ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരന്തി** ആപോകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ പാസാദപതിട്ഠിതം പഥവിഭാഗം "ഉദക"ന്തി അധിട്ഠായ, ഉദകപിട്ഠേ ഠിതപാസാദം വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ അങ്ഗുട്ഠകേന പഹരി. **ഗമ്ഭീരനേമോതി** ഗമ്ഭീരആവാടോ, ഗമ്ഭീരഭൂമിഭാഗം അനുപവിട്ഠോതി അത്ഥോ . **സുനിഖാതോതി** സുട്ഠു നിഖാതോ, കോട്ടേത്വാ സുട്ഠു ഠപിതോ. ഇധ അഭിഞ്ഞാപാദകിദ്ധി കഥിതാ.

൮. ഉണ്ണാഭബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

വൃ൨൭. പഞ്ചമേ **ഛന്ദപ്പഹാനത്ഥന്തി** തണ്ഹാഛന്ദസ്സ പഹാനത്ഥം. ഇധാപി വിവട്ടപാദകിദ്ധി കഥിതാ.

ൻ. ഇദ്ധാദിദേസനാസുത്തവണ്ണനാ

വൃ൩൧. നവമേ **യോ സോ ഭിക്ഖവേ മഗ്ഗോതി** അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം അധിപ്പേതം.

൧൦. വിഭങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

വൃ൩൨. ദസമേ **കോസജ്ജസഹഗതോതി** ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ ചിത്തേ ലീനാകാരോ ഓക്കമതി, സോ "ലീനാകാരോ മേ ഓക്കന്തോ"തി ഞത്വാ അപായഭയേന ചിത്തം തജ്ജേത്വാ പുന ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. അഥസ്സ പുന ലീനാകാരോ ഓക്കമതി. സോ പുന അപായഭയേന ചിത്തം തജ്ജേത്വാ ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതീതി ഏവമസ്സ കോസജ്ജേന വോകിണ്ണത്താ ഛന്ദോ കോസജ്ജസഹഗതോ നാമ ഹോതി. **കോസജ്ജസമ്പയുത്തോതി** തസ്സേവ വേവചനം.

ഉദ്ധച്ചസഹഗതോതി ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ ചിത്തം ഉദ്ധച്ചേ പതതി. സോ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണേ ആവജ്ജേത്വാ ചിത്തം ഹാസേത്വാ തോസേത്വാ കമ്മനിയം കത്വാ പുന ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. അഥസ്സ പുന ചിത്തം ഉദ്ധച്ചേ പതതി. സോ പുന ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണേ ആവജ്ജേത്വാ ചിത്തം ഹാസേത്വാ തോസേത്വാ കമ്മനിയം കത്വാ ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതീതി ഏവമസ്സ ഉദ്ധച്ചേന വോകിണ്ണത്താ ഛന്ദോ ഉദ്ധച്ചസഹഗതോ നാമ ഹോതി.

ഥിനമിദ്ധസഹഗതോതി ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. സോ "ഉപ്പന്നം മേ ഥിനമിദ്ധ"ന്തി ഞത്വാ ഉദകേന മുഖം പുഞ്ഛിത്വാ, കണ്ണേ ആകഡ്ഢിത്വാ

പഗുണം ധമ്മം സജ്ഝായിത്വാ ദിവാ ഗഹിതം വാ ആലോകസഞ്ഞം മനസികരിത്വാ ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ പുന ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. അഥസ്സ പുന ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. സോ വുത്തനയേനേവ പുന ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതീതി ഏവമസ്സ ഥിനമിദ്ധേന വോകിണ്ണത്താ ഛന്ദോ ഥിനമിദ്ധസഹഗതോ നാമ ഹോതി.

അനുവിക്ഖിത്തോതി ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ കാമഗുണാരമ്മണേ ചിത്തം വിക്ഖിപതി. സോ "ബഹിദ്ധാ വിക്ഖിത്തം മേ ചിത്ത"ന്തി ഞത്വാ അനമതഗ്ഗ (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪-൧൨൫) ദേവദൂത- (മ॰ നി॰ ൩.൨൬൧) ചേലോപമ (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൭) അനാഗതഭയസുത്താദീനി (അ॰ നി॰ ൫.൭൭) ആവജ്ജേന്തോ സുത്തദണ്ഡേന ചിത്തം തജ്ജേത്വാ കമ്മനിയം കത്വാ പുന ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. അഥസ്സ പുന ചിത്തം വിക്ഖിപതി. സോ പുന സുത്തദണ്ഡേന ചിത്തം കമ്മനിയം കത്വാ ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതീതി ഏവമസ്സ കാമവിതക്കവോകിണ്ണത്താ ഛന്ദോ ബഹിദ്ധാ പഞ്ച കാമഗുണേ ആരബ്ഭ അനുവിക്ഖിത്തോ അനുവിസടോ ഹോതി.

യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാതി കമ്മട്ഠാനവസേനപി ദേസനാവസേനപി പുരിമപച്ഛിമതാ വേദിതബ്ബാ. കഥം? കമ്മട്ഠാനേ താവ കമ്മട്ഠാനസ്സ അഭിനിവേസോ പുരേ നാമ, അരഹത്തം പച്ഛാ നാമ. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു മൂലകമ്മട്ഠാനേ അഭിനിവിസിത്വാ അതിലീനാദീസു ചതൂസു ഠാനേസു ചിത്തസ്സ ഓക്കമനം പടിസേധേത്വാ, ദുട്ഠഗോണേ യോജേത്വാ സാരേന്തോ വിയ ചതുരസ്സഘടികം ഓതാരേന്തോ വിയ ചതുന്നം ഠാനാനം ഏകട്ഠാനേപി അസജ്ജന്തോ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. അയമ്പി യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാ വിഹരതി നാമ. അയം കമ്മട്ഠാനവസേന പുരിമപച്ഛിമതാ. ദേസനാവസേന പന കേസാ പുരേ നാമ, മത്ഥലുങ്ഗം പച്ഛാ നാമ. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു കേസേസു അഭിനിവിസിത്വാ വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന കേസാദയോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ചതൂസു ഠാനേസു അസജ്ജന്തോ യാവ മത്ഥലുങ്ഗാ ഭാവനം പാപേതി, അയമ്പി യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാ വിഹരതി നാമ. ഏവം ദേസനാവസേന പുരിമപച്ഛിമതാ വേദിതബ്ബാ. **യഥാ പച്ഛാ തഥാ പുരേ**തി ഇദം പുരിമസ്സേവ വേവചനം.

യഥാ അധോ തഥാ ഉദ്ധന്തി ഇദം സരീരവസേന വേദിതബ്ബം. തേനേവാഹ "ഉദ്ധം പാദതലാ അധോ കേസമത്ഥകാ"തി. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു പാദതലതോ പട്ഠായ യാവ കേസമത്ഥകാ ദ്വത്തിംസാകാരവസേന വാ പാദങ്ഗുലിഅഗ്ഗപബ്ബട്ഠിതോ യാവ സീസകടാഹം, സീസകടാഹതോ യാവ പാദങ്ഗുലീനം അഗ്ഗപബ്ബട്ഠീനി , താവ അട്ഠിവസേന വാ ഭാവനം പാപേതി ചതൂസു ഠാനേസു ഏകട്ഠാനേപി അസജ്ജന്തോ. അയം യഥാ ഉദ്ധം തഥാ അധോ, യഥാ അധോ തഥാ ഉദ്ധം വിഹരതി നാമ.

യേഹി ആകാരേഹീതി യേഹി കോട്ഠാസേഹി. **യേഹി ലിങ്ഗേഹീ**തി യേഹി സണ്ഠാനേഹി. **യേഹി നിമിത്തേഹീ**തി യേഹി ഉപട്ഠാനേഹി. **ആലോകസഞ്ഞാ സുഗ്ഗഹിതാ ഹോതീ**തി യോ ഭിക്ഖു അങ്ഗണേ നിസീദിത്വാ ആലോകസഞ്ഞം മനസി കരോതി, കാലേന നിമീലേതി, കാലേന ഉമ്മീലേതി. അഥസ്സ യദാ നിമീലേന്തസ്സാപി ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ വിയ ഏകസദിസമേവ ഉപട്ഠാതി,

തദാ ആലോകസഞ്ഞാ ജാതാ നാമ ഹോതി. “ദിവാസഞ്ഞാ”തിപി തസ്സേവ നാമം. സാ ച പന രത്തിം ഉപ്പജ്ജമാനാ സുഗ്ഗഹിതാ നാമ ഹോതി. **സ്വാധിട്ഠിതാ**തിപി തസ്സേവ വേവചനം. സുട്ഠു അധിട്ഠിതാ സുട്ഠു ഠപിതാ സ്വാധിട്ഠിതാ നാമ വുച്ചതി. സാ അത്ഥതോ സുഗ്ഗഹിതായേവ. യോ വാ ആലോകേന ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ ഛന്ദം ഉപ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി, തസ്സ ദിവാപി ആലോകസഞ്ഞാ സുഗ്ഗഹിതാ സ്വാധിട്ഠിതാ നാമ. രത്തി വാ ഹോതു ദിവാ വാ യേന ആലോകേന ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി, തസ്മിം ഥിനമിദ്ധവിനോദനേ ആലോകേ ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ സുഗ്ഗഹിതായേവ നാമ. വീരിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഛന്നം അഭിഞ്ഞാനം പാദകിദ്ധി കഥിതാ.

പാസാദകമ്പനവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. അയോഗുളവഗ്ഗോ

൧. അയോഗുളസുത്തവണ്ണനാ

൮൩൪. തതിയവഗ്ഗസ്സ ദുതിയേ **ഇമിനാ ചാതുമഹാഭൂതികേനാ**തി ഇമിനാ ചതുമഹാഭൂതമയേന ഏവം ഭാരികേന ഗരുകേന സമാനേനാപി. **ഓമാതീ**തി പഹോതി സക്കോതി, ഇദം തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ അസമ്ഭിന്നപദം. **കായമ്പി ചിത്തേ സമോദഹതീ**തി കായം ഗഹേത്വാ ചിത്തേ ആരോപേതി, ചിത്തസന്നിസ്സിതം കരോതി, ചിത്തഗതിയാ പേസേതി. ചിത്തം നാമ മഹഗ്ഗതചിത്തം, ചിത്തഗതിഗമനം ലഹുകം ഹോതി. **ചിത്തമ്പി കായേ സമോദഹതീ**തി ചിത്തം ഗഹേത്വാ കായേ ആരോപേതി, കായസന്നിസ്സിതം കരോതി, കായഗതിയാ പേസേതി, കായോ നാമ കരജകായോ, കായഗതിഗമനം ദന്ധം ഹോതി. **സുഖസഞ്ഞഞ്ച ലഹുസഞ്ഞഞ്ചാ**തി അഭിഞ്ഞാചിത്തസഹജാതസഞ്ഞാ. സാ ഹി സന്തസുഖസമന്നാഗതത്താ സുഖസഞ്ഞാ നാമ ഹോതി, കിലേസദന്ധായിതത്തസ്സ ച അഭാവാ ലഹുസഞ്ഞാ നാമ.

അയോഗുളോ ദിവസം സന്തത്തോ ലഹുതരോ ചേവ ഹോതീതി സോ ഹി ദ്വീഹി തീഹി ജനേഹി ഉക്ഖിപിത്വാ കമ്മാരുദ്ധനേ പക്ഖിത്തോപി ദിവസം പച്ചമാനോ വിവരാനുപവിട്ഠേന തേജേന ചേവ വായേന ച വായോസഹഗതോ ച ഉസ്മാസഹഗതോ ച തേജോസഹഗതോ ച ഹുത്വാ ഏവം ലഹുകോ ഹോതി, യഥാ നം കമ്മാരോ മഹാസണ്ഡാസേന ഗഹേത്വാ ഏകതോ പരിവത്തേതി ഉക്ഖിപതി ബഹി നീഹരതി. ഏവം പന മുദു ച ഹോതി കമ്മനിയോ ച. യഥാ നം സോ ഖണ്ഡം ഖണ്ഡം വിച്ഛിന്ദതി, കൂടേന ഹനന്തോ ദീഘചതുരസ്സാദിഭേദം കരോതി. ഇമസ്മിം സുത്തേ വികുബ്ബനിദ്ധി കഥിതാ.

൩-൪. ഭിക്ഖുസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൩൫-൮൩൬. തതിയേ വിവട്ടപാദകിദ്ധി കഥിതാ, തഥാ ചതുത്ഥേ. അപിച ദ്വേ ഫലാനി ആദിം കത്വാ ഹേട്ഠാ മിസ്സകിദ്ധിപാദാ കഥിതാ, സത്തസു ഫലേസു പുബ്ബഭാഗാ. സത്തമാദീനി ചത്താരി ഹേട്ഠാ കഥിതനയാനേവ.

൧൧-൧൨. മോഗ്ഗല്ലാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൱൩-൱൪. ഏകാദസമദ്വാദസമേസു ഛ അഭിഞ്ഞാ കഥിതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ഇദ്ധിപാദസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. അനുരുദ്ധസംയുത്തം

൧. രഹോഗതവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമരഹോഗതസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൯-൯൦. അനുരുദ്ധസംയുത്തസ്സ പഠമേ **ആരദ്ധാ**തി പരിപുണ്ണാ. സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥ ഛത്തിംസായ ഠാനേസു അരഹത്തം പാപേത്വാ വിപസ്സനാ കഥിതാ, ദുതിയേ ദ്വാദസസു ഠാനേസു അരഹത്തം പാപേത്വാ വിപസ്സനാ കഥിതാ.

൩. സുതനുസുത്തവണ്ണനാ

൯൧. തതിയേ **മഹാഭിഞ്ഞത**ന്തി ഛളഭിഞ്ഞാഭാവം. **ഹീനം ധമ്മ**ന്തിആദീസു ഇമായ പാളിയാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ -

> ''കതമേ ധമ്മാ ഹീനാ? ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ, ഇമേ ധമ്മാ ഹീനാ. കതമേ ധമ്മാ മജ്ഝിമാ? തീസു ഭൂമീസു കുസലം, തീസു ഭൂമീസു വിപാകോ, തീസു ഭൂമീസു കിരിയാബ്യാകതം സബ്ബഞ്ച രൂപം, ഇമേ ധമ്മാ മജ്ഝിമാ. കതമേ ധമ്മാ പണീതാ? ചത്താരോ മഗ്ഗാ അപരിയാപന്നാ, ചത്താരി ച സാമഞ്ഞഫലാനി നിബ്ബാനഞ്ച, ഇമേ ധമ്മാ പണീതാ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൪൨൩-൧൪൨൫).

൪-൭. പഠമകണ്ഡകീസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൨-൯൫. ചതുത്ഥേ **കണ്ഡകീവനേ**തി മഹാകരമന്ദവനേ. ഛട്ഠേ **സഹസ്സം ലോക**ന്തി ഇമിനാ ഥേരസ്സ സതത വിഹാരോ ദസ്സിതോ. ഥേരോ ഹി പാതോവ മുഖം ധോവിത്വാ അതീതാനാഗതേ കപ്പസഹസ്സം അനുസ്സരതി. പച്ചുപ്പന്നേ പന ദസചക്കവാളസഹസ്സം ഏകാവജ്ജനസ്സ ആപാഥമാഗച്ഛതി. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

൮. സലളാഗാരസുത്തവണ്ണനാ

൯൬. അട്ഠമേ **സലളാഗാരേ**തി സലളരുക്ഖമയായ പണ്ണസാലായ, സലളരുക്ഖസ്സ വാ ദ്വാരേ ഠിതത്താ ഏവംനാമകേ അഗാരേ. ഇമസ്മിം സുത്തേ വിപസ്സനായ സദ്ധിം വിപസ്സകപുഗ്ഗലോ കഥിതോ.

൯. അമ്ബപാലിവനസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. നവമേ **ആസഭിം വാച**ന്തി അത്തനോ അരഹത്തഭാവദീപകം ഉത്തമവാചം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

രഹോഗതവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ

൯൯-൧൧൨. ദുതിയവഗ്ഗേ **ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തിആദീഹി ഥേരോ ദസബലഞാണം പടിജാനാതി. കിമ്പനേതം സാവകാനം ഹോതീതി? ഏകദേസേന

ഹോതി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം പനേതം നിപ്പദേസം സബ്ബാകാരപരിപൂരന്തി.

അനുരുദ്ധസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഝാനസംയുത്തവണ്ണനാ

൯൨൬. ഝാനസംയുത്തം ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഝാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ആനാപാനസംയുത്തം

൧. ഏകധമ്മവഗ്ഗോ

൧. ഏകധമ്മസുത്തവണ്ണനാ

൯൭൭. ആനാപാനസംയുത്തസ്സ പഠമേ **ഏകധമ്മോ**തി ഏകോ ധമ്മോ. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൧൭) ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസേ വുത്തമേവ.

൬. അരിട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

൯൮൨. ഛട്ഠേ **ഭാവേഥ നോ**തി ഭാവേഥ നു. **കാമച്ഛന്ദോ**തി പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോ. **അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ച ധമ്മേസൂ**തി അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ദ്വാദസസു ആയതനധമ്മേസു . **പടിഘസഞ്ഞാ സുപ്പടിവിനീതാ**തി പടിഘസമ്പയുത്തസഞ്ഞാ സുട്ഠു പടിവിനീതാ, സമുച്ഛിന്നാതി അത്ഥോ. ഇമിനാ അത്തനോ അനാഗാമിമഗ്ഗം കഥേതി. ഇദാനി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനം ദസ്സേന്തോ **സോ സതോവ അസ്സസിസ്സാമീ**തിആദിമാഹ.

൭. മഹാകപ്പിനസുത്തവണ്ണനാ

൯൮൩. സത്തമേ **ഇഞ്ജിതത്തം വാ ഫന്ദിതത്തം വാ**തി ഉഭയേനപി ചലനമേവ കഥിതം.

൮. പദീപോപമസുത്തവണ്ണനാ

൯൮൪. അട്ഠമേ **നേവ കായോപി കിലമതി ന ചക്ഖൂനീ**തി അഞ്ഞേസു ഹി കമ്മട്ഠാനേസു കമ്മം കരോന്തസ്സ കായോപി കിലമതി, ചക്ഖൂനിപി വിഹഞ്ഞന്തി. ധാതുകമ്മട്ഠാനസ്മിഞ്ഹി കമ്മം കരോന്തസ്സ കായോ കിലമതി, യന്തേ പക്ഖിപിത്വാ പീളനാകാരപ്പത്തോ വിയ ഹോതി. കസിണകമ്മട്ഠാനേ കമ്മം കരോന്തസ്സ ചക്ഖൂനി ഫന്ദന്തി കിലമന്തി, നിക്ഖമിത്വാ പതനാകാരപ്പത്താനി വിയ ഹോന്തി. ഇമസ്മിം പന കമ്മട്ഠാനേ കമ്മം കരോന്തസ്സ നേവ കായോ കിലമതി, ന അക്ഖീനി വിഹഞ്ഞന്തി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനന്തിആദി കസ്മാ വുത്തം, കിം ആനാപാനേ കസിണുഗ്ഘാടനം ലബ്ഭതീതി? തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ പനാഹ - ''യസ്മാ ആനാപാനനിമിത്തം താരകരൂപമുത്താവലികാദിസദിസം ഹുത്വാ പഞ്ഞായതി, തസ്മാ തത്ഥ കസിണുഗ്ഘാടനം ലബ്ഭതീ''തി. തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ ''ന ലബ്ഭതേവാ''തി ആഹ. അലബ്ഭന്തേ അയം അരിയിദ്ധിആദികോ പഭേദോ കസ്മാ ഗഹിതോതി? ആനിസംസദസ്സനത്ഥം. അരിയം വാ ഹി ഇദ്ധിം ചത്താരി വാ രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ചതസ്സോ വാ അരൂപസമാപത്തിയോ നിരോധസമാപത്തിം വാ പത്ഥയമാനേന ഭിക്ഖുനാ അയം ആനാപാനസ്സതിസമാധി സാധുകം മനസികാതബ്ബോ. യഥാ ഹി നഗരേ ലദ്ധേ യം ചതൂസു ദിസാസു ഉട്ഠാനകഭണ്ഡം, തം ചതൂഹി ദ്വാരേഹി നഗരമേവ പവിസതീതി, ജനപദോ ലദ്ധോ ച ഹോതി. നഗരസ്സേവ ഹേസോ ആനിസംസോ.

ഏവം ആനാപാനസ്സതിസമാധിഭാവനായ ആനിസംസോ ഏസ അരിയിദ്ധിആദികോ പഭേദോ, സബ്ബാകാരേന ഭാവിതേ ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്മിം സബ്ബമേതം യോഗിനോ നിപ്ഫജ്ജതീതി ആനിസംസദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **സുഖഞ്ചേ**തി ഏത്ഥ സോതി കസ്മാ ന വുത്തം? യസ്മാ ഭിക്ഖൂതി ഇമസ്മിം വാരേ നാഗതം.

൯. വേസാലീസുത്തവണ്ണനാ

൯൮൫. നവമേ **വേസാലിയ**ന്തി ഏവംനാമകേ ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന പവത്തവോഹാരേ നഗരേ. തഞ്ഹി നഗരം തിക്ഖത്തും പാകാരപരിക്ഖേപവഡ്ഢനേന വിസാലീഭൂതത്താ വേസാലീതി വുച്ചതി. ഇദമ്പി ച നഗരം സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തേയേവ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ സബ്ബാകാരവേപുല്ലതം പത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം ഗോചരഗാമം ദസ്സേത്വാ നിവാസട്ഠാനമാഹ **മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായ**ന്തി. തത്ഥ മഹാവനം നാമ സയംജാതം അരോപിമം സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനം. കപിലവത്ഥുസാമന്താ പന മഹാവനം ഹിമവന്തേന സഹ ഏകാബദ്ധം അപരിച്ഛേദം ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദം ആഹച്ച ഠിതം. ഇദം താദിസം ന ഹോതി, സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനന്തി **മഹാവനം**. കൂടാഗാരസാലാ പന മഹാവനം നിസ്സായ കതേ ആരാമേ കൂടാഗാരം അന്തോകത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന കതാ സബ്ബാകാരസമ്പന്നാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടീതി വേദിതബ്ബാ.

അനേകപരിയായേന അസുഭകഥം കഥേതീതി അനേകേഹി കാരണേഹി അസുഭാകാരസന്ദസ്സനപ്പവത്തം കായവിച്ഛന്ദനീയകഥം കഥേതി. സേയ്യഥിദം - അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ ലോമാ നഖാ ദന്താ…പേ॰… മുത്തന്തി. കിം വുത്തം ഹോതി? ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ സബ്ബാകാരേനപി വിചിനന്തോ ന കോചി കിഞ്ചി മുത്തം വാ മണിം വാ വേളുരിയം വാ അഗരും വാ ചന്ദനം വാ കുങ്കുമം വാ കപ്പുരം വാ വാസചുണ്ണാദിം വാ അണുമത്തമ്പി സുചിഭാവം പസ്സതി, അഥ ഖോ പരമദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛഅസ്സിരികദസ്സനം കേസലോമാദിനാനപ്പകാരം അസുചിമേവ പസ്സതി, തസ്മാ ന ഏത്ഥ ഛന്ദോ വാ രാഗോ വാ കരണീയോ. യേപി ഉത്തമങ്ഗേ സിരസി ജാതാ കേസാ നാമ, തേപി അസുഭാ ചേവ അസുചിനോ ച പടികൂലാ ച. സോ ച നേസം അസുഭാസുചിപടികൂലഭാവോ വണ്ണതോപി സണ്ഠാനതോപി ഗന്ധതോപി ആസയതോപി ഓകാസതോപീതി പഞ്ചഹാകാരേഹി വേദിതബ്ബോ. ഏവം ലോമാദീനമ്പീതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൱൦൭) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇതി ഭഗവാ ഏകമേകസ്മിം കോട്ഠാസേ പഞ്ചപഞ്ചപ്പഭേദേന അനേകപരിയായേന അസുഭകഥം കഥേതി.

അസുഭായ വണ്ണം ഭാസതീതി ഉദ്ധുമാതകാദിവസേന അസുഭമാതികം നിക്ഖിപിത്വാ പദഭാജനീയേന തം വിഭജന്തോ വണ്ണേന്തോ അസുഭായ വണ്ണം ഭാസതി. **അസുഭഭാവനായ വണ്ണം ഭാസതീ**തി യാ അയം കേസാദീസു വാ ഉദ്ധുമാതകാദീസു വാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാവത്ഥൂസു അസുഭാകാരം ഗഹേത്വാ പവത്തസ്സ ചിത്തസ്സ ഭാവനാ വഡ്ഢനാ ഫാതികമ്മം, തസ്സാ അസുഭഭാവനായ ആനിസംസം ദസ്സേന്തോ വണ്ണം ഭാസതി, ഗുണം പരികിത്തേതി. സേയ്യഥിദം - ‘‘അസുഭഭാവനാഭിയുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കേസാദീസു വാ വത്ഥൂസു ഉദ്ധുമാതകാദീസു വാ പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം

തിവിധകല്യാണം ദസലക്ഖണസമ്പന്നം പഠമജ്ഝാനം പടിലഭതി. സോ തം പഠമജ്ഝാനസങ്ഖാതം ചിത്തമഞ്ജൂസം നിസ്സായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഉത്തമത്ഥം അരഹത്തം പാപുണാതീ''തി.

ഇച്ഛാമഹം, ഭിക്ഖവേ, അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതുന്തി അഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകം അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതും നിലീയിതും ഏകകോവ ഹുത്വാ വിഹരിതും ഇച്ഛാമീതി അത്ഥോ. **നാമ്ഹി കേനചി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ അഞ്ഞത്ര ഏകേന പിണ്ഡപാതനീഹാരകേനാ**തി യോ അത്തനാ പയുത്തവാചം അകത്വാ മമത്ഥായ സദ്ധേസു കുലേസു പടിയത്തപിണ്ഡപാതം നീഹരിത്വാ മയ്ഹം ഉപനാമേതി, തം പിണ്ഡപാതനീഹാരകം ഏകം ഭിക്ഖും ഠപേത്വാ നാമ്ഹി അഞ്ഞേന കേനചി ഭിക്ഖുനാ വാ ഗഹട്ഠേന വാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോതി.

കസ്മാ പന ഏവമാഹാതി? അതീതേ കിര പഞ്ചസതാ മിഗലുദ്ദകാ മഹതീഹി ദണ്ഡവാഗുരാദീഹി അരഞ്ഞം പരിക്ഖിപിത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠാ ഏകതോയേവ യാവജീവം മിഗപക്ഖിഘാതകമ്മേന ജീവികം കപ്പേത്വാ നിരയേ ഉപ്പന്നാ. തേ തത്ഥ പച്ചിത്വാ പുബ്ബേ കതേന കേനചിദേവ കുസലകമ്മേന മനുസ്സേസു ഉപ്പന്നാ കല്യാണൂപനിസ്സയവസേന സബ്ബേപി ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജ്ജഞ്ച ഉപസമ്പദഞ്ച ലഭിംസു. തേസം തതോ മൂലാകുസലകമ്മതോ അവിപക്കവിപാകാ അപരാപരചേതനാ തസ്മിം അഡ്ഢമാസബ്ഭന്തരേ അത്തൂപക്കമേന ച പരൂപക്കമേന ച ജീവിതൂപച്ഛേദായ ഓകാസമകാസി. തം ഭഗവാ അദ്ദസ. കമ്മവിപാകോ ച നാമ ന സക്കാ കേനചി പടിബാഹിതും. തേസു ച ഭിക്ഖൂസു പുഥുജ്ജനാപി അത്ഥി, സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിഖീണാസവാപി. തത്ഥ ഖീണാസവാ അപ്പടിസന്ധികാ, ഇതരേ അരിയസാവകാ നിയതഗതികാ സുഗതിപരായണാ, പുഥുജ്ജനാനം ഗതി അനിയതാ.

അഥ ഭഗവാ ചിന്തേസി - ''ഇമേ അത്തഭാവേ ഛന്ദരാഗേന മരണഭയഭീതാ ന സക്ഖിസ്സന്തി ഗതിം വിസോധേതും, ഹന്ദ നേസം ഛന്ദരാഗപ്പഹാനായ അസുഭകഥം കഥേമി. തം സുത്വാ അത്തഭാവേ വിഗതച്ഛന്ദരാഗതായ ഗതിവിസോധനം കത്വാ സഗ്ഗേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹിസ്സന്തി, ഏവം തേസം മമ സന്തികേ പബ്ബജ്ജാ സാത്ഥികാ ഭവിസ്സതീ''തി. തതോ തേസം അനുഗ്ഗഹായ അസുഭകഥം കഥേസി കമ്മട്ഠാനസീസേന, നോ മരണവണ്ണസംവണ്ണനാധിപ്പായേന. കഥേത്വാ ച പനസ്സ ഏതദഹോസി - ''സചേ ഇമം അഡ്ഢമാസം മം ഭിക്ഖൂ പസ്സിസ്സന്തി, 'അജ്ജ ഏകോ ഭിക്ഖു മതോ, അജ്ജ ദ്വേ...പേ॰... അജ്ജ ദസാ'തി ആഗന്ത്വാ ആരോചേസ്സന്തി, അയഞ്ച കമ്മവിപാകോ ന സക്കാ മയാ വാ അഞ്ഞേന വാ പടിബാഹിതും, സ്വാഹം തം സുത്വാപി കിം കരിസ്സാമി, കിം മേ അനത്ഥകേന അനയബ്യസനേന സുതേന, ഹന്ദാഹം ഭിക്ഖൂനം അദസ്സനം ഉപഗച്ഛാമീ''തി. തസ്മാ ഏവമാഹ - ''ഇച്ഛാമഹം, ഭിക്ഖവേ, അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതും, നാമ്ഹി കേനചി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ അഞ്ഞത്ര ഏകേന പിണ്ഡപാതനീഹാരകേനാ''തി.

അപരേ പനാഹു - ''പരൂപവാദവിവജ്ജനത്ഥം ഏവം വത്വാ പടിസല്ലീനോ''തി. പരേ കിര ഭഗവന്തം ഉപവദിസ്സന്തി - ''അയം 'സബ്ബഞ്ഞൂ അഹം സദ്ധമ്മവരചക്കവത്തീ'തി പടിജാനമാനോ അത്തനോപി സാവകേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘാതേന്തേ നിവാരേതും ന സക്കോതി, കിം അഞ്ഞം സക്ഖിസ്സതീ''തി? തത്ര പണ്ഡിതാ വക്ഖന്തി - ''ഭഗവാ പടിസല്ലാനമനുയുത്തോ

ന ഇമം പവത്തിം ജാനാതി, കോചിസ്സ ആരോചയിതാപി നത്ഥി , സചേ ജാനേയ്യ അദ്ധാ നിവാരേയ്യാ"തി. ഇദം പന ഇച്ഛാമത്തം, പഠമമേവേത്ഥ കാരണം. **നാസ്സുധാ**തി എത്ഥ അസ്സുധാതി പദപൂരണമത്തേ അവധാരണത്ഥേ വാ നിപാതോ, നേവ കോചി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമീതി അത്ഥോ.

അനേകേഹി വണ്ണസണ്ഠാനാദീഹി കാരണേഹി വോകാരോ അസ്സാതി **അനേകാകാരവോകാരോ**. അനേകാകാരവോകിണ്ണോ അനേകാകാരേന സമ്മിസ്സോതി വുത്തം ഹോതി. കോ സോ? അസുഭഭാവനാനുയോഗോ, തം അനേകാകാരവോകാരം. **അസുഭഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തീ**തി യുത്തപ്പയുത്താ വിഹരന്തി. **അട്ടീയമാനാ**തി തേന കായേന അട്ടാ ദുക്ഖിതാ ഹോന്തി. **ഹരായമാനാ**തി ലജ്ജമാനാ. **ജിഗുച്ഛമാനാ**തി ജിഗുച്ഛം ഉപ്പാദയമാനാ. **സത്ഥഹാരകം പരിയേസന്തീ**തി ജീവിതഹരണകസത്ഥം പരിയേസന്തി. ന കേവലഞ്ച തേ സത്ഥം പരിയേസിത്വാ അത്തനാ വാ അത്താനം ജീവിതാ വോരോപേന്തി, മിഗലണ്ഡികമ്പി പന സമണകുത്തകം ഉപസങ്കമിത്വാ, "സാധു നോ, ആവുസോ, ജീവിതാ വോരോപേഹീ"തി വദന്തി. എത്ഥ ച അരിയാ നേവ പാണാതിപാതം കരിംസു, ന സമാദപേസും, ന സമനുഞ്ഞാ അഹേസും. പുഥുജ്ജനാ പന സബ്ബമകംസു.

പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോതി തേസം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം ജീവിതക്ഖയപ്പത്തഭാവം ഞത്വാ തതോ എകീഭാവതോ വുട്ഠിതോ ജാനന്തോപി അജാനന്തോ വിയ കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസി. **കിം നു ഖോ, ആനന്ദ, തനുഭൂതോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ**തി ഇതോ, ആനന്ദ, പുബ്ബേ ബഹൂ ഭിക്ഖൂ എകതോ ഉപട്ഠാനം ആഗച്ഛന്തി, ഉദ്ദേസം പരിപുച്ഛം ഗണ്ഹന്തി, സജ്ഝായന്തി, എകപജ്ജോതോ വിയ ആരാമോ ദിസ്സതി. ഇദാനി പന അഡ്ഢമാസമത്തസ്സ അച്ചയേന തനുഭൂതോ വിയ തനുകോ മന്ദോ അപ്പകോ വിരളോ വിയ ജാതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ. കിം നു ഖോ കാരണം? കിം ദിസാസു പക്കന്താ ഭിക്ഖൂതി?

അഥായസ്മാ ആനന്ദോ കമ്മവിപാകേന തേസം ജീവിതക്ഖയപ്പത്തിം അസല്ലക്ഖേന്തോ അസുഭകമ്മട്ഠാനാനുയോഗപച്ചയാ പന സല്ലക്ഖേന്തോ **തഥാ ഹി പന, ഭന്തേ ഭഗവാ**തിആദിം വത്വാ ഭിക്ഖൂനം അരഹത്തപ്പത്തിയാ അഞ്ഞം കമ്മട്ഠാനം യാചന്തോ, **സാധു, ഭന്തേ, ഭഗവാ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സാധു, ഭന്തേ, ഭഗവാ അഞ്ഞം കാരണം ആചിക്ഖതു, യേന ഭിക്ഖുസങ്ഘോ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹേയ്യ . മഹാസമുദ്ദം ഓരോഹണതിത്ഥാനി വിയ അഞ്ഞാനിപി ദസാനുസ്സതി, ദസകസിണ, ചതുധാതുവവത്ഥാന, ബ്രഹ്മവിഹാര, ആനാപാനസ്സതിപഭേദാനി ബഹൂനി നിബ്ബാനോരോഹണകമ്മട്ഠാനാനി സന്തി, തേസു ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ സമസ്സാസേത്വാ അഞ്ഞതരം കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖതൂതി അധിപ്പായോ.

അഥ ഭഗവാ തഥാ കാതുകാമോ ഥേരം ഉയ്യോജേന്തോ **തേനഹാനന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേസാലിം ഉപനിസ്സായാ**തി വേസാലിയം ഉപനിസ്സായ സമന്താ ഗാവുതേപി അഡ്ഢയോജനേപി യാവതികാ വിഹരന്തി, തേ സബ്ബേ സന്നിപാതേഹീതി അത്ഥോ. **സബ്ബേ ഉപട്ഠാനസാലായം സന്നിപാതേത്വാ**തി അത്തനാ ഗന്തും യുത്തട്ഠാനം സയം ഗന്ത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ദഹരഭിക്ഖൂ പഹിണിത്വാ മുഹുത്തേനേവ അനവസേസേ ഭിക്ഖൂ ഉപട്ഠാനസാലായം സമൂഹം കത്വാ. **യസ്സദാനി, ഭന്തേ, ഭഗവാ കാലം മഞ്ഞതീ**തി

ഏത്ഥ അയമധിപ്പായോ - ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ സന്നിപതിതോ, ഏസ കാലോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥം കാതും, അനുസാസനിം ദാതും, ഇദാനി യസ്സ തുമ്ഹേ കാലം ജാനാഥ, തം കാതബ്ബന്തി.

അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി, **അയമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി. ആമന്തേത്വാ ച പന ഭിക്ഖൂനം അരഹത്തപ്പത്തിയാ പുബ്ബേ ആചിക്ഖിതഅസുഭകമ്മട്ഠാനതോ അഞ്ഞം പരിയായം ആചിക്ഖന്തോ **ആനാപാനസ്സതിസമാധീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആനാപാനസ്സതിസമാധീ**തി ആനാപാനപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സദ്ധിം സമ്പയുത്തോ സമാധി, ആനാപാനസ്സതിയം വാ സമാധി, ആനാപാനസ്സതിസമാധി. **ഭാവിതോ**തി ഉപ്പാദിതോ വഡ്ഢിതോ വാ. **ബഹുലീകതോ**തി പുനപ്പുനം കതോ. **സന്തോ ചേവ പണീതോ ചാ**തി സന്തോ ചേവ പണീതോ ചേവ. ഉഭയത്ഥ ഏവസദ്ദേന നിയമോ വേദിതബ്ബോ. കിം വുത്തം ഹോതി? അയഞ്ഹി യഥാ അസുഭകമ്മട്ഠാനം കേവലം പടിവേധവസേന സന്തഞ്ച പണീതഞ്ച, ഓളാരികാരമ്മണത്താ പന പടികൂലാരമ്മണത്താ ച ആരമ്മണവസേന നേവ സന്തം ന പണീതം, ന ഏവം കേനചി പരിയായേന അസന്തോ വാ അപ്പണീതോ വാ, അപിച ഖോ ആരമ്മണസന്തതായപി സന്തോ വൂപസന്തോ നിബ്ബുതോ, പടിവേധസങ്ഖാതായ അങ്ഗസന്തതായപി, ആരമ്മണപണീതതായ പണീതോ അതിത്തികരോ, അങ്ഗപണീതതായപീതി. തേന വുത്തം "സന്തോ ചേവ പണീതോ ചാ"തി.

അസേചനകോ ച സുഖോ ച വിഹാരോതി ഏത്ഥ പന നാസ്സ സേചനന്തി അസേചനകോ, അനാസിത്തകോ അബ്ബോകിണ്ണോ പാടിയേക്കോ ആവേണികോ, നത്ഥി ഏത്ഥ പരികമ്മേന വാ ഉപചാരേന വാ സന്തതാ, ആദിസമന്നാഹാരതോ പഭുതി അത്തനോ സഭാവേനേവ സന്തോ ച പണീതോ ചാതി അത്ഥോ. കേചി "അസേചനകോ"തി അനാസിത്തകോ ഓജവന്തോ, സഭാവേനേവ മധുരോ"തി വദന്തി. ഏവമയം അസേചനകോ ച അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ കായികചേതസികസുഖപ്പടിലാഭായ സംവത്തനതോ സുഖോ ച വിഹാരോതി വേദിതബ്ബോ.

ഉപ്പന്നുപ്പന്നേതി അവിക്ഖമ്ഭിതേ. **പാപകേ**തി ലാമകേ. **അകുസലേ ധമ്മേ**തി അകോസല്ലസമ്ഭൂതേ ധമ്മേ. **ഠാനസോ അന്തരധാപേതീ**തി ഖണേനേവ അന്തരധാപേതി വിക്ഖമ്ഭേതി. **വൂപസമേതീ**തി സുട്ഠു ഉപസമേതി, നിബ്ബേധഭാഗിയത്താ അനുപുബ്ബേന അരിയമഗ്ഗവുദ്ധിപ്പത്തോ സമുച്ഛിന്ദതി, പടിപ്പസ്സമ്ഭേതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ**തി ആസാള്ഹമാസേ. **ഊഹതം രജോജല്ല**ന്തി അട്ഠ മാസേ വാതാതപസുക്ഖായ ഗോമഹിംസാദിപാദപ്പഹാരസമ്ഭിന്നായ പഥവിയാ ഉദ്ധം ഹതം ഊഹതം ആകാസേ സമുട്ഠിതം രജഞ്ച രേണുഞ്ച. **മഹാ അകാലമേഘോ**തി സബ്ബം നഭം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഉട്ഠിതോ ആസാള്ഹജുണ്ഹപക്ഖേ സകലം അഡ്ഢമാസം വസ്സനകമേഘോ. സോ ഹി അസമ്പത്തേ വസ്സകാലേ ഉപ്പന്നത്താ അകാലമേഘോതി ഇധ അധിപ്പേതോ. **ഠാനസോ അന്തരാധാപേതി വൂപസമേതീ**തി ഖണേനേവ അദസ്സനം നേതി പഥവിയം സന്നിസീദാപേതി. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഓപമ്മനിദസ്സനമേതം. തതോ പരം വുത്തനയമേവ.

൧൦. കിമിലസുത്തവണ്ണനാ

ൻവ്വുന്ത. ദസമേ **കിമിലായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **ഏതദവോചാ**തി ഥേരോ കിര ചിന്തേസി - "അയം ദേസനാ ന യഥാനുസന്ധികാ കതാ, യഥാനുസന്ധിം ഗമേസ്സാമീ"തി ദേസനാനുസന്ധിം ഘടേന്തോ ഏതം അവോച. **കായഞ്ഞതര**ന്തി പഥവീആദീസു കായേസു അഞ്ഞതരം വദാമി വായോകായം വദാമീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ചക്ഖായതനം...പേ... കബളീകാരോ ആഹാരോതി പഞ്ചവീസതി രൂപകോട്ഠാസാ രൂപകായോ നാമ, തേസു ആനാപാനം ഫോട്ഠബ്ബായതനേ സങ്ഗഹിതത്താ കായഞ്ഞതരം ഹോതി, തസ്മാപി ഏവമാഹ. **തസ്മാതിഹാ**തി യസ്മാ ചതൂസു കായേസു അഞ്ഞതരം വായോകായം, പഞ്ചവീസതി കോട്ഠാസേ വാ രൂപകായേ അഞ്ഞതരം ആനാപാനം അനുപസ്സതി, തസ്മാ കായേ കായാനുപസ്സീതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **വേദനാഞ്ഞതര**ന്തി തീസു വേദനാസു അഞ്ഞതരം, സുഖവേദനം സന്ധായേതം വുത്തം.

സാധുകം മനസികാരന്തി പീതിപടിസംവേദിതാദിവസേന ഉപ്പന്നം സുന്ദരം മനസികാരം. കിം പന മനസികാരോ സുഖാ വേദനാ ഹോതീതി? ന ഹോതി, ദേസനാസീസം പനേതം. യഥേവ ഹി "അനിച്ചസഞ്ഞാഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭) ഏത്ഥ സഞ്ഞാനാമേന പഞ്ഞാ വുത്താ, ഏവമിധാപി മനസികാരനാമേന ഝാനവേദനാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ഏതസ്മിഞ്ഹി ചതുക്കേ പഠമപദേ പീതിസീസേന വേദനാ വുത്താ, ദുതിയപദേ സുഖന്തി സരൂപേനേവ വുത്താ. ചിത്തസങ്ഖാരപദദ്വയേ "സഞ്ഞാ ച വേദനാ ച ചേതസികാ ഏതേ ധമ്മാ ചിത്തപ്പടിബദ്ധാ ചിത്തസങ്ഖാരാ"തി (പടി॰ മ॰ ၁.၁၇၄) വചനതോ "വിതക്കവിചാരേ ഠപേത്വാ സബ്ബേപി ചിത്തസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ചിത്തസങ്ഖാരേ സങ്ഗഹിതാ"തി വചനതോ ചിത്തസങ്ഖാരനാമേന വേദനാ വുത്താ. തം സബ്ബം മനസികാരനാമേന സങ്ഗഹേത്വാ ഇധ "സാധുകം മനസികാര"ന്തി ആഹ.

ഏവം സന്തേപി യസ്മാ ഏസാ വേദനാ ആരമ്മണം ന ഹോതി, തസ്മാ വേദനാനുപസ്സനാ ന യുജ്ജതീതി. നോ ന യുജ്ജതി, മഹാസതിപട്ഠാനാദീസുപി ഹി തം തം സുഖാദീനം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാ വേദയതി, തം പന വേദനാപവത്തിം ഉപാദായ "അഹം വേദയാമീ"തി വോഹാരമത്തം ഹോതി, തം സന്ധായ "സുഖം വേദനം വേദയമാനോ സുഖം വേദനം വേദയാമീ"തിആദി വുത്തം. അപിച "പീതിപ്പടിസംവേദീ"തിആദീനം അത്ഥവണ്ണനായമേതസ്സ പരിഹാരോ വുത്തോയേവ. വുത്തഞ്ഹേതം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ -

> "ദ്വീഹാകാരേഹി പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി - ആരമ്മണതോ ച അസമ്മോഹതോ ച. കഥം ആരമ്മണതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി? സപ്പീതികേ ദ്വേ ഝാനേ സമാപജ്ജതി, തസ്സ സമാപത്തിക്ഖണേ ഝാനപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി ആരമ്മണസ്സ പടിസംവിദിതത്താ. കഥം അസമ്മോഹതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി? സപ്പീതികേ ദ്വേ ഝാനേ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ഝാനസമ്പയുത്തപീതിം ഖയതോ വയതോ സമ്മസതി, തസ്സ വിപസ്സനാക്ഖണേ ലക്ഖണപ്പടിവേധേന അസമ്മോഹതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰

൧.൧൭൨) '''ദീഘം അസ്സാസവസേന ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതം അവിക്ഖേപം പജാനതോ സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി, തായ സതിയാ തേന ഞാണേന സാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീ'തി. ഏതേനേവ നയേന അവസേസപദാനിപി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനീ''തി.

ഇതി യഥേവ ഝാനപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ പീതിസുഖചിത്തസങ്ഖാരാ പടിസംവിദിതാ ഹോന്തി, ഏവം ഇമിനാപി ഝാനസമ്പയുത്തേന വേദനാസങ്ഖാതമനസികാരപടിലാഭേന ആരമ്മണതോ വേദനാ പടിസംവിദിതാ ഹോതി. തസ്മാ സുവുത്തമേതം ''വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ ഭിക്ഖു തസ്മിം സമയേ വിഹരതീ''തി.

നാഹം, ആനന്ദ, മുട്ഠസ്സതിസ്സ അസമ്പജാനസ്സാതി ഏത്ഥ അയമധിപ്പായോ - യസ്മാ ''ചിത്തപടിസംവേദീ അസ്സാസിസ്സാമീ''തിആദിനാ നയേന പവത്തോ ഭിക്ഖു കിഞ്ചാപി അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്തമാരമ്മണം കരോതി, തസ്സ പന ചിത്തസ്സ ആരമ്മണേ സതിഞ്ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച ഉപട്ഠാപേത്വാ പവത്തനതോ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീയേവ നാമേസ ഹോതി. ന ഹി മുട്ഠസ്സതിസ്സ അസമ്പജാനസ്സ ആനാപാനസ്സതിസമാധിഭാവനാ അത്ഥി, തസ്മാ ആരമ്മണതോ ചിത്തപടിസംവിദിതവസേന ''ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ ഭിക്ഖു തസ്മിം സമയേ വിഹരതീ''തി.

സോ യം തം ഹോതി അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാനം പഹാനം, തം പഞ്ഞായ ദിസ്വാ സാധുകം അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീതി ഏത്ഥ അഭിജ്ഝാ കാമച്ഛന്ദനീവരണമേവ, ദോമനസ്സവസേന ബ്യാപാദനീവരണം ദസ്സിതം. ഇദഞ്ഹി ചതുക്കം വിപസ്സനാവസേനേവ വുത്തം, ധമ്മാനുപസ്സനാ ച നീവരണപബ്ബാദിവസേന പഞ്ചവിധാ ഹോതി, തസ്സാ നീവരണപബ്ബം ആദി, തസ്സാപി ഇദം നീവരണദ്വയം ആദി. ഇതി ധമ്മാനുപസ്സനായ ആദിം ദസ്സേതും **അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാന**ന്തി ആഹ. **പഹാന**ന്തി അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതീതി ഏവം പഹാനകരഞാണം അധിപ്പേതം. **തം പഞ്ഞായ ദിസ്വാ**തി തം അനിച്ചവിരാഗനിരോധപടിനിസ്സഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതം പഹാനഞാണം അപരായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ, തമ്പി അപരായാതി ഏവം വിപസ്സനാപരമ്പരം ദസ്സേതി . **അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി യഞ്ചേസ്സ പഥപടിപന്നം അജ്ഝുപേക്ഖതി, യഞ്ച ഏകതോ ഉപട്ഠാനം അജ്ഝുപേക്ഖതീതി ദ്വിധാ അജ്ഝുപേക്ഖതി നാമ. തത്ഥ സഹജാതാനമ്പിഅജ്ഝുപേക്ഖനാ ഹോതി ആരമ്മണസ്സാപി അജ്ഝുപേക്ഖനാ. ഇധ ആരമ്മണ അജ്ഝുപേക്ഖനാ അധിപ്പേതാ. **തസ്മാതിഹാനന്ദാ**തി യസ്മാ ''അനിച്ചാനുപസ്സീ അസ്സാസിസ്സാമീ''തിആദിനാ നയേന പവത്തോ ന കേവലം നീവരണാദിധമ്മേ, അഭിജ്ഝാദോമനസ്സസീസേന പന വുത്താനം ധമ്മാനം പഹാനകരഞാണമ്പി പഞ്ഞായ ദിസ്വാ അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി, തസ്മാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ ഭിക്ഖു തസ്മിം സമയേ വിഹരതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ചതുമഹാപഥോ വിയ ഛ ആയതനാനി ദട്ഠബ്ബാനി. തസ്മിം പംസുപുഞ്ജോ വിയ ഛസു ആയതനേസു കിലേസാ. ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗച്ഛന്താ സകടരഥാ വിയ ചതൂസു ആരമ്മണേസു പവത്താ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. ഏകേന സകടേന വാ രഥേന വാ പംസുപുഞ്ജസ്സ ഉപഹനനം വിയ കായാനുപസ്സനാദീഹി പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം ഉപഘാതോ വേദിതബ്ബോതി.

ഏകധമ്മവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧-൨. ഇച്ഛാനങ്ഗലസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൭൭-൯൭൮. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ഏവം ബ്യാകരേയ്യാഥാ**തി കസ്മാ അത്തനോ വിഹാരസമാപത്തിം ആചിക്ഖതി? ഉപാരമ്ഭമോചനത്ഥം. സചേ ഹി തേ ''ന ജാനാമാ''തി വദേയ്യും, അഥ നേസം തിത്ഥിയാ ''തുമ്ഹേ 'അസുകസമാപത്തിയാ നാമ നോ സത്ഥാ തേമാസം വിഹാസീ'തിപി ന ജാനാഥ, അഥ കസ്മാ നം ഉപട്ഠഹന്താ വിഹരഥാ''തി ഉപാരമ്ഭം ആരോപേയ്യും, തതോ മോചനത്ഥം ഏവമാഹ.

അഥ കസ്മാ യഥാ അഞ്ഞത്ഥ ''സതോവ അസ്സസതി, ദീഘം വാ അസ്സസന്തോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൭; സം॰ നി॰ ൫.൯൭൭) ഏവ-വാകാരോ വുത്തോ. ഏവം ഇധ ന വുത്തോതി? ഏകന്തസന്തത്താ. അഞ്ഞേസഞ്ഹി അസ്സാസോ വാ പാകടോ ഹോതി പസ്സാസോ വാ, ഭഗവതോ ഉഭയമ്പേതം പാകടമേവ നിച്ചം ഉപട്ഠിതസ്സതിതായാതി ഏകന്തസന്തത്താ ന വുത്തോ. അഥ ''സിക്ഖാമീ''തി അവത്വാ കസ്മാ ''അസ്സസാമീ''തി ഏത്തകമേവ വുത്തന്തി? സിക്ഖിതബ്ബാഭാവാ. സത്ത ഹി സേഖാ സിക്ഖിതബ്ബഭാവാ സേഖാ നാമ, ഖീണാസവാ സിക്ഖിതബ്ബാഭാവാ അസേഖാ നാമ, തഥാഗതാ അസിക്ഖിതബ്ബാ അസേക്ഖാ നാമ നത്ഥി തേസം സിക്ഖിതബ്ബകിച്ചന്തി സിക്ഖിതബ്ബാഭാവാ ന വുത്തം. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

൩-൪. പഠമആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൭൯-൯൮൦. തതിയേ **പവിചിനതീ**തി അനിച്ചാദിവസേന പവിചിനതി. ഇതരം പദദ്വയം ഏതസ്സേവ വേവചനം. **നിരാമിസാ**തി നിക്കിലേസാ കായികചേതസികദരഥപടിപസ്സദ്ധിയാ കായോപി ചിത്തമ്പി പസ്സമ്ഭതി. **സമാധിയതീ**തി സമ്മാ ഠപിയതി, അപ്പനാപ്പത്തം വിയ ഹോതി. **അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതീ**തി സഹജാതഅജ്ഝുപേക്ഖനായ അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി.

ഏവം ചുദ്ദസവിധേന കായപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ തസ്മിം കായേ സതി സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, തായ സതിയാ സമ്പയുത്തഞാണം ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, തംസമ്പയുത്തമേവ കായികചേതസികവീരിയം വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, പീതിപസ്സദ്ധിചിത്തേകഗ്ഗതാ പീതിപസ്സദ്ധിസമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ, ഇമേസം ഛന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനോസക്കനഅനതിവത്തനസങ്ഖാതോ മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. യഥേവ ഹി സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു സാരഥിനോ ''അയം ഓലീയതീ''തി തുദനം വാ, ''അയം അതിധാവതീ''തി ആകഡ്ഢനം വാ നത്ഥി, കേവലം ഏവം പസ്സമാനസ്സ ഠിതാകാരോവ ഹോതി, ഏവമേവ ഇമേസം ഛന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനോസക്കനഅനതിവത്തനസങ്ഖാതോ മജ്ഝത്താകാരോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ നാമ ഹോതി. ഏത്താവതാ കിം കഥിതം?

ഏകചിത്തക്ഖണികാ നാനാസരസലക്ഖണാ വിപസ്സനാബോജ്ഝങ്ഗാ നാമ കഥിതാ.

വിവേകനിസ്സിതന്തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. ഏത്ഥ പന സോളസക്ഖത്തുകാ ആനാപാനസ്സതി മിസ്സകാ കഥിതാ, ആനാപാനമൂലകാ സതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗാ , തേസം മൂലഭൂതാ ആനാപാനസ്സതി പുബ്ബഭാഗാ. ബോജ്ഝങ്ഗമൂലകാ സതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗാ, തേപി ബോജ്ഝങ്ഗാ പുബ്ബഭാഗാവ. വിജ്ജാവിമുത്തിപൂരകാ പന ബോജ്ഝങ്ഗാ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരാ, വിജ്ജാവിമുത്തിയോ അരിയഫലസമ്പയുത്താ. വിജ്ജാ വാ ചതുത്ഥമഗ്ഗസമ്പയുത്താ, വിമുത്തി ഫലസമ്പയുത്താതി. ചതുത്ഥപഞ്ചമഛട്ഠാനിപി ഇമിനാവ സമാനപരിച്ഛേദാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ആനാപാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. സോതാപത്തിസംയുത്തം

൧. വേളുദ്വാരവഗ്ഗോ

൧. ചക്കവത്തിരാജസുത്തവണ്ണനാ

൯൯൭. സോതാപത്തിസംയുത്തസ്സ പഠമേ **കിഞ്ചാപീ**തി അനുഗ്ഗഹഗരഹണേസു നിപാതോ. ചതുന്നഞ്ഹി മഹാദീപാനം ഇസ്സരിയാധിപച്ചം രജ്ജം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ചതുന്നഞ്ച അപായാനം അപ്പഹീനഭാവം ഗരഹന്തോ സത്ഥാ ''കിഞ്ചാപി, ഭിക്ഖവേ, രാജാ ചക്കവത്തീ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചതുന്നം ദീപാന**ന്തി ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരാനം ചതുന്നം മഹാദീപാനം. **ഇസ്സരിയാധിപച്ച**ന്തി ഇസ്സരഭാവോ ഇസ്സരിയം, അധിപതിഭാവോ ആധിപച്ചം, ഇസ്സരിയം ആധിപച്ചം ഏതസ്മിം രജ്ജേ, ന ഛേദനഭേദനന്തി ഇസ്സരിയാധിപച്ചം. **കാരേത്വാ**തി ഏവരൂപം രജ്ജം പവത്താപേത്വാ. **കിഞ്ചാപി, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ**തി ഏത്ഥ അനുഗ്ഗഹപസംസാസു നിപാതോ. പിണ്ഡിയാലോപേന ഹി യാപനം അനുഗ്ഗഹന്തോ ചതുന്നഞ്ച അപായാനം പഹീനഭാവം പസംസന്തോ സത്ഥാ ''കിഞ്ചാപി, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ''തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നന്തകാനീ**തി അനന്തകാനി. തേരസഹത്ഥോപി ഹി വത്ഥസാടകോ ദസച്ഛേദനതോ പട്ഠായ നന്തകന്തേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

അവേച്ചപ്പസാദേനാതി അചലപ്പസാദേന. സോ പനായം പസാദോ കിം ഏകോ, അനേകോതി? ഏകോവ, സോ മഗ്ഗേന ആഗതപ്പസാദോ. യേസു പന വത്ഥൂസു അപുബ്ബം അചരിമം രുഹതി, തേസം വസേന ''ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേനാ''തിആദിനാ നയേന തിധാ വുത്തോ. യസ്മാ ച ഏകോ, തസ്മാവ നിന്നാനാകരണോ ഹോതി. അരിയസാവകസ്സ ഹി ബുദ്ധേയേവ പസാദോ ച പേമഞ്ച ഗാരവഞ്ച മഹന്തം, ന ധമ്മേ വാ സങ്ഘേ വാ, ധമ്മേയേവ വാ മഹന്തം , ന ബുദ്ധേ വാ സങ്ഘേ വാ, സങ്ഘേയേവ വാ മഹന്തം, ന ബുദ്ധേ വാ ധമ്മേ വാതി ഏതം നത്ഥി. **ഇതിപി സോ ഭഗവാ**തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാനേവ.

അരിയകന്തേഹീതി അരിയാനം കന്തേഹി പിയേഹി മനാപേഹി. പഞ്ച ഹി സീലാനി ഭവന്തരഗതാപി അരിയാ ന കോപേന്തി, ഏവം തേസം പിയാനി. താനി സന്ധായേതം വുത്തം. **അഖണ്ഡേഹീ**തിആദി സദിസവസേന വുത്തം. മുഖവട്ടിയഞ്ഹി ഛിന്നേകദേസോ പാതി ഖണ്ഡാതി വുച്ചതി, മജ്ഝേ ഭിന്നാ ഛിദ്ദാതി, ഏകസ്മിം പദേസേ വിസഭാഗവണ്ണാ ഗാവീ സബലാതി, നാനാബിന്ദുചിത്താ കമ്മാസാതി, ഏവമേവ പടിപാടിയാ ആദിമ്ഹി വാ അന്തേ വാ ഭിന്നം സീലം ഖണ്ഡം നാമ, മജ്ഝേ ഭിന്നം ഛിദ്ദം, യത്ഥ കത്ഥചി ദ്വിന്നം വാ തിണ്ണം വാ പടിപാടിയാ ഭിന്നത്താ സബലം, ഏകന്തരം ഭിന്നം കമ്മാസം. തേസം ദോസാനം അഭാവേന അഖണ്ഡാദിതാ വേദിതബ്ബാ. **ഭുജിസ്സേഹീ**തി ഭുജിസ്സഭാവകരേഹി. **വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥേഹീ**തി ബുദ്ധാദീഹി വിഞ്ഞൂഹി പസംസിതേഹി. **അപരാമട്ഠേഹീ**തി ''ഇദം നാമ തയാ കതം, ഇദം വീതിക്കന്ത''ന്തി ഏവം പരാമസിതും അസക്കുണേയ്യേഹി. **സമാധിസംവത്തനികേഹീ**തി അപ്പനാസമാധിം ഉപചാരസമാധിം വാ സംവത്തേതും സമത്ഥേഹി.

൨. ബ്രഹ്മചരിയോഗധസുത്തവണ്ണനാ

൯൯൨. ദുതിയേ **യേസം സദ്ധാ**തി പദേന ബുദ്ധേ പസാദോ ഗഹിതോ. **സീല**ന്തി പദേന അരിയകന്താനി സീലാനി ഗഹിതാനി. **പസാദോ**തി പദേന സങ്ഘേ പസാദോ ഗഹിതോ. **ധമ്മദസ്സന**ന്തി പദേന ധമ്മേ പസാദോ ഗഹിതോതി ഏവം ചത്താരി സോതാപത്തിയങ്ഗാനി വുത്താനി. **കാലേന പച്ചേന്തീ**തി കാലേന പാപുണന്തി. **ബ്രഹ്മചരിയോഗധം സുഖ**ന്തി ബ്രഹ്മചരിയം ഓഗാഹിത്വാ ഠിതം ഉപരിമഗ്ഗത്തയസമ്പയുത്തം സുഖം. യോ പനേസ ഗാഥായ ആഗതോ പസാദോ, സോ കതരപസാദോ ഹോതീതി. തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരോ താവ "മഗ്ഗപസാദോ"തി ആഹ, തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ "ആഗതമഗ്ഗസ്സ പച്ചവേക്ഖണപ്പസാദോ"തി. ഉഭോപി ഥേരാ പണ്ഡിതാ ബഹുസ്സുതാ, ഉഭിന്നം സുഭാസിതം. മിസ്സകപ്പസാദോ ഏസോതി.

൩. ദീഘാവുഉപാസകസുത്തവണ്ണനാ

൯൯൩. തതിയേ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു സന്ദിസ്സസി, തസ്മാ. **വിജ്ജാഭാഗിയേ**തി വിജ്ജാകോട്ഠാസികേ. **സബ്ബസങ്ഖാരേസൂ**തി സബ്ബേസു തേഭൂമകസങ്ഖാരേസു. ഏവമസ്സ ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാ കഥിതാ. **വിഘാത**ന്തി ദുക്ഖം.

൪-൫. പഠമസാരിപുത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൯൪-൯൯൫. ചതുത്ഥം ഉത്താനമേവ. പഞ്ചമേ **സോതാപത്തിയങ്ഗ**ന്തി സോതാപത്തിയാ പുബ്ബഭാഗപടിലാഭങ്ഗം. ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദാദയോ പന പടിലദ്ധഗുണാ സോതാപന്നസ്സ അങ്ഗാ നാമ, തേപി പന സോതാപത്തിയങ്ഗന്തി ആഗതാ. തത്രായം ദ്വിന്നമ്പി വചനത്ഥോ - സപ്പുരിസേ സേവന്തോ ഭജന്തോ പയിരുപാസന്തോ ധമ്മം സുണന്തോ യോനിസോ മനസികരോന്തോ ധമ്മാനുധമ്മം പുബ്ബഭാഗപടിപദം പടിപജ്ജന്തോ സോതാപത്തിം പടിലഭതീതി സപ്പുരിസസംസേവാദയോ സോതാപത്തിഅത്ഥായ അങ്ഗന്തി സോതാപത്തിയങ്ഗം നാമ, ഇതരേ പഠമമഗ്ഗസങ്ഖാതായ സോതാപത്തിയാ അങ്ഗന്തിപി സോതാപത്തിയങ്ഗം, പടിവിദ്ധസോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അങ്ഗന്തിപി സോതാപത്തിയങ്ഗം.

൬. ഥപതിസുത്തവണ്ണനാ

൯൯൬. ഛട്ഠേ **സാധുകേ പടിവസന്തീ**തി സാധുകനാമകേ അത്തനോ ഭോഗഗാമകേ വസന്തി. തേസു ഇസിദത്തോ സകദാഗാമീ, പുരാണോ സോതാപന്നോ സദാരസന്തുട്ഠോ. **മഗ്ഗേ പുരിസം ഠപേസു**ന്തി തേസം കിര ഗാമദ്വാരേന ഭഗവതോ ഗമനമഗ്ഗോ. തസ്മാ "ഭഗവാ കാലേ വാ അകാലേ വാ അമ്ഹാകം സുത്താനം വാ പമത്താനം വാ ഗച്ഛേയ്യ, അഥ പസ്സിതും ന ലഭേയ്യാമാ"തി മഗ്ഗമജ്ഝേ പുരിസം ഠപേസും.

അനുബന്ധിംസൂതി ന ദൂരതോവ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധിംസു, ഭഗവാ പന സകടമഗ്ഗസ്സ മജ്ഝേ ജങ്ഘമഗ്ഗേന അഗമാസി, ഇതരേ ഉഭോസു പസ്സേസു അനുഗച്ഛന്താ അഗമംസു. **മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മാ**തി ബുദ്ധാനഞ്ഹി കേനചി

സദ്ധിം ഗച്ഛന്താനംയേവ പടിസന്ഥാരം കാതും വട്ടതി കേനചി സദ്ധിം ഠിതകാനം , കേനചി സദ്ധിം ദിവസഭാഗം നിസിന്നാനം. തസ്മാ ഭഗവാ ചിന്തേസി - "ഇമേഹി മേ സദ്ധിം ഗച്ഛന്തസ്സ പടിസന്ഥാരം കാതും അയുത്തം, ഠിതകേനപി കാതും ന യുത്തം, ഇമേ ഹി മയ്ഹം സാസനേ സാമിനോ ആഗതഫലാ. ഇമേഹി സദ്ധിം നിസീദിത്വാവ ദിവസഭാഗം പടിസന്ഥാരം കരിസ്സാമീ"തി മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ യേന അഞ്ഞതരം രുക്ഖമൂലം തേനുപസങ്കമി.

പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീതി തേ കിര ഛത്തുപാഹനം കത്തരദണ്ഡം പാദബ്ഭഞ്ജനതേലാദീനി ചേവ അട്ഠവിധഞ്ച പാനകം സരഭപാദപല്ലങ്കഞ്ച ഗാഹാപേത്വാ അഗമംസു, ആഭതം പല്ലങ്കമ്പി പഞ്ഞാപേത്വാ അദംസു , സത്ഥാ തസ്മിം നിസീദി. **ഏകമന്തം നിസീദിംസൂ**തി സേസാനി ഛത്തുപാഹനാദീനി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദത്വാതി വത്വാ സയമ്പി ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു.

സാവത്ഥിയാ കോസലേസു ചാരികം പക്കമിസ്സതീതിആദി സബ്ബം മജ്ഝിമപദേസവസേനവ വുത്തം. കസ്മാ? നിയതത്താ. ഭഗവതോ ഹി ചാരികാചരണമ്പി അരുണുട്ഠാപനമ്പി നിയതം, മജ്ഝിമപദേസേയേവ ചാരികം ചരതി, മജ്ഝിമദേസേ അരുണം ഉട്ഠപേതീതി നിയതത്താ മജ്ഝിമദേസവസേന വുത്തം. **ആസന്നേ നോ ഭഗവാ ഭവിസ്സതീ**തി ഏത്ഥ ന കേവലം ആസന്നത്തായേവ തേസം സോമനസ്സം ഹോതി, അഥ ഖോ "ഇദാനി ദാനം ദാതും ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജം കാതും ധമ്മം സോതും പഞ്ഹം പുച്ഛിതും ലഭിസ്സാമാ"തി തേസം സോമനസ്സം ഹോതി.

തസ്മാതിഹ ഥപതയോ സമ്ബാധോ ഘരാവാസോതി ഥപതയോ യസ്മാ തുമ്ഹാകം മയി ദൂരീഭൂതേ അനപ്പകം ദോമനസ്സം, ആസന്നേ അനപ്പകം സോമനസ്സം ഹോതി, തസ്മാപി വേദിതബ്ബമേതം "സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ"തി. ഘരാവാസസ്സ ഹി ദോസേന തുമ്ഹാകം ഏവം ഹോതി. സചേ പന ഘരാവാസം പഹായ പബ്ബജിതാ, അഥ ഏവം വോ മയാ സദ്ധിംയേവ ഗച്ഛന്താനഞ്ച ആഗച്ഛന്താനഞ്ച തം ന ഭവേയ്യാതി ഇമമത്ഥം ദീപേന്തോ ഏവമാഹ. തത്ഥ സകിഞ്ചനസപലിബോധട്ഠേന സമ്ബാധതാ വേദിതബ്ബാ. മഹാവാസേ വസന്തസ്സപി ഹി സകിഞ്ചനസപലിബോധട്ഠേന ഘരാവാസോ സമ്ബാധോവ. **രജാപഥോ**തി രാഗദോസമോഹരജാനം ആപഥോ, ആഗമനട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ**തി പബ്ബജ്ജാ പന അകിഞ്ചനഅപലിബോധട്ഠേന അബ്ഭോകാസോ. ചതുരതനികേപി ഹി ഗബ്ഭേ ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം പല്ലങ്കേന പല്ലങ്കം ഘട്ടേത്വാ നിസിന്നാനമ്പി അകിഞ്ചനഅപലിബോധട്ഠേന പബ്ബജ്ജാ അബ്ഭോകാസോ നാമ ഹോതി. **അലഞ്ച പന വോ ഥപതയോ അപ്പമാദായാ**തി ഏവം സമ്ബാധേ ഘരാവാസേ വസന്താനം തുമ്ഹാകം അപ്പമാദമേവ കാതും യുത്തന്തി അത്ഥോ.

ഏകം പുരതോ ഏകം പച്ഛതോ നിസീദാപേമാതി തേ കിര ദ്വേപി ജനാ സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതേസു ദ്വീസു നാഗേസു താ ഇത്ഥിയോ ഏവം നിസീദാപേത്വാ രഞ്ഞോ നാഗം മജ്ഝേ കത്വാ ഉഭോസു പസ്സേസു ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ ഏവമാഹംസു. **നാഗോപി രക്ഖിതബ്ബോ**തി യഥാ കിഞ്ചി വിസേവിതം ന കരോതി, ഏവം രക്ഖിതബ്ബോ ഹോതി. **താപി ഭഗിനിയോ**തി യഥാ പമാദം നാപജ്ജന്തി, ഏവം രക്ഖിതബ്ബാ ഹോന്തി. **അത്താപീ**തി സിതഹസിതകഥിതവിപേക്ഖിതാദീനി അകരോന്തേഹി അത്താപി രക്ഖിതബ്ബോ

ഹോതി. (തേഹി തഥാ കരോന്തേഹി ന അത്താപി രക്ഖിതബ്ബോ ഹോതി). തഥാ കരോന്തോ ഹി "സാമിദുബ്ഭോ ഏസോ"തി നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ ഹോതി. **തസ്മാതിഹ ഥപതയോ**തി യസ്മാ തുമ്ഹേ രാജാ നിച്ചം രാജഭണ്ഡം പടിച്ഛാപേതി, തസ്മാപി സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ രജാപഥോ. യസ്മാ പന പംസുകൂലികഭിക്ഖും ഏവം പടിച്ഛാപേന്തോ നത്ഥി, തസ്മാ അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ. ഏവം സബ്ബത്ഥാപി അലഞ്ച പന വോ ഥപതയോ അപ്പമാദായ അപ്പമാദമേവ കരോഥാതി ദസ്സേതി.

മുത്തചാഗോതി വിസ്സട്ഠചാഗോ. **പയതപാണീ**തി ആഗതാഗതാനം ദാനത്ഥായ ധോതഹത്ഥോ. **വോസ്സഗ്ഗരതോ**തി വോസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതേ ചാഗേ രതോ. **യാചയോഗോ**തി യാചിതബ്ബകയുത്തോ. **ദാനസംവിഭാഗരതോ**തി ദാനേന ചേവ അപ്പമത്തകമ്പി കിഞ്ചി ലദ്ധാ തതോപി സംവിഭാഗേ രതോ. **അപ്പടിവിഭത്ത**ന്തി "ഇദം അമ്ഹാകം ഭവിസ്സതി, ഇദം ഭിക്ഖൂന"ന്തി ഏവം അകതവിഭാഗം, സബ്ബം ദാതബ്ബമേവ ഹുത്വാ ഠിതന്തി അത്ഥോ.

൭. വേളുദ്വാരേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦൩. സത്തമേ **വേളുദ്വാര**ന്തി ഗാമദ്വാരേ പവേണിആഗതസ്സ വേളുഗച്ഛസ്സ അത്ഥിതായ ഏവംലദ്ധനാമോ ഗാമോ. **അത്തുപനായിക**ന്തി അത്തനി ഉപനേതബ്ബം. **സമ്ഫഭാസേനാ**തി അമന്തഭാസേന. **സമ്ഫപ്പലാപഭാസേനാ**തി സമ്ഫപ്പലാപസമ്ഭാസേന നിരത്ഥകേന അഞ്ഞാണവചനേനാതി അത്ഥോ.

൮-൯. പഠമഗിഞ്ജകാവസഥസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൦൪-൫. അട്ഠമേ **ഞാതികേ**തി ഏകം തളാകം നിസ്സായ ദ്വിന്നം ചൂളപിതിമഹാപിതിപുത്താനം ദ്വേ ഗാമാ, തേസു ഏകസ്മിം ഗാമകേ. **ഗിഞ്ജകാവസഥേ**തി ഇട്ഠകാമയേ ആവസഥേ. **ഓരമ്ഭാഗിയാന**ന്തി ഹേട്ഠാഭാഗിയാനം, കാമഭവേയേവ പടിസന്ധിഗ്ഗാഹാപകാനന്തി അത്ഥോ. ഓരന്തി ലദ്ധനാമേഹി വാ തീഹി മഗ്ഗേഹി പഹാതബ്ബാനീതിപി ഓരമ്ഭാഗിയാനി. തത്ഥ കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോതി ഇമാനി ദ്വേ സമാപത്തിയാ വാ അവിക്ഖമ്ഭിതാനി മഗ്ഗേന വാ അസമുച്ഛിന്നാനി നിബ്ബത്തിവസേന ഉദ്ധം ഭാഗം രൂപഭവം അരൂപഭവം വാ ഗന്തും ന ദേന്തി. സക്കായദിട്ഠിആദീനി തീണി തത്ഥ നിബ്ബത്തമ്പി ആനേത്വാ പുന ഇധേവ നിബ്ബത്താപേന്തീതി സബ്ബാനിപി ഓരമ്ഭാഗിയാനേവ. **അനാവത്തിധമ്മോ**തി പടിസന്ധിവസേന അനാഗമനസഭാവോ.

രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താതി ഏത്ഥ കദാചി ഉപ്പത്തിയാ ച പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ചാതി ദ്വേധാപി തനുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. സകദാഗാമിസ്സ ഹി പുഥുജ്ജനാനം വിയ അഭിണ്ഹം രാഗാദയോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പജ്ജമാനാ ച ന പുഥുജ്ജനാനം വിയ ബഹലബഹലാ ഉപ്പജ്ജന്തി, മക്ഖിപത്തം വിയ തനുകാ ഉപ്പജ്ജന്തി.
ദീഘഭാണകതിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - "യസ്മാ സകദാഗാമിസ്സ പുത്തധീതരോ ഹോന്തി, ഓരോധാ ച ഹോന്തി, തസ്മാ ബഹലാ കിലേസാ. ഇദം പന ഭവതനുകവസേന കഥിത"ന്തി. തം അട്ഠകഥായം "സോതാപന്നസ്സ സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ അട്ഠമേ ഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥി, സകദാഗാമിസ്സ ദ്വേ ഭവേ ഠപേത്വാ പഞ്ചസു ഭവേസു ഭവതനുകം നത്ഥി, അനാഗാമിസ്സ

രൂപാരൂപഭവം ഠപേത്വാ കാമഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥി, ഖീണാസവസ്സ കിസ്മിഞ്ചി ഭവേ ഭവതനുകം നത്ഥീ''തി വുത്തത്താ പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

ഇമം ലോകന്തി ഇമം കാമാവചരലോകം സന്ധായ വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - സചേ ഹി മനുസ്സേസു സകദാഗാമിഫലം പത്തോ ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി, ഇച്ചേതം കുസലം. അസക്കോന്തോ പന അവസ്സം മനുസ്സലോകം ആഗന്ത്വാ സച്ഛികരോതി. ദേവേസു സകദാഗാമിഫലം പത്തോപി സചേ മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരോതി, ഇച്ചേതം കുസലം. അസക്കോന്തോ പന അവസ്സം ദേവലോകം ഗന്ത്വാ സച്ഛികരോതീതി.

വിനിപതനം വിനിപാതോ, നാസ്സ വിനിപാതോ ധമ്മോതി **അവിനിപാതധമ്മോ,** ചതൂസു അപായേസു അവിനിപാതനസഭാവോതി അത്ഥോ. **നിയതോ**തി ധമ്മനിയാമേന നിയതോ. **സമ്ബോധിപരായണോ**തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയസങ്ഖാതാ സമ്ബോധി പരം അയനം അസ്സ ഗതി പടിസരണം അവസ്സം പത്തബ്ബാതി സമ്ബോധിപരായണോ. **വിഹേസാവേസാ**തി തേസം തേസം ഞാണഗതിം ഞാണൂപപത്തിം ഞാണാഭിസമ്പരായം ഓലോകേന്തസ്സ കായകിലമഥോവ ഏസ, ആനന്ദ, തഥാഗതസ്സാതി ദീപേതി. ചിത്തവിഹേസാ പന ബുദ്ധാനം നത്ഥി.

ധമ്മാദാസന്തി ധമ്മമയം ആദാസം. **യേനാ**തി യേന ധമ്മാദാസേന സമന്നാഗതോ. **ഖീണാപായദുഗ്ഗതിവിനിപാതോ**തി ഇദം നിരയാദീനംയേവ വേവചനവസേനേവ വുത്തം. നിരയാദയോ ഹി വഡ്ഢിസങ്ഖാതതോ അയതോ അപേതത്താ **അപായോ,** ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി. **ദുഗ്ഗതി,** ദുക്കടകാരിനോ ഏത്ഥ വിവസാ നിപതന്തീതി **വിനിപാതോ**. നവമം ഉത്താനമേവ.

൧൦. തതിയഗിഞ്ജകാവസഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. ദസമേ **പരോപഞ്ഞാസാ**തി അതിരേകപഞ്ഞാസ. **സാധികനവുതീ**തി അതിരേകനവുതി. **ഛാതിരേകാനീ**തി ഛഹി അധികാനി. സോ കിര ഗാമോ കിഞ്ചാപി നാതിമഹാ അഹോസി, അരിയസാവകാ പനേത്ഥ ബഹൂ. തത്ഥ തത്ഥ അഹിവാതരോഗേന ഏകപ്പഹാരേനേവ ചതുവീസതി പാണസതസഹസ്സാനി കാലമകംസു, തേസു അരിയസാവകാ ഏത്തകാ നാമ അഹേസും. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

വേളുദ്വാരവഗ്ഗോ പഠമോ.

൨. രാജകാരാമവഗ്ഗോ

൧. സഹസ്സഭിക്ഖുനിസങ്ഘസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. ദുതിയസ്സ പഠമേ **രാജകാരാമേ**തി രഞ്ഞാ കാരിതത്താ ഏവം ലദ്ധനാമേ ആരാമേ, തം രഞ്ഞാ പസേനദികോസലേന കതം. പഠമബോധിയം കിര ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തം സത്ഥാരം ദിസ്വാ തിത്ഥിയാ ചിന്തയിംസു - ''സമണോ ഗോതമോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തോ, ന ഖോ പനേസ അഞ്ഞം കിഞ്ചി സീലം വാ സമാധിം വാ നിസ്സായ ഏവം ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തോ. ഭൂമിസീസം പന തേന

ഗഹിതം, സചേ മയമ്പി ജേതവനസമീപേ ആരാമം കാരാപേതും സക്കുണേയ്യാമ, ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്താ ഭവേയ്യാമാ"തി. തേ അത്തനോ അത്തനോ ഉപട്ഠാകേ സമാദപേത്വാ സതസഹസ്സമത്തേ കഹാപണേ ലഭിത്വാ തേ ആദായ രഞ്ഞോ സന്തികം അഗമംസു. രാജാ "കിം ഏത"ന്തി? പുച്ഛി. മയം ജേതവനസമീപേ തിത്ഥിയാരാമം കരോമ, സചേ സമണോ ഗോതമോ വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകാ വാ ആഗന്ത്വാ വാരേസ്സന്തി, വാരേതും മാ അദത്ഥാതി ലഞ്ജം അദംസു. രാജാ ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ "ഗച്ഛഥ കാരേഥാ"തി ആഹ.

തേ ഗന്ത്വാ, അത്തനോ ഉപട്ഠാകേഹി ദബ്ബസമ്ഭാരേ ആഹരാപേത്വാ, ഥമ്ഭുസ്സാപനാദീനി കരോന്താ, ഉച്ചാസദ്ദാ മഹാസദ്ദാ ഏകകോലാഹലം അകംസു. സത്ഥാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ പമുഖേ ഠത്വാ "കേ പന തേ, ആനന്ദ, ഉച്ചാസദ്ദാ മഹാസദ്ദാ കേവട്ടാ മഞ്ഞേ മച്ഛവിലോപേ"തി?, പുച്ഛി. തിത്ഥിയാ, ഭന്തേ , ജേതവനസമീപേ തിത്ഥിയാരാമം കരോന്തീതി. ആനന്ദ, ഇമേ സാസനേന പടിവിരുദ്ധാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അഫാസുവിഹാരം കരിസ്സന്തി, രഞ്ഞോ ആരോചേത്വാ വാരാപേഹീതി.

ഥേരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ഗന്ത്വാ രാജദ്വാരേ അട്ഠാസി. രഞ്ഞോ "ഥേരാ, ദേവ, ആഗതാ"തി നിവേദയിംസു. രാജാ ലഞ്ജസ്സ ഗഹിതത്താ ന നിക്ഖമി. ഥേരാ ഗന്ത്വാ സത്ഥു ആരോചയിംസു. സത്ഥാ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ പേസേസി. രാജാ തേസമ്പി ദസ്സനം ന അദാസി. തേ ആഗന്ത്വാ സത്ഥു ആരോചയിംസു "ന, ഭന്തേ, രാജാ നിക്ഖന്തോ"തി. സത്ഥാ തങ്ഖണംയേവ ബ്യാകാസി - "അത്തനോ രജ്ജേ ഠത്വാ കാലം കാതും ന ലഭിസ്സതീ"തി.

ദുതിയദിവസേ ച സാമംയേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ ഗന്ത്വാ രാജദ്വാരേ അട്ഠാസി. രാജാ "സത്ഥാ ആഗതോ"തി സുത്വാ നിക്ഖമിത്വാ, നിവേസനം പവേസേത്വാ, സാരപല്ലങ്കേ നിസീദാപേത്വാ, യാഗുഖജ്ജകം അദാസി. സത്ഥാ പരിഭുത്തയാഗുഖാദനീയോ "യാവ ഭത്തം നിട്ഠാതി, താവ സത്ഥു സന്തികേ നിസീദിസ്സാമീ"തി ആഗന്ത്വാ നിസിന്നം രാജാനം "തയാ, മഹാരാജ, ഇദം നാമ കത"ന്തി അവത്വാ, "കാരണേനേവ നം സഞ്ഞാപേസ്സാമീ"തി ഇദം അതീതകാരണം ആഹരി - മഹാരാജ, പബ്ബജിതേ നാമ അഞ്ഞമഞ്ഞം യുജ്ഝാപേതും ന വട്ടതി. അതീതേപി ഇസയോ അഞ്ഞമഞ്ഞം യുജ്ഝാപേത്വാ സഹ രട്ഠേന രാജാ സമുദ്ദം പവിട്ഠോതി. കദാ ഭഗവാതി?

അതീതേ, മഹാരാജ, ഭരുരട്ഠേ ഭരുരാജാ നാമ രജ്ജം കാരേതി. പഞ്ചസതാ പഞ്ചസതാ ദ്വേ ഇസിഗണാ പബ്ബതപാദതോ ലോണമ്ബിലസേവനത്ഥായ ഭരുനഗരം ഗന്ത്വാ നഗരസ്സ അവിദൂരേ ദ്വേ രുക്ഖാ അത്ഥി, പഠമം ആഗതോ ഇസിഗണോ ഏകസ്സ രുക്ഖസ്സ മൂലേ നിസീദി, പച്ഛാഗതോപി ഏകസ്സാതി. തേ യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ പബ്ബതപാദം ഏവ അഗമംസു. തേ പുന ആഗച്ഛന്താപി അത്തനോ രുക്ഖമൂലേയേവ നിസീദന്തി. അദ്ധാനേ ഗച്ഛന്തേ ഏകോ രുക്ഖോ സുക്ഖി, തസ്മിം സുക്ഖേ ആഗതാ താപസാ "അയം രുക്ഖോ മഹാ, അമ്ഹാകമ്പി തേസമ്പി പഹോസ്സതീ"തി ഇതരേസം രുക്ഖമൂലസ്സ ഏകപദേസേ നിസീദിംസു. തേ പച്ഛാ ആഗച്ഛന്താ രുക്ഖമൂലം അപവിസിത്വാ ബഹി ഠിതാവ "കസ്മാ തുമ്ഹേ ഏത്ഥ നിസീദഥാ"തി ആഹംസു. ആചരിയാ അമ്ഹാകം രുക്ഖോ സുക്ഖോ, അയം രുക്ഖോ മഹാ, തുമ്ഹേപി പവിസഥ, തുമ്ഹാകമ്പി അമ്ഹാകമ്പി പഹോസ്സതീതി. തേ "ന മയം പവിസാമ, നിക്ഖമഥ തുമ്ഹേ"തി കഥം വഡ്ഢേത്വാ "ന തുമ്ഹേ

അത്തനോവ മനേന നിക്ഖമിസ്സഥാ’’തി ഹത്ഥാദീസു ഗഹേത്വാ നിക്കഡ്ഢിംസു. തേ ‘‘ഹോതു സിക്ഖാപേസ്സാമ നേ’’തി ഇദ്ധിയാ സോവണ്ണമയാനി ദ്വേ ചക്കാനി രജതമയഞ്ച അക്ഖം മാപേത്വാ പവട്ടേന്താ രാജദ്വാരം അഗമിംസു. രഞ്ഞോ ‘‘ഏവരൂപം, ദേവ, താപസാ പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ഠിതാ’’തി നിവേദയിംസു. രാജാ തുട്ഠോ ‘‘പക്കോസഥാ’’തി തേ പക്കോസാപേത്വാ ‘‘മഹാകമ്മം തുമ്ഹേഹി കതം, അത്ഥി വോ കിഞ്ചി മയാ കത്തബ്ബ’’ന്തി ആഹ. ആമ, മഹാരാജ, അമ്ഹാകം നിസിന്നട്ഠാനം ഏകരുക്ഖമൂലം അത്ഥി, തം അഞ്ഞേഹി ഇസീഹി ഗഹിതം, തം നോ ദാപേഹീതി. രാജാ പുരിസേ പേസേത്വാ താപസേ നിക്കഡ്ഢാപേസി.

തേ ബഹി ഠിതാ ‘‘കിം നു ഖോ ദത്വാ ലഭിംസൂ’’തി ഓലോകയമാനാ ‘‘ഇദം നാമാ’’തി ദിസ്വാ ‘‘മയമ്പി ലഞ്ജം ദത്വാ പുന ഗണ്ഹിസ്സാമാ’’തി ഇദ്ധിയാ സോവണ്ണമയം രഥപഞ്ജരം മാപേത്വാ ആദായ അഗമംസു. രാജാ ദിസ്വാ തുട്ഠോ - ‘‘കിം, ഭന്തേ, കാതബ്ബ’’ന്തി?, ആഹ. മഹാരാജ അമ്ഹാകം രുക്ഖമൂലേ അഞ്ഞോ ഇസിഗണോ നിസിന്നോ, തം നോ രുക്ഖമൂലം ദാപേഹീതി. രാജാ പുരിസേ പേസേത്വാ തേ നിക്കഡ്ഢാപേസി. താപസാ അഞ്ഞമഞ്ഞം കലഹം കത്വാ, ‘‘അനനുച്ഛവികം അമ്ഹേഹി കത’’ന്തി വിപ്പടിസാരിനോ ഹുത്വാ പബ്ബതപാദമേവ അഗമംസു. തതോ ദേവതാ ‘‘അയം രാജാ ദ്വിന്നം ഇസിഗണാനം ഹത്ഥതോ ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം കലഹം കാരാപേസീ’’തി കുജ്ഝിത്വാ മഹാസമുദ്ദം ഉബ്ബട്ടേത്വാ തസ്സ രഞ്ഞോ വിജിതം യോജനസഹസ്സമത്തട്ഠാനം സമുദ്ദമേവ അകംസൂതി.

> ‘‘ഇസീനമന്തരം കത്വാ, ഭരുരാജാതി മേ സുതം;
> ഉച്ഛിന്നോ സഹ രട്ഠേഹി, സ രാജാ വിഭവങ്ഗതോ’’തി. (ജാ॰ ൧.൨.൧൨൫) -

ഏവം ഭഗവതാ ഇമസ്മിം അതീതേ ദസ്സിതേ യസ്മാ ബുദ്ധാനം നാമ കഥാ ഓകപ്പനിയാ ഹോതി, ‘‘തസ്മാ രാജാ അത്തനോ കിരിയം സല്ലക്ഖേത്വാ അനുപധാരേത്വാ മയാ അകത്തബ്ബം കമ്മം കത’’ന്തി ‘‘ഗച്ഛഥ, ഭണേ, തിത്ഥിയേ നിക്കഡ്ഢഥാ’’തി നിക്കഡ്ഢാപേത്വാ ചിന്തേസി - ‘‘മയാ കാരിതോ വിഹാരോ നാമ നത്ഥി, തസ്മിംയേവ ഠാനേ വിഹാരം കാരേസ്സാമീ’’തി തേസം ദബ്ബസമ്ഭാരേപി അദത്വാ വിഹാരം കാരേസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

൨-൩. ബ്രാഹ്മണസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൦൨-൩. ദുതിയേ **ഉദയഗാമിനി**ന്തി അത്തനോ സമയേ വഡ്ഢിഗാമിനിം. **മരണം ആഗമേയ്യാസീ**തി മരണം ഇച്ഛേയ്യാസി, പത്ഥേയ്യാസി വാ. തതിയം ഉത്താനമേവ.

൪. ദുഗ്ഗതിഭയസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൧൦. ചതുത്ഥേ **സബ്ബദുഗ്ഗതിഭയം സമതിക്കന്തോ**തി മനുസ്സദോഭഗ്ഗം പടിക്ഖിത്തം.

൫. ദുഗ്ഗതിവിനിപാതഭയസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫. പഞ്ചമേ **സബ്ബദുഗ്ഗതിവിനിപാതഭയം സമതിക്കന്തോതി** മനുസ്സദോഭഗ്ഗേന സദ്ധിം ചത്താരോ അപായാ പടിക്ഖിത്താ.

൬. പഠമമിത്താമച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬. ഛട്ഠേ **മിത്താതി** അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗേഹേ ആമിസപരിഭോഗവസേന വോഹാരമിത്താ. **അമച്ചാതി** ആമന്തനപടിമന്തനഇരിയാപഥാദീസു ഏകതോ പവത്തകിച്ചാ. **ഞാതീതി** സസ്സുസസുരപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാതി** സമാനലോഹിതാ ഭാതിഭഗിനിമാതുലാദയോ.

൭. ദുതിയമിത്താമച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. സത്തമേ **അഞ്ഞഥത്തം** നാമ പസാദഞ്ഞഥത്തം ഭാവഞ്ഞഥത്തം ഗതിഅഞ്ഞഥത്തം ലക്ഖണഞ്ഞഥത്തം വിപരിണാമഞ്ഞഥത്തന്തി അനേകവിധം. തത്ഥ മഹാഭൂതേസു ഭാവഞ്ഞഥത്തം അധിപ്പേതം. സുവണ്ണാദിഭാവേന ഹി ഘനസണ്ഠിതായ പഥവിധാതുയാ വിലീയിത്വാ ഉദകഭാവം ആപജ്ജമാനായ പുരിമഭാവോ വിഗച്ഛതി, ഭാവഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതി. ലക്ഖണം പന ന വിഗച്ഛതി, കക്ഖളലക്ഖണാവ ഹോതി. ഉച്ഛുരസാദിഭാവേന ച യൂസാകാരസണ്ഠിതായ ആപോധാതുയാ സുസ്സിത്വാ ഘനപഥവിഭാവം ആപജ്ജമാനായ പുരിമഭാവോ വിഗച്ഛതി, ഭാവഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതി. ലക്ഖണം പന ന വിഗച്ഛതി, ആബന്ധനലക്ഖണാവ ഹോതി. **തത്രിദം അഞ്ഞഥത്തന്തി** ഏത്ഥ പന ഗതിഅഞ്ഞഥത്തം അധിപ്പേതം, തഞ്ഹി അരിയസാവകസ്സ നത്ഥി. പസാദഞ്ഞഥത്തമ്പി നത്ഥിയേവ, ഇധ പന പസാദഫലം പകാസേതും ഗതിഅഞ്ഞഥത്തമേവ ദസ്സിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

രാജകാരാമവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. സരണാനിവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമമഹാനാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൭-൧൦൮. തതിയസ്സ പഠമേ **ഇദ്ധന്തി** തേലമധുഫാണിതാദീഹി സമിദ്ധം. **ഫീതന്തി** ഹത്ഥൂപഗസീസൂപഗഗീവൂപഗാദിഅലങ്കാരവസേന സുപുപ്ഫിതം. **ആകിണ്ണമനുസ്സന്തി** നിരന്തരമനുസ്സം. **സമ്ബാധബ്യൂഹന്തി** ബ്യൂഹാ വുച്ചന്തി അവിനിബ്ബിദ്ധരച്ഛായോ, യാ പവിട്ഠമഗ്ഗേനേവ നിഗ്ഗച്ഛന്തി, താ സമ്ബാധാ ബ്യൂഹാ ബഹുകാ ഏത്ഥാതി **സമ്ബാധബ്യൂഹം**. ഇമിനാപി നഗരസ്സ ഘനവാസമേവ ദീപേതി. **ഭന്തേനാതി** ഇതോ ചിതോ ച പരിബ്ഭമന്തേന ഉദ്ധതചാരിനാ. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

൩. ഗോധസക്കസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯. തതിയേ **ഭഗവാവ ഏതം ജാനേയ്യ ഏതേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതം വാ അസമന്നാഗതം വാതി** ഇദം സോ സക്കോ തീഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സോതാപന്നഭാവം, ചതൂഹി വാ ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ സോതാപന്നഭാവം ഭഗവാവ ജാനാതീതി അധിപ്പായേന ആഹ.

കോചിദേവ ധമ്മസമുപ്പാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാതി കിഞ്ചിദേവ കാരണം ഉപ്പജ്ജേയ്യ. **ഏകതോ അസ്സ ഭഗവാ, ഏകതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ**തി യസ്മിം കാരണേ ഉപ്പന്നേ ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നാനാലദ്ധികോ ഹുത്വാ ഏകം വാദം വദന്തോ ഏകതോ അസ്സ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി ഏകം വദന്തോ ഏകതോതി അത്ഥോ. **തേനേവാഹ**ന്തി യം വാദം തുമ്ഹേ വദേഥ, തമേവാഹം ഗണ്ഹേയ്യന്തി. നനു ച അരിയസാവകസ്സ രതനത്തയേ പസാദനാനത്തം നത്ഥി, അഥ കസ്മാ ഏസ ഏവമാഹാതി? ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതായ. ഏവഞ്ഹിസ്സ ഹോതി ''ഭിക്ഖുസങ്ഘോ അത്തനോ അസബ്ബഞ്ഞുതായ അജാനിത്വാപി കഥേയ്യ, സത്ഥു പന അഞ്ഞാണം നാമ നത്ഥീ''തി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **അഞ്ഞത്ര കല്യാണാ അഞ്ഞത്ര കുസലാ**തി കല്യാണമേവ കുസലമേവ വദാമി, ന കല്യാണകുസലവിമുത്തന്തി. അപിചസ്സ അനവജ്ജനദോസോ ഏസോതി.

൪. പഠമസരണാനിസക്കസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨൦. ചതുത്ഥേ **ഇധ മഹാനാമ ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ**തി ഇദം ന കേവലം സരണാനി ഏവ അപായതോ മുത്തോ, ഇമേപി പുഗ്ഗലാ മുത്താതി ദസ്സേതും ആരദ്ധം. **മത്തസോ നിജ്ഝാനം ഖമന്തീ**തി പമാണേന ച ഓലോകനം ഖമന്തി. ഇമിനാ ധമ്മാനുസാരിമഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലം ദസ്സേതി. **അഗന്താ നിരയ**ന്തി മഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലോ ഹി അപായതോ പരിമുത്തോതി വാ പരിമുച്ചിസ്സതീതി വാ വത്തും ന വട്ടതി, പരിമുച്ചതീതി പന വത്തും വട്ടതി. യസ്മാ ച പരിമുച്ചതി, തസ്മാ ഗന്താ നാമ ന ഹോതീതി, ''അഗന്താ''തി വുത്തോ, ന ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **സദ്ധാമത്തം പേമമത്ത**ന്തി ഇമിനാ സദ്ധാനുസാരിമഗ്ഗട്ഠപുഗ്ഗലം ദസ്സേതി. **മഹാസാലാ**തി സമീപേ ഠിതേവ ചത്താരോ മഹാസാരരുക്ഖേ ദസ്സേന്തോ ആഹ. **മരണകാലേ സിക്ഖം സമാദിയീ**തി മരണസമയേ തീസു സിക്ഖാസു പരിപൂരകാരീ അഹോസീതി ദസ്സേതി.

൫. ദുതിയസരണാനിസക്കസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨൧. പഞ്ചമേ **ദുക്ഖേത്ത**ന്തി വിസമഖേത്തം. **ദുബ്ഭൂമ**ന്തി ഊസരഭൂമിം ലോണൂപഹതം. **ഖണ്ഡാനീ**തി പരിഭിന്നാനി. **പൂതീനീ**തി ഉദകേന തേമേത്വാ പൂതിഭാവം ആപന്നാനി. **വാതാതപഹതാനീ**തി വാതാതപേന ഹതത്താ നിരോജഭാവം ഗതാനി. **അസാരാദാനീ**തി അനാദിന്നസാരാനി അഗഹിതസാരാനി. **അസുഖസയിതാനീ**തി ന കോട്ഠാദീസു പക്ഖിപിത്വാ സുട്ഠു ഠപിതാനി. **സുഖസയിതാനീ**തി ഠപിതട്ഠാനതോ ചത്താരോ മാസേ അചലിതാനി.

൬. പഠമഅനാഥപിണ്ഡികസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨൨. ഛട്ഠേ **ഠാനസോ വേദനാ പടിപ്പസ്സമ്ഭേയ്യാ**തി ഖണേന വേദനാ പടിപ്പസ്സമ്ഭേയ്യ. **മിച്ഛാഞാണേനാ**തി മിച്ഛാപച്ചവേക്ഖണേന **മിച്ഛാവിമുത്തിയാ**തി അനിയ്യാനികവിമുത്തിയാ. **തസ്മാ സദ്ധഞ്ച സീലഞ്ചാ**തി ഗാഥാ വുത്തത്ഥാ ഏവ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ.

൭. ദുതിയഅനാഥപിണ്ഡികസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨൩. സത്തമേ **സമ്പരായികം മരണഭയ**ന്തി സമ്പരായഹേതുകം മരണഭയം **ഗിഹിസാമീചികാനീ**തി ഗിഹീനം അനുച്ഛവികാനി. സേസം സബ്ബത്ഥ

ഉത്താനമേവാതി.

സരണാനിവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. പുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ

൧. പഠമപുഞ്ഞാഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **പുഞ്ഞാഭിസന്ദാ കുസലാഭിസന്ദാ**തി പുഞ്ഞനദിയോ കുസലനദിയോ. **സുഖസ്സാഹാരാ**തി സുഖസ്സ പച്ചയാ.

൪. പഠമദേവപദസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൦. ചതുത്ഥേ **ദേവപദാനീ**തി ദേവാനം ഞാണേന, ദേവസ്സ വാ ഞാണേന അക്കന്തപദാനി. **വിസുദ്ധിയാ**തി വിസുജ്ഝനത്ഥായ. **പരിയോദപനായാ**തി പുരിയോദപനത്ഥായ ജോതനത്ഥായ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ചത്താരോപി ഫലട്ഠപുഗ്ഗലാ വിസുദ്ധട്ഠേന ദേവാ നാമ ജാതാ.

൮. വസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൪. അട്ഠമേ **പാരംഗന്ത്വാ**തി പാരം വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തം പത്വാതി അത്ഥോ. **ആസവാനം ഖയായ സംവത്തന്തീ**തി ന പഠമം നിബ്ബാനം ഗന്ത്വാ പച്ഛാ സംവത്തന്തി, ഗച്ഛമാനാ ഏവ സംവത്തന്തി. ദേസനാ പന ഏവം കതാ.

൧൦. നന്ദിയസക്കസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൬. ദസമേ **ദിവാ പവിവേകായ രത്തിം പടിസല്ലാനായാ**തി ദിവാ പവിവേകത്ഥായ രത്തിം പടിസല്ലാനത്ഥായ . **ധമ്മാ ന പാതുഭവന്തീ**തി സമഥവിപസ്സനാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. സഗാഥകപുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ

൧. പഠമഅഭിഅസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൭. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **അസങ്ഖ്യേയ്യോ**തി ആള്ഹകഗണനായ അസങ്ഖ്യേയ്യോ, യോജനവസേന പനസ്സ സങ്ഖ്യാ അത്ഥി. **ബഹുഭേരവ**ന്തി സവിഞ്ഞാണകഅവിഞ്ഞാണകാനം ഭേരവാരമ്മണാനം വസേന ബഹുഭേരവം. **പുഥൂ**തി ബഹു. **സവന്തീ**തി സന്ദമാനാ. **ഉപയന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി.

൨. ദുതിയഅഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൮. ദുതിയേ **യത്ഥിമാ മഹാനദിയോ സംസന്ദന്തി സമേന്തീ**തി യസ്മിം സംഭജ്ജേ ഏതാ മഹാനദിയോ ഏകീഭവന്തി, നിരന്തരാ ഭവന്തീതി അത്ഥോ.

൩. തതിയഅഭിസന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൩. തതിയേ **പുഞ്ഞകാമോ**തി പുഞ്ഞത്ഥികോ. **കുസലേ പതിട്ഠിതോ**തി മഗ്ഗകുസലേ പതിട്ഠിതോ. **ഭാവേതി മഗ്ഗം അമതസ്സ പത്തിയാ**തി നിബ്ബാനസ്സ പാപുണനത്ഥം അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേതി. **ധമ്മസാരാധിഗമോ**തി ധമ്മസാരോ വുച്ചതി അരിയഫലം ധമ്മസാരോ, അധിഗമോ അസ്സാതി ധമ്മസാരാധിഗമോ, അധിഗതഫലോതി അത്ഥോ. **ഖയേ രതോതി** കിലേസക്ഖയേ രതോ.

൮. പഠമമഹദ്ധനസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൮. ചതുത്ഥേ **അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ**തി സത്തവിധേന അരിയധനേന അഡ്ഢോ ചേവ മഹദ്ധനോ ച. തേനേവ ഭോഗേന **മഹാഭോഗോ**. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സഗാഥകപുഞ്ഞാഭിസന്ദവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

൬. സപ്പഞ്ഞവഗ്ഗോ

൧. വസ്സംവുത്ഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൯. ഛട്ഠസ്സ ദുതിയേ അയമധിപ്പായോ - സോതാപന്നോ ഭിക്ഖു ഏത്തകേന വോസാനം അനാപജ്ജിത്വാ താനേവ ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സകദാഗാമിമഗ്ഗം പാപുണിസ്സതി, സകദാഗാമീ അനാഗാമിമഗ്ഗം, അനാഗാമീ അരഹത്തമഗ്ഗന്തി ഇമമത്ഥം സന്ധായ ഭഗവതാ ഇമസ്മിം സുത്തേ സാസനേ തന്തി പവേണീ കഥിതാതി.

൩. ധമ്മദിന്നസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൧. തതിയേ **ധമ്മദിന്നോ**തി സത്തസു ജനേസു ഏകോ. ബുദ്ധകാലസ്മിഞ്ഹി ധമ്മദിന്നോ ഉപാസകോ, വിസാഖോ ഉപാസകോ, ഉഗ്ഗോ ഗഹപതി, ചിത്തോ ഗഹപതി, ഹത്ഥകോ ആളവകോ, ചൂളഅനാഥപിണ്ഡികോ, മഹാഅനാഥപിണ്ഡികോതി ഇമേ സത്ത ജനാ പഞ്ചസതഉപാസകപരിവാരാ അഹേസും. ഏതേസു ഏസ അഞ്ഞതരോ.

ഗമ്ഭീരാതി ധമ്മഗമ്ഭീരാ സല്ലസുത്താദയോ. **ഗമ്ഭീരത്ഥാ**തി അത്ഥഗമ്ഭീരാ ചേതനാസുത്തന്താദയോ. **ലോകുത്തരാ**തി ലോകുത്തരത്ഥദീപകാ അസങ്ഖതസംയുത്താദയോ. **സുഞ്ഞതപ്പടിസംയുത്താ**തി സത്തസുഞ്ഞതാദീപകാ ഖജ്ജനികസുത്തന്താദയോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമാ**തി പടിലഭിത്വാ വിഹരിസ്സാമ. **ഏവഞ്ഹി വോ, ധമ്മദിന്ന, സിക്ഖിതബ്ബ**ന്തി ഏവം തുമ്ഹേഹി ചന്ദോപമപടിപദം രഥവിനീതപടിപദം മോനേയ്യപടിപദം മഹാഅരിയവംസപടിപദം പൂരേന്തേഹി സിക്ഖിതബ്ബം. ഇതി സത്ഥാ ഇമേസം ഉപാസകാനം അസയ്ഹഭാരം ആരോപേസി. കസ്മാ ? ഏതേ കിര ന അത്തനോ ഭൂമിയം ഠത്വാ ഓവാദം യാചിംസു, അവിസേസേന പന സബ്ബഭാരം ഉക്ഖിപിതും സമത്ഥാ വിയ ''ഓവദതു നോ, ഭന്തേ, ഭഗവാ''തി യാചിംസു. തേന തേസം സത്ഥാ അസയ്ഹഭാരം ആരോപേന്തോ ഏവമാഹ. **ന ഖോ നേത**ന്തി ന ഖോ ഏതം. നകാരോ പനേത്ഥ ബ്യഞ്ജനസന്ധിമത്തമേവാതി വേദിതബ്ബോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഇദാനി അത്തനോ ഭൂമിയം ഠത്വാ ഓവാദം യാചഥ, തസ്മാ.

൮. ഗിലാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬. ചതുത്ഥേ **ന ഖോ പനേത**ന്തി ന ഖോ അമ്ഹേഹി ഏതം. **സപ്പഞ്ഞോ ഉപാസകോ**തി സോതാപന്നോ അധിപ്പേതോ. **അസ്സാസനീയേഹി ധമ്മേഹീ**തി അസ്സാസകരേഹി ധമ്മേഹി. **അസ്സാസതായസ്മാ**തി അസ്സാസതു ആയസ്മാ. **മാരിസോ**തി മരണപടിബദ്ധോ. **മരണധമ്മോ**തി മരണസഭാവോ. **അധിമോചേഹീ**തി ഠപേഹി. **അധിമോചിത**ന്തി ഠപിതം. **ഏവം വിമുത്തചിത്തസ്സാ**തി ഏവം അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ വിമുത്തചിത്തസ്സ. **യദിദം വിമുത്തിയാ വിമുത്ത**ന്തി യം ഇദം വിമുത്തിം ആരബ്ഭ വിമുത്തിയാ നാനാകരണം വത്തബ്ബം സിയാ, ന തം വദാമി. ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഹി ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തേസു ചേവ അസീതിക്ഖന്ധകവത്തേസു ചാതി ആഗമനീയഗുണേസു പമാണം നാമ നത്ഥി, പടിവിദ്ധേ പന മഗ്ഗേ വാ ഫലേ വാ ഉപാസകാനഞ്ച ഭിക്ഖൂനഞ്ച നാനാകരണം നത്ഥി.

൯. പഞ്ഞാപടിലാഭസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭. നവമേ **പഞ്ഞാപടിലാഭായ സംവത്തന്തീ**തി ഏത്ഥ സത്ത സേക്ഖാ പഞ്ഞം പടിലഭന്തി നാമ, ഖീണാസവോ പടിലദ്ധപഞ്ഞോ നാമാതി വേദിതബ്ബോ. പരതോ **പഞ്ഞാബുദ്ധിയാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സപ്പഞ്ഞവഗ്ഗോ ഛട്ഠോ.

൭. മഹാപഞ്ഞവഗ്ഗോ

൧. മഹാപഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮. സത്തമേ **മഹാപഞ്ഞതായ സംവത്തന്തീ**തിആദീസു ''മഹന്തേ അത്ഥേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ''തിആദിനാ പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰ ൩.൮) വുത്തനയേനേവ സബ്ബത്ഥ സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സോതാപത്തിസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. സച്ചസംയുത്തം

൧. സമാധിവഗ്ഗോ

൧. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭൧. സച്ചസംയുത്തസ്സ പഠമേ **സമാധിം, ഭിക്ഖവേ**തി തേ കിര ഭിക്ഖൂ ചിത്തേകഗ്ഗതായ പരിഹായന്തി, അഥ നേസം സത്ഥാ - ''ഏവമേതേ ചിത്തേകഗ്ഗതം ലഭിത്വാ, കമ്മട്ഠാനം വഡ്ഢേത്വാ, വിസേസം പാപുണിസ്സന്തീ''തി ഇമം ദേസനം ആരഭി. **തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ, ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി യോഗോ കരണീയോ**തി ഏത്ഥ യഥാഭൂതാദിവസേന കാരണച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - ഭിക്ഖവേ, യസ്മാ സമാഹിതോ ഭിക്ഖു ചത്താരി സച്ചാനി യഥാഭൂതം പജാനാതി, തസ്മാ തുമ്ഹേഹി ച സമാഹിതേഹി ചതുന്നം സച്ചാനം യഥാഭൂതം പജാനനത്ഥായ ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി യോഗോ കരണീയോ. തഥാ യസ്മാ ചത്താരി സച്ചാനി തഥാഗതസ്സേവ പാതുഭാവാ പാകടാനി ഹോന്തി, യസ്മാ ച തഥാഗതേന സുവിഭത്താനി, യസ്മാ ച തേസു അപരിമാണാ വണ്ണാ അപരിമാണാനി പദബ്യഞ്ജനാനി, യസ്മാ ച തേസം അപ്പടിവിദ്ധത്താ വട്ടം വഡ്ഢതി, തേസം പടിവിദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ന വഡ്ഢതി, തസ്മാ ''ഏവം നോ വട്ടം ന വഡ്ഢിസ്സതീ''തി തുമ്ഹേഹി ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി യോഗോ കരണീയോ.

൨. പടിസല്ലാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭൨. ദുതിയം കായവിവേകവികലാനം കായവിവേകപടിലാഭത്ഥായ വുത്തം.

൩. പഠമകുലപുത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൭൩-൭൮. തതിയേ **അഭിസമയായാ**തി അഭിസമയത്ഥായ. **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി ചേത്ഥ സാസനാവചരാ അധിപ്പേതാ. തഥാ ചതുത്ഥപഞ്ചമേസു, തേന തേന അഭിലാപേന ബുജ്ഝനകാനം പന അജ്ഝാസയേനേതാനി വുത്താനി.

൯. ദുതിയസമണബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭൯. ഛട്ഠേ **അഭിസമ്ബുദ്ധം പകാസേസു**ന്തി അഭിസമ്ബുദ്ധോ അഹന്തി ഏവം അത്താനം അഭിസമ്ബുദ്ധം പകാസയിംസു. ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ ച സമണഗഹണേന ഗഹിതാ.

൧൦. തിരച്ഛാനകഥാസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮൦. ദസമേ **അനേകവിഹിത**ന്തി അനേകവിധം. **തിരച്ഛാനകഥ**ന്തി അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതം കഥം. **രാജകഥ**ന്തിആദീസു രാജാനം ആരബ്ഭ ''മഹാസമ്മതോ മന്ധാതാ ധമ്മാസോകോ ഏവം മഹാനുഭാവോ''തിആദിനാ നയേന പവത്തകഥാ **രാജകഥാ**. ഏസ നയോ **ചോരകഥാ**ദീസു. തേസു ''അസുകോ രാജാ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ''തിആദിനാ

നയേന ഗേഹസിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ ഹോതി. “സോപി നാമ ഏവം മഹാനുഭാവോ ഖയം ഗതോ”തി ഏവം പവത്താ പന കമ്മട്ഠാനഭാവേ തിട്ഠതി. ചോരേസുപി “മൂലദേവോ ഏവം മഹാനുഭാവോ മേഘമാലോ ഏവം മഹാനുഭാവോ”തി തേസം കമ്മം പടിച്ച “അഹോ സൂരാ”തി ഗേഹസിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ. യുദ്ധേപി ഭാരതയുദ്ധാദീസു “അസുകേന അസുകോ ഏവം മാരിതോ ഏവം വിദ്ധോ”തി കാമസ്സാദവസേനേവ കഥാ തിരച്ഛാനകഥാ, “തേപി നാമ ഖയം ഗതാ”തി ഏവം പവത്താ പന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനമേവ ഹോതി. അപിച അന്നാദീസു “ഏവം വണ്ണവന്തം ഗന്ധവന്തം രസവന്തം ഫസ്സസമ്പന്നം ഖാദിമ്ഹ ഭുഞ്ജിമ്ഹ പിവിമ്ഹ പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ”തി കാമസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി. സാത്ഥകം പന കത്വാ “പുബ്ബേ ഏവം വണ്ണാദിസമ്പന്നം അന്നം പാനം വത്ഥം സയനം മാലം ഗന്ധം വിലേപനം സീലവന്താനം അദമ്ഹ, ചേതിയേ പൂജം അകരിമ്ഹാ”തി കഥേതും വട്ടതി.

ഞാതികഥാദീസുപി “അമ്ഹാകം ഞാതകാ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ, “പുബ്ബേ മയം ഏവം വിചിത്രേഹി യാനേഹി വിചരിമ്ഹാ”തി വാ അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി. സാത്ഥകം പന കത്വാ “തേപി നോ ഞാതകാ ഖയം ഗതാ”തി വാ, “പുബ്ബേ മയം ഏവരൂപാ ഉപാഹനാ സങ്ഘസ്സ അദമ്ഹാ”തി വാ കഥേതബ്ബാ. **ഗാമകഥാ**ദീസുപി സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠസുഭിക്ഖദുബ്ഭിക്ഖാദിവസേന വാ “അസുകഗാമവാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ ഏവം അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ “സദ്ധാ പസന്നാ”തി വാ, “ഖയം ഗതാ”തി വാ വത്തും വട്ടതി. **നിഗമനഗരജനപദകഥാസു**പി ഏസേവ നയോ.

ഇത്ഥികഥാപി വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി പടിച്ച അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, “സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ”തി ഏവമേവ വട്ടതി. **സൂരകഥാ**പി “നന്ദിമിത്തോ നാമ യോധോ സൂരോ അഹോസീ”തി അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, “സദ്ധോ പസന്നോ അഹോസി, ഖയം ഗതോ”തി ഏവമേവ വട്ടതി. സുരാകഥാതിപി പാഠോ. സാപി ചേസാ സുരാകഥാ “ഏവരൂപാ നാമ സുരാ പീതാ രതിജനനീ ഹോതീ”തി അസ്സാദവസേനേവ ന വട്ടതി, ആദീനവവസേന പന “ഉമ്മത്തകസംവത്തനികാ”തിആദിനാ നയേന വട്ടതി. **വിസിഖാകഥാ**പി “അസുകവിസിഖാ സുനിവിട്ഠാ ദുന്നിവിട്ഠാ”തി വാ, “അസുകവിസിഖായ വാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ അസ്സാദവസേനേവ വത്തും ന വട്ടതി, “സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ”തി ഏച്ചേവം വട്ടതി. **കുമ്ഭട്ഠാനകഥാ**തി ഉദകതിത്ഥകഥാ വുച്ചതി, കുമ്ഭദാസികഥാ വാ. സാപി “പാസാദികാ നച്ചിതും ഗായിതും ഛേകാ”തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, “സദ്ധാ പസന്നാ”തിആദിനാ നയേനേവ വട്ടതി.

പുബ്ബപേതകഥാതി അതീതഞാതികഥാ. തത്ഥ വത്തമാനഞാതികഥാസദിസോവ വിനിച്ഛയോ. **നാനത്തകഥാ**തി പുരിമപച്ഛിമകഥാഹി വിമുത്താ അവസേസാ നാനാസഭാവാ നിരത്ഥകകഥാ. **ലോകക്ഖായികാ**തി “അയം ലോകോ കേന നിമ്മിതോ, അസുകേന നാമ നിമ്മിതോ, കാകോ സേതോ അട്ഠീനം സേതത്താ, ബലാകാ രത്താ ലോഹിതസ്സ രത്തത്താ”തി ഏവമാദികാ ലോകായതവിതണ്ഡസല്ലാപകഥാ. **സമുദ്ദക്ഖായികാ** നാമ “കസ്മാ സമുദ്ദോ സാഗരോ, സാഗരദേവേന ഖനിതത്താ സാഗരോ, ഖതോ മേതി ഹത്ഥമുദ്ദായ നിവേദിതത്താ സമുദ്ദോ”തി ഏവമാദികാ നിരത്ഥകസമുദ്ദക്ഖായികകഥാ. ഇതി ഭവോ ഇതി അഭവോതി യം വാ തം വാ നിരത്ഥകകാരണം വത്വാ

പവത്തിതകഥാ **ഇതിഭവാഭവകഥാ**. എത്ഥ ച ഭവോതി സസ്സതം, അഭവോതി ഉച്ഛേദം. ഭവോതി വുഡ്ഢി, അഭവോതി ഹാനി. ഭവോതി കാമസുഖം, അഭവോതി അത്തകിലമഥോ. ഇതി ഇമായ ഛബ്ബിധായ ഇതിഭവാഭവകഥായ സദ്ധിം ബാത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാ നാമ ഹോന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പഠമോ വഗ്ഗോ.

൨. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനവഗ്ഗോ

൧. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ബാരാണസിയ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. **ഇസിപതനേ മിഗദായേ**തി ഇസീനം പതനുപ്പതനവസേന ഏവംലദ്ധനാമേ മിഗാനം അഭയദാനവസേന ദിന്നത്താ മിഗദായസങ്ഖാതേ ആരാമേ. എത്ഥ ഹി ഉപ്പന്നുപ്പന്നാ സബ്ബഞ്ഞുഇസയോ പതന്തി, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനത്ഥം നിസീദന്തീതി അത്ഥോ. നന്ദമൂലകപബ്ഭാരതോ സത്താഹച്ചയേന നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതാ അനോതത്തദഹേ കതമുഖധോവനാദികിച്ചാ ആകാസേന ആഗന്ത്വാ പച്ചേകബുദ്ധഇസയോപേത്ഥ ഓതരണവസേന പതന്തി, ഉപോസഥത്ഥഞ്ച അനുപോസഥത്ഥഞ്ച സന്നിപതന്തി, ഗന്ധമാദനം പടിഗച്ഛന്താപി തതോവ ഉപ്പതന്തീതി ഇമിനാ ഇസീനം പതനുപ്പതനവസേന തം ''ഇസിപതന''ന്തി വുച്ചതി.

ആമന്തേസീതി ദീപങ്കരപാദമൂലേ കതാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ പാരമിയോ പൂരേന്തോ അനുപുബ്ബേന പച്ഛിമഭവേ കതാഭിനിക്ഖമനോ അനുപുബ്ബേന ബോധിമണ്ഡം പത്വാ തത്ഥ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ മാരബലം ഭിന്ദിത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമാവസാനേ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഉന്നാദേന്തോ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ സത്ത സത്താഹാനി ബോധിമണ്ഡേ വീതിനാമേത്വാ മഹാബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതധമ്മദേസനോ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേത്വാ ലോകാനുഗ്ഗഹേന ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ സഞ്ഞാപേത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേതുകാമോ ആമന്തേസി.

ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താതി ദ്വേ ഇമേ, ഭിക്ഖവേ, കോട്ഠാസാ. ഇമസ്സ പന പദസ്സ സഹ സമുദാഹാരേന സമുദാഹാരനിഗ്ഘോസോ ഹേട്ഠാ അവീചിം ഉപരി ഭവഗ്ഗം പത്വാ ദസസഹസ്സിലോകധാതും പത്ഥരിത്വാ അട്ഠാസി. തസ്മിംയേവ സമയേ അട്ഠാരസകോടിസങ്ഖാ ബ്രഹ്മാനോ സമാഗച്ഛിംസു, പച്ഛിമദിസായ സൂരിയോ അത്ഥമേതി, പാചീനദിസായ ആസാള്ഹനക്ഖത്തേന യുത്തോ പുണ്ണചന്ദോ ഉഗ്ഗച്ഛതി. തസ്മിം സമയേ ഭഗവാ ഇമം ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തം ആരഭന്തോ ''ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താ''തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പബ്ബജിതേനാ**തി ഗിഹിസംയോജനം ഛിന്ദിത്വാ പബ്ബജ്ജുപഗതേന. **ന സേവിതബ്ബാ**തി ന വളഞ്ജേതബ്ബാ . **യോ ചായം കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ**തി യോ ച അയം വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമസുഖസ്സ അനുയോഗോ. **ഹീനോ**തി ലാമകോ. **ഗമ്മോ**തി ഗാമവാസീനം സന്തകോ. **പോഥുജ്ജനികോ**തി അന്ധബാലജനേന ആചിണ്ണോ. **അനരിയോ**തി ന അരിയോ ന വിസുദ്ധോ ന ഉത്തമോ ന വാ അരിയാനം

സന്തകോ. **അനത്ഥസംഹിതോ**തി ന അത്ഥസംഹിതോ, ഹിതസുഖാവഹകാരണം അനിസ്സിതോതി അത്ഥോ. **അത്തകിലമഥാനുയോഗോ**തി അത്തനോ കിലമഥസ്സ അനുയോഗോ, അത്തനോ ദുക്ഖകരണന്തി അത്ഥോ. **ദുക്ഖോ**തി കണ്ടകാപസ്സയസേയ്യാദീഹി അത്തമാരണേഹി ദുക്ഖാവഹോ.

പഞ്ഞാചക്ഖും കരോതീതി **ചക്ഖുകരണീ**. ദുതിയപദം തസ്സേവ വേവചനം. **ഉപസമായാ**തി കിലേസൂപസമത്ഥായ. **അഭിഞ്ഞായാ**തി ചതുന്നം സച്ചാനം അഭിജാനനത്ഥായ. **സമ്ബോധായാ**തി തേസംയേവ സമ്ബുജ്ഝനത്ഥായ. **നിബ്ബാനായാ**തി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തമേവ. സച്ചകഥാപി സബ്ബാകാരേനേവ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൨൯) വിത്ഥാരിതാ.

തിപരിവട്ടന്തി സച്ചഞാണകിച്ചഞാണകതഞാണസങ്ഖാതാനം തിണ്ണം പരിവട്ടാനം വസേന തിപരിവട്ടം. ഏത്ഥ ഹി “ഇദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം, ഇദം ദുക്ഖസമുദയ”ന്തി ഏവം ചതൂസു സച്ചേസു യഥാഭൂതം ഞാണം **സച്ചഞാണം** നാമ. തേസുയേവ “പരിഞ്ഞേയ്യം പഹാതബ്ബ”ന്തി ഏവം കത്തബ്ബകിച്ചജാനനഞാണം **കിച്ചഞാണം** നാമ. “പരിഞ്ഞാതം പഹീന”ന്തി ഏവം തസ്സ തസ്സ കിച്ചസ്സ കതഭാവജാനനഞാണം **കതഞാണം** നാമ. **ദ്വാദസാകാര**ന്തി തേസംയേവ ഏകേകസ്മിം സച്ചേ തിണ്ണം തിണ്ണം ആകാരാനം വസേന ദ്വാദസാകാരം. **ഞാണദസ്സന**ന്തി ഏതേസം തിപരിവട്ടാനം ദ്വാദസന്നം ആകാരാനം വസേന ഉപ്പന്നഞാണസങ്ഖാതം ദസ്സനം. **ധമ്മചക്ഖു**ന്തി അഞ്ഞത്ഥ തയോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി ധമ്മചക്ഖു നാമ ഹോന്തി, ഇധ പഠമമഗ്ഗോവ.

ധമ്മചക്കേതി പടിവേധഞാണേ ചേവ ദേസനാഞാണേ ച. ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നസ്സ ഹി ചതൂസു സച്ചേസു ഉപ്പന്നം ദ്വാദസാകാരം പടിവേധഞാണമ്പി, ഇസിപതനേ നിസിന്നസ്സ ദ്വാദസാകാരായ സച്ചദേസനായ പവത്തിതം ദേസനാഞാണമ്പി ധമ്മചക്കം നാമ. ഉഭയമ്പി ഹേതം ദസബലസ്സ ഉരേ പവത്തഞാണമേവ. ഇമായ ദേസനായ പകാസേന്തേന ഭഗവതാ ധമ്മചക്കം പവത്തിതം നാമ. തം പനേതം ധമ്മചക്കം യാവ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാതി , താവ നം ഭഗവാ പവത്തേതി നാമ, പതിട്ഠിതേ ച പവത്തിതം നാമ. തം സന്ധായ **പവത്തിതേ ച പന ഭഗവതാ ധമ്മചക്കേ ഭുമ്മാ ദേവാ സദ്ദമനുസ്സാവേസു**ന്തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ഭുമ്മാ**തി ഭൂമട്ഠകദേവതാ. **സദ്ദമനുസ്സാവേസു**ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ സാധുകാരം ദത്വാ - “ഏതം ഭഗവതാ”തിആദീനി വദന്താ അനുസാവയിംസു. **ഓഭാസോ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണോഭാസോ. സോ ഹി തദാ ദേവാനം ദേവാനുഭാവം അതിക്കമിത്വാ വിരോചിത്ഥ. **അഞ്ഞാസി വത, ഭോ, കോണ്ഡഞ്ഞോ**തി ഇമസ്സപി ഉദാനസ്സ ഉദാഹാരനിഗ്ഘോസോ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി.

൯. സങ്കാസനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮൯. നവമേ **അപരിമാണാ വണ്ണാ**തി അപ്പമാണാനി അക്ഖരാനി. **ബ്യഞ്ജനാ**തി തേസംയേവ വേവചനം, വണ്ണാനം വാ ഏകദേസോ യദിദം ബ്യഞ്ജനാ നാമ. **സങ്കാസനാ**തി വിഭത്തിയോ. ഏകമേകസ്മിഞ്ഹി സച്ചേ

സബ്ബാകാരേന വിത്ഥാരിയമാനേ വണ്ണാദീനം അന്തോ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

൧൦. തഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯०. ദസമേ സഭാവാവിജഹനട്ഠേന **തഥം**. ദുക്ഖഞ്ഹി ദുക്ഖമേവ വുത്തം. സഭാവസ്സ അമോഘതായ **അവിതഥം**. ന ഹി ദുക്ഖം അദുക്ഖം നാമ ഹോതി. അഞ്ഞഭാവാനുപഗമേന **അനഞ്ഞഥം**. ന ഹി ദുക്ഖം സമുദയാദിഭാവം ഉപഗച്ഛതി. **സമുദയാദീസു**പി ഏസേവ നയോതി.

ധമ്മചക്കപ്പവത്തനവഗ്ഗോ ദുതിയോ.

൩. കോടിഗാമവഗ്ഗോ

൧. കോടിഗാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൧. തതിയസ്സ പഠമേ **അനനുബോധാ**തി അനനുബുജ്ഝനേന. **അപ്പടിവേധാ**തി അപ്പടിവിജ്ഝനേന.

൨. ദുതിയകോടിഗാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൨. ദുതിയേ **ചേതോവിമുത്തി പഞ്ഞാവിമുത്തീ**തി ഫലസമാപത്തിഫലപഞ്ഞാനം നാമം.

൭. തഥസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൭. സത്തമേ **തസ്മാ അരിയസച്ചാനീ**തി യസ്മാ തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി, തസ്മാ അരിയാനം സച്ചാനീതി വുച്ചന്തി. ന ഹി വിതഥാനി അരിയാ അരിയസച്ചതോ പടിവിജ്ഝന്തി.

൮. ലോകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൮. അട്ഠമേ **തഥാഗതോ അരിയോ, തസ്മാ "അരിയസച്ചാനീ"**തി യസ്മാ അരിയേന തഥാഗതേന പടിവിദ്ധത്താ ദേസിതത്താ ച താനി അരിയസന്തകാനി ഹോന്തി, തസ്മാ അരിയസ്സ സച്ചത്താ അരിയസച്ചാനീതി അത്ഥോ.

൧൦. ഗവമ്പതിസുത്തവണ്ണനാ

൧൧००. ദസമേ **സഹഞ്ചനികേ**തി സഹഞ്ചനിയനഗരേ. **യോ, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം പസ്സതി, ദുക്ഖസമുദയമ്പി സോ പസ്സതീ**തിആദി ഏകപടിവേധവസേന വുത്തം, ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ ഏകപടിവേധോവ കഥിതോ.

കോടിഗാമവഗ്ഗോ തതിയോ.

൪. സീസപാവനവഗ്ഗോ

൧. സീസപാവനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **യദിദം ഉപരീ**തി യാനി ഇമാനി ഉപരി. **സീസപാവനേ**തി സീസപാരുക്ഖേ.

൨. ഖദിരപത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫. ദുതിയേ **അനഭിസമേച്ചാ**തി ഞാണേന അനഭിസമാഗന്ത്വാ, അപ്പടിവിജ്ഝിത്വാതി അത്ഥോ.

൩. ദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൩. തതിയേ **അസ്മാ ലോകാ പരം ലോക**ന്തി ഇമമ്ഹാ മനുസ്സലോകാ പരം നിരയമ്പി, തിരച്ഛാനയോനിമ്പി, പേത്തിവിസയമ്പി, മനുസ്സലോകമ്പി, ദേവലോകമ്പി, ഗച്ഛന്തി, പുനപ്പുനം വട്ടസ്മിംയേവ നിബ്ബത്തന്തീതി അത്ഥോ.

൫. സത്തിസതസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫. പഞ്ചമേ **ഏവഞ്ചേതം, ഭിക്ഖവേ, അസ്സാ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഏവം ചേ ഏതം ഭവേയ്യ, നിരന്തരം സത്തിസതേഹി ഹഞ്ഞമാനസ്സ ദുക്ഖദോമനസ്സേഹി സഹേവേസ സച്ചാഭിസമയോ ഭവേയ്യ ചേതി അത്ഥോ.

൯. ഇന്ദഖീലസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൯. നവമേ **മുഖം ഓലോകേന്തീ**തി അജ്ഝാസയം ഓലോകേന്തി. അജ്ഝാസയോ ഇധ മുഖന്തി അധിപ്പേതോ.

൧൦. വാദത്ഥികസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൦. ദസമേ **സിലായൂപോ**തി സിലാഥമ്ഭോ. **സോളസകുക്കുകോ**തി സോളസഹത്ഥോ. സോളസകുക്കൂതിപി പാഠോ. **ഹേട്ഠാ നേമങ്ഗമാ**തി ഹേട്ഠാ ആവാടം പവിട്ഠാ. **അട്ഠ കുക്കു ഉപരിനേമസ്സാ**തി അട്ഠ ഹത്ഥാ ആവാടസ്സ ഉപരി ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഠിതാ ഭവേയ്യും. **ഭുസാ**തി ബലവതീ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സീസപാവനവഗ്ഗോ ചതുത്ഥോ.

൫. പപാതവഗ്ഗോ

൧. ലോകചിന്താസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സുമാഗധായ പോക്ഖരണിയാ**തി ഏവംനാമികായ പോക്ഖരണിയാ. **ലോകചിന്തം ചിന്തേന്തോ**തി, ''കേന നു ഖോ ചന്ദിമസൂരിയാ കതാ, കേന മഹാപഥവീ, കേന മഹാസമുദ്ദോ, കേന സത്താ ഉപ്പാദിതാ, കേന പബ്ബതാ, കേന അമ്ബതാലനാളികേരാദയോ''തി ഏവരൂപം ലോകചിന്തം ചിന്തേന്തോ നിസീദി.

വിചേതോതി വിഗതചിത്തോ വിക്ഖിത്തചിത്തോ വാ. **ഭൂതംയേവ അദ്ദസാ**തി തേ കിര അസുരാ സമ്ബരിമായം സമ്പരിവത്തേത്വാ യഥാ നേ സോ പുരിസോ ഹത്ഥിഅസ്സാദീസു ആരുഹന്തേ ഉക്ഖിപിത്വാ, ഭിസമുളാലച്ഛിദ്ദേഹി

പവിസന്തേ പസ്സതി, ഏവം അധിട്ഠഹിംസു. തം സന്ധായ സത്ഥാ ‘‘ഭൂതംയേവ അദ്ദസാ’’തി ആഹ. **ദേവാനംയേവ മോഹയമാനാ**തി ദേവാനം ചിത്തം മോഹയന്താ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ലോകചിന്തം ചിന്തേന്തോ ഉമ്മത്തകോപി ഹോതി, തസ്മാ.

൨-൩. പപാതസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൧൨-൧൧൩. ദുതിയേ **പടിഭാനകൂടോ**തി ഏകോ മഹന്തോ പബ്ബതസദിസോ മരിയാദപാസാണോ. തതിയേ **അനിട്ഠരൂപ**ന്തി അനിട്ഠസഭാവം.

൪. കൂടാഗാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪. ചതുത്ഥേ **ഹേട്ഠിമം ഘരം അകരിത്വാ**തി ഥമ്ഭഭിത്തിപാദുസ്സാപനാദിനാ ഘരസ്സ ഹേട്ഠിമഭാഗം അകത്വാ.

൫. വാലസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫. പഞ്ചമേ **സന്ഥാഗാരേ**തി സിപ്പുഗ്ഗണ്ഹനസാലായം. **ഉപാസനം കരോന്തേ**തി കണ്ഡഖിപനസിപ്പം കരോന്തേ. **അസനം അതിപാതേന്തേ**തി കണ്ഡം അതിക്കമേന്തേ. **പോങ്ഖാനുപോങ്ഖ**ന്തി ഏകം കണ്ഡം ഖിപിത്വാ യഥാ അസ്സ സരസ്സ പോങ്ഖം വിജ്ഝതി, അപരം അനുപോങ്ഖം നാമ ദുതിയസ്സ പോങ്ഖം, പുന അപരം തസ്സ പോങ്ഖന്തി ഏവം അതിപാതേന്തേ അദ്ദസ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യേ നാമ. **ദുരഭിസമ്ഭവതര**ന്തി ദുക്കരതരം. **സത്തധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിവിജ്ഝേയ്യാ**തി ഏകം വാലം സത്തധാ ഭിന്ദിത്വാ, തസ്സ ഏകം ഭേദം ഗഹേത്വാ, വാതിങ്ഗണമജ്ഝേ ബന്ധിത്വാ, അപരം ഭേദം കണ്ഡസ്സ അഗ്ഗകോടിയം ബന്ധിത്വാ, ഉസഭമത്തേ ഠിതോ കണ്ഡബദ്ധായ കോടിയാ തം വാതിങ്ഗണബദ്ധകോടിം പടിവിജ്ഝേയ്യാതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏവം ദുപ്പടിവിജ്ഝാനി ചത്താരി സച്ചാനി, തസ്മാ.

൬. പഠമഛിഗ്ഗളയുഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൬. സത്തമേ **അഞ്ഞമഞ്ഞഖാദികാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഖാദനം. **ദുബ്ബലഖാദികാ**തി ബലവന്തേഹി മച്ഛാദീഹി ദുബ്ബലാനം മച്ഛാദീനം ഖാദനം.

൭. ദുതിയഛിഗ്ഗളയുഗസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൭. അട്ഠമേ **മഹാപഥവീ**തി ചക്കവാളഗബ്ഭന്തരാ മഹാപഥവീ. **അധിച്ചമിദം, ഭന്തേ**തി ഇദം അധിച്ചുപ്പത്തികം സചേ തം യുഗം ന പൂതി ഭവേയ്യ, സമുദ്ദേ ഉദകം ന സുസ്സേയ്യ, സോ ച കച്ഛപോ ന മരേയ്യ, അപി നാമ യദിച്ഛാവസേന സിയാതി അത്ഥോ.

ഏവം അധിച്ചമിദം, ഭിക്ഖവേതി ഏത്ഥ മഹാസീവത്ഥേരോ ചത്താരി യുഗാനി ദസ്സേതി - പുരത്ഥിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഠിതേന പുരിസേന പക്ഖിത്തയുഗസ്സ ഹി ഛിഗ്ഗളേന തസ്സ അന്ധകച്ഛപസ്സ ഗീവായ പവേസനം വിയ മനുസ്സപടിലാഭോ അധിച്ചപടിലാഭീ. ദക്ഖിണചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഠിതേന പക്ഖിത്തസ്സ പന പരിബ്ഭമന്തസ്സ പുരിമയുഗം പത്വാ ഛിഗ്ഗളേന ഛിഗ്ഗളുപരി ആരുള്ഹസ്സ ഛിഗ്ഗളേന ഗീവപ്പവേസനം വിയ തഥാഗതുപ്പാദോ

അധിച്ചതരസമ്ഭവോ. പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഠിതേന പക്ഖിത്തസ്സ പന പരിബ്ഭമന്തസ്സ പുരിമയുഗദ്വയം പത്വാ ഛിഗ്ഗളേന ഛിഗ്ഗളുപരി ആരുള്ഹസ്സ ഛിഗ്ഗളേന ഗീവപ്പവേസനം വിയ തഥാഗതപ്പവേദിതസ്സ ധമ്മവിനയസ്സ ദീപനം അധിച്ചതരസമ്ഭവം. ഉത്തരചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഠിതേന പക്ഖിത്തസ്സ പന പരിബ്ഭമന്തസ്സ പുരിമയുഗത്തയം പത്വാ ഛിഗ്ഗളേന ഛിഗ്ഗളുപരി ആരുള്ഹസ്സ ഛിഗ്ഗളേന ഗീവപ്പവേസനം വിയ ചതുസച്ചപടിവേധോ അതിവിയ അധിച്ചതരസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ. നവമാദീനി അഭിസമയസംയുത്തേ വുത്തനയാനേവാതി.

പപാതവഗ്ഗോ പഞ്ചമോ.

൬. അഭിസമയവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൧൨൧. അഭിസമയവഗ്ഗോ നിദാനവഗ്ഗേ അഭിസമയസംയുത്തേ വിത്ഥാരിതോവ.

൭. പഠമആമകധഞ്ഞപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൨. പഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൩൨. ആമകധഞ്ഞപേയ്യാലേ **അരിയേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ**തി വിപസ്സനം ആദിം കത്വാ ലോകിയലോകുത്തരേന ഞാണചക്ഖുനാ.

൩. സുരാമേരയസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൩൩. സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാ പടിവിരതാതി ഏത്ഥ **സുരാ** നാമ പിട്ഠസുരാ, ഓദനസുരാ, പൂവസുരാ, കിണ്ണപക്ഖിത്താ, സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ചവിധാ. **മേരയം** നാമ പുപ്ഫാസവോ, ഫലാസവോതി, ഏവം വുത്തോ യോ കോചി ആസവോ. **മജ്ജ**ന്തി തദേവ ഉഭയം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി സുരാസവവിനിമുത്തം മദനീയം. യായ ചേതനായ തം പിവന്തി, സാ പമാദസ്സ കാരണത്താ **പമാദട്ഠാനം** നാമ, തതോ പടിവിരതാതി അത്ഥോ.

൬-൭. മത്തേയ്യസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൩൬-൧൩൭. മത്തേയ്യാതി മാതുഹിതാ, മാതരി സമ്മാപടിപന്നാതി അത്ഥോ. **പേത്തേയ്യാ**ദീസു പിതുഹിതാ പേത്തേയ്യാ.

൮-൯. സാമഞ്ഞസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൩൮-൧൩൯. സമണാനം ഹിതാ **സാമഞ്ഞാ**. ബ്രാഹ്മണാനം ഹിതാ **ബ്രഹ്മഞ്ഞാ**. തേസു തേസു സമ്മാ പടിപന്നാനംയേവേതം അധിവചനം.

൧൦. പചായികസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪൦. കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോതി കുലേ ജേട്ഠാനം അപചായിനോ, നീചവുത്തിനോതി അത്ഥോ.

൮. ദുതിയആമകധഞ്ഞപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൮. ബീജഗാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪൮. **ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ**തി മൂലബീജം, ഖന്ധബീജം, ഫളുബീജം, അഗ്ഗബീജം, ബീജബീജന്തി പഞ്ചവിധസ്സ ബീജഗാമസ്സ ചേവ യസ്സ കസ്സചി നീലതിണരുക്ഖാദികസ്സ ഭൂതഗാമസ്സ ച സമാരമ്ഭാ, ഛേദനപചനാദിഭാവേന വികോപനാ പടിവിരതാതി അത്ഥോ.

൯. വികാലഭോജനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪൯. **വികാലഭോജനാ**തി കാലാതിക്കന്തഭോജനാ, മജ്ഝന്ഹികാതിക്കമതോ പട്ഠായ യാവകാലികപരിഭോഗാതി അത്ഥോ.

൧൦. ഗന്ധവിലേപനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫൦. മാലാദീസു **മാലാ**തി യം കിഞ്ചി പുപ്ഫം. **ഗന്ധ**ന്തി യം കിഞ്ചി ഗന്ധജാതം. **വിലേപന**ന്തി ഛവിരാഗകരണം. തത്ഥ പിളന്ധന്തോ ധാരേന്തി നാമ, ഊനട്ഠാനം പൂരേന്തോ മണ്ഡേന്തി നാമ, ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച സാദിയന്തോ വിഭൂസേന്തി നാമ. **ഠാനം** വുച്ചതി കാരണം. തസ്മാ യായ ദുസ്സീല്യചേതനായ താനി മാലാധാരണാദീനി മഹാജനോ കരോതി, തതോ പടിവിരതാതി അത്ഥോ.

൯. തതിയആമകധഞ്ഞപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൧. നച്ചഗീതസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫൧. സാസനസ്സ അനനുലോമത്താ വിസൂകം പടാണീഭൂതം ദസ്സനന്തി **വിസൂകദസ്സനം**. അത്തനാ നച്ചനനച്ചാപനാദിവസേന നച്ചാ ച ഗീതാ ച വാദിതാ ച അന്തമസോ മയൂരനച്ചാദിവസേനാപി പവത്താനം നച്ചാദീനം വിസൂകഭൂതാ ദസ്സനാ ചാതി **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ**. നച്ചാദീനി ഹി അത്തനാ പയോജേതും വാ പരേഹി പയോജാപേതും വാ പയുത്താനി പസ്സിതും വാ നേവ ഭിക്ഖൂനം, ന ഭിക്ഖുനീനം വട്ടന്തി.

൨. ഉച്ചാസയനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫൨. **ഉച്ചാസയനം** വുച്ചതി പമാണാതിക്കന്തം. **മഹാസയനം** അകപ്പിയത്ഥരണം, തതോ പടിവിരതാതി അത്ഥോ.

൩. ജാതരൂപസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൫൩. **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി കഹാപണോ - ലോഹമാസകോ, ജതുമാസകോ, ദാരുമാസകോതി യേ വോഹാരം ഗച്ഛന്തി, തസ്സ ഉഭയസ്സാപി പടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതാ. നേവ നം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി ന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തി, ന ഉപനിക്ഖിത്തം സാദിയന്തീതി അത്ഥോ.

൪. ആമകധഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൮. **ആമകധഞ്ഞപടിഗ്ഗഹണാ**തി സാലി-വീഹി-യവ-ഗോധുമ-കങ്ഗു-വരക-കുദ്രൂസകസങ്ഖാതസ്സ സത്തവിധസ്സാപി ആമകധഞ്ഞസ്സ പടിഗ്ഗഹണാ. ന കേവലഞ്ച ഏതേസം പടിഗ്ഗഹണമേവ, ആമസനമ്പി ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതിയേവ.

൭. ആമകമംസസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൯. **ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണാ**തി എത്ഥ അഞ്ഞത്ര ഉദ്ദിസ്സ അനുഞ്ഞാതാ ആമകമംസമച്ഛാനം പടിഗ്ഗഹണമേവ ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതി, നോ ആമസനം.

൮. കുമാരികസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൦. **ഇത്ഥികുമാരികപടിഗ്ഗഹണാ**തി എത്ഥ **ഇത്ഥീ**തി പുരിസന്തരഗതാ, ഇതരാ **കുമാരികാ** നാമ. താസം പടിഗ്ഗഹണമ്പി ആമസനമ്പി അകപ്പിയമേവ.

൯. ദാസിദാസസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൧. **ദാസിദാസപടിഗ്ഗഹണാ**തി എത്ഥ ദാസിദാസവസേനേവ തേസം പടിഗ്ഗഹണം ന വട്ടതി, ''കപ്പിയകാരകം ദമ്മി, ആരാമികം ദമ്മീ''തി ഏവം വുത്തേ പന വട്ടതി.

൧൦. ചതുത്ഥആമകധഞ്ഞപേയ്യാലവഗ്ഗോ

൧. ഖേത്തവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൨. **അജേളകാ**ദീസു **ഖേത്തവത്ഥു**പരിയോസാനേസു കപ്പിയാകപ്പിയനയോ വിനയവസേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ . തത്ഥ ഖേത്തം നാമ യസ്മിം പുബ്ബണ്ണം രുഹതി. വത്ഥു നാമ യസ്മിം അപരണ്ണം രുഹതി. യത്ഥ വാ ഉഭയം രുഹതി, തം ഖേത്തം. തദത്ഥായ അകതഭൂമിഭാഗോ വത്ഥു. ഖേത്തവത്ഥുസീസേന ചേത്ഥ വാപിതളാകാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനേവ.

൨-൩. കയവിക്കയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൩-൧൨൪. **കയവിക്കയാ**തി കയാ ച വിക്കയാ ച. **ദൂതേയ്യം** വുച്ചതി ദൂതകമ്മം, ഗിഹീനം പണ്ണം വാ സാസനം വാ ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഗമനം. **പഹിണഗമനം** വുച്ചതി ഘരാ ഘരം പേസിതസ്സ ഖുദ്ദകഗമനം. **അനുയോഗോ** നാമ തദുഭയകരണം. തസ്മാ ദൂതേയ്യപഹിണഗമനാനുയോഗാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൪. തുലാകൂടസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൫. തുലാകൂടാദീസു **കൂട**ന്തി വഞ്ചനം. തത്ഥ **തുലാകൂടം** താവ രൂപകൂടം, അങ്ഗകൂടം, ഗഹണകൂടം, പടിച്ഛന്നകൂടന്തി ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ **രൂപകൂടം** നാമ ദ്വേ തുലാ സമരൂപാ കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ മഹതിയാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഖുദ്ദികായ ദേതി. **അങ്ഗകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ പച്ഛാഭാഗേ ഹത്ഥേന തുലം അക്കമതി, ദദന്തോ പുബ്ബഭാഗേ. **ഗഹണകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ മൂലേ രജ്ജും ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ അഗ്ഗേ. **പടിച്ഛന്നകൂടം** നാമ

തുലം സുസിരം കത്വാ അന്തോ അയചുണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ തം പച്ഛാഭാഗേ കരോതി, ദദന്തോ അഗ്ഗഭാഗേ.

കംസോ വുച്ചതി സുവണ്ണപാതി, തായ വഞ്ചനം **കംസകൂടം**. കഥം? ഏകം സുവണ്ണപാതിം കത്വാ അഞ്ഞാ ദ്വേ തിസ്സോ ലോഹപാതിയോ സുവണ്ണവണ്ണാ കരോന്തി. തതോ ജനപദം ഗന്ത്വാ, കിഞ്ചിദേവ അഡ്ഢകുലം പവിസിത്വാ, ''സുവണ്ണഭാജനാനി കിണഥാ''തി വത്വാ, അഗ്ഘേ പുച്ഛിതേ സമഗ്ഘതരം ദാതുകാമാ ഹോന്തി, തതോ തേഹി ''കഥം ഇമേസം സുവണ്ണഭാവോ ജാനിതബ്ബോ''തി വുത്തേ ''വീമംസിത്വാ ഗണ്ഹഥാ''തി സുവണ്ണപാതിം പാസാണേ ഘംസിത്വാ സബ്ബപാതിയോ ദത്വാ ഗച്ഛന്തി.

മാനകൂടം ഹദയഭേദ-സിഖാഭേദ-രജ്ജുഭേദവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ **ഹദയഭേദോ** സപ്പിതേലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി . താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ ഹേട്ഠാഛിദ്ദേന മാനേന ''സണികം ആസിഞ്ചാ''തി വത്വാ അന്തോഭാജനേ ബഹും പഗ്ഘരാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഛിദ്ദം പിധായ സീഘം പൂരേത്വാ ദേതി. **സിഖാഭേദോ** തിലതണ്ഡുലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ സണികം സിഖം ഉസ്സാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ വേഗേന സിഖം ഭിന്ദന്തോ ദേതി. **രജ്ജുഭേദോ** ഖേത്തവത്ഥുമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. ലഞ്ജം അലഭന്താ ഹി ഖേത്തം അമഹന്തം മഹന്തം കത്വാ മിനന്തി.

൭. ഉക്കോടനസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൭. **ഉക്കോടനാദീസു ഉക്കോടനന്തി** സാമികേ അസ്സാമികേ കാതും ലഞ്ജഗ്ഗഹണം. **വഞ്ചനന്തി** തേഹി തേഹി ഉപായേഹി പരേസം വഞ്ചനം. തത്രിദമേകംവത്ഥു - ഏകോ കിര ലുദ്ദകോ മിഗഞ്ച മിഗപോതകഞ്ച ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛതി. തമേകോ ധുത്തോ ''കിം, ഭോ, മിഗോ അഗ്ഘതി, കിം മിഗപോതകോ''തി?, ആഹ. ''മിഗോ ദ്വേ കഹാപണേ, മിഗപോതകോ ഏക''ന്തി ച വുത്തേ കഹാപണം ദത്വാ, മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ നിവത്തോ ''ന മേ, ഭോ, മിഗപോതകേന അത്ഥോ, മിഗം മേ ദേഹീ''തി ആഹ. തേന ഹി ദ്വേ കഹാപണേ ദേഹീതി. നനു, ഭോ, മയാ പഠമം ഏകോ കഹാപണോ ദിന്നോതി. ആമ ദിന്നോതി. ഇമമ്പി മിഗപോതകം ഗണ്ഹ, ഏവം സോ ച കഹാപണോ, അയഞ്ച കഹാപണഗ്ഘനകോ മിഗപോതകോതി ദ്വേ കഹാപണാ ഭവിസ്സന്തീതി. സോ ''കാരണം വദതീ''തി സല്ലക്ഖേത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ മിഗം അദാസീതി.

നികതീതി യോഗവസേന വാ മായാവസേന വാ അപാമങ്ഗം പാമങ്ഗന്തി അമണിം മണിന്തി, അസുവണ്ണം സുവണ്ണന്തി കത്വാ പതിരൂപകേന വഞ്ചനം. **സാചിയോഗോതി** കുടിലയോഗോ. ഏതേസംയേവ ഉക്കോടനാദീനമേതം നാമം. തസ്മാ ഉക്കോടനസാചിയോഗാ വഞ്ചനസാചിയോഗാ നികതിസാചിയോഗാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേചി അഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ അഞ്ഞസ്സ പരിവത്തനം സാചിയോഗോതി വദന്തി. തം പന വഞ്ചനേനേവ സങ്ഗഹിതം.

൮-൧൧. ഛേദനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൮-൧൨൧. **ഛേദനാദീസു ഛേദനന്തി** ഹത്ഥച്ഛേദനാദി. **വധോതി** മരണം. **ബന്ധോതി** രജ്ജുബന്ധനാദീഹി ബന്ധനം. **വിപരാമോസോതി**

ഹിമവിപരാമോസോ, ഗുമ്ബവിപരാമോസോതി ദുവിധോ. യം ഹിമപാതസമയേ ഹിമേന പടിച്ഛന്നാ ഹുത്വാ മഗ്ഗപടിപന്നം ജനം മുസന്തി, അയം ഹിമവിപരാമോസോ. യം ഗുമ്ബാദിപടിച്ഛന്നാ മുസന്തി, അയം ഗുമ്ബവിപരാമോസോ.

ആലോപോ വുച്ചതി ഗാമനിഗമാദീനം വിലോപകരണം. **സഹസാകാരോ**തി സാഹസകിരിയാ, ഗേഹം പവിസിത്വാ, മനുസ്സാനം ഉരേ സത്ഥം ഠപേത്വാ, ഇച്ഛിതഭണ്ഡഗ്ഗഹണം. ഏവമേതസ്മാ ഛേദനവധബന്ധനവിപരാമോസആലോപസഹസാകാരാ പടിവിരതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

ആമകധഞ്ഞപേയ്യാലവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ

മഹാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ഹി -

“ബഹുകാരസ്സ യതീനം വിപസ്സനാചാരനിപുണബുദ്ധീനം,
സംയുത്തവരനികായസ്സ അത്ഥസംവണ്ണനം കാതും.

“സദ്ധമ്മസ്സ ചിരട്ഠിതിമാസിസമാനേന യാ മയാ;
നിപുണാ അട്ഠകഥാ ആരദ്ധാ **സാരത്ഥപകാസിനീ** നാമ.

“സാ ഹി മഹാഅട്ഠകഥായ സാരമാദായ നിട്ഠിതാ ഏസാ;
അട്ഠസത്തതിമത്തായ പാളിയാ ഭാണവാരേഹി.

“ഏകൂനസട്ഠിമത്തോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോപി ഭാണവാരേഹി;
അത്ഥപ്പകാസനത്ഥായ ആഗമാനം കതോ യസ്മാ.

“തസ്മാ തേന സഹായം അട്ഠകഥാ ഭാണവാരഗണനായ;
ഥോകേന അപരിപൂരം സത്തതിംസസതം ഹോതി.

“സത്തതിംസാധികസത-പരിമാണം ഭാണവാരതോ ഏവം;
സമയം പകാസയന്തിം മഹാവിഹാരാധിവാസീനം.

“മൂലട്ഠകഥായ സാരമാദായ മയാ ഇമം കരോന്തേന;
യം പുഞ്ഞമുപചിതം തേന ഹോതു സബ്ബോ സുഖീ ലോകോ.

“ഏതിസ്സാ കരണത്ഥം ഥേരേന **ഭദന്തജോതിപാലേന**;
സുചിസീലേന സുഭാസിതസ്സ പകാസയന്തഞാണേന.

“സാസനവിഭൂതികാമേന യാചമാനേന മം സുഭഗുണേന;
യം സമധിഗതം പുഞ്ഞം തേനാപി ജനോ സുഖീ ഭവതൂ”തി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപ്പടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹണസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപരിവാരേ ഛളഭിഞ്ഞാദിപ്പഭേദഗുണപ്പടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **സാരത്ഥപ്പകാസിനീ** നാമ സംയുത്തനികായട്ഠകഥാ.

‘‘താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം സീലവിസുദ്ധിയാ.

‘‘യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോ’’തി.

സാരത്ഥപ്പകാസിനീ നാമ

സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥാ സബ്ബാകാരേന നിട്ഠിതാ.